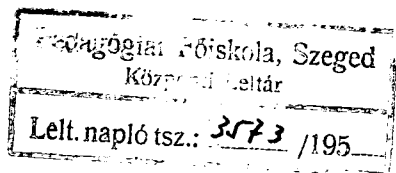

777

A PRÁGAI MAGYAR AKADEMIKUSOK KÖRE

ÉVKÖNYVE
1931—1932.

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000761173

SZERKESZTETTE ÉS ÖSSZEÁLLITOTTA
ORBÁN LÁSZLÓ.

KÁSSA 1931.

NYOMATOTT A SZENT ERZSÉBET NYOMDA R. T.-NÁL KOŠICE.

Tartalom jegyzék.

	Oldal
Brükk Sándor: Előszó — — — — —	5
Dr. Grosschmid Géza: A magyar ifjúsághoz — — — — —	7
Dr. Törökly József: A szlovenszkói magyar ifjúság válsága — — — — —	8

I. Általános rész. 17-48

Rády Elemér: A prágai MAK kulturális munkájának egy esztendeje — — — — —	18
Baráth László: Titkári beszámoló — — — — —	24
Orbán László: A MAK vagyoni helyzete — — — — —	32
Germán István, Weiszer Pál: Könyvtári beszámoló — — — — —	36
Szépe Imre: A prágai magyar főiskolások ezidei sportolása — — — — —	39
Szporni Aniko: A női sportszakosztály megalakulása és működése — — — — —	40
A MAK története. Széga Elemér: I. A MAK megalakulása és működése fennállásának első négy évében — — — — —	41
Oszvald József: II. Érsekújvártól Losoncig. A tavalyi iskolai év krónikája — — — — —	45

II. Női szeminárium. 49-72

Dr. Irman Klára: A női szeminárium története és általános programja — — — — —	50
Ferenczy Eszter: A kenyérkereső nő problémái — — — — —	53
Szporni Aniko: A női testkultúra — — — — —	56
Margócsy Ibolya: Anyák — lányok — — — — —	59
Dr. Irman Klára: A csehszlovákiai magyar főiskolás leányok mozgalmának története, célja és feladatai — — — — —	61
Margócsy Ibolya: A pályaválasztás — — — — —	66

III. Orvosi szeminárium. 73-110

Dr. Fiedler Viktor: Az orvosi szeminárium programja — — — — —	74
Dr. Fiedler Viktor: Hogyan éljen az iskolás gyermek a szünidőben — — — — —	76
Csongrády Béla: Az erdei, vagy parkiskolák — — — — —	78
Vincze Jenő: Az orvos és a sport — — — — —	83
Balogh Béla: A nemibetegségek káros következményei — — — — —	84
Antal József: A gyomorbajok és a magyar konyha — — — — —	92
Lukács Elemér: A nikotin hatása az emberi szervezetre — — — — —	94
Leidenfrost Gyula: Testalkat és jellem — — — — —	95
Antal József: A fáradtság — — — — —	96
Kalocsai Olga: A tuberkulózis elleni küzdelem rövid ismertetése — — — — —	98
Boldis Lajos: A magzatelhajtás, s annak nemzetszaporulati jelentősége — — — — —	102
Balogh Béla: A prostitúció Európában — — — — —	108

	Oldal
IV. Közgazdasági szeminárium.	111-185
Orbán László: A közgazdasági szeminárium programja — — —	112
a) SZÖVETKEZETI MOZGALOM.	
Rády Elemér: A szövetkezeti mozgalom — — —	115
Kiss Erzsébet: A magyar szövetkezeti mozgalom története 1900-ig —	118
Debreczeny Endre: Szövetkezeti eszme a termelésben — —	123
b) KÖZGAZDASÁGI ELMÉLET.	
Weiszer Pál: A falusi társadalom rétegződése — — —	127
Orbán László: Második gazdasági forradalom — — —	131
Kovács Antal: A reklámról — — —	143
Sárkány János: Pénz és pénzürendszerek — — —	152
Orbán László: A pénz értékelméletei — — —	156
c) KÖZGAZDASÁGI POLITIKA.	
Létay Zoltán: Csehszlovákia külkereskedelmi forgalma 1930-ban —	159
Gyönyör István: Csehszlovákia mezőgazdasági termelése —	163
Létay Ferenc: A Csehszlovák Köztársaság területi és népességi viszonyai, foglalkozási és szociális megoszlása — — —	168
Gayssler Pál: A szovjet ötéves gazdasági terve — — —	173
Benedek Elek: Ruszinszko gazdasági helyzete — — —	176
V. Jogi szeminárium.	187-210
Rády Elemér: A jogi szeminárium témaköre és beszámolója — —	188
Rády Elemér: A kisebbségi kérdés — — —	191
Rády Elemér: Dr. Grosschmid Géza: A kisebbségi sors című könyvének ismertetése — — —	201
Gyönyör István: A népszövetség szervezete — — —	203
Baráth László: Kisebbségek az S. S. S. R. alkotmányában — —	207
VI. Irodalmi szeminárium.	211-237
Kubinyi László: Az irodalmi szeminárium programja és beszámolója	212
Dobossy László: A századeleji magyar líra társadalmi gyökerei —	215
Zapf László: A századforduló magyar társadalmának problémája Babits Mihály »Halálfiái« c. regényében — — —	221
VII. Technikai szeminárium.	239-268
Ing. Thaisz László: A technikai szeminárium programja és referátuma az 1930—31. tanévben kifejtett működéséről — — —	240
Ing. Thaisz László: A közlekedéstechnika fejlődése és aktuális problémái	243
Kiss Ferenc: A vasút — — —	254
Bíró Béla: Lakásproblémák — — —	259

Előszó.

Akié az ifjuság, azé a jövő. Olyan igazság, aminek igazát nem szükséges bizonyítani. Helyesen ismerte ezt fel a szlovenszkói magyar társadalom, mikor a mai nehéz gazdasági viszonyok közt is áldozatot nem ismerve, atyai szeretettel és bőkezűséggel támogatja Prága, Brünn, Pozsony magyar főiskolás diákságát. Csak a legnagyobbakat említem: a magyar diákmenzák fentartása, amely évente több száz diák számára biztosítja tanulmányai végzésének lehetőségét; majd időrendben a brünni, prágai és pozsonyi diákotthonok felállítása, ahol könyvtár, folyóiratok, kulturelőadások segítségével végezhetik léleknevelő munkájukat diák-szervezeteink; a prágai magyar leányotthonok, az ezéven elsőizben kitűzött diákpályázatok stb. Mind-mind olyan ajándékok, amelyek mellett nem haladhatunk el közönbösen, anélkül, hogy a legteljesebb hálaérzet ne töltene el minket. Ez azonban nem elég. Nekünk meg kell mutatnunk, hogy érdemesek is vagyunk e sok-sok jótéteményre, műveljük magunkat, erősítjük magyarságunkat, hogy ha eljön az ideje a legnagyobb felkészültséggel vehessük kezünkbe a szlovenszkói magyarság nehéz sorsának irányítását.

Egy évi munkánkkal a magyar társadalom színe elé járulunk. Kérjük bírálják meg atyai szeretettel, tekintettel arra, hogy még a kezdetek kezdetén járunk. Könnyebb érthetőség céljából évkönyvünket három részre osztottuk. Az

első tartalmazza közéletünk kiválóságainak hozzánk intézett szavait; a második részbe foglaltuk egyesületünk funkcionáriusainak hivatalos beszámolóit egyesületünk évi működéséről; a harmadik rész az évkönyv tulajdonképeni anyaga tudományos szemináriumainkban elhangzott diákelőadásokat ismerteti.

Lehet, hogy lépéseink közt akad még sok hibás, téves, elvitathatatlan azonban részünkről a jóakarát és törekvés, amelyel megoldásokat, új utakat keresünk Szlovenszko magyar népének szebb, magyarabb és szociálisabb jövője érdekében.

Kérem vegyék ilyen értelemben és fogadják szeretetükbe a Prágai Magyar Akadémikusok Körének évkönyvét.

Brükk Sándor.

Az „ifjúsági problémáknak“ csak úgy, mint az egész világ minden életjelenségének élére szökött az anyagi gond. A la-teiner, a gazda, a gyáros, a kereskedő, az iparos, a munkás, minden gondolatát az egy napról a másikra való mikénti to-vábbi megélhetés lehetősége köti le.

Az ifjúságra pedig a ma gondján felül a jövő bizonyta-lansága is ránehezedik. Különösen az itteni kisebbségi magyar ifjúságra, amelynek elhelyezkedési lehetőségei a lehető legne-hezebbek. Mégis azt tartom, hogy a depresszió ezen óráiban is nem a tünődés és a csüggedés a helyénvaló. „Estefelé már nem kél föl a nap“, nekünk, idősebb generációnak, jobb sorsra már kevés a kilátásunk. A mi hivatásunk: keresni a kivezető utat már nem a magunk, de legalább a jövő generáció szá-mára és bízunk kell a civilizáció vezető népeinek intelligen-ciájában, hogy jövőbe néző és látó tekintettel a meddő nem-zetiségi gyűlölködések és bizalmatlanság félretételével, a mai anyagias követelések tarthatatlanságának és az ebből eredő veszélyeknek felismerésével, — oly sok tévedés után — végre azt meg is találják.

Ebben kell nekünk közreműködnünk, hogy *a megértés* és *a munka* napja mielőbb fölragyogjon. Erre az időre kell, hiábavaló kikeseredés helyett, felkészülni az ifjúságnak tudás-sal és bizó lélekkel. A mi szűk körünkben és szerény eszkö-zeinkkel mi meg tesszük addig érettük is azt, hogy lehetőleg a megélhetés gondjaitól annyira-mennyire mentesen jussanak el e tisztább és harmónikusabb életbe.

Dr. Grosschmid Géza, senator.

A szlovenszkói magyar ifjúság válsága.

Ma a válságok korát éljük! Válságban van minden! Így válságban van a magyar értelmiség és a magyar ifjúság itt is ebben a környezetben, amelyben élünk! Válságban van tehát az egész szlovenszkói nemzeti társadalom! De hogy is ne lenne, mikor az értelmiség és ennek a jelent a jövővel összekapcsoló része az ifjúság, mint a nemzeti élet fő-fő hajtóereje, motorja hosszantartó lázas betegségben synylódik? Pedig az értelmiségtől, a problémák megoldási képességének megtestesítésétől függ a nemzeti társadalom életképessége, fejlődésképesége, kulturája, jóléte, tehát a boldogsága.

Porbahúllott az igazság, amely adva van a természet törvényeiben, amelyet a lélek már születéskor önmagában hordoz és amelyért Jézusunk keresztre feszítetett! És ez a fő oka a válságnak. Ebben a válságban megrendült a lélek! és megteremtette a lehető legnagyobb szerencsétlenséget, a lelki válságot. Főként az értelmiség és az ifjúság lelki válságát. A nagy bizonytalanság, a nagy kétségbeesés, amely a szörnyű világ-égés felfordulásaiban reánk szakadt, a múlttól való elszakítás folytonos kísérlete, a szellemi és erkölcsi értékek viharos pusztulása, a szörnyű kétség, amely a magyar lelkeket is meglepte és folyton kérdezi, hogy hát szent-e még a hazai rög? elhomályosította a gondolkozási képesség értékét és úgyszólván lehetetlenné tette azokat a meglátásokat, amelyek a helyes életet, az Isten által rendelt hivatásokat, az élet nagy összefüggéseit megmutatják és megfelelőbbé tehetetlen paraccsá teszik az életközösségek és sorsközösségek, az otthon, a szülőföld, a hon világtörvényeit, amelyek alól kitérni büntetlenül nem lehet. Beteg a nemzeti társadalom! Nem funkcionál jól a főmotor, tehát nem képes betölteni a hivatását, a szellemi erőt

nem tudja áttölteni a sok százezer és százezer részecskébe, amely részecskéknél élethivatásuk eredményes betöltését az egész érdekében lehetővé kell tenni. És ennél fogva nincs meg a kellő összefüggés, a szükséges együttműködés. Ha soká így megy, elpusztul az egész!

Keresni kell a válságból kivezető utat. Ifjúnak és öregnek az együvé tartozandóság természetszerűsége folytán egymásért való kölcsönös és kiírthatatlan szeretettel és a nemzeti fenmaradásunk Isten elrendeltetésében való törhetetlen hittel és az elrendelt hivatás betöltésére irányuló megingathatatlan akarral és cselekedetekkel. Meg kell találni azt az utat, amely minket újra és újra elvezet az Istenhez, akinek végtelen jósága megadhatja a lélek nemességét, az igazi kulturális fölényt a bűn hatalma felett. És ezt a lélek-nemességet a szeretett szálain tovább kell adni a következő sorozatos magyar ifjúságnak, az örökkévaló nemzetnek. Fel kell emelni az igazságot, amely Krisztus keresztién hullott porba, hogy halottaiból feltámadjon, újból porba hulljon és több porbahullás után egyszer mégis véglegesen, örökkévalóan diadalmaskodjék!

Meg kell újhodni egész nemzeti életünknek!

Minden nemzet, minden nép egy élő organizmus, amely millió és millió részből áll, amelyek élete az egészért vagy on és akikért él az egész organizmus. Ez az életközösség, egyúttal sorsközössége is a részecskéknak és a környezet törvénye folytán át kell hogy élje azoknak a szerves és szervetlen lételemek hatásait is, amelyek az életközösséggel összefüggésben kell hogy álljanak. Ez a (nevezzük nemzeti életközösségnek) nemzeti életközösség egy nagy összefüggésnek, a világegyetemnek a része és a többi nemzeti életközösségekkel dolgoznak, együttműködésben vannak, kölcsönhatásban vannak egymással a világegyetem harmóniájáért, létéért. A részek megbetegedése a harmónia, a boldog lét időleges megzavarását jelenti! A tömeges és hosszantartó megbetegedés a teljes elsorvadást, a megsemmisülést, az örök boldogtalanságot okozhatja. Ezek az összefüggések világtörvények, amelyek felett áll az örök Isten, aki a világtörvények parancsait megtartja, az azoktól való eltérést a földi szenvedésekben hagyja megbűnhődni és

aki nem engedi bekövetkezni a nagy összefüggésnek, a világ-harmóniájának végleges megszűnését, de istápolja a folytonos megújhódásokat.

A magyar nemzet, a szlovenszkói magyar nép is egy élő organizmus, egy élet- és sorközösség, amelynek léteért és boldogságért minden magyar élet meg kell, hogy találja és be kell, hogy töltsse a rendeltetését, a hivatását. A részecskéknek át kell itatva lenni attól az érzéstől, attól a szeretettől, amit az egészért isteni rendelésből érezni kell. A költővel kell „a nagy világon e kívül, nincsen számodra hely, áldjon, vagy éreznie: verjen sors keze, itt élned, halnod kell!” Tudnia kell a szívének, az eszének, a lelkének, hogy a nemzetért mindnyájan kötelezettek és felelősek vagyunk egymásért a nemzeti életközösség érdekében. És ismerni kell mindenkinek a hivatását, a funkcionális rendeltetések feladatát és azt el kell végezni. Tudni kell, hogy más életközösség részévé lenni vétek a természet törvénye ellen és ez a vétek önmagában hordja a büntetését, az önkéntes számkivetés lelki és testi elsorvadásában, a hontalanság szerencsétlenségében és az új környezetben a terméketlenségig való meddőségben. Érezni kell minden részecskének, hogy csak a saját élet- és sorközösségével, azzal mint egésszel és azon, mint egységen keresztül lehet csak és nem az egyéni életével annak a nagy összefüggésnek, a legnagyobb életközösségnek együttműködő és együttalkotó és együttfenntartó boldog része, amit emberiségnek, világegyetemnek nevezünk. Egyetlen földi lét se lehet a saját élet- és sorközösségtől és annak törvényeitől függetlenül és elkülönítetten alkotó és teremtő munkása a világegyetem harmóniájának. Egy-egy növény részei, a gyökér, a szár, a levél, a virág, a gyümölcs, nem ültethetők át teljes funkcionális zavar nélkül más növény életébe. Egyetlen növény sem cserélheti fel egyre-másra és egyszerre a talaj és a klíma életfeltételeit s a tropikus növény nem tenyészhetik a hőzökön. És a részecskék teljes egyenlősége az emberileg meg nem változtatható élethivatások különbözősége és felcserélhetlensége folytán be nem következhetnek. Ezért a kommunizmus erőszak a természet-törvénye ellen! Az életközösségek elsor-

vasztásával a világharmónia teremője! A kapitalizmus kinővései és visszaélései azért irtandók ki, mert az életközösségek egyik főtvényét a kooperativizmust, az altruisztikus együttműködést jelentő szövetkezést vagy is a nemzetért, az életközösség jóvoltáért való együttműködést akadályozzák és a saját egyéni életüket kiváltsággá és a mások életének, munkásságának eredményét a saját prédájukká akarják tenni és el akarják vonni a rendeltetésétől, az életközösségük boldogságának megteremtésétől. Tudni kell élet- és sorsközösségünk minden tagjának, hogy a „világegyetem, talaj, víz, éghajlat, növények, állatok, s az ember, a múlt s a jelen embere, az egész természet és kultúra új termést érleltek meg számunkra, amelynek érlelői egymás fölött öröködnék és egymást bontják ki. Ez az új termés a szülőföld, a hon, amelyből származunk s amelybe be vagyunk ágyazva. Ez az ember fölé rendelt világfokozat. Jól, de rosszúl is hathat rá az ember, ám. soha ki nem szabadúlhat abból a kényszerből, hogy alávesse magát és alkalmazkodjék hozzá. Ez az egész, amelybe bele kell olvadnunk. Amelyhez alkalmazkodnunk kell. Az egész föld egyetlen nagy organizmus, az összes életközösségek foglalata, amelyben megvan a maga jelentősége minden részecskének és egyetlen részecske se pusztítható el anélkül, hogy ki ne hatna a többire.“

Meggyőződésem, hogy a szlovenszkói magyarságnak viszonyát a világ törvényeihez, a természet törvényeihez nem az igazság rovására fejtettem ki és ezzel eljutottam a szlovenszkói magyar értelmiség és magyar ifjúság hivatásának és rendeltetésének meghatározásához. Ez pedig így szól: a magyarság életében a világ törvényeit érvényre kell juttatni, a magyar nép nemzeti közösségét és sorsközösségét biztos léthez, annak örökidőre való fennmaradásához, virágzáshoz, a kultúra legmagasabb áldásaihoz, boldogsághoz kell juttatni és el kell érni elismerését, tényekben való honorálását az életközösségünk és sorsközösségünk azon működésének, amely élet- és sorsközösségünk kiváló életének megteremtésével a világharmónia tökéletességét előmozdítja.

Ebben adva van az itteni magyar ifjúság hivatásának köre és nemzeti kötelessége is.

Az itteni magyar szellemi munkás, a magyar ifjúság nem lehet más, mint magyar! Az a magyar ifjú, aki kozmopolita, aki kommunista, vagy marxista, kénytelen a „magyar” súlyos kötelességet jelentő jelzőtől felelősségének meggondolása nélkül szabadúlni és ezzel magyarnak számítható életére pontot tenni és annak önakaratából minden konzekvenciáját viselni! Lehet, hogy lesznek a magyar ifjúságból, a magyar értelmiségből, akik eldobják a magyar jelzőt ki nem próbált, de a tények erejével a nemzeti és emberi eredményesség tekintetében máris megcáfolt theóriák kedvéért és meg akarnak ütközni az isteni eredetű világtörvényekkel, a természet adottságaival. Ezeket minden szeretettel meg kell győzni tévedésükről és meg kell téríteni őket. De ha minden akarat és cselekedet hiábavaló, magukra kell hagyni őket, de egyszersmind össze kell fogni az egész nemzeti élet- és sorsközösségnek avégből, hogy a megtévelyedett egyéni életek ártalmára ne legyenek, ne lehessenek az egészek.

* * *

Lehet, hogy akadnak magyarnak született agyvelők, akik azt mondják, hogy mindaz, amit elmondottam frázis, hipotézis, rossz meglátás. Akik nem ismerik el annak az igazságát, hogy a hazai rög szent, hogy az otthon, a szülőföld és az ezek összességét képező hon egy az ember fölé helyezett világfokozat, egy isteni törvény, amellyel szembeszállni nem lehet, hogy a nemzeti szolidaritás világtörvény, hogy az emberi gondolat csak a nemzeti gondolat érvényesülése révén találhat érvényesülést. Ismerem ezt a gondolkozást. Anélkül, hogy meggyőződésemet csak egy percre is megingatva látnám a helytelen ellenvetések által, ezeknek az agyvelőknek felelet helyett kérdéseket teszek fel.

Vajjon a Jézus életének önfeláldozása is önzés volt?

Kossuth Lajos önzésből vállalta-e a számkivetést és a halálos ágyán nem az a tudat adta-e meg neki a hányatott élet megnyugvását és a nemzeti igazság erejében való földöntúli hitet, hogy a hazai rögben fog nyugodni? Vajjon az ő nemzeti igazságát a művelt világ nem vállalta-e el emberi igazságnak?

És ezzel nem-e igazolta azt az igazságot, hogy a nemzeti nélkül az emberi gondolat se győzhet?

Vajjon egy nép nemzeti életének a porbahullása elősegíti-e a világ harmóniáját s nem jelenti-e az igazság ideiglenes porbahullását, a boldog élet eljövételének a hátráltatását?

Lehet-e abban megnyugodni és azt a káros eredményt igazságnak elfogadni, hogy a szlovenszkói magyar értelmiség és magyar ifjúság előtt az életlehetősége úgyszólván el legyen zárva?

Lehet-e igazságnak elfogadni azt, hogy azon a földön, ahová a történelemben megnyilvánult Isteni rendelés Szlovenszkóban a magyart rendelte, kérdéssé legyen a magyar nyelv használatának teljes szabadsága?

Lehet-e magyar lélek, aki a magyar fohászban bünt lát?

Lehet-e olyan magyar jelzővel jogosútan illelhető élet, amely igazságot lát a más nemzeti életébe való beolvasztás törekvésében és megadja a felmentvényt a lelkiismeretének, ha ehhez hallgatólagos vagy cselekvő állásfoglalással hozzájárul?

Az a tényleges állapot, hogy a magyarságnak kulturális és gazdasági fejlődése akadályokba ütközik és hogy nincs hivatalos vagy megértő álláspont, amely az akadályok eltakarítását sürgős szükségnek jelentené ki és munkálná, nem sérti-e az igazság és szabadság írott törvénybe lefektetett álláspontját?

Nem úgy van-e az, hogy az, hogy magyar vagyok, nem az én életem tévedése, de az Isten rendelése s aki azt akarja, hogy szünjek meg magyar lenni, az vét az Isten rendelése ellen?

Nem áll-e az, hogy a kommunizmus megfosztja a magyar embert a magyarságától akkor, amikor meg akarja alkotni az embertelen embert, aki fellázad az Isten ellen, a világtörvényei ellen, a magyar élet szent érzelmei, az otthon, a szülőföld, a hon, a hazai rög törvényei ellen?

Nem tartom sürgősségtelennek leszögezni azt a nehéz tény, hogy Szlovenszko magyar társadalma semmiféle hatalommal nem bír és a nemzeti élettel nem rokon hatalmi tényezők nem tartják kötelességüknek a nemzeti jogos törekvéseknek támogatását!

Elismerem azt, hogy a kritika a haladás szülőanyja volt. De csak az igazságon nyugvó kritika! Ily kritika a szlovenszkói magyar ifjúságot is megilleti a múltra és a jelenre vo-

natkozólag, de ebben a kritikában ott kell lenni annak a kritikának is, hogy mennyire teljesítette és teljesíti a magyar ifjúság a súlyos jelenben a nemzeti kötelességét! Mi idősek vállaljuk a mi felelősségünket a múltért és a jelenért is és készek vagyunk a mi lelki revízióinkra és ezelőtt vagy ezután készek vagyunk a mi nemzeti élet- és sorsközösségünk boldogsága és az igazság érdekében minden cselekedetre, minden önfeláldozásra! Mi megtanuljuk, ha így írja elő a világtörvénye „úgy szeretni az ifjúságunkat, hogy érettük gyűlölni tudjuk a saját bűneinket és az ő életükért magunk is megújulunk.” De követeljük, hogy a mi életünk és annak helyes élettapasztalatokon nyugvó megfontoltsága az ő életük ifjú erejével, nagy energiájával és elszántságával a nemzeti életközösség boldogságának küzdő terén egyesüljön, együttműködjék!

Mi állítjuk, hogy a tiszteld apádat és anyádat törvény évezredes törvény és hogy annak teljesítésének köszönhető, hogy még magyar van a földön! Mi a családi szeretet, az élet megújhódásáért való rajongás égisse alatt a szeretetet és bizalmat kívánjuk az apai nevelés eszközévé tenni. És ha az erkölcstelenség belopódzott volna a családi életbe, úgy ezt nem ismerjük el az ifjúság részére biráskodási lehetőségként, sem trambulinnak arra, hogy az ifjúság az erkölcstelenség elborító hullámai közé vesse magát, hanem kötelességi alapul vindikáljuk a szomorú meglátást arra, hogy a mult megjavuljon és az ifjúság által alakítandó nemzet-fenntartó családi élet megtisztuljon az ifjúság erkölcsi megújhódása által.

Mi azt tartjuk a magyar ifjúság kötelességének, hogy lássa meg, hogy mi az ő funkciója az itt élő magyarság egyetemes nemzeti életében és azt töltsse be: „Az önsegély, egységes akarat és szervezett cselekvés az egyetlen levezető út a mai áldatlan helyzetből.” Szerezze meg a magyar ifjúság az általa kiválasztott speciális élethivatás betöltésére való teljes szellemi készséget és azon kívül az egyetemes magyar nemzeti kultúra szolgálatának a felkészültségét. Meg kell ezt szerézni, mert különben elpusztul a nemzet és azzal az ifjúság önmaga is!

Dr. Törköly József, nemzetgyűlési képviselő.

Magyar Diákszemle

a csehszlovákiai magyar egyetemi és
főiskolai ifjuság **egyetlen folyóirata.**

Főszerkesztő: ***Győry Dezső.***

Felelősszerkesztő: ***Brück Sándor.***

Kiadó és szerkesztőtárs: ***Orbán László.***

Főiskolások írjatok a Magyar Diákszemlébe! Világnézeti és politikai különbségre való tekintet nélkül minden értékes cikket leközöl a szerkesztőség.

Egyes szám ára Kč 4.—

Előfizetési díj kézbesítéssel 10 számra Kč 40.—

Diákoknak Kč 30.—

Főiskolások terjesszék a Magyar Diákszemlé! Aki 3 előfizetőt szerez egy évig ingyen kapja a Magyar Diákszemlé.

Megjelenik július és augusztus kivételével havonta.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Prága II., Vencel-tér 62., Palác Fénix, MFK.

Minden kéziratot és levelet ide kérünk.

PRIMUS
 SANCT
 FLORIÁN
 GYÁRTJA
 BAUERNEBLÉS FIA
 KASSA. SÖR

Kassai Takarékegylet Mint Szövetkezet.

Alapítva: 1896 évben.

Fő-ucca 67. I. em. színházzal szemben.

1932-től saját házában Fő-ucca 57.

1. *Elfogad kamatozó betéteket*
2. *Tőkegyűjtés heti vagy havi befizetésekkel*
3. *Folyósít kölcsönöket kedvező feltételek mellett*
4. *Vidékiek postacsekkhivatal útján portómentesen fizethetnek.*

I.

Általános rész.

- A prágai MAK. kulturális munkájának egy esztendeje . . . *Rády Elemér*
- Titkári beszámoló *Baráth László*
- A MAK. vagyoni helyzete . . . *Orbán László*
- Könyvtári beszámoló *Germán István*
Weiszer Pál
- A prágai magyar főiskolások ezidei sportolása *Szépe Imre*
- A női sportszakosztály megalakulása és működése. *Szporni Anikó*
- A MAK. története *Széga Elemér*
Oszvald József
-

A prágai MAK kulturális munkájának egy esztendeje.

82 tudományos előadás egy év alatt a MAK szemináriumában.

A csehszlovákiai magyar ifjúság kisebbségi adottsága folytán nincs abban a szerencsés helyzetben, hogy egyetemi tanulmányait saját anyanyelvén végezhesse. A kisebbségi sors nehéz súlyként nehezedik vállára, midőn a különben is nehéz egyetemi tanulmányokat idegen nyelven, a szűkebb hazától — Szlovenszkrétól — távol, idegen nemzetek között kell folytatni. A kisebbségi sors ólomsúlya azonban nem fojtja el a szebb és magyarabb életre hivatott erőnket, hanem igazolva a régi szólás mondást — *sub pendere crescit palma* — megacélosít, megedz a kisebbségi élet nehéz, küzdelmes élet-harcának megvívására.

Mi Prágában tanuló fiatal magyarok tudatában voltunk, hogy kisebbségi adottságunk nehéz kötelességet ró ránk. Tudatában voltunk a kisebbségi magyar ifjúság nemzeti missziójának és ezért egyéni és társadalmi életünket, minden megmozdulásunkat igyekeztünk az egyéni érdekeken túl az egységes nemzeti munka szolgálatába állítani.

Ez a szándék — a kisebbségi öntudat — vezetett minket, midőn a prágai Magyar Akademikusok Körét fennállásának ötödik esztendejében megreformáltuk, munkáját a szokásos egyesületesdik fölé emeltük.

Mit akar a prágai MAK? *A Prágában tanuló különböző világnézetű magyar ifjúságot egy nagyobb, átfogóbb nemzeti egységbe tömöríteni, nemzeti kulturális szükségleteit kielégíteni — egyszóval a kisebbségi magyar intelligencia utánpótlását — az egyetemi hallgatóságot — a nemzeti és*

speciálisan kisebbségi öntudattal felvértezve összetartani. Ez a gondolat vezette az egyesület keretein belül tömörült magyar fiatalságot, midőn ez esztendei kultúrprogramját megalkotta és megvalósította.

Kulturális munkánk tengelyét az u. n. *szemináriumi munka* alkotta. *A szemináriumok alapgondolata az egyetemi tanulmányokat — kinek-kinek a saját szakmáján belül — a szakma magyar vonatkozásaival és a speciális kisebbségi munkafeladatok megismertetésével kiegészíteni.* Ebben az iskolai évben egyesületünk hét szemináriumot (ebből hat szakszeminárium) állított fel.

A szemináriumok szervezete: minden egyes szeminárium élén egy szakvezető áll, akinek feladata szaktudásával a szemináriumi munka tudományos színvonalának biztosítása. A szeminárium adminisztratív ügyeit az ifjúsági vezető intézi. A szemináriumok fölött áll a szemináriumi bizottság, melynek tagjai az egyes szemináriumok szak- és ifjúsági vezetői, az egyesület elnöke, kultúrreferense és a Diákszemle főszerkesztője.

A szemináriumok kéthetenként tartanak összejeövetelt, melyen egy-egy tag előadást tart, utána pedig eszmecsere van a szakvezető irányításával.

Az 1930/31. iskolai év elején az egyesület hét szemináriumot állított fel a következő témakörrel:

Jogi: A kisebbségek védelme (a kisebbségi jog).

Irodalmi: A modern magyar irodalom.

Orvosi: Népegészségügy, A magyar orvostudomány története.

Közgazdasági: A közgazdaság problémái, különös tekintettel Szlovenszko gazdasági életére, Szövetkezeti mozgalom.

Technikai: A magyar technikai tudomány története. A technika és a szociális kérdés.

Történelmi: Az európai nagyhatalmak kifejlődése. A magyar történelem.

Női: A nők szociális, kultúr és gazdasági problémái.

Az iskolai év első szemeszterében mind a hét szeminá-

rium működött. A második szemeszterben azonban a történelmi és irodalmi szemináriumok működését fel kellett függeszteni, illetve csak szabadegyetemi előadások tartására kellett működését korlátozni, mivel *az egyesület nem rendelkezett olyan könyvtárral, mely a két szeminárium működéséhez szükséges lett volna.* A többi négy szakszeminárium és a női szeminárium azonban — a könyvnehézségek ellenére is — egészen az év végéig rendszeresen működött.

A kisebbségi szemináriumok jelentőségét nem kell részletesen ismertetnem azok előtt, akik tisztában vannak a kisebbségi élettel. Az egyetemi tanulmányi rendszer nem veszi tekintetbe a speciális kisebbségi ismeretköröket. Ezeket pótolni kell kisebbségi életünk jövője szempontjából. Erre a feladatra vállalkoztak a szemináriumok.

Kérdés már most, hogy ezen feladatuknak eleget tettek-e?

A szemináriumok ebben az esztendőben fejtettek ki először rendszeres munkát. Természetesen ebben a munkában sok volt még a dilettantizmus. A szemináriumok nivója nem ütötte meg még az egyetemi tudományos nivót. *Anélkül azonban, hogy a szemináriumok jelentőségét túlértékelném, mondhatom, az első évi tapasztalatok után bátran lehet remélni, hogy a szemináriumokból a magyar intelligencia fontos kulturális intézménye fog kifejlődni.*

E mellett egy nagy pedagógiai jelentősége is volt számunkra. *Az állandó, nem kötelező szemináriumi munka teljesítésével előkészültünk az áldozatos kisebbségi élet vállalására.*

A szemináriumi munkáról részletesen a következő oldalakon a szemináriumok ifjusági vezetői számolnak be.

A prágai MAK kulturális munkájának egy másik fontos eszköze az u. n. *szabadegyetemi előadások* voltak. Ezeken a magyar társadalmi vagy tudományos élet egyes reprezentánsai saját szaktudásukat osztották meg a prágai magyar egyetemi hallgatósággal. Tudományos értékük mellett az a jelentőségük is meg volt, hogy a magyar társadalmi élet idősebb tagjait közelebb hozták az ifjúsághoz.

Az 1930/31. iskolai év folyamán többször járt Prágában

Msgr. Dr. Pfeiffer Miklós kassai kanonok, a nemzetközi YKA szervezet ügyv. elnöke. Mindezen alkalmakkor a Prágai MAK-ban is tartott előadást. Előadásait ebben az iskolai évben a történelmi, jogi és női szemináriumok rendezésében tartotta meg. A történelmi szemináriumban *Középkori ázsiai-magyar kapcsolatokról* adott elő. A jogi szemináriumban *A Rerum Novarum* pápai enciklika negyven esztendő jubileuma alkalmából ismertette *a katolikus egyház szociális tanításait*. A női szemináriumban a *modern nő problémáiról* tartott összefoglaló előadást. Ugyancsak ebben az iskolai évben kezdette meg a *bölcsélet történelméről* tartandó sorozatos előadásait, melyeknek célja az egyetemeken mellőzött legszükségesebb bölcséleti ismereteket megadni a fiatal magyar intelligenciának. A női szemináriumban tartott előadást *a magyar nő feladatairól* Szilassy Béláné.

Ugyancsak szabadegyetemi előadást tartott a történelmi szeminárium keretén belül **Balogh Elemér** református püspök. Előadásában a szlovák és magyar népnek a történelem folyamán megnyilatkozó egymásiránti rokonszenvét mutatta be.

Az egyes szemináriumok szakvezetői is tartottak több szabadegyetemi előadást szemináriumuk rendezésében. Így **Vécsey Zoltán dr.** 1848 értelmé címen az 1848.-i események új történelmi átértékelését ismertette, **Szvaňkó Pál dr.** a szlovén nyelvű magyar irodalomról tartott előadást, **Mágócsy Dietz Sándor dr.** pedig az európai vám rendszereket és külkereskedelmet ismertette. Majd **Jócsik Lajos** tartott szabadegyetemi jellegű előadást: A kisebbségi magyarság tízéves osztálydynamikai fejlődése címen.

Az egyesület kulturális működésének nivóját nagyban emelték azok az előadások, melyeket a magyar irodalom egyes reprezentásai az egyesület keretében tartottak. Így rögtön az év elején Prágában járt **Móricz Zsigmond**, majd december folyamán **Hungaricus Viator** tartott felolvasást utirajzaiból, az év végén pedig **ifj. Hegedüs Sándor** Michelangeloról készülő művéből olvasott fel részleteket.

A közgazdasági szemináriumban **dr. Somoskeőy István** tartott szabadegyetemi előadást a bankhitelről.

A sportalosztály rendezésében *Kopper Miksa* szerkesztő a főiskolás sportról tartott előadást.

Az egyesület az orvosi-szeminárium keretében *Neményi Géza dr.* vezetésével *első segélynyújtási kurzust* rendezett. Az egyesület tagjai részére *Vécsey Zoltán dr.* az év első felében *sakk kurzust* tartott.

Kulturprogramunkat szervesen kiegészítik az egyesület által rendezett *kultúresték és kulturankétok*.

Rögtön az évnyitó közgyűlésen *Vécsey Zoltán dr.* A népszámlálásról tartott előadást. Az év elején szemináriumi kulturankét volt, melyen a szemináriumok ifjúsági vezetői adták meg az egyes szemináriumok munkaprogramját. A kulturankét után *Győry Dezső* a Diák szemle főszerkesztője a Diák szemle kulturális feladatairól tartott előadást.

Az első prágai magyar diákklub megnyitása alkalmával szintén kulturankétot rendeztünk, melyen *Brück Sándor* az egyesület célját, *e sorok írója* a szemináriumi munka jelentőségét, az egyes szemináriumok ifjúsági vezetői pedig szemináriumuk programját ismertették a nagyszámban megjelent hallgatóság előtt. A kulturankét után *Szarmáry Magda* operaénekesnő *Halász Lászlónak* a prágai német opera karnagyának zongorakisérétevel dalokat énekelt, *Margócsy Ibolya* szavalatokkal szerepelt, *Vécsey Zoltán dr.* pedig a kisebbségi magyar ifjúság feladatairól előadást tartott.

Az első szemesztert szintén kulturankéttal fejeztük be. *Tárgya* beszámoló a végzett szemináriumi munkáról és a második szemeszter programja volt. *Március 15-én* kultúrest volt, mely alkalommal *Szarmáry Magda* operaénekesnő, *Zádor István* zenekonzervatóriumi növendék, *Gyönyör István* joghallgató és *e sorok írója* szerepeltek.

Az év kulturális munkáját szintén kultúresttel fejeztük be. Az estélyen szerepelt *Törköly József dr.* képviselő, aki a Magyar ifjúság feladataira mutatott rá előadásában. Utána *Baráth László*, *Dobossy László*, *Margócsy Ibolya*, *Kalocsai Olga* és *Benedek Elek* tartottak tudományos előadásokat.

Egyesületünk kulturális bizottsága gondoskodott tagjainak magyar szellemű *szórakozási lehetőségeiről*. Ezt a célt szol-

gálta a farsang alkalmával megrendezett fényesen sikerült második prágai magyar *reprezentációs bál* és az átlag két hetenként rendezett *teadélutánok*, melyeken az egyesület *zenekara* szolgáltatta a zenét.

Egyesületünk ez évben az első magyar diákklubban gazdagon felszerelt *olvasótermet* létesített, hol több mint 150 folyóirat és napilap van. Ugyancsak ebben az esztendőben lényegesen bővült az egyesület *könyvtára* is. Egyesületünket itt az a szempont vezeti, hogy a prágai magyar egyetemi hallgatóságot állandóan ellássa a magyar kulturélet termékeivel.

* * *

Ez volt egy esztendő vázlatos kulturkrónikája. Az adatok többet beszélnek minden dicséretnél. Élénk bizonyítékai, hogy egyesületünk a prágai magyar ifjuság kulturszükségeinek kielégítését fontos feladatának tekinti. *A végzett munka pedig a kisebbségi magyar ifjuság vitalitását, nemzeti öntudatát bizonyítja.*

Rády Elemér.

Titkári beszámoló

a prágai Magyar Akadémikusok Körének 1930/31 iskolai évben kifejtett működéséről.

A prágai Magyar Akadémikusok Köre a most lezárt iskolai év végén lép először évkönyvvel a magyar társadalom elé. Ennél a lépésünknél két cél is vezet minket. Egyrészt azoknak akarunk összefoglaló beszámolót nyújtani, kik a Kör működését eddig is figyelemmel kísérték, másrészt pedig minél szélesebb körben ismertté óhajtjuk tenni, a Prágában élő magyar akadémikusok működését és törekvéseit. Szerény évkönyvünkkel barátainkat és támogatóinkat igazolni, ellenségeinket adatokkal meggyőzni igyekszünk.

Az 1930/31 iskolai év elején a prágai Mak fennállása hatodik évének küszöbén állott és a mozgalmasnak induló év, beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Eleinte az egyesületi helyiség okozott zavarokat, amennyiben a Károly utcán levő régi magyar menza megszűnt, és így a Kör egyideig összejöveteleit a Charitas panzió erre a célra rendelkezésünkre bocsátott helyiségeiben tartja. A Társadalmi Nagybizottság* fáradtsága és áldozatkészsége eredményeként csakhamar megszületik a prágai magyar ifjuság otthona és egy lendületes, lelkes munka színhelye, a Magyar Akadémikusok Körének klubhelysége.

Körünk klubhelysége a Vencel-téren, a Fénix palota második emeletén nyílt meg, négy, az egyesület céljainak megfelelő berendezésű teremmel. A nagyjelentőségű esemény csakhamar éreztette hatását a prágai magyarok életében. Mert az ujonnan berendezett klubhelyiség nemcsak a Prágában tanuló Magyar diákokat hozta össze naponként falai között, hanem

* Az itteni magyarság szellemi vezéreiből alakult bizottság ez, melynek célja a diákság gazdasági nyomorát enyhíteni.

az ott élő magyar kolónia is sűrűn látogatta a klubot, ami szükséges és eredményes kapcsolatokat teremtett az ifjúság és a felnőtt társadalom között.

A klubhelyiség rendeltetését és célját úgy gondolom legjobban ismertetni, ha a falai között lefolyó egyesületi életet ismertetem. Ezenkívül a Kör a házirend alapján tagjainak egy tanuló szobát bocsát a rendelkezésére, hol reggeltől estig zavartalanul végezhetik tanulmányaikat a legtöbb esetben igen gyenge lakásviszonyok között élő magyar egyetemi hallgatók. Az elgondolás és keresztülvitel legjobb igazolója, hogy a tanuló szoba a klub megnyitásától az évváróig tele volt főiskolásokkal, kik a klub tanuló szobáját igénybe vették.

Az egyesület növekvő irányt mutató működése ebben az évben is főleg szociális és kulturális téren mutatható ki. A MAK vezetőségét e munkaprogramok kidolgozásánál és keresztülvitelénél azok a szempontok vezetik, melyek irányadók egy kisebbségi ifjúságnak a megélhetési lehetőségeikért vívott nehéz küzdelmében. Így főképen az a szempont jön számításba, hogy a magyar ifjúság távol otthonából, idegen nyelvű és kulturájú egyetemeken végzi tanulmányait és így a MAK van hivatva pótolni és áthidalni azt az űrt, mely ennek folytán az ifjúság és nemzetének kulturája között támadhat. Ezt a célt szolgálják a MAK kulturális intézményei, melyeket az alábbiakban fogunk megismerni. A magyar ifjúság túlnyomó többsége igen szerény gazdasági viszonyok között végzi egyetemi tanulmányait és így érthető, hogy a prágai magyar intézményeknek egyik legfontosabbika a Magyar Menza, mely jelenleg a Charitasban nyert elhelyezést. A Társadalmi Nagybizottság nagylelkűleg honorálta a prágai MAK működését, mikor a menza ügyekre bizonyos ingerenciát biztosított a MAK hivatalos szerveinek. Így a menzán csak egyesületi tagok kaphatnak kedvezményes ellátást, valamint a menzakérvények elbírálásánál szigorúan megvizsgálják a kérvényezőnek az egyesületben kifejtett működését, így főképpen a szemináriumi munkát, melyről a szemináriumok vezetőiből álló kulturbizottság szemeszterenként jelentést tesz.

A kulturmunkával szoros kapcsolatban áll a könyvtárélet

fellendülése. Sajnos, könyvtárunk még most sem felel meg a követelményeknek, de a számos szépirodalmi munkán kívül, ma már több tudományos munka áll a tagok rendelkezésére, mik a szemináriumi munkásságot vannak hivatva megkönnyíteni. Könyvtárunk kiegészítése a jövő nagy feladata, melynek az egyesület az anyagi nehézségeket leküzdve lépésről-lépésre tesz eleget.

Könyvtárunk hiányosságát amennyire lehet pótolta az ugyyszólván teljesnek mondható felszerelés, mely könyvtár és olvasó szobánkat fellendítette. Az összes magyar napilapok és folyóiratok rendszeresen jártak az egyesület címére, nagy olvasó tábort toborozva a magyar akademikusok között. A tudományos- és szaklapok úgy az olvasószoba keretében mint a könyvtári órák révén a tagok rendelkezésére állottak. A könyvtári beszámoló adatokkal fogja ismertetni a könyvtár és olvasószoba életét, mely hiven regisztrálja az egyesület élénk működését.

A kulturmunka* gerincét a szemináriumok képezik. A MAK keretében a lefolyt iskolai év alatt hét szeminárium működött: jogi, orvosi, technikai, irodalmi, történelmi, közgazdasági és női szemináriumok. Minden szemináriumnak van egy irányító felnőtt és egy adminisztratív ifjúsági vezetője. A szemináriumok feletti felügyeletet részben az egyesület választmánya, szellemi téren pedig a Kulturbizottság végzi, mely a felnőtt és adminisztratív vezetőkől áll.

Az egyesület adminisztrációja a választmány kezében van, a szigorú értelemben vett adminisztrációt az egyesületi titkárság végzi, melynek tagjai az elnök, alelnök és a titkár. Hetente rendszeresített választmányi gyűlések vannak és így leküzdöttük a nagyobb egyesületeknél ugyyszólván kikerülhetetlen nehézségeket. A választmány bevezette a háznagyi tisztséget, ki állandó őre a klubhelyiségnek és a választmányban teszi meg észrevételeit.

A lezárt iskolai év végén az egyesület választmánya a következő volt:

Elnök: Brükk Sándor.

Alelnök: Ragályi Antal.

* Bővebbet a kulturreferensi beszámolóban.

Titkár : Baráth László.

Altitkár : Szarvassy László.

Kulturreferens : Rády Elemér.

Könyvtáros : Germán István.

Alkönyvtáros : Weiszer Pál.

Pénztáros : Orbán László.

Alpénztáros : Jablánczy Sándor.

Ellenőrök : Mráz Pál és Wirkmann János.

Jegyző : Gyémánt László.

Aljegyző : Gyönyör István.

Vál. tagok : Kubinyi László és Ragályi Nándor.

Háznagy : Joó Endre.

Klubpénztáros : Czvank László.

Menzaügyi referens : Lukács Elemér.

Sportügyi referens : Szépe Imre.

Évközben a választmányból eltávoztak : Oszwald József alelnök, Miskolczy István jegyző és Weinberger Tibor altitkár.

Általános beszámolómat a továbbiakban a kiemelkedőbb események kronológikus felsorolásával igyekszem folytatni mely kiegészítve évkönyvünk szakbeszámolóival, egyesületünk múlt évi működését igyekszik visszatükrözni.

A klubhelyiség megnyitása után annak ünnepélyes felavatására kerül sor 1930 november hó 12-én, nemcsak a magyar diákság, de a törvényhozók és a prágai magyar kolónia teljes részvételével. A klubmegnyitó keretében egy rendkívül nivós kulturestét rendezett az egyesület, hol a diákszereplőkön kívül Szakmáry Magda, a prágai német operaház művésznőjének fellépésében is alkalma volt gyönyörködni az egybegyűlt ünneplőknek.

A sikeres klubmegnyitót csakhamar követi a tisztujtó és programadó közgyűlés, mely után rövidesen a táblára kerülnek a szemináriumok jelentkezési ívei, és egy héten belül megindul az intenzív szemináriumi élet, megelevenedik az új helység, nap-nap után falai közzé fogadva a komoly magyar munkát végző ifjúságot. Ekkor járt Prágában Móricz Zsigmond, aki három napot töltött a magyar diákok között, s az itteni magyar diákságról a legnagyobb elismerés és lelkesedés hangján nyilat-

kozott. Mielőtt a karácsonyi szünet megritkítaná az akadémikusok sorait, az egyesület választmánya nagysikerű Mikulás-estet rendez, hol otthoni hangulatban ünnepelt a magyar ifjúság és a prágai kolónia a messzi idegenben.

A karácsonyi szünet után ujult erővel indul meg a munka. A január 16-án összeült választmányt a II. magyar reprezentációs bál megrendezése foglalkoztatja, mire február hó 12-én kerül sor Prága egyik legszebb tánctermeiben a weinbergi Rádió-palota nagytermében. A magyar akadémikusok és a prágai magyar-kolónia teljes számban jelennek meg a nagyszabású bálon, melynek reprezentatív jellegét nagyban emelik az ugyancsak teljes számban megjelent magyar- és olasz királyi követségek. Reprezentációs báljaink népszerűségét jellemzi az a körülmény, hogy a prágai német és cseh társadalom is nagy számban jelent meg, valamint a szlovák, német, lengyel, bolgár és román diák egyesületek kiküldötteit is vendégül láthattuk.

A báli előkészületek alatt, valamint a bált követő időben az egyesület kulturténykedése nem hogy veszítene lendületéből, hanem egyre fokozódik. A Brükk Sándor elnök gyakorlott és körültekintő vezetése alatt álló rendezőbizottság a báli előkészületeket úgy végzi, hogy a normális egyesületi élet semmi zökkenést nem szenved. Egymást érik a szemináriumi ülések és a folyóiratok, napi- és szaklapok beszerzése is ebbe az időszakba esik, ami Rády Elemér kulturreferens fáradhatatlan munkásságának érdeme. A választmány megbizsa Baráth László titkárt új házszabályok kidolgozására, ami február 15.-én lép életbe. Ennek alapján a klub helységei a következő beosztást kapták: Irodahelység, tanulószoba, könyvtár és olvasó szoba, társalgó. A új házszabályok főképen a zavartalan tanulás elősegítését célozták, valamint szabályozták az olvasni, sakkozni vagy más társasjátékkal szórakozni akaró akadémikusok helyzetét.

Március hó első felében Vécsey Zoltán dr. a Prágai Magyar Hírlap belső munkatársa és jeles sakkmester sakk-kurzust tart az egyesület tagjainak, ami nagyban emeli a szép és a magyarok által mindig diadalmasan kultivált játék népszerűsége.

gét klubunkban. A husvét előtti időszak kiemelkedő eseménye volt Jócsik Lajos brünni jogszigorló előadása, aki a Szlovenszkói magyar társadalom tízéves társadalom-dinamikai fejlődését ismertette.

Husvét után, április 18–19-én a CsMASz országos diák-kulturankétot tartott Brünnben, egyesületünket Baráth László, Brück Sándor, Irman Klára dr., Orbán László, Ragályi Antal, Rády Elemér és Ing. Thaisz László képviselték.

Az országos ankét keretében Rády Elemér a magyar ifjúság feladatairól, Thaisz mérnök a német nagyipari centrumokról, Baráth László a cseh tudományos állásponttól a nemzetiségek meghatározásának kérdésében, Irman Klára dr. pedig a főiskolai hallgatók feladatairól tartott előadást.

Május hó 23-án ifj. Hegedüs Sándort, az illusztris budapesti író látta vendégül egyesületünk. Az irodalmi szeminárium keretében rendezett szabadegyetemi előadás, melyben Michel Angelóról írt most megjelenő könyvét ismertette az előadó, osztatlan tetszést aratott a nagyszámu hallgatóság soraiban.

A szemesztervégi heteket egy nagyszabásu kulturankét előkészítése uralja, mit egyuttal évvárónak is szán és június hó 12-13-án tart meg egyesületünk. Kulturankétünk két napos programja 13-án, pénteken este kezdődött Dobossy László előadásával, aki lendületes szavakkal az ujjab magyar lyrát ismertette. Utána Dr. Törköly József képviselő tartott mesterien felépített előadást a magyar ifjúság feladatairól. Majd Baráth László a szovjet-köztársaságok nemzetiségi politikáját ismertette. Az első nap programját egy 60 teritékes bankett zárta be, melyen a diákságon kívül a törvényhozók és a Prágai Magyar Hírlap szerkesztősége is résztvettek. 13-án este folytatódott az ankét, Margócsy Ibolya előadásával, aki az anyák és lányok között fennálló szakadékokat ismertette. Majd Benedek Elek Ruszinszko gazdasági helyzetéről olvasta fel alapos tanulmányát, végül az orvosi szeminárium előadója, Kalocsai Olga a tüdővészről mint népbetegségről értekezett.

A kulturankéttal lezárult a egyesület ezévi működése, amennyiben a beálló nyári szünet őszig az egyes vidéki diákkörökre utalja át a munkát. Egyesületünk legközelebbi tény-

kedése a kassai diákkongresszuson lesz szeptember első hetében, ahol a prágai Magyar Akadémikusok Körét hattagu delegáció fogja képviselni.

Természetesen ez a beszámoló csak megközelítőleg adja hű képét az egyesületi működésnek, a szakbeszámolók nélkül pedig teljesen hiányos lenne. A lefolyt iskolai év alatt számos szabadegyetemi előadás hangzott el az egyes szemináriumok keretében, így Dr. Pfeiffer Miklós kassai kanonok többször látogatta meg egyesületünket, minden alkalommal több értékes előadással örvendeztetve meg tagjainkat. Balogh Elemér református püspököt is alkalmunk volt üdvözölni körünkben, akinek előadása nagyjelentőségű kulturélményünk volt. A Prágai Magyar Hírlap szerkesztőségének tagjai úgy is mint szemináriumi szakvezetők, úgy is mint szabadegyetemi előadók nagyban hozzá járultak a kultúrélet fellendüléséhez.

A téli hónapokban ezidén is megtartottuk szokásos szombat esti teaestélyeinket, hol kedélyesen szórakoztak tagjaink és vendégeink az egyesület szalónzenekarának kiváló tánczenéje mellett. A zenekar évről évre fejlődik és nagyban hozzájárul az egyesületi rendezmények sikeréhez. Az énekkar sajnálatos körülmények folytán ebben az évben szünetelt, de minden remény meg van arra, hogy a jövő évben újból üdvözölhessük.

Sportoló tagjaink a MAK sportosztályában helyezkedtek el, mely a Vysokoškolský Šport kebelében mint önnálló magyar alosztály Szépe Imre és Somogyi Károly vezetésével nagyszépen és várakozáson felül működött. A rendszeres torna és atletikai órákon kívül a Vysokoškolský Šport májusi ünnepén mint önálló csoport nagy sikerrel szerepelt Sportalosztályunkat a Magyar Testnevelő Szövetség hathatós támogatása viszi előre kitűzött útján. Az ifjúsági vezetők állandó segítőtársat és önzetlen támogatót kaptak Kopper Miksa központi megbízott személyében. Május első hetében megalakult a nők sportszakosztálya is, mely Szporni Annikó vezetésével a hátralevő néhány hét alatt is nagyszerű eredményeket ért el.

Ezévi működésünk és annak eredménye kielégítőnek mondható, bár a kitűzött programot nem tudtuk teljes egészében realizálni, de ezt a körülményt főleg anyagi nehézségek

idézték elő. Egyesületünk növekedő jelentőségére mutat rá az a körülmény, hogy évvártakor 356 tagot regisztráltunk.

Mint beszámolóm elején irtam, évkönyvünk egyik főcélja, hogy működésünket és törekvéseinket megismertessük a magyar társadalommal. Egyesületünk fennállása óta mind jobban és jobban érezzük annak a szükségességét, hogy a felnőtt társadalommal szorosabb kapcsolatokat teremtsünk és első lépésként ennek az évkönyvnek a kiadását határoztuk el. Meg akarjuk ismertetni azokat a küzdelmeket, melyben a messzeszakadt tanuló ifjuságnak része van, és azt a munkát, amit ebben a küzdelmes életben kifejt.

Jövő évi programunkban fontos helyet foglal el a fent említett kapcsolatok kiépítése. Sok félreértést és gáncsoló körülményt fogunk vele kiküszöbölni. Ha a magyar társadalomnak alkalmat adunk arra, hogy minden megmozdulásunkat, ugyszolván gondolatunkat megismerje, akkor csakhamar minden szlovenszkói magyar tisztában lesz azzal, hogy a prágai Magyar Akadémiások Körének tagjai zárt falanxokban, nemzeti kultúrával és tudományos felkészültséggel mennek a reájuk várakozó kisebbségi élet elé.

Szegények vagyunk és elhagyottak, segítséget mástól nem várhatunk. De a szlovenszkói magyar társadalom megértésére számítunk. És hisszük, hogy győzni fogunk.

Baráth László.

A prágai MAK. vagyoni helyzete.

Beszámoló a MAK. pénzügyeiről 1931. június 30-ához.

A pénztár talán a leggyengébb pontja a MAK. pezsgő egyesületi életének. Nem is csoda ez, hiszen csak a szerény tagsági díjra és a szintén nehéz helyzetben lévő magyar társadalom támogatására vagyunk utalva. *Az államtól* az itteni magyar diákság nemcsak hogy a jogos, nemzetiségi arányszámunk után bennünket megillető évi kb. 100.000.— Ké-t kitevő összeget nem kapja meg, hanem *a kisebbségi sors 12 súlyos esztendeje alatt 1 fillér támogatást sem kaptunk.* Anyagi helyzetünk annyira kétségbeejtő, hogy néha a pénztár teljesen kiürül, úgy hogy ilyenkor a választmányi tagok a legfontosabb kiadásokra a saját pénzüket ajánlják fel, mint az az elmúlt évben többször meg is történt.

Az egyesület anyagi helyzetét legjobban a mérleg számlából és a veszteség-nyereség számlából ismerhetjük meg.

VAGYON

A MAK mérlegszámlája 1931. június 30-án.

TEHER

I. Azonnal esedékes követelések:	IV. Hitelezők:
1. Készpénz készlet — — 327·50	10. Tartozás az CsMASz-nak — — — — 32450 —
2. Weinbergei takarékpénz. 2792·80	*V. Összvagyon: 56283·80
3. Prágai póstatakarék. — 983·50	
Összesen: 4103·80	
II. Kinlevőségek:	
4. Egyesületeknél — — 18680—	
5. Segélyezésekből — — 16400—	
6. Segélykölcsonökből — 14750—	
Összesen: 49830—	
III. Lettár:	
7. Klub-felszerelés — — 19000 —	
8. Könyvtár-felszerelés — 12000—	
9. Zenekar-felszerelés — 3800—	
Összesen: 34800—	
Ké 88733·80	Ké 88733·80
*V. 11. Vagyon az év elején — — 34.501·70	
12. Ez évi szaporulat — — 21.782·10	
Összesen: 56.283·80	

I. Az első három tételt a készpénz (1.) és a rendelkezésünkre álló folyószámla betétek alkotják. Folyószámláink a Weinbergi Városi Takarékpénztárnál (2.) és a Prágai Posta-ceskhivatalnál (3.) vannak. Itt megemlíthetem, hogy mindkét pénzügyintézménnyel a legteljesebb módon meglehetünk elégedve.

II. A második három tétel eredete egészen 1926-ba nyúlik vissza. Akkor a prágai MAK. a megalakítandó csehszlovákiai magyar főiskolás szövetség a Cs. M. A. Sz. javára gyűjtést rendezett, melynek eredményét (a passzívák közötti IV. 10. sz. tétel) KČ. 32.450.— egyrészt a testvéregyesületeknek jutatta (4.), másrészt saját tagjai segélyezésére fordította (5., 6.) adományok és kölcsönök formájában. A IV. 10. sz. tétel a Cs. M. A. Sz. követelése a MAK-kal szemben, a II. 4. és II. 5. sz. tételek az egyesület követelését képezik a szövetséggel szemben. Ezek tulajdonképpen átmeneti tételek s könyvelve csak azért vannak, mivel a hatóságok a Szövetséget a mai napig sem hagyták jóvá s így nem lehetett az ügyet véglegesen rendezni. Ebben az időben (1925–26. években) a köztársaság gazdasági helyzete nagyon jó volt s így nagyobb pénzbeli adományokat is élveztünk, amit az akkori választmány a tagok között kölcsönsegélyek gyanánt osztott ki. (6.) Ez a politika nagyon helytelen volt, mert a diákságon nem segítettek, másrészt a kikölcsönzött összegek nagyrésze kéteessé és csak évek múltán behajthatóvá vált. Sokkal helyesebb a mai állapot, amikor is az egyesület kölcsönt elvből nem nyújt (igaz, hogy nem is volna miből), hanem minden erejét a kulturális élet fellendítésére fordítja.

III. A baloldali utolsó három tételt a MAK. ingóságai képezik. A klubfelszerelés (7.), a könyvtár (8.) s a zenekari leltár (9.) összesen 34.800.— koronával van felvéve. Természetesen ez csak a megfelelő leírások utáni beszerzési ár és problematikus használati értékelés, mert ha esetleg értékesíteni akarnánk ingóságainkat, alig kapnánk meg értékük ez összeg felét.

IV. (Lásd fent a II. sz. bekezdésnél.)

V. 11–12. tétel szerint az egyesület tiszta vagyona 56.283,80 KČ., ami első pillanatra hatalmas összegnek látszik, de ha a vagyon komponenseit vizsgáljuk, az előbb vázolt fej-

tegetésekből kitűnik, hogy e nagy összegnek csak $7\frac{1}{2}\%$ -a a készpénz vagyon (Kč. 4.103·80, lásd I. 1., 2., 3. sz. tételeket), a többi leltár és csak nehezen behajtható kétes követelés.

A MAK. vagyonának fentebbi analizálása után, rátérhünk a beszámoló második részére, a veszteség-nyereség számla tárgyalására, amiből az egyesület ez évi pénzügyi mozgalmát szemlélhetjük.

KIADÁS A MAK veszteség-nyereség számlája 1931. június 30-án. BEVÉTEL

VI. Költségek:		IX. Bevétel a tagoktól:	
13. Folyókiadások —	3773·40	19. Rendes tagsági díjak	2682·—
14. Klubfentart. költségek	37420·40	20. Klub tagsági díjakból	7875·—
Összesen:	41.193·80	21. Rendezett estélyeink jövedelme — — —	378·70
VII. Adományok:		Összesen:	14.338·70
15. CsMASz-nak — —	600 —	X Társadalmi adományok:	
16. Magyar Diákszemlének	572·80	22. Pártoló tagsági díjak	34710·—
17. Magyar Menzának —	3290·—	23. Adományok — — —	18400·—
Összesen:	4462·80	Összesen:	53.100 —
VIII. Vagyon gyarapodás:			
18. Tiszta haszon — —	21782·10		
Kč 67438·70		Kč 67.438·70	

VI. Az egyesület rezsije 41.193·80 Kč. volt. Természetes a legnagyobb tehertételt a klubunk fenntartása (14.) képezi. A MAK. levelezése a folyókiadásoknak (13.) csaknem a felét emésztette fel.

VII. A MAK. nehéz pénzügyi helyzete dacára is példásan, mondhatnánk erején felül támogatta az összmagyar diákság intézményeit a Cs. M. A. Sz.-t (15.), a Magyar Diákszemlélt (16.) és a Magyar Menzát (17.), mely szervezeteknek összesen 4.462·80 Kč-t adományozott, szóval többet, mint az egész mostani készpénz vagyonunk.

VIII. Az egyesület vagyona az elmúlt iskolai évben 21.782·10 Kč-vel gyarapodott. E növekedés teljes egészében a leltár gyarapodására esett.

IX. Az egyesület bevételeit elsősorban a rendes tagok szolgáltatják, mint tagsági díjat (19.), klub tagsági díjat (20.), vagy mint a rendezményekből (táncestélyek, kultúr esték stb.) befolyó

jövedelmet (21.).* Ilymódon a tagok összesen 14.338·70 koronával járultak hozzá a MAK fentartásához; egy tagra kb. 60. — KČ. teher jut, ami a prágai magyar diákság nehéz anyagi viszonyai mellett az áldozatkészségnek szép példája.

X. A bevételek nagyobbik része a magyar társadalom adományaiból tevődik össze. Készpénzben pártoló tagsági díjakat élveztünk (22.), míg az adományok nagyobbára természetiek voltak (23.) és a klub, valamint a könyvtár felszerelésének gazdagítására szolgáltak.

Ezzel beszámolóm végére értem. Jelentéssel a MAK nehéz anyagi helyzetét akartam minél részletesebben vázolni.

Eddigi mecénásainknak egyesületünk leghálásabb köszönetét tolmácsolom, kérve Őket, hogy ne hagyjanak magunkra ezentúl sem kultúrmiszszióink teljesítéséért vívott nehéz harcunkban. A mai öntudatos fiatal magyar generáció megérdemli törekvései támogatását!

Orbán László.

* Tagsági díj havonta 1.— KČ., klub tagsági díj 5.— KČ.

Könyvtári beszámoló.

Az 1930—31-ik iskolai év a MAK. könyvtárának fellendülését jelenti. A könyvtár ugyanis a kulturreferenssel együttműködve, ujság és könyvgyűjtési akciót indított, mely eddig is a lehető legszebb eredménnyel járt, s ennek tudható be, hogy több mint száz folyóirat és napilap áll az ifjúság rendelkezésére.

Az egyesület liberális voltát és működésének sokoldalúságát mi sem bizonyítja jobban, mint a MAK. könyvtárának járó ujságok és folyóiratok jegyzéke.:

Politikai napilapok:

1. Prágai Magyar Hirlap 4 pl.	18. Előrs.
2. Budapesti Hirlap.	19. Gömör.
3. Nemzeti ujság.	20. Losonci Hirlap.
4. Az Est.	21. A Nép.
5. Pesti Napló.	22. Slovenské Noviny.
6. Magyarország.	23. Voľa Ludu.
7. Pester Lloyd.	24. Heti Ujság.
8. Temesvári Hirlap.	25. Zsidó Ujság.
9. Ellenzék.	26. Egyenlőség.
10. Nap.	27. Országos Egyetértés.
11. Új Közlöny.	28. Baross Szövetség.

Politikai hetilapok:

12. Kárpáti Magyar Hirlap.	29. Tábortüz.
13. A Hét.	30. Jó Barát.
14. Barázda.	31. Baráti Szó.
15. Bars.	32. Erdélyi Fiatalok.
16. Komáromi Lapok.	33. Magyar Cserkész.
17. Kárpáti Magyar Gazda.	34. Zászlónk.
	35. Az Erő.
	36. Mi Lapunk.

Szaklapok:

37. Magyar Szemle	74. Reklámélet.
38. Korunk.	75. Szövetkezeti Szemle.
39. Erdélyi Helikon.	76. Szakszervezeti Értesítő.
40. A Falu.	77. A Gazda.
41. Magyar Vasárnap.	78. Magyar Gazdák Szemléje.
42. Magyar Nép.	79. Mezőgazdasági Közlöny.
43. Magyar Minerva.	80. Közgazdasági Szemle.
44. Új Idők.	81. Új Gazdaság.
45. Vasárnap.	82. Köztelek.
46. Orvosképzés.	83. Magyar Tőzsde.
47. Bőrgyógyászati Szemle.	84. Pesti Tőzsde.
48. Állatorvosi Lapok.	85. Hadirokkantak Lapja.
49. Állategészségügy.	86. Középeurópai Lloyd.
50. Állatvédelem.	87. Biztosítási és Közgazdasági Lapok.
51. A Természet.	88. Magyar Hitel.
52. A Kutya.	89. Adó és Könyvvitel.
53. Nimród.	90. Borászati Lapok.
54. Nimród Vadászujság.	91. Bányászati és Kohászati Lapok.
55. Magyar Vadászujság.	92. Az Írás.
56. Vadász.	93. Nagyasszony.
57. Kárpáti Vadász.	94. Nagyasszonyunk.
58. Jogállam.	95. Tündérujak.
59. Csehszlovák Jog.	96. Magyar Tanító.
60. Magyar Törvénykezés.	97. Világosság.
61. Magyar Kisebbség.	98. Katholikus Szemle.
62. Revue de Hongrie.	99. A Szív.
63. Testnevelés.	100. Új Szív.
64. Autó és Sport.	101. Protestáns Szemle.
65. Képes Sportlap.	102. Kálvinista Szemle.
66. Rádióélet.	103. Evangelikus Lap.
67. Rádióujság.	104. Szeretet.
68. Aviatika.	105. Református Egyház és Iskola.
69. Technika.	106. Irodalomtörténeti Közlemények.
70. Vegyi Ipar.	107. Hadtörténelmi Közlemények.
71. Honi Ipar.	108. Történeti Szemle.
72. Matematikai és fizikai lapok.	109. Akadémiai Értesítő.
73. Természettudományi Közlöny.	110. Az Írás.
	111. Prágai Futár.
	112. Vizeslepedő.

Reméljük azonban, hogy e számok még nem véglegesek, hanem a jövő évben még növekedni fognak.

Könyvtári órát hetenként kétszer tartottunk. A szépirodalmi műveket két hétre, a tudományos műveket hosszabb időre lehetett kiváltani.

A MAK. könyvtárában 1931. jun. 30-án 852 kötet könyv volt.

Ebből :

Szépirodalmi	507	darab
Orvosi, állatorvosi	37	"
Irodalmi	58	"
Történelmi	42	"
Jogi	10	"
Technikai	17	"
Művészet történeti	2	"
Földrajzi, természetrajzi	28	"
Filozófiai	15	"
Kereskedelmi, nemzetgazdaságtani	68	"
Szociológiai, politikai	63	"
Vallás védelmi	5	"

Összesen : 852 kötet

A forgalom : 958 kötetet váltottak ki a két szemeszter alatt.

Az elmúlt esztendőt inkább az olvasóterem kibővítésére azaz ujságok és folyóiratok megszerzésére fordítottuk. A könyvtár mindössze 276 kötettel bővült. Nagyobb könyvadományokat az Atheneum könyvkiadótól, az Orvosszövetségtől és Ihrig Károly egyetemi tanártól kaptunk, akiknek ezuttal is hálás köszönetet mondunk. A könyvtár értéke kb. 12.000 korona, ez a szám a következő esztendőben valószínűleg kétszeresére fog emelkedni, mivel ezidén a MAK. működését a könyvtár megfelelő kie. észítésére — főképpen tudományos és szakkönyvek beszerzésére fogja koncentrálni.

Germán István, Weiszer Pál.

A prágai magyar főiskolások ezidei sportolása.

A prágai Magyar Akadémikusok Körének sportszakosztálya június 15-én befejezte ez évi működését. A Csl. Magyar Testnevelő Szövetség anyagi támogatása lehetővé tette a szakosztálynak, hogy eredményes, szép munkát végezhesen.

Csendesen és szorgalmasan dolgoztak a magyar fiúk e téren, felfogva azt az alapigazságot, hogy a testgyakorlás nemcsak a test, hanem a lélek tökéletes és egészséges fejlesztését is előmozdítja. Önmagukon érezték, hogy a lélek azonnal mássá alakul, mihelyt annak termelő földjét, a testet művelni kezdik és hogy minél jobban edzik a testet, annál szebb és nemesebb gyümölcsöt termelhet majd a lélek.

A vezetésnél fősúlyt fektettünk az elmaradt és különben is hanyatló — az utóbbi időben azonban némi lendületet mutató — csehszlovákiai magyar torna föllendítésére.

A szakosztály az elmúlt iskolaévben negyvenhét 90 perces tornaórát tartott mintegy ötven tag váltakozó látogatása mellett. A szakosztály hetenként kétszer aktíve üzte a könnyűatlétikát is. Az órák száma 32 volt. Az evező sport szintén föllendült. Az evező órák száma 50 volt.

A szakosztály csupán ezen három sportágot kultiválta, mivel a váltakozó erők nem engedték meg a többi sportág tömeges üzését. A szakosztály tagjai azonban emiatt nem szenvedtek hátrányt, mivel a Vysokoškolský Športnál minden sportágban kibépezhették magukat. Örömmel tekintek vissza a munkára, amelyet végeztünk és bizalommal nézünk a jövő iskolaév munkája elé. Sikertől megteremtteni a magyar sportéletet Prágában és sikerülni fog azt fönttartani és föllendíteni is.

A Magyar Testnevelő Szövetség oltalmába vette a magyar főiskolásokat s bizalmával bizonyára továbbra is ki fogja tüntetni a MAK-ot. Az MTSz. hathatós támogatásáért, valamint Kopper Miksa központi megbízott fáradhatatlan munkájáért a szakosztály nevében ez uton mondok hálás köszönetet.

Szépe Imre.

A női sportszakosztály megalakulása és működése.

A női sportszakosztály megalakításának eszméje a női szeminárium vitagyűlésén vetődött föl, célja egyrészt intenzív tervszerű testnevelés bevezetése a magyar főiskolás lányok között, másodsorban a lányok közötti belső kapcsolat megteremtése volt. Május elején e sorok írója propaganda előadást* tartott, egyben vállalta a szakosztály vezetését.

Következő héten megkezdte a csoport működését mint a V. S. (Vysokoškolský Šport) magyar osztálya.

A tornaórák anyaga egyrészt ritmikus torna (Meusendick alapon), másrészt könnyű atletikai előkészítő gyakorlatokból állott. Tornatanárnő és diáklányok egyforma ambícióval és buzgalommal dolgoztak. Összesen 12 tornaóra volt. Közös fürdő, uszó kirándulások tarkították a víg leánysereg programját. A lankadatlan érdeklődés és buzgalom igazolja, hogy a sport szakosztály megalakítása a női szeminárium egyik legproduktívabb kezdeményezése volt.

Jó munkát kívánunk továbbra is.

Szporni Anikó.

* Az előadás a női szemináriumi részben „Női testikultúra” címen jön.

A MAK. története.

I.

A MAK. megalakulása és működése fennállásának első négy évében.

1918-ban érte a magyar nemzetet a legnagyobb történelmi sorscsapás: összeomlott a nagy magyar birodalom. Négy részre szakították az addig egységes magyarságot. A magyar nemzet három és fél millió gyermekének mostoha kisebbségi sors, gazdasági, de főképpen kultúr elnyomás jutott osztályrészül. Az új államok uralkodó nemzetiségei hatványozott mértékben vették át a régi monarchia sokat hibáztatott kisebbségi politikáját. Ez a politika a magyarság asszimilálását, szóval elnemzetietlenítését tűzte ki céljául. Többek között megszüntették az itteni magyar főiskolákat és úgyszólván lehetetlenné tették a magyarországi oklevelek nosztrifikálását. Ennélfogva a magyar nemzetiségű főiskolások cseh, vagy német egyetemek látogatására kényszerültek. A kisebbségi sors a magyarságot teljesen készületlenül találta. Hatványozott mértékben áll ez a magyar diákságról, mert hiszen a magyar diákok a prágai, vagy brünni főiskolákat azelőtt természetesen nem látogatták.

A magyar diákság 1925-ig csaknem teljesen szervezetlen volt s életjelt nem adva magáról csöndesen meghúzódott az akkor még nagyon sovén és magyarellenos szláv diákság tömegében. Ebben az időben az egyedüli magyar diákszervezet a brünni német műegyetem magyar diákjait egyesítő Corvinia volt. A Corvinia már 1919-ben alakult és teljesen német Burschenschaft jelleggel birt. Ezekben a szomorú átmeneti időkben a magyar diákság nem adott életjelt magáról s amíg a szláv diákságon a józanabb belátás nem lett urrá, a Corvinia is csak

csöndes befelé élő, bajtársi szeretetet és összetartást ápoló egyesület maradt.

Lassan konszolidálódtak az állapotok, a cseh diákság revidiálta magyarelles hangulatát és nagyobb tömegekben kezdett a magyar diákság is belföldi főiskolákra özönlenni. Ekkor életszükségletté vált a magyar főiskolai hallgatók magyar nemzeti alapon való szervezkedése. A Prágai Magyar Hírlap és a magyar pártok ösztönzésére Prágából indult ki a magyar diákság országos méretű szervezkedése. 1925. május 26-án alapították a Grábenen fekvő Német-ház nagytermében összegyűlt diákok a Magyar Akademikusok Keresztény Körét,* vagy ahogy az egyesületet általánosan ismerik a prágai MAKK-ot.

A MAK. életében három jelentős periódust különböztethetünk meg. Az első időszak a MAK. megalakulásától a kassai kongresszusig, a második az érsekújvári kongresszusig tart, míg a harmadik jelen évkönyvünk kiadásával ér véget.

I. Az első periódusban a MAK. tevékenysége főképpen az egész csehszlovákiai magyar főiskolás mozgalom megindítására összpontosult. Így a prágai MAK. kezdeményezésére alakultak meg a brünni és pozsonyi MAKK-ok 1926. év tavaszán. Több vidéki főiskolás egyesület is a prágai MAK-nak köszönheti megalakulását.

Ugyancsak a prágai MAK. érdeme a Csehszlovákia Magyar Akademikusok Szövetségének (rövidítve a Cs. M. A. Sz.-nak) megalakítása, s ezzel kapcsolatban az azóta évente rendezett országos magyar főiskolás kongresszusok bevezetése.**

Ebben a periódusban a legnagyobb baj az volt, hogy nem adtak eszmei tartalmat a mozgalomnak s így a működés nem volt céltudatos. Az egyesületek tevékenysége szórakozási és tánc alkalmak nyújtásában (ami különben szintén fontos, de

* A keresztény jelző etikai értelemben lett használva, mint például az amerikai Ymca mozgalomban és nem jelentette azt, hogy az egyesület tagjai csakis római katolikus vallású főiskolások lehetnek. Félreértések elkerülése végett az egyesület nevét már fennállásának harmadik évében megváltoztatta. Erre még később visszatérünk.

** Az első országos magyar főiskolás kongresszus Léván 1926. szeptemberében volt megtartva. Azután Rimaszombaton, Kassán, Érsekújvárott és Losoncon rendezte kongresszusait a Cs. M. A. Sz. Ezidén immár a VI. kongresszus újra Kassán lesz megtartva. Itt jegyzem meg, hogy a Cs. M. A. Sz.-t a hatóságok mai napig sem ismerték el és alapszabályát eddig ötször küldték vissza.

nem földolog) és az egyesületi vagyonnak helytelen elvek alapján történő segélyezés formájában való szétosztásában merült ki. Mindezen bajokat betetőzte a felelőtlen és gyakorlatlan vezetés. Gyakran történt meg az, hogy bizonyos állásokat nem-odavaló s minden agilitást nélkülöző egyének cimkórságból vállaltak eleve azzal az elhatározással, hogy semmit sem fognak végezni. Sajnos ez még ma is megtörténik de e hibán reméljük, hogy idővel a jobb belátás, a minden személyeskedéstől, barátságtól mentes és csak az egyesület érdekeit tekintő altruizmus segíteni fog.

Ezen első időszakban az egyesület életében nagy szerepet játszottak agilitásukkal Készler Edgár a MAK. első alelnöke és Winkler Sándor a MAK. második elnöke. Kiemelkedő tény az 1927. március 18-án rendezett Rákóczi ünnepély volt.

II. A magyar diákmozgalom vegetálásának korszaka 3 évig tartott a kassai diákkongresszusig. Ekkor léptek föl a sarlósok. A Sarló a főiskolás cserkészmozgalomból kiforrott exkluzív szellemi társaság. A sarlósok Pozsonyban kezdtek szervezkedni, kiadták a kissé merész hangú Vetés-t és bevonultak Brünnbe, majd Prágába is, sok gondot okozva az ottani MAK-oknak. Irányzatuk kacérkodik az internacionalizmussal és kommunizmussal. Sok nagyon is hibáztatható baklövést csináltak, azonban tagadhatatlan, hogy élénk mozgást vittek be az eddig szunynyadó magyar főiskolás mozgalomba. Az érsekújvári kongresszuson történt nagy kimagyarázkodás után helyreállott a béke és meglett állapítva az egységes munkaprogram.

A második időszakban a MAK. tevékenysége a belső munkára terelődött. Ekkor az egyesület úgyszólván alig hallatott magáról, sőt a Szövetség (a Cs. M. A. Sz.) tisztikarában sem kért részt. Ekkor történt a Szövetség székhelyének Prágából Pozsonyba, majd a losonci kongresszuson onnan Brünnbe való áthelyezése. Ez a visszavonulás egy nagy taktikai hiba volt s a mai napig sem nyerte vissza a MAK. az össz magyar-diákság vezetésében az őt megillető pozíciót. Mindezen rezerváltság dacára az 1929. áprilisában Brünnben tartott kultúr-ankéton a prágai MAK. delegátusainak tapintatos fellépése akadályozta meg a magyar diákság kettészakadását.

Az 1927. év őszen megtartott közgyűlésen az egyesület elnökévé e sorok íróját, alelnökévé Irman Oszkárt választották.*

Munkálkodásuk hozta létre a földrajzi tagozódás szerint összeállított köröket, így jött létre a Gömöri kör, a Kisalföldi kör, az Abauj-Sárosi kör, sőt Ruszinszkói kör is volt alakuló-félben, azonban ez utóbbi tagjainak csekély számánál fogva már a megalakulás nehézségein hajótörést szenvedett.

A lelkesedés nagy volt, mindenki megtalálta ezekben a körökben azt az atmoszférát, mely középiskolás korában a diákok között uralkodott s a kisebb csoportokban sokkal otthonosabban érezték magukat, mint a tulajdonképeni anyaegyesületben, mely éppen csak reprezentációs jellegű volt, de tagjait összefűzni — legalább egyelőre nem volt képes.

A munka e körökben meg is indult. Tudományos jellegű előadások, vitaestélyek kedélyes összejevetelekkel váltakoztak, s minden jel arra vallott, hogy a tudományos munka program gordiusi csomóját, a Prágában tanuló magyar főiskolai hallgatósnak sikerült megoldania.

Még sem történt ez így. A körök, alighogy megalakultak, versenyre keltek egymással, először a kulturmunka, később mindinkább a kedélyes mulatozások terén s az egyesület vezetősége szomorúan vonta le a konzekvenciát: s először hallgatólagosan, később hivatalos formában is, feloszlatta a köröket.

Majd az egyesület ténykedését a szabadegyetemi előadások rendezése foglalta le. Több tudományos előadást tartottak Flachbart Ernő dr., Vécsey Zoltán dr., Msgr. Pfeiffer Miklós dr., a magyarság törvényhozói és a Prágai Magyar Hírlap szerkesztői

A szabadegyetemi előadások rendszere sem vált be s minden törekvés dacára sem sikerült szervezett formában mélyebb tartalmat adni egyesületi életünknek.

A bevált szemináriumi rendszer alnpjait a pozsonyi diákság — az ottani MAKK. és Sarló — vetette meg. Csak később az érsekújvári kongresszus után vezette be a prágai MAK, ez azonban már a harmadik időszakba tartozik. (Erről Oszwald József volt alelnök fog beszámolni.)

* Mindketlen a brünni Corviniának voltak tagjai, ahol intenzív egyesületi életet éltek.

Az egyesület neve a „MAKK“ (Magyar Akadémikusok Keresztény Köre) minden etikai magyarázat dacára is súrlódásokat okozott, s ezért még 1927-ben: „MAKK“ a prágai magyar egyetemi és főiskolai hallgatók egyesületé-re lett változtatva. Véglegesen azonban csak tavaly rendeződött a kérdés, mikor is a MAK. mai nevét felvette.

Ezen időszak legnagyobb eseménye a prágai Magyar Diákmenza megalapítása volt. A menza egyúttal helyiségül is szolgált, ahol a MAK. összejöveteleit tartotta.

Ekkor alapította a MAK. 24 tagu szalón zenekarát Brück Sándor, cigányzenekarát Mihola Gyula és énekkarát Schmögner János vezetésével. Ekkor lettek a teadélutánok is rendszeresítve. 1929. március 17-én tartotta a MAK. második nagy kultúrestjét a zenekarok és énekkar fellépésével.

Az érsekújvári kongresszussal a MAK. életének második korszaka bezáródott, hogy helyet adjon az öntudatos kisebbségi diákmunka periódusának.

Széga Elemér.

II.

Érsekújvártól Losoncig. A tavalyi iskolai év krónikája.

Az első négy év erőfeszítései után az ötödik újra hatalmas fejlődést jelentett a MAK. kulturprogramjának megvalósítása felé vezető úton. Egyesületünk tevékenysége az 1929–1930. iskolai évben is úgy mint eddig egyrészt külső, másrészt belső munkában nyilvánult meg. A belső munka alatt szemináriumi előadások, vitaesték, teadélutánok, a külső munka alatt pedig hírlapi megnyilvánulások, nyilvános előadások és táncestélyek értendők.

A MAK. állandó összeköttetést létesített az összes magyar diákegyesületekkel; a Magyar Diák szemle útján belekapcsolódott a szlovenszkói magyar diákságot összekötő irodalmi munkásságba is. Kapcsolatot tartott fenn a szlovenszkói magyar írókkal a Prágai Magyar Hírlap révén és estélyei keretén belül a prágai magyar társadalmat igyekezett összehozni és összetartani. Sikerült Prága összes diákegyesületével baráti kapcsolatot

létesíteni. Már tavaly is baráti jóviszony fűzött össze bennünket a lengyel, bolgár és német főiskolás egyesületekkel.

Az elmúlt évben lett végleg elintézve az alapszabály változtatás sokáig vajdó ügye is. Módosított alapszabályainkat az országos hivatal 97848. sz. határozatával hagyta jóvá. A módosítás főbb vonalai: Az egyesület nevének megváltoztatása, az egyesületi színek megállapítása (fehér és zöld), a jogtanácsosi állás bevezetése. Első jogtanácsosunk dr. Nagy Sándor Prágában élő ügyvéd lett. Továbbá kibővítettük a tisztkart, körvonalastuk az egyes tisztségek munkakörét, valamint megállapítottuk az egyesületi vagyon kezelésének módozatait.

Az elmúlt iskolai év legnagyobb kultureseménye az érsekvári munkaprogramm megvalósítása, a tudományos kérdésekkel szakszerűen foglalkozó szemináriumok felállítása volt. Már tavaly megalakult mind a hét szeminárium, s tekintetbe véve az akkori nehéz helyzetet (t. i. egyesületünk még nem rendelkezett helyiséggel) aránylag elég szép munkát végeztek. A szemináriumok a diákság értékes kultúr szerveinek bizonyultak, s a szemináriumi munka várakozáson felüli módon keltette fel a tagok érdeklődését.

Vallási téren is igyekeztünk tagjaink kívánalmait kielégíteni, amikor vallási tárgyú előadások megtartására kértük fel dr. Pfeiffer Miklós prépost kanonok, Révész Sándor evangélikus és Biró Lajos református lelkész urakat, akik több ízben tartottak Prágában értékes előadásokat. Az előadások alkalmából rendszerint Istentiszteletek voltak, amelyeken a prágai magyar társadalom szép számban jelent meg.

1930. februárjában jelent meg a Magyar Diákszemle első száma, amely a prágai magyar diákság túlnyomó többségének nem konvenióáló szellemi irányt képviselt. A MAK. közgyűlése a Magyar Diákszemle szerkesztőségéhez memorandumot küldött be, melyben főleg arra kéri a szerkesztőséget, hogy vallási és nemzetietlen kilengéseket ne engedjen felszínre jutni a Diákszemle hasábjain. A memorandumra konkrét választ ugyan nem kaptunk, de hogy hallgatólagosan magáévá tette a szerkesztőség azt abból tudjuk, hogy a Diákszemle 2-ik számában memorandumunk már respektálva lett.

Majd az egyesület a szövetségi tisztikar egyes tagjainak az ismert pesti szállag affér miatt bizalmatlanságot szavaz és kéri, hogy a jövőben a szövetség vezető emberei a Sarló tulajdonán baloldali szellemi irányzata érdekében ne exponálják magukat. Mindkét határozatot körlevél formájában elküldöttük az összes egyesületeknek. A vitaestek foglalkoztak még a Sarló kérdésével is. A prágai MAK. keretén belül ugyanis a tél folyamán megalakult a Sarló. Sokan a Sarló megalakulása után az egység megbomlásától féltek, azonban sikerült elsimítani az akadályokat és reméljük, hogy a jövőben meg fogjuk találni az együttműködéshez vezető helyes utat.* A MAK. hivatalos politikája külömben mindig a megegyezést kereste, az összetartást ápolta s az arany középutat mindig megtartva erről se jobbra, se balra nem tért le. Egyben azonban nem ismert és nem fog ismerni megalkuvást: ez a százszázalékosan magyar nemzeti szellem.

Az egyesület választmánya elhatározta, hogy megpróbálja nyélbeütni a magyar diákotthon kérdését a menzával kapcsolatban. E célból az egyesület memorandummal fordult a Társadalmi Nagybizottsághoz, melyben pontosan előadta tervét, ami a jelen iskolai évben meghallgatásra is talált. A menzaügyek vezetésével illetőleg a menza felügyeletével háromtagú diákbirozságot bízunk meg, amelynek kötelessége a házirend betartása felett őrködni, a menzalátogatók panaszait orvosolni stb.

Az egyesület keretén belül nagy sikerrel működött 1929—30-ban is a Denk Pál vezetése alatt álló énekkar, a Brück Sándor vezetése alatt álló szalon- és a Mihola Gyula vezetése alatt álló cigány zenekar. Ezek híven végig kísérték az egyesületet vígabb vállalkozásaiban. A sportszakosztály Szépe Imre vezetése alatt 1930-ban kezdte meg működését, mint a Vysočokolský Šport magyar csoportja.

A MAK. belső munkájának ismertetése után, a külső reprezentációt, mint másodrendűt csak röviden érintem és időrend-

* A közgyűlés leszögezte, hogy ideológiai vitákkal a MAK. érdekvédelmi egyesület lévén a jövőben nem foglalkozik, s azt átengedi a kimondottan ideológiai egyesületeknek, amilyenek a Sarló, a baloldali diákság szerve, a Prohászka Kör a katolikus diákság egyesülete és a Prágai Magyar Cserkész Kör. E három egyesület két éven keresztül a MAK. alosztálya volt s csak nemrégén nyújtották be alapszabályaikat.

ben sorolom fel az egyesület nagyobb vállalkozásait. 1929. november 18-án a szokásos műsorral egybekötött ismerkedési estet tartottuk meg, amely talán a leglátogatottabb és legsikerültebb estélyünk volt. A műsoron Rudolfi Rezső citeraművész, zenekar, ének és tánc számok szerepeltek a nagyszámu magyar, német és cseh közönség előtt. 1930. február 18-án az első prágai magyar bált rendeztük meg. Ez volt a legmerészebb vállalkozásunk. Március 4-én az egyesület első szerzői estjét rendeztük meg, melyen Titkay Mancsi, Vécsey Zoltán dr. és a tagszerzők Veress László, Denk Pál és Erdőházy Hugó szerepeltek. A szerzői estről a sajtó is igen elismerően nyilatkozott. Junius 2-án az akkor még a MAK. keretén belül működő Prohászka Körrel karöltve rendeztük meg a Szent Imre ünnepet, amely méltó megünneplése volt a magyar hercegnek. A műsoron szerepeltek dr. Pfeiffer Miklós kanonok és Mécs László a legnagyobb élő magyar költő.

Ezek voltak főbb szerepléseink, mind nagyobb vállalkozások és mind a siker jegyében folytak le. A kisebbeket csak tömegbe veszem: rendeztünk 12 teaestélyt, amelyeken tagjainknak bő alkalma nyílt egymást megismerni és 2— KČ-s belépti díj ellenszolgáltatása képen igen jól mulatni. Az olcsó szórakozás lehetővé tétele érdekében több prágai moziban tagjaink részére kedvezményes jegyek vételét biztosítottuk.

Befejezésül említem, hogy öt év alatt sikerült megteremtteni a MAK. társadalmi és kultúr munkájának alapjait, s a jövőben egyesületünk zökkenők nélkül láthatja el kulturmisszióját a magyarságunk megmentéseért vívott nehéz küzdelemben.

Oszvald József.

II.

Női szeminárium.

- A női szeminárium története és
 általános programja . . . *Dr. Irman Klára*
- A kenyérkereső nő problémái . . *Ferenczy Eszter*
- A női testkultúra *Szporni Anikó*
- Anyák — lányok *Margócsy Ibolya*
- A csehszlovákiai magyar főiskolás
 leányok mozgalmainak törté-
 nete, célja és feladatai . . *Dr. Irman Klára*
- A pályaválasztás *Margócsy Ibolya*
-

A női szeminárium története és általános programja.

A prágai MAK női szemináriumának alapját azok a vitá-esték képezik, amelyeket különböző, a leányokat érdeklő kérdé-
séről tartottunk az Otthonokban.

Már az 1929/30. tanévben szükségesnek láttuk, hogy szé-
lesebb alapokra helyezzük a munkánkat, de akkor intenzíven
nem dolgozhattunk, mert hiányzott mindenek előtt a szükséges
központi fekvésű helyiség, ahol az összejöveteleinket megtart-
hattuk volna.

A női szeminárium mai formájában 1930. őszén alakult
meg a prágai MAK többi szemináriumával egyidejűleg. Meg-
alakításának gondolata sok ellenvetéssel találkozott, de az
1930/31. tanévben végzett munka pozitív eredménye az, hogy
beszámolóm nem kizárólag egyéni véleményemnek a kifejezése
többé, hanem a Prágában tanuló magyar diáklányok nagyobb
részének nevében állíthatom, hogy igenis dolgozni akarunk
továbbra is a saját érdekünkben és mindazokért a leánytárs-
nőinkért, akik nem tanulhatnak.

Gallotsik Klára mondotta az utolsó szemináriumi gyűlé-
sünkön:

„Vannak kötelességeink. Ismerjük a jelen problémák fon-
tosságát. Foglalkozni fogunk velük, különösen azokkal, amelyek
jelen adottságainkkal szervesen összefüggnek. Elsikkasztani
ezeket a problémákat nem lehet és ezeket nyugodtan, őszintén
megbeszélni szociális kötelessége minden nőnek, úgy magával,
mint nőtársaival szemben. Van programmunk, amit meg sze-
retnének valósítani.”

A női szeminárium létjogosultsága igazolva volt abban a pil-
lanatban, amikor Gallotsik Klárának ezt a fejtegetését a jelen-

Jövő főiskolás lányok egyhanguan helyeselték és célkitűzéseit magukévá tették.

Igazunk van tehát, ha összekapcsolódunk, hogy a speciálisan női kérdésekkel megismerkedhessünk. Vannak azok között a kérdések között, amelyekkel foglalkozni akarunk olyanok, amelyek ma még nem vonatkoznak reánk s talán sohasem fognak tekintetbe jönni az egyéni életünkben. De teljes tudatában vagyunk annak, hogy nem szabad kizárólag a saját érdekeinkre gondolnunk, ismerjük a kötelességeinket, amelyek azokkal a leánytársainkkal szemben vannak, akik nincsenek abban a kiváltságos helyzetben, hogy a mai tudomány eszközeivel felfegyverkezve vegyenek részt a létért való küzdelemben.

A női szeminárium szűkebb értelemben vett feladata tehát elsősorban az, hogy tagjainak lehetőséget nyújtson, hogy megismerkedhessenek azokkal a kérdésekkel, amelyek speciálisan minket nőket érdekelnek. De sohase felejtkezzünk meg arról, hogy a tanulás és önművelés nem végcél, hanem eszköz. Nem kíváncsiságból, nem beteges érdeklődésből foglalkozunk olyan tényekkel, amelyek szomorúak és kiábrándítóak, hanem azért akarjuk megismerni őket, hogy védekezhessünk ellenük és megvédezhessünk másokat és megkísérelhessük leküzdeni a mai élet sok csufságát ott, ahol szemben találkozunk velük.

A munkánk még csak a kezdet kezdetén van és ezért a kifelé felmutatható eredménye igen csekély, hiszen nem mehetünk kitaposott úton, magunknak kell azt az ösvényt vágnunk, amely előre visz. De tudjuk, hogy nem dolgozunk hiába, hiszen, amit keresünk az a minden emberi rosszaságtól mentes Jóság, amelynek győzedelmeskednie kell.

A jövő évben a női szeminárium munkaprogramját egy munkabizottság fogja megállapítani. Ennek a munkabizottságnak tagja lehet minden főiskolás leány, aki kötelezi magát, hogy összejárjetelein, amennyire tanulmányai engedik aktív részt vesz.

A munkabizottság gondoskodik majd arról, hogy a női szeminárium tagjai megismerjék a női problémákról megjelölt tudományos munkák eredményeit, figyelemmel kísérik a napilapok és folyóiratok rovatait. A munkabizottság tagjainak feladata azonban az is, hogy kapcsolatot tartson fel mindazokkal

a szlovenszkói és ruszinszkói leányokkal, akik felelősséget érznek a kisebbségi sorsban élő magyar nők sorsáért és munkájáért.

A női szeminárium a folyó esztendőben tizenegy összejövetelt rendezett és pedig a következő tárgysorozattal:

1930. XI. 19. *Dr. Irman Klára*: A női szeminárium feladatai.

„ XI. 29. *Dr. Pfeiffer Miklós*: A nők az egyetemen.

1931. II. 4. *Dr. Irman Klára*: A nő szerepe a szociális munkában.

„ II. 18. Könyvismertetések.

„ III. 11. *Ferenczy Eszter*: A kereső nő a családban.

„ IV. 23. *Szporni Anikó*: A női testkultúra.

„ V. 7. *Margócsy Ibolya, Gallotsik Klára*: A női pályaválasztás problémái.

„ V. 20. *Dr. Szilassy Béláné*: A szlovenszkói magyar leányok hivatása.

„ VI. 1. *Gallotsik Klára*: A női szeminárium célkitűzései.

„ VI. 13. *Margócsy Ibolya*: Anyák és leányok. Hozzászólás a Nagyasszony ankétjához.

„ VI. 15. Az 1931/32. tanév munkájának előkészítése.

A brünni ankéton április 19-én a női szeminárium részéről e sorok írója tartott előadást a magyar főiskolás lányok mozgalmainak történetéről, céljairól és feladatairól.

Hosszú, sok időt, türelmet, kitartást és hitet kívánó munka vár reánk, de meg vagyok győződve arról, hogy eredményes lesz. Hiszen a múlt év munkája mutatja, hogy kívülről jövő kétkedés ellenére is előbbre jutottunk. És ha tudatában vagyunk felelősségünknek, akkor kétségtelenül le fogjuk győzni mindazokat a nehézségeket is, amelyek munkakörünkön belül és nagyon gyakran bennünk magunkban támadnak. Tisztán látunk, tudjuk, hogy sok olyan tulajdonságot hozunk mi leányok magunkkal, amelyek egyelőre még hátráltatják a munkánkat, de tudjuk azt is, hogy várnak reánk, hogy szükség van reánk. Ez a tudat erőt ad a. oknak a nehézségeknek a leküzdésére, amelyek saját gondolkodásunkból, érzéseinkből fakadnak.

Dr. Irman Klára.

A kenyérkereső nő problémái.

Irtta: Ferenczy Eszter.

A legutóbbi női szemináriumban felvetett, de csak nagyon vázlatosan áismertetett problémáról, t. i. a kenyérkereső nők hivatali és családi életének egymáshoz való viszonyáról szeretnék néhány példával tarkított előadásban hozzászólni.

Előadásomat két részre osztottam: 1. a nő mint kenyérkereső segítő-társa urának, 2. a kenyérkereső nő, akinek a férfihezmenés állása miatt nincs megengedve.

Az első részben említett eset ma azt hiszem nagyon általános és azt mondhatnám — szerencsére sokkal elterjedtebb jelenség, mint az utóbbi. — Hogy miért mondom szerencsére? — nos hát azért, mivelhogy minden hátránya és hibája ellenére sokkal jobban megfelel a nő lelkületének és egyéniségének, mint a második. Bár sok az ellensége nemcsak a munkaadók osztályában, hanem a konzervatív életfelfogásuk között is, legyenek azok nők, avagy férfiak — mégis ez az egészségesebb megoldása a problémának. — Persze, elítélni könnyű, de azt hiszem, ha az oly könnyen ítélkezők bármelyike venne magának annyi fáradságot, hogy közelebbről vizsgálná meg a jelenséget, nem törne oly könnyen pálcát.

Amikor egy-egy leányismerősöm — aki állásban volt — férjhez ment, de kénytelen volt állását továbbra is megtartani s emellett új otthonában el kellett végeznie még mindazokat a házi teendőket, melyeket a szülői házban az édesanyja látott el, amíg ő munkában volt. — Ha ajkát panasz hagyta el, hogy sok a dolga, korán kell kelnie, hogy még mielőtt munkahelyére indulna, a lakást is rendbehozza s az ebédet is elkészítse, vagy legalább mindent előkészítsen, hogy miután hivatalából hazajön, hamar összeüthesse azt, — hányszor szólták meg, hogy ha már férjhez ment, miért vállalt továbbra is hivatalt? Miért nem mond föl, miért veszi el másoktól a kereseti lehetőséget, miután ő már révbé ért s van, aki gondoskodik róla, stb. stb. Azt azonban senki sem gondolta meg, hogy az asszonyka férjének keresete valószínűleg nem elegendő egy önálló háztartás költségeinek fedezésére. Ha valaki esetleg fölvetette ezt a kérdést, letorkolták azzal, hogy akkor minek ment a leány hozzá, ha még csak el sem tudja tartani a feleségét. — Nősüljön csak az, aki teheti, vagy ha már megnősült és mind a kettőn keresnek, ne sajnálják maguktól a kényelmet és tartsanak maguknak mindenest, aki legalább a ház körüli egy-

szerűbb munkákat elvégzi, míg a háziasszony hivatalban van. Ez azonban igen gyakran még a kettős fizetés mellett is lehetetlen. — Legjobban megkönnyíti a kereső asszony életét az, ha az ebéd és vacsora elkészítéséhez nem kell neki magának hozzáfogni akkor, amikor munkájából fáradtan tér haza, hanem olcsó és izletes házikosztot hozathat. Ez azonban csak igen kevés kiváltságos esetben történhetik meg, mert a legtöbb kifőzdében, vendéglőben, avagy menzán nagyon egyoldalu vendéglői módon főznek, ami viszont a férjnek nincs nagyon inyére, aki a vendéglői kosztal már amúgy is terkgig van s vágyik az izletesebb házikoszt után. Az is igaz viszont, hogy a legtöbb fiatalasszony főztje nem nagyon hasonlít Csáky Sándor műremekeihez s ezt szintén sokan vetik az asszonyka szemére. Ha hibás is az asszony, de nem teljes mértékben. Egy lánynak, aki hivatalba vagy munkába jár, esetleg már azóta, amióta kinőtt az iskola padjaiból, nem sok ideje marad arra, hogy a háztartás minden ágában tökéletessé képezze magát s édesanyja is kiméli, amíg lehet s nem forszírozza, hogy a szabad, pihenésre szánt órákat tűzhely mellett töltsse. Akkor tanul a leány főzni, amikor menyasszony s e rövid idő alatt a legnagyobb igyekezet mellett sem tehet annyi gyakorlatra szert, amennyit a háztartás megkívánna.

Megszólják és elítélik a kenyérkereső nőt, midőn férjhez ment, ha hosszabb ideig nincs gyermeke. Azt mondják róla, hogy csak azért jár továbbra is hivatalba, hogy miután a férje keresménye nem lenne elegendő az ő nagy igényeinek kielégítésére, maga keres magának pénzt ruhára, fényűzésre és hiúsága egyéb igényeinek kielégítésére, amit megszokott azelőtt s amiről továbbra sem akar lemondani. Ezért nem akar anya lenni, mert az gond, dolog, ami gátolná őt megszokott szabadságában, élvezeteinek gyakorlásában, szórakozásaiban és kényelmében. — Nem akarom s sajnós nem lehet egyszerűen azt mondani, hogy ez nem igaz, mert sajnós ez a női típus is gyakran előfordul, de nem szabad mindent és mindenkit egy mértékkel mérni, még akkor sem, ha a látszat ellene szól. Hiszen nem egy vállalat határozottan megtiltja női alkalmazottainak, hogy férjhezmenetel esetén anyává legyenek. Sajnós ez is megtörténhetik ma a XX-ik században.

A legnagyobb gond és felelősség azonban akkor hárul a kereső nőre, ha mégis anyává lesz, mert most már három kötelezettségnek kell eleget tennie s e három közül a legkényesebb s a legnagyobb tudást és gondoskodást megkívánó feladat az, amely a nő egyéniségének legjobban megfelel s ez a gyermekéről való gondoskodás. Igen ám — ezt minden anya érzi és tudja, de sajnós, amíg munkában van, kénytelen kisgyermekét másra bízni, mert munkahelyére nem viheti magával. Áldás ilyenkor úgy az anyára, mint a gyermekekre nézve, ha a picit a nagyszülők, vagy közeli rokonok gondjaira bízhatja, — arra az időre, míg hivatása távol tartja őt otthonától — akik szeretettel gondoskodnak a kis ember testi és szellemi jólétéről. De milyen kis százaléka a kenyérkereső anyáknak van ebben a kiváltságos helyzetben: Hány anya kényszerül arra, hogy idegenekre

bizza gyermekét, akik honorárium fejében elvállalják ugyan a kisdéd gondozását, de a leggyakoribb eset az, hogy a honoráriumot felveszik és a kicsivel nem törődnek, vagy csak igen keveset, rosszul bánnak vele. A munkája után járó édesanyának pedig ezalatt minden gondolata gyermekénél van, mert tudja, érzi, hogy annak **szüksége volna ő reá**, hogy nincs úgy ellátva és nem viseli senki úgy gondját, mint ahogy azt az édes anyja tenné. A gyermekéért való gond foglalja el az anyát és ezért nem képes gondolatait úgy koncentrálni a munkára, amint azt annak lényege és komolysága megkívánná. Ezt kifogásolják a munkaadók a legtöbb női munkaerőnél és ez az oka annak, hogy egyes vállalatok vezetősége behozta a női alkalmazottakra vonatkoztatva a coelibátust.

Ez volna előadásom második részének témája, melynek tárgyalása előtt azt hiszem utalhatok egy ez év elején a Pesti Naplóban megjelent újságcikkre, melyet Bozzay Margit saját szomorú tapasztalatai alapján írt. Ő is helyteleníti, hogy ma, a XX. században némely vállalat ennyire rab-szolgáivá teszi a keretein belül alkalmazott női munkaerőket, akiknek nem szabad férjhez menniök, vagy ha már férjhez is mennek, de nem szabad anyákká lenniök, ha meg akarják tartani állásukat. Bozzay Margit személyesen felkeresett néhány banktisztviselőnőt s a tőlük megtudott adatokat tárja elénk. Ime néhány eset:

„7 éve vagyok menyasszony — mondta egy kellemes megjelenésű magas szőke lány — s kértem a vőlegényemet, hogy bontsuk föl az eljegyzést, de ő hallani sem akar róla, pedig az esküvőt még sokáig nem tarthatjuk meg, miután a kauciót letenni nem tudjuk. Az én állásomat sem számítanak be, miután én férjhezmenés esetén elvesztem állásomat. Vőlegényem még távol van attól a rangfokozattól, mikor már nincs szükség kaucióra, de addig nyugodtan várunk“. Megkérdeztem, hogy tudja-e, hogy akkor már túl lesz azon a koron, amikor még veszély nélkül anya lehetne. „Tudom — felelte — s bármennyire szeretem a gyermekeket, lemondtam már arról a boldogságról, hogy nekem is legyen“. Ez a leány most 28 éves.

Egy feketehajú, szomorú szemű lánytól kérdeztem meg, mit vár az elettől? — „Semmit.“ — volt a felelet. — „Menyasszony voltam pár éven át, de fölbontottam eljegyzésemet, miután vőlegényem keresete nem lett volna elegendő családalapításra; én meg férjhezmenés esetén elvesztem állásomat. Visszaadtam szavát a vőlegényemnek, legyen legalább ő boldog. Most már egyetlen vágyam csak az, hogy megmaradhassak hivatalomban s édesanyámnak meg magamnak gondtalan megélhetést biztosítsak s öreg-ségemre biztosítva legyek a nyomor ellen“. Kérésemre bevallja, hogy 27 éves és lemondott az élet szebb, naposabb oldaláról.

Van ezenkívül egy egy más eset is, amikor ugyanis dacára a vállalat tilalmának, az alkalmazott nők férjhez mennek, de kénytelenek házasságukat titokban tartani, mert férjüknak nincs annyi fizetése, hogy a berendezendő háztartás költségeit fedezze. Ezt bizonyítja az alábbi adat:

Egy csinos barna asszonyka beszéli: „Már 3 éve vagyok férjnél, de a hivatalban, ahol alkalmazásban vagyok, nem tudnak róla, mert akkor

azonnal elveszteném állásomat. Pedig borzasztó ez a titkolódzás, mert sehol nem jelenhetek meg az urammal. Kiszámítottuk a férjemmel, hogy még 4 évig kell titokban tartani házasságunkat, addigra minden szükséges dolgot beszerezhetünk lakásunk és háztartásunk számára s akkor majd bevallhatom, hogy férjné! vagyok, nem lesz baj, ha ki is tesznek állásomból'.

Csak hogy ez a megoldás is rosszul sült el, miután az alkalmazottak irodán kívüli magatartására is nagyon ügyelnek a vállalatok s többször előfordul, hogy elmozdítják állásából az olyan alkalmazottat, akiről kitudódik, — legyen az igazságos, avagy igazságtalan megállapítás — hogy viselkedése kifogásolható valót hagy hátra, még pedig akár női, akár férfi alkalmazott az illető.

Hányszor ítélik el a dolgozó nőt, ha szabad idejének nagy részét férfitársaságban tölti. Ezek az annyiszor elítélt „modern“ vagy „mai“ lányok bizony a legtöbbször igazságtalanul szenvednek

A dolgozó nőt, amint látjuk, akár férjhez megy, akár nem, elítéli a konzervatív gondolkozású társadalom, anélkül, hogy az indító okokkal tisztában volna. Elítélőleg nyilatkoznak mindenütt a mai nő hiúságáról, üres lelki életéről, kényelemszeretetéről és anyagiasságáról, de ezen valódi, avagy látszólagos tulajdonságok okaira nem kíváncsi senki, — egyszerűen leszögezik a tényállást. Nem az egyénekben, illetve nemcsak a szenvedő egyénekben kell keresni a hibát, a viszonyokban, az önző célokat szolgáló embertelen tilalmakban van a hiba. Ezek tekintet nélkül a természet törvényeire, közös érdekekre, erkölcsökre és az emberiség jövőjére és természetére olyan szabályokat és kikötéseket léptetnek életbe, melyek normális szempontból csak kárára lehetnek az emberiségnek.

A női testkultúra.

Irtó: Szporni Anikó.

Lányok! Azt hiszem mindnyájan tudjátok mai gyűlésünk célját és feladatát: meg akarjuk alakítani a női sportszakosztályt. Tudom, hogy üdvívalgással fogadtátok a tervet: hisz gimnazista korotokból biztos visszaemlékeztek még a tornaórák előtti boldog várakozásra, a szabad futás szépségére nagy zöld mezőn, egészséges víg lubickolásra a folyó vizében! Mennyi boldog órát a testi-lelki kiegyensúlyozottság érzését köszönhetjük ezeknek a tornaóráknak! Egyrészt ezeket az emlékeket akarom fölidézni bennetek és rámutatni, hogy ezeket a friss, jóemlékű órákat fölleveníteni a módotokban áll. Csak kezdetben kell legyőzni a kényelemszeretetet és erős akaratval átvergődni az első napok „izomlázain“, hogy aztán mindig sóvárgással és örömmel várjuk a szerdát meg a szombatot (a tornanapokat)!

Másrészt meg rámutatok arra, mennyire szükségünk van rendszeres, céltudatos testkulturára különösen nekünk nőknek, hogy emberi és női kettős hivatásunknak eleget tehessünk. Így az érzelmi indítóokokat értelmi okokkal alátámasztva, kitörülhetetlenné válik bennetek a testkultura iránti szeretet.

Annyiféle szempontból lehet tárgyalni a testkultura fontosságát: hogy hamarjában nem tudom, melyik is a legfontosabb most nekünk, melyikkel lehet a legkönnyebben hozzátok férközni. Lehetne foglalkozni ezzel a kérdéssel csak a test szempontjából, ismertetni fontosságát a leánynevelésben és a helyes testkultura hatásait a fejlődőfélben lévő ember egész énjére. Művészi szempontból is érdekes vitaanyag lenne.

Ami minket legjobban érdekel, azt hiszem mégis az a szempont: mit jelent a testkultura a mai dolgozó kulturember, a mai nő testi és szellemi produktivitása számára. Milyen plusszal növeli a testkultura a produktivitásunkat?

Sajnos, sokszor egy gúnyos mosollyal intézik el a kérdést. Nézzétek az anyáinkat, nem tornáztak, enélkül a boldogság nélkül is milyen egészséges gyerekeket neveltek! Igen, csakhogy egy generáció fölnövekedése alatt óriásit változtak a viszonyok. Vége a „régii jó időeknek“, mikor a nő egész életét kis családjának és háztartásának gondozása töltötte ki. A mai nő életét gyárakban, hivatalokban, iskolák poros levegőjében éli le. Foglalkozása nagyobbára szellemi, vagy ha testi, annyira egyoldalú, hogy a testi munka inkább kárára van mint hasznára.

A modern élet fizikai és pszichikai hibái az egész nemzedéken meglátszanak. Nézzük meg a gyerekeket, aránylag mennyivel több szép testalkatú, egészséges van köztük, mint a felnőttek között, ami világosan bizonyítja, hogy a számos testi hiba csak szerzett és nem velünk született! Ezért van szüksége a mai embernek intenzívebb testkulturára, hogy mintegy ellent tudjon állni, kiegyensúlyozhassa a kultúra mérgező hatását szervezetére.

Minden emberi haladás elsőfokú feltétele az egészség. Csak testileg, szellemileg egészséges emberek tudnak rendszeres munkát végezni. Petyhüdt, beteges embereket nem érdekel az élet, nem a mások és a jövő generáció élete, azért nem is tudnak küzdeni érte.

Természetesen munkába, sok munkába kerül megtartani, esetleg megszerezni az egészséget, de ezt a munkát vállalni mindenkinek kötelessége, mert csak ha minden ember tudatosan dolgozik az egészsége érdekében, lehet egy eljövendő jobb, tökéletesebb emberiséget várni.

Az egészség egyúttal szépséget is jelent. És a test szépsége, magasabbrendűsége követeli végső fokon az élet magasabbrendűségét is.

Már most kérdelem, milyen legyen az a testkultura a nő számára, amelyen keresztül az út az egészséghez, szépséghez, harmónikus, magasabbrendű életformához vezet?

Sokáig a női testnevelés a férfi-testnevelésnek csak másolata, utánzata volt. Pedig úgy az anatómia, mint a biológia ismeri azokat a lényeges

különbségeket, amelyek a két nem közt fennállanak. Tény, hogy amíg a férfiak élete egyenletes tempóban folyik, addig a nők élete éppen női mivoltukból kifolyóan erősen szakaszos lefolyású. Míg tehát a férfi kultúrája csak arra irányul, hogy a testet egészségesen tartsa és képessé tegye testi és szellemi munkája elvégzésére, addig a női testkultúrának czeken a feladatokon kívül még egy külön célt kell szolgálnia, hogy fenntartsa a női test alkalmatosságát az anyaság feladatára, minél sikeresebb elvégzésére és fenntartsa és fokozza a női test plaszticitását és regenerációs képességét, amely szükséges ahhoz, hogy az anyaság nehéz időszakának befejeztével a test visszanyerje eredeti formáját, de főképp munkaképességét, hogy ne hagyjon a terhesség maradandó nyomokat, melyek nemcsak esztétikailag torzítják el a testet, hanem a nő teljesítő-képességét csökkentik.

Ezért van tehát szükség speciális női testkultúrára és annnyival van rá sokkal nagyobb szükség mint a férfinéél, amennyiben fokozottabb mértékben veszi igénybe a női testet az anyaság feladatának teljesítése, mint a férfi testét a mindennapos testi és szellemi munka.

Ez a női testkultúra elsősorban racionális mozgás és izommunka, de az ehhez szükséges segédeszközök: jó levegő, víz, higiénikus táplálkozás egyenértékű az előbbi kettővel és ezek nélkül a munka elképzelhetetlen.

Egészséges, friss fizikum megeremtésével, mellyel elsősorban az önfejelem s akarat nevelése függ szorosan össze, szellemileg munkabíróbbá, társadalmilag értékesebbé tesz. Akiben testi rugalmasság van, abban van lelki rugalmasság is. Ez a rugalmasság mindig újra, változatoságra, beteljesedésre törekszik, nem elégszik meg a régivel, már meglevővel csak azért, mert ez kényelmesebb és így erős ellenfele lesz konzervativizmusunknak. A fejlődés, folytonos tovább menni akarás egyúttal fiatalságot, gazdagságot is jelent.

Másik nagy jelentősége a testkultúrának szellemi fejlődésünkben, hogy általa megismerjük testünket, hajlamait, kívánságait és aszerint, hogy károsak vagy hasznosak, levezethetjük, ill. fejleszthetjük őket.

Speciálisan ebben látom a mi nemünkre a női testkultúra nagy jelentőségét. A testkultúra elősegíti ugyanis a női öntudatraébredésünket.

A férfiben azáltal, hogy mélyebb testkultúrája volt és függetlenül szabta meg az útját ezen a téren, ez már régen megtörtént.

A testkultúra útja elvezet a legmélyebb kérdésekhez is: végső célja, hogy tudatos életmunkával mindjobban megközelíthessük azt a női szépség-ideált, amely nemcsak művészek elképzelése, hanem a dolgozó férfi ideálja.

Ezt a néhány szót fűzöm kommentárként a tornaszakosztályunk megalakulásához.

Anyák — lányok.

Irtá: Margócsy Ibolya.

E'öadásom alapjául a következő szakmunkák szolgálnak: „Die psychologischen Grundlagen der heutigen Mädchenbildung”. — Else Schillfahrtól: „Vojhai Éva Julia” cikke, a Rewue Internationale de l'enfantból „La famille anti-sociale et l'enfant mal redapté”. — Günter Krolzig: Der Jugendliche in der Grosstadtfamilie tanulmányi sorozatából: „Bestand und Erschütterung der Familie in der Gegenwart”.

Nagyon sok családban kiélesedett a viszony anya és lánya között. Ha ennek a meg nem értésnek okát kutatjuk, rá kell jönnünk arra, hogy sem azoknak nincs igazuk akik a mai megváltozott viszonyokkal akarják magyarázni, sem azoknak akik a generációk közötti különbségre utalnak.

A szülőknek, de különösen az édesanyáknak nem szabad elfeledkezni arról, amit a modern pszichológiai kutatások is bebizonyítottak, hogy a fejlődő fiú és leány 14 éves korától körülbelül 18 évig lelki-válságon megy keresztül. Ebben az időben fedezi föl a serdülő, hogy egyén, akit más gondolat, érzés és akarat vezet, mint a környezetében levő embereket. Ez a fejlődés óriási befolyással van a lelkiéletére. Egyrészt vágyik azután, hogy vezessék, hogy kételeyeiben mellé álljanak, másrészt félti egyéniségét, az énjének szabad kifejlődését. Ennek a szélsőségnek a következményei: a szeszélyes hangulatok, a serdülő türelmetlensége. Ha szülő vagy nevelő és elsősorban az édesanya ebben az időben megnyeri a gyermek bizalmát — és ennek az egyetlen módja az, ha úgy bánik vele, mint egyenértékűvel és feltétel nélkül tiszteli benne az Embert akkor nemcsak, hogy meggátolja a megnemértés megnyilatkozásait, hanem egyúttal megakadályozza azt, hogy a fiatal leány vagy fiú elhidegüljön tőle.

Ne gondoljon a szülő vagy nevelő a legrosszabbra, ha a serdülő egy napon olyan elveket hirdet, amelyek a szülő vagy nevelő nézetével és felfogásával ellentétben állnak.

Meg kell értenie a szülőknek, hogy a gyermek eddig a vezetők és nevelők szemeivel látta a világot, minden külső jelenséget azok nézeteinek segítségével magyarázott meg magának. Az természetes, hogy akár az iskolában vagy kortársainak érintkezésével vagy munka környezetében vagy a könyvből amit olvas más felfogásokat ismer meg. Ha most ezeket hangosan hirdeti, akkor tulajdonképpen csak próbára akarja tenni a szülő nézeteinek erejét és megdönthetetlenségét. Ne féltse a szülő tekintélyét, ha az nem külsőségekben nyilvánul meg, nem dőlhet meg akkor, ha a serdülő rájön arra, hogy matematikai vagy történelmi tudása nagyobb mint a szülőké vagy a nevelőé.

És az életpasztorátok terén, ahol a szülő, vagy nevelő van a serdülővel szemben, az énjének kialakuló megnyilvánulásait ne egy lekicsinylő mosollyal intézze el, hanem tárgyalja meg azokat úgy, mintha azt vele egykorúakkal tárgyalná meg.

Az a nyers és tiszteletlen modor, amelyet a serdülő és felnőtt lányok

használnak az édesanyjukkal szemben, nagyon gyakran ezeknek a küzdelmeknek a következményei. A nevelőnek ilyenkor nem szabad elítélnie a fiatal és következtetni a jellemére, ne kímélje a fáradtságot, ne riadjon vissza ha az első kísérletek visszautasítással vagy ledönthetetlen zárkózottsággal találkoznak.

Ha a felnőtt szeretete mindég egyforma marad, bizonyos hogy minden generációs, minden társadalmi ellentét ellenére megtalálja az utat a nevelőjéhez és maga fogja a legjobban elítélni ezeknek a hangulatoknak a megnyilatkozásait. Dr. Else Schilffahrt mondja a már előbb említett könyvében »Die Entfremdung zwischen Jugend und Erwachsenengeneration ist ein psychologisches Gesetz, ihr Ausbleiben würde einen Mangel an Eigenwert aufdecken und ein Leben auf ausgefahrenen Geleisen Ohne Höhe u Tiefe, Ohne Fortschritt ankünden«. Vagyis az ellentétek a fiatalok és öregek között pszichológiai törvényszerűség: ha elmarad akkor annak oka az egyéniség hiánya fiatalkorunál és következésképpen olyan életnek, amely járt utakon magasságok, mélységek és minden fejlődés nélkül zajlik le.

Semmiesetre sem akarjuk a magunk pártját fogni és nem támadjuk a nevelőket. A mi célunk a női szemináriumban csak is az lehet, hogy mint közvetítők rámutassunk azokra a lehetőségekre, amelyek a két generáció közti megértést előmozdítják.

Hogy ezt megtehesük meg kell ismernünk azokat az okokat amelyek a mi napjainkban különösen kiéleltetik az ellentéteket.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy a felnőttek világnézete, gondolkodásmódja sokban más, mint a miénk. Ez természetes és teljesen igazolt, ha azokat az óriási változásokat vesszük tekintetbe, amelyeket a háború és háború utáni összeomlás idézett elő. Jelenségek, mint pld. a lányok nagyobb önállósága, a látszólag szabadabb életmód, helytelen következtetésekre ad okot. Ma már a legtöbb pályán levő nő vagy azért dolgozik, hogy ne szoruljon akár rokonai, akár idegének támogatására, vagy a nehéz gazdasági viszonyok ellenére olyan szerencsés helyzetben van, hogy a munkája építő kultur munka lehet.

Természetes, hogy önállóan kereső lány mellett nem állhat élete minden eseményében az édesapja vagy az édesanyja. Ha egy ilyen lány egyedül lesz kész olyan problémákkal, amelyeket 20–30 év előtt egy leány nem tudott önállóan megoldani: ez csak erős erkölcsi alapra mutat.

Miért nem bíznak meg a felnőttek ezekben a lányokban és miért nem akarják nekik elhinni, hogy nagyrészt teljes tudatában van annak a felelősségnek amellyel életüknek, jövőjüknek és anyaságuknak tartoznak?

De ha a megértéshez vezető utat őszintén keressük, ahhoz nekünk lányoknak is tudnunk kell, hogy azok a megrovások és figyelmeztetések, néha talán bántó és fájó feddések a jövőnkkel való törődésnek a kifejezői.

Próbáljuk meg egyszer, odaülni az édesanyához, vagy egy más idősebbhez, — aki nem érti meg gondolkodásunkat, sőt helytelennek tartja — és magyarázzuk meg, hogy mi is azt akarjuk amit ők akarnak.

Akarjuk: hogy a jövő szebb legyen és gyermekeink boldogabbak legyenek, mint mink vagyunk.

Tudjuk nagyon jól, hogy ez a szebb jövő — lélvé mondom ki ezt a szót, mert igen sokan elköptatták és értéktelenítették — nem külső anyagi jólétnek a következménye, hanem csak akkor fog bekövetkezni, ha őszintebben, nyíltabban és nagyobb megértéssel leszünk egymás iránt.

Érdekes, hogy a generációk közötti különbség — az Anyák és lányok megnevelésénél a problémája tulajdonképpen csak a polgári osztályra vonatkozik. A serdülő kor lélektani jelenségei vonatkoznak a munkás osztály fiataljaira is, hiszen ezek törvényszerűségek.

A munkáslány az édesanyjában a kizsákmányoltat látja, tudja, hogy az édesanyja is szenvedett, ahogyan most ő szenved.

Ha ezekről a dolgokról említést teszek, nem az a célom, hogy kiélezzem egyes társadalmi osztályok közötti ellentéteket, csak arra akarok rámutatni, hogy mennyire eltorpülnek ezek az egyéni kérdések ma, amikor nagy közösségek, embercsoportok, népek, majdnem azt állíthatnám: világrészek élethalál harcáról van szó.

Hogy a munkás fiatalság a szülőben képes szeretni és tisztelni azt, aki lehetővé tette az életet, esetleg a tovább tanulást és kifelé való fejlődést — pedig általában mennyivel kevesebb az, amit ezek a szülők nyújthatnak gyermekeiknek, mint amit mi kapunk — azt azzal magyarázhatjuk, hogy meg van a képessége ahhoz, hogy a saját egyéni sorsát, alárendelje a közösség jövőjének.

Az anyák és lányok közötti ellentétek megoldása, szerény véleményem szerint csak akkor lesz lehetséges, ha anyáink biznak bennünk és nem kételkednek abban, hogy mi fiatalok tudatában vagyunk annak, hogy nem a feladatunk: lerombolni azt amit anyáink tettek.

Építsük, tovább fejlesszük munkájukat annak a közösségnek az érdekében, a melynek a szolgálatába szegődünk: legyen az egy társadalmi osztály, egy nemzet vagy az egész Emberiség!

A csehszlovákiai magyar főiskolás leányok mozgalmainak története, célja és feladatai.

Irta: Dr. Irman Klára.

Mélyen tisztelt Hallgatóság!

A főiskolás leányok mozgalmairól szeretnék ma itt beszélni, céljainkról és azokról az eredményekről, amelyeket eddig felmutathattak.

Csehszlovákiai magyar főiskolás leánymozgalomról csak 1927. óta lehet szó. Közvetlenül a háború után betöltődön magyar leányok nem keresték fel a főiskolákat. Egyesek befejezték Pesten, Bécsben, Berlinben, Párisban a már megkezdett tanulmányaikat, de a legtöbben megijedtek az előttük tornyosuló

nehézségektől, átnyergeltek és olyan pályákat választottak, ahol hamar el lehetett helyezkedni és biztosítani lehetett azonnal a mindennapi élet követelményeit. Mert a háború emlékezete még erősen élt mindenkinben és az összeomlás is olyan értékeket rombolt le, hogy egészen érthető, hogy ezekben az első zűrzavaros időkben, a legtöbben csak a mának éltek, a holnapot építeni, arra gondolni, azért dolgozni, élni, nem mertek.

Ezek a megfigyelések természetesen nemcsak a nőkre vonatkoznak, általában jellemzik a szlovenszkoí magyar életet az államalakulás első esztendeiben és még ma is megtaláljuk nyomait, ifjúsági mozgalmunk egyes igen feltűnő jelenségeiben.

Egészen pontosan tudom, hogy ezek a problémák nem tartoznak szorosan az általam választott tárgykörhöz, de elkerülhetetlennek tartom őket érinteni, mert az egyetemi hallgatónők mozgalmának megindulása és fejlődése elválaszthatatlan az egyetemi ifjúság fejlődésétől.

Az első megmozdulást Pozsonyban látjuk. Az Erzsébet tudományegyetem hallgatóinak szervezkedésében leányok is vesznek részt. De mivel abban az időben egyetemi hallgatónők még nem igen akadtak Pozsonyban, a MIPSz. leánycsoportja inkább társadalmi alakulat, mint tanuló leányok egyesülése. Ünnepek, mulatságok megrendezésében vannak a fiúk segítségére, később kézimunka és baba kiállításokat, önálló kulturestéket rendeznek. Tanfolyamokat tartanak, mert egyrészt általános műveltségüket akarják mélyíteni, másrészt elő akarnak készülni női feladataikra és kötelességeikre.

Bár ennek az egyesülésnek nincs közvetlen kapcsolata a mai diákleány mozgalmainkhoz és alapjában egészen más célt szolgált, mint a mi csoportunk, nagy jelentősége van, mert tudtommal itt kapcsolódtak először össze fiatal leányok, az összeomlás óta, hogy egyrészt magukat neveljék, másrészt a fiúk mellé álljanak és a magyarságot velük együtt szolgálják.

De hiányzik még ezeknek a leányoknak a felelősségérzete a közösséggel szemben és ez talán egyik oka annak, hogy a leánycsoport nem tudta beváltani azokat az ígéretek, amelyeket megindulásához fűztek. Itt egyének kapcsolódtak össze, hogy egyéni életüket gazdagítsák. De hiányzott az állandó életudatos vezető is. Voltak vezetői a leánycsoportnak, leányok, akik önfeláldozással dolgoztak, akiknek meg volt a képességük, hogy a felületeseknek látszó társnőikből kibozzanak oly értékeket, amelyet más észre sem vett volna bennük. Életkörülményeik azonban nem engedték meg, hogy hosszabb ideig álljanak az egyesület élén. Az egyesületnek pedig még nem voltak meg azok a tradíciói, amelyek szükségesek lettek volna, hogy a csoport a megkezdett és előre kijelölt úton haladjon.

1927. tavaszán alakult meg Prágában a Mak. leánycsoportja. Már az elnevezése is mutatja, hogy a Makkal szoros összefüggésben állt, de eleitől fogva fenn akarta tartani a kapcsolatot a szlovenszkoí magyar női társadalommal is.

Nem véletlen, hogy Prágából indult ki a főiskolás leánymozgalom, hiszen a Prágában tanuló leányok érezték legjobban elszakadásukat az otthontól és egyben attól a környezettől, amelyben nevelkedtek. A sok új benyomás majd-

nem elviselhetetlenül batott itt az idegenben, ahol mindnyájan egészen pontosan tudták, hogy ha találunk is az idegen nemzetiségű diákok között társakat, akikkel a közös tanulmányok össze kapcsolják őket, szorosan nem tartoznak soha hozzájuk.

A leányok a tudat alatt szabadulni akartak a gyökértelenség, a sehová nem tartozás érzésétől és egészséges ösztönnel feladatokat kerestek maguknak. Olyan feladatokat, amelyek segítenek fentartani a kapcsolatot azzal a környezettel, amelyből kikerültek és amelyben elkészülésük után majd működniök kell. Ezek a feladatok egyúttal lehetőséget adtak arra, hogy a tanulmányaik által szerzett tudást, a megváltozott életük által szerzett tapasztalatokat mindjárt értékesítsék. Lassan tudatára ébredtek annak, hogy nemcsak egyéni életükért tartoznak felelősséggel, hanem hogy kiváltságos helyzetük, amely megengedi, hogy az egyetemeken a műveltség legmagasabb fokát ériék el, kötelességeket ró rájuk. Kötelességeket azokkal a társnőikkel szemben, akiknek nincsen meg a lehetőségük arra, hogy a mai tudomány eszközeivel felfegyverkezve, vegyenek részt a létért való küzdelemben.

Tudták azonban, hogy ha ennek a célnak meg akarnak felelni, elsősorban magukat kell képezniök. Első időben ez az önképzés volt egyik legfontosabb célja összekapcsolódásuknak, de, amint az első összejövétel jegyzőkönyvé is mutatja, csak eszköz volt, hiszen a célja ennek a megmozdulásnak egyedül csak az volt és az lehet, hogy a főiskolás leányokat előkészítse azokra a kötelességekre, amelyek rájuk otthon, a magyar kisebbségi életben várnak. Ennek a szellemi célnak a szolgálatában állott az a gondolat is, hogy a leány csoport magára vállalta, hogy a magyar társadalom segítségével, tehetséges, szorgalmas leányok anyagi gondjain igyekszik segíteni és gondoskodik arról, hogy a leányoknak a tanulás mellett alkalmuk legyen sportolni, tornászni.

Szilassy Béláné ömértósága megértette ennek a megmozdulásnak a fontosságát és a leányok segítségére sietett. Az ő kezdeményezésére alakult meg már 1927. őszén az Erzsébet leányotthon Szakáll Hajnalka önagysága vezetése alatt. Koppé Györgyné önagysága pedig Grosschmid Géza dr. szenátor úr érdeklődését keltette fel a leányok ügye iránt és az ő segítségével már 1928 februárjában megnyílt a Róza Otthon is. Kezdetben mind a két otthonban hat-hat leány nyert elhelyezést, ma kilencen laknak, úgy az Erzsébet, mint a Róza Otthonban.

A két otthon célja elsősorban, hogy a leányoknak tiszta egészséges lakást nyújtson, rendes környezetben és aránylag olcsón. Ennek a céljának mind a két otthon nagyon jól megfelel, egyik sincs túl messze a főiskoláktól és tudományos intézetektől. Kétségtelen, hogy nagyrészt az otthonok létesítésének köszönhető, hogy a Prágában tanuló leányok száma 1927. óta megháromszorosodott.

Hiányai mind a két otthonnak vannak, az természetes, hiszen a mi társadalmunk nem olyan gazdag, hogy versenyezhetne olyan egyesületekkel, amelyek állami szubvencióban részesülnek. De azt hiszem ezt a leányok megértik és lassan tudatára fognak ébredni, hogy ha az alapot le is fektette a magyar társadalom, az építés most már az ő feladatuk és ennek a feladatnak

elegendet tesznek akkor, ha megelégesznek a mai szerény keretekkel. Hogy a két otthonot leírjam arra talán nincsen itt szükség. Azonban az otthonok nemcsak lakást nyújtanak. Inkább arról szeretnék most itt beszélni, hogy mit nyújtanak az otthonok a lakáson kívül.

Dr. Grosschmid Géza szenátor úr gondoskodásának köszönhető, hogy a magyar folyóiratok, könyvek megismertethetik a leányokkal a magyar kultúra legujabb termékeit. Magyar történelmek, irodalom történetek, antológiák állnak azoknak a rendelkezésére, akik német, vagy szlovák középiskolát végeztek. A Szépművészeti Múzeum kiadványai, könyvek a magyar szépművészetről teszik lehetővé, hogy a leányok saját szorgalmukból pótolják azokat a hiányokat, amelyeket egyetemi tanulmányaik hagynak. Német és francia folyóiratok és könyvek teszik lehetővé az idegen nyelvek gyakorlását.

Hálásan köszönöm itt a leányok nevében az egész magyar társadalomnak, de mindenekelőtt azoknak, akik közvetlenül, fáradságot nem kimélve tették lehetővé az otthonok létezését. Mert hiszen most már a főiskolás leányokon áll, hogy az otthonok alapjává váljanak minden további fejlődésnek és egyben talán a kezdetévé legyenek a szlovenszkói magyar leányok közötti rendszeres munkának.

Ma is még a leglényegesebb feladatunk, mint volt négy év előtt, a leányok, a magunk nevelése. Ha a négy év nyereségét megkísérlem összegezni, akkor mindenek előtt azt kell megemlítenem, hogy megtanultuk a legközelebbi feladatainkat tisztábban látni, ma már tudjuk, hogy elsősorban a felelősségérzetet kell tudatossá tennünk magunkban, rá kell végre ébrednünk arra, hogy nekünk is meg van a lehetőségünk, sőt kötelességünk kisebbségünkért dolgozni. Nem fontos és nem is kívánatos, hogy a férfiak helyét foglaljuk el és ugyanazokkal az eszközökkel szolgáljuk a magyarságot, mint ahogy azt a fiúk teszik, de belső, csendes munka vár ránk. A fontos az, hogy sobase felejtsük el, hogy egy közösségnek vagyunk a tagjai és minden tettünk, minden szavunk befolyással van ennek a közösségnek a fejlődésére, használhat, de árthat is neki.

Talán a legnagyobb, de egyben a legnehezebb feladata az otthonoknak és minden munkának a leányok között ennek a felelősségérzetnek a felébresztése. A leányotthonok egyik leghathatósabb nevelési eszközünkkel válhatnak ezen a téren is. Kilenc leány lakik együtt, természetes, hogy rászorulnak egymásra lépten nyomon és tapasztalatból tudom, ha csak egy áldozatkész van közöttük, rövid időn belül a többi is megérti, hogy milyen óriási erő lakozik az összetartásban. Mindennapi életük kicsiny, szürke kérdéseiben tanulják megismerni a közösség életének előnyeit és szépségeit és hiszem, hogy ez a felismerés nem fog nyomtalanul elmúlni lelkükből, hogy hatni fog további életükben és hogy az otthonok lakói hasznos építő munkásai lesznek a kisebbségi kulturánknak.

A modern élet új feladatokat ró a nőre. Nem a feministák követelménye, de szomorú tény, hogy ma sok ezer nőnek kell olyan viszonyok között és olyan eszközökkel küzdeni életük fentartásáért, amelyek egyéniségüknek nem felelnek meg. Az otthonok szervezete számol azzal, hogy ma önnálló

kritikával rendelkező leánygyenyiségekre van szükség. Az otthonokban lakó leányok szabad akaratát senki sem korlátozza, de megkívánjuk minden leánytól, aki közénk jön, hogy a saját és társai érdekében önként vesse magát alá annak a rendnek, amelyet az otthonok vezetősége alapos megfontolás után felállított. A Prágába megérkező fiatal leány a házirendet ismeri meg először, a vezető pontról-pontra megbeszéli vele. Így a házirend megszűnik holt betű lenni és az otthon lakói nem akarat nélküliek többé, akik vagy vakon, belső meggyőződés nélkül engedelmeskednek a vezetőnek, vagy hazudnak és jobbnak akarnak látszani, mint amilyenek tulajdonképpen, hanem őszinték és egyenesek, akik tudatosan szolgálják a közösség hasznát és akik bizonyára később is meg fogják állni a helyüket mint az életben.

A tapasztalatlan leánynak, aki most van először nagy városban és a sok idegen eszmét minden felkészültség nélkül ismeri meg, segítségére vannak az idősebbek. Magánbeszélgetésekben, de vitaestéken is, amelyeket az otthonokban szoktunk rendezni, megbeszélünk olyan kérdéseket, amelyek felmerülnek. Ezek a viták természetesen nagyon ritkán tisztáznak egyes kérdéseket véglegesen, az a hasznuk minden esetre meg van, hogy nevelik a leányokban a türelmet a mások felfogásával szemben és rászoktatják a vitatkozókat arra, hogy személyeskedés nélkül, a nézetük lényegét megtudják értetni másokkal.

Így hát az otthonok, amelyek eredetileg csak anyagi támogatást voltak hivatva nyújtani, szellemi középpontjává lehetnek a munkának. Hogy mennyire lesznek azokká, az, ismétlem a leányokon mulik. Nekik kell tisztában lenniük azzal, hogy az otthon az övék, a magyar társadalom ajándékozta nekik és tőlük függ, hogyan értékesítik azt a tőkét, mint használják fel a saját jövőt építő céljaikra. A felelősség az otthonokért nem terhel egyéneket, hanem a Prágában tanuló leányok közösségét.

Az otthonokban rendezett vitaestékből nőtt ki a női szeminárium. Szélesebb keretekben dolgozik, mint az otthonok, tagja lehet minden Prágában tanuló főiskolás magyar leány. A női szemináriumra vár az a feladat, hogy a főiskolás leányok tulajdonképpen problémáit megoldja. A szeminárium elnevezés talán kissé túlzottnak látszik, de jogos, hiszen tudományos felkészültséggel akarunk megismerkedni azokkal a kérdésekkel, amelyek minket, mint szlovenszói magyar leányokat érdekelnek.

A legutóbbi időben megint egy lépéssel jutottunk előre. Sikerült a Mak tornaszakosztályát megalakítani és így az 1927-es jegyzőkönyv célkitűzéseinek harmadik pontját is végre teljesíthettük.

Lehet, hogy egyesek feleslegesnek tartják a sok pénzázdozatot és fáradtságot a leányfőiskolások érdekében. De hiszen kisebbségi életünk fejlődése nem jelentheti kizárólag a fiú ifjúság fejlődését, ha azt akarjuk, hogy eredményes és egészséges legyen. A fiúk mellé oda kell végre állniuk az öntudatos, felelősségüket teljesen átérző leányoknak is. Mi leányok pedig teljes tudatában vagyunk annak, hogy az egyetlen kiút ifjúsági mozgalmaink kilátástalanságából, ha végre megkíséreljük magunkat, kötelességeinket és felelősségeinket megismerni és nem másoktól várunk segítséget, hanem mi próbálunk meg cselekedni.

Pályaválasztás.

Iria: Margócsy Ibolya.

A női foglalkozás és pályaválasztás a mai kor egyik legnehezebb és legfontosabb problémája.

Nemcsak a pályaválasztónak nehéz a helyzete, hanem a szülőnek is. Hiszen ma a legtöbb leány nem csupán rövid időt tölt átmenetileg a hivatásában, hanem talán a legtöbb kénytelen egész életét kenyérkereseti munkának szentelni.

A testi és lelki adottságra és alkalmasságra kell úgy a szülőnek, mint a pályaválasztónak helyezni a fókust. Ezt a tulajdonságot egyedül a szülő ismerheti föl, aki mindenben figyelemmel kísérheti gyermeke lelki és testi fejlődését. Szükséges, hogy hajlamait, képességeit a legkisebb atomra bontsa, fejlessze, edzze.

A legtöbb szülő minden áldozatra képes, hogy gyermeke jövőjét a lehető legjobban biztosítva lássa. Legtöbbször a legnagyobb szeretet vezérli még akkor is, ha leányát, akinek talán nehezebbre esik a tanulás, kényszeríti, hogy középiskolát és főiskolát végezzen. Ugyanakkor nem gondol arra, hogy ha tekintettel van gyermeke hajlamára és olyan pályára küldi, amely tehetségének megfelel: versenyképesebbé és egyúttal életképesebbé teszi.

Szeretném azok számára, akiknek nincs módjukban betekintést nyerni a női kereseti lehetőségekbe: összeállítani a legfontosabb női hivatásokat.

Az előítélet a megfelelő és nem megfelelő munkáról ma már lassan eltűnik. Fontos, hogy mindenütt oly alapos szakképzettséggel bíjunk, amely versenyképessé tesz.

Vannak ipari pályák, ahol már régebben eredménnyel működnek a nők, ilyenek: varrás, kalapkészítés, kézimunka stb. Szeretném a figyelmet felhívni azokra az iparágakra, ahol még nem igen találunk nőket, de amelyek viszont nagyon megfelelnek a női ügyességnek, temperamentumnak, karakternek. Ilyenek: az arany, bőr, ékszerész, kosárkötés, fényképés, cizellálás, órás, optikus stb.

Talán különösnek látszik, hogy ma, amikor ezek a pályák túl vannak zsúfolva férfiakkal, említem, de amikor ezekről a lehetőségekről beszélek, úgy gondolom, vannak leányok, akik saját tökéjükkel el tudnak helyezkedni, mint iparosnők.

Ma már nem élünk és nem szabad élnünk abban a korban, amikor a kéz munkáját szégyelték az emberek. Föl kell fogni a munka értékét és fontosságát. Szem előtt kell tartanunk mindig, de különösen a mai nehéz időkben azt, hogy bármilyen munkát vállalunk, alaposan készüljünk rá elő: és ott, ahol egy nő mint vezető szerepel, éppen úgy el kell sajátítania a szakmájához tartozó tudnivalókat, mint a keze alatt levő munkásnőnek. De a munka technikájának megismerése mellett az ipari cikk értékesítése is fontos.

A siker titka azoknál az embereknél, akik szegény sorsból, de becsületes, szakképzett munkával jutottak előre, abban rejlik, hogy nemcsak tehetségesek voltak, de megtanultak dolgozni is. Együttal közelebb jutottak az emberekhez, megismerték őket, munkájukon keresztül lelküket, s ezért tudták jól organizálni a munkát.

Az ipar számára szakiskolák vannak. Felsőipariskolák, amelyeket nálunk Csehszlovákiában általában leányok is látogathatnak. A leányok főképpen a kémiai, textilszövő és keramikus szakot látogatják. Természetes, hogy tanult, szakiskolát végzett munkásnők mindig előnyben részesülnek és sokkal nagyobb fizetést élveznek, mint azok, akik semmiféle szakképzettséggel nem rendelkeznek.

A kereskedelemben is főképpen azon nők boldogulnak, akiknél a teoretikus szakképzettség praktikus tapasztalattal párosul. Szakmühelyekben el-sajátítják azoknak a dolgoknak a készítését, mivel később kereskedni fog-nak. Az eltöltött inasévek után felsőipariskolát végeznek. Ily módon ké-szítik elő a nőket Németországban jövő foglalkozásukra már régen.

Nagyon előnyös volna, ha a szlovenszkói magyar leányok ilyen alapo-san készülének jövő hivatásukra. Nagyon jó lenne, ha ezt az előkészületet azok, akiknek anyagi körülményei megengedik, rövid, vagy hosszabb kül-földi praxis fejezné be.

A mai nehéz gazdasági viszonyok mellett nagyon helyes az a munka-megosztás, hogy a család több tagja közösen nyit üzletet, például: pen-ziót, hotel, kávéházat. Így megoszlik a közös munka: a család egyik tagja bevásárol, a másik kalkulál, a harmadik a könyvelést végzi.

Ideális elgondolása ez a közös, egymásért dolgozó munkaelosztás fo-galmának.

A kereskedelmi szak számára külön szakiskolák vannak, amelyek ugy teljesen önálló kereskedőket, mint hivatalnokokat nevelnek, annak alsó-és középfoku kereskedelmi iskolák. A középkereskedelmi alatt az 1—2 éves kereskedelmi iskolát értem, viszont a felsőkereskedelmi 4 éves és abszol-vensei rendes hallgatói lehetnek a kereskedelmi főiskolának Prágában. (Vysoká škola obchodní, Prága II. Horská 3.) Ennek abszolválása vezető pozíciókat biztosít állami hivatalokban és nagyon sok kilátást nyújt azok-nak, akik mint kereskedelmi akadémiai tanárok akarnak működni.

Rövidebb tanulmányi időt igényel: az egyéves abiturientkurzusa a ke-reskedelmi akadémiaé. Elvégzése után bankokban, vagy magánhivata-lokban lehet elhelyezkedni. Tudommal magyar nyelvű felsőkereskedelmi iskola Pozsonyban és Munkácsott van.

A hivatalnoki pálya ma annyira túl van zsufolva csekély, szóval meg nem felelő képzettséggel bíró nőkkel, hogy itt jutunk az első szomorú meg-állapításra: amikor krízisről beszélünk ezen a pályán. Ezt a krízist emelik a nők azzal, hogy havi 200—300 K-ért, sőt az első hónapokban minden fizetés nélkül is vállalnak munkát. Itt látom egyrészt magvát elvetve annak a problémának, hogy miért értékeli a női munkát kevesebbre a férfi mun-

kájánál. Ha a főntebb említett irodai erők helyére képzett erőket helyeznénk, megszűnne a krízis, emelkedne a munka értéke a képzettség szerint. Nem tanácsos tehát ma hivatalnoki pályára készülni, amíg a főntebb említett két nyomós okot ki nem küszöböljük, s amíg a krízist okozó két uralkodó elem: a túlszűfolttság és ennek következtében a csekély anyagi értékelés meg nem szűnik.

Nagyon nagy szükség van a leányokra a gazdasági életben. Ezen a téren teljes önállósággal, megfelelő szakképzettséggel pompásan meg is tudják állni a helyüket.

Gazdasági iskola van 4 és 2 éves, azonkívül télen vannak gazdasági kurzusok, külön kertészeti iskola. A gazdasági iskolának van egy külön része kizárólag a nők számára. Ezek az iskolák 2 évesek és nyári kurzusok. A két éves iskolának célja az, hogy a leánynak olyan szakképzettséget adjon, hogy ha férjhez megy, vagy önállóan akar gazdálkodni, vagy nagyobb gazdaságban akar elhelyezkedni, minden esetben meg tudja állni a helyét és föl tudja használni képzettségét. Az egyéves gazdasági iskolának pedig az a célja, hogy annyira képezze őket teoretikusan és praktikusán, amennyire szükségük van egy egyszerű kis háztartás vezetésére.

A speciális gazdasági iskolák közé tartozik a 2 éves **kertészeti iskola** (Zahradnická Škola, Praha, Krč); célja az, hogy a leányokat teoretikusan és praktikusán úgy készítse elő, hogy a kertészet minden ágában jártasak legyenek és tudásukat később, mint kiskertek tulajdonosnői, vagy hosszabb praxis után, mint önálló vezetőnők, nagyobb kertészetben értékesítsék, vagy pedig virágüzletekben dolgozhassanak.

Az otthoni, családi munkára is elő kell készíteni a leányokat. Szakiskolák, ahol a leányokat a családi életre előkészítik, ma már igen gyakoriak. Sajnos, magyarnyelvű Szlovenszkon még nincsen. Ezeknek az iskoláknak megvan az a jó oldaluk, hogy ha valamelyik leánynak nem sikerült családi tüzhelyet alapítani, akkor állást vállalhat. Ilyen esetben önállóan vezethet intézeti háztartást, vagy magán gazdaságot.

Hogy példával éljek: ha egy orvosnő férjhez megy és nem hagyhatja abba praxisát, a házi munkát nyugodtan rábízhatja szakképzett házvezetőnőre. Mind a két nő meg lehet elégedve a helyzettel, mert olyan munkát végeznek, amit kedvvel csinálnak és amire el is készültek.

Nem tudom eléggé hangsúlyozni ezeknek az iskoláknak a fontosságát. Az a felfogás a leány jövőjének ideális megoldásáról, hogy a leány, ha férjhez ment, egész életére biztosítva van: ma már csak régi emlék, mert a mai leányoknak, ha férjhez is mennek, nagyon gyakran szükségük van arra is, hogy kenyerüket adott körülmények alkalmával meg is tudják keresni. Az a leány azonban, aki csak foglalkozásának él és a „családi tüzhellyel” nem törődik, ha férjhez megy, gyakran szomorú tapasztalatokra jut.

Egy dolgozó, önálló nőnek mindenütt meg kell tudni állni a helyét és nem szabad egyoldaluan fejlődni.

Női szakiskolákhoz tartoznak a **családi iskolák**, ezek 1—2 évesek. Ezekben az iskolákban nagy súlyt fektetnek a családi tűzhely és a gazdaság vezetésének tökéletes elsajátítására. Ez kötelező azok számára is, akik leányszakiskolákban akarnak tanítani. A családi szakiskolát látogató nő nagymértékben szélesíti ki általános tudnivalóit a ruha- és fehérnemű-varrás, főzés, mosás, vasalás ágaiban, azonkívül megfelelő kiképzést nyer a könyvelésben és gazdasági tanokban. Ha abszolválta ezt az iskolát, akkor vezetheti saját háztartását, mint alkalmazott vezetheti a más háztartását, vagy üzletet nyithat, állást kaphat, mint hivatalnoknő postánál, vasútnál, vagy bankban.

A szociális munkában látom azt a hivatást, ahol e téren a nő egész egyéniségét értékesítheti. Gyönyörű eszme és igazság a vezérgondolata ennek a pályának: felnőtt embereket, kisdedeket, családokat és egyéneket egyformán felebaráti segítségével igyekszik egy építő társadalomba bekapcsolni

Szociális iskolák vannak Turócszentmártonban, Brünnben és Prágában. A turócszentmártoni és brünni előképzésképpen 4 polgári és 2 éves családi iskolát kíván, a prágai: Vysoká škola pro sociální péče (VII., Vinárská 2.) érettségizett leányokat vesz föl.

A **nevelőnői iskola** — az abszolvensnő u. n. neuers nevet viseli — (Škola pěstounek, Prága, II., Prága-Smichov, Königrätz) tartozik még a fentebb említett iskolákhoz, ahol a nők teoretikusan és praktikusán lesznek előkészítve a csecsemőápolásra. Nagyon érdekes, különösen a női lényvel teljesen összekapcsolódó ez az iskola, ahol az összes tantárgyak a gyermekekkel foglalkoznak. Az elhelyezkedési lehetőség nagyszerű ezen a pályán.

Teljesen különálló a cseh- és németnyelvű állami ápolónői iskola, ahol a leányokat diplomás ápolónőkké képezik ki klinikák és szanatóriumok számára. Az iskola 2 éves (Státní ošetrovatelská škola v Praze, II., Karlovo nám.)

Nem tudom eléggé hangsúlyozni itt is, — a szociális munkában — hogy a nő különösen érvényre tudja juttatni egész belső lelki világát úgy a gyermeknevelés, mint az ápolónői pályán, ahol a gyöngédség, türelem képezi ezen szakon való érvényesülésének.

Szeretném, ha tudnátok, hogy éppen Szlovenszkon nagyon nagy szükség van szociális munkásnőkre és az elhelyezkedés ezen a pályán ma még igen könnyű.

Kisebbségi életünk egyik legfontosabb feladatát vállalják azok, akik óvónői, tanítónői vagy a tanárnői pályára lépnek.

Hiszen ezekre van rábízva, hogy a jövő nőnemzedékben felébresszék a hitet a jóban, megmutassák a gyermekeknek, akik rájuk vannak bízva, az élet sok-sok szépségét. Minden leány, aki másokat nevelni akar, tudatában kell, hogy legyen annak, hogy olyan hivatást választott, amely egész életének tartalmát adhat. Éreznie kell, hogy a hivatása pótolhatja még a

női lélek legnagyobb értékét: a családi élet melegét is. Az az ovónő, tanítónő, aki idegen gyermekek lelkét ápolja, gondolja, nem érzi olyan fájón a hiányát saját anyai hivatása be nem teljesülését.

Nagyon sok leány 14-ik életévének betöltése után választja a **tanítónői pályát**. Az elemi iskoláknál való elhelyezkedésnél, a polgári iskola után még a négyéves tanítónőképzőt végzi el, vagy gimnáziumi tanulmányainak elvégzése után különbözetet, vizsgát tesz a tanítónői képzőben. Két évi praxis után teszi le a képesítőt

Magyar tanítóképzők vannak: Pozsonyban, az Orsolya-rend női tanítóképző intézete (4 osztály), a pozsonyi csehszlovák állami tanítóképzőintézet magyarnyelvű abiturients tanfolyama és a csehszlovák tanítóképzőintézet párhuzamos magyarnyelvű II-ik évfolyama.

Középiskolák abszolválása után azon kérdés előtt állunk, tovább folytassuk-e a tanulást, vagy pedig belépünk a praktikus életbe? Itt újra hangsúlyoztatom, hogy a szülő, mint a pályaválasztó különösen a gazdasági körülményeket, lehetőséget is vegye tekintetbe. Hogyha minden szülő erre nézve lelkiismeretesen tekintettel lenne, utat nyitna úgy gyermekének, mint más tehetséges nőnek az érvényesüléshez. Vajjon bele tudjuk-e magunkat élni abba a helyzetbe és gondolatba, hogy mily sok tehetség hever parlagon a körülmények miatt és nem-e lehetne ezt az utat egyengetni azzal, hogy csak nagyon alapos átgondolás után válasszunk meg pályánkat?

A gimnázium elvégzése után a filozófiai fakultáson a következő tantárgyak jöhetnek tekintetbe: modern filológia — kevésbé praktikusak a klasszikus nyelvek, — különböző tantárgyakkal kapcsolva, történelmet, filozófiát, magyarral vagy földrajzzal. Nagyon előnyös a tornatanárnői olevél, bármilyen tárgyat lehet hozzá választani. Ezen a szakon még nincsen tultengés és ahol az elhelyezkedés még egész nyílt teret nyújt az érdekesülőknek.

A filozófiai fakultás vagy előkészít középiskolai tanárnőkké, vagy az innen kikerülő nő, önálló tudományos munkát tud végezni. Az első esetben 8 szemeszter lehallgatása után állami vizsgával végződik, a második esetben doktorátussal.

A filozófiai doktorátus elnyerése által tudományos pályára léphetnek a lányok. Ha a tudományos pályát választja valaki, úgy nagyon jó anyagi eszközökre van szüksége, mert arra kell számítani, hogy évekig kereset nélkül, vagy csak igen csekély fizetés ellenében dolgozhatnak.

Nagyon közel áll a szociális munkakörhöz két hivatás, amelyek ma még szoros összefüggésben vannak a filozófiai fakultással: 1. A pályaválasztási tanácsadó, ezt mint minden szociális pályát nálunk még csak most kezdik kiépíteni. Új, friss fiatal erőkre nagy szükség lesz itt és igen fontos nekünk magyaroknak, hogy legyenek ezen a pályán is szakképzett embereink. 2. A könyvtárosi pálya: Könyvtárosi tanfolyam van német és cseh (Prága I., Staroměstské nám. 16, Kinský-palais). Ha az új városi könyvtárakat berendezik, feltétlenül aránylag elég sok új

erőre lesz szükség. Fontos feladatok várnak a népművelésben arra, aki ilyen állást vállal. A női gyöngédség, türelem, szeretet képezi alapját annak a hivatásnak, amelyet jól és helyesen választ sok leány: az az orvosi pálya. Bár nagyon sok nő orvos van, mégis jók a kilátások a nők számára, akik különösen a következő ágait kultiválják az orvosi tudománynak: női szem-, belgyógyászat, fogászat és pszichiátria. Egyrészt praktikus, másrészt szakorvosnők, akik mint klinikai asszistensnők vagy szanatóriumban vállalnak állást.

Talán éppen ezen a helyen alkalmas megemlíteni azt a téves felfogást, amelyet minden oldalról hallunk, hogy ennél a hivatásnál elveszti a nő a nőiességét, tehát nem nőnek való az orvosi pálya.

Ha valaki praktikusán kíséri teoretikus tanulmányait akkor, amikor szinte hozzá kell szoktatnia magát olyan dolgok látásához és gyógyításához, amivel később orvosi praxisa alatt a segítségére szorulóknak hozzá fordulnak — nem egyeztethető össze a nőiesség gondolatának megrövidítésével, sőt annak megerősítésével. Mert edzenie kell magát ezen a pályán a nőnek és amit tanul, lát, az csak nőiességének megszilárdítására szolgál. Ha edzve akarunk lenni az életre, edzzük azt is, amit nyújtunk és amitől amugy sem kimél meg az élet.

Az orvosi pályával párhuzamosan kell megemlítenem részint a még meglehetősen szabad és nem túlszűfolt pályát, amely hivatás szintén megfelel a nő egyéniségének. A gyógyszerészeti szakot. Ez is, mint minden pálya lelkiismeretességet, pontosságot és türelmet követel, amely kell, hogy minden nőben meg is legyen, ha pályát választ. Azonkívül, ha a mai szlovenszói gyógyszerészet a már újonnan bevezetett módon egységes erővel, egységes hozzácsatlakozással organizálva lesz, akkor egészen új út nyílik ezen a szakon a leányok számára.

Azok, akik tudományos munkát akarnak végezni, doktorálnak és különböző tudományos és kísérletező intézetben használhatják föl szakképzettségüket.

Ma már inkább szélesebb mértékben látogatják a nők a jogi fakultást, amely 1918. óta nyit meg a nők számára. A jogi szakképzettség nagyon sok leánynak és fiúnak nyitja meg az utat úgy állami, mint magánhivatalokban, azonban ez a lehetőség a nő számára nagyon meg van határolva. Nem állami törvények által, hanem a mai helyzet olyan, hogy nyilvános hivatalokban női jogász csak községnél, az államnál ritkán helyezkedhetik el.

A nők előtt nyitva áll azonban jogi szaktudásuk révén a kereskedelem terén és magánhivatalokban az elhelyezkedési lehetőség.

Annál kevésbé határozza el magát a nő a technikai szakválasztására, pedig minden egyes út nyitva áll előtte. Leginkább a kémiai választás, amely egyben azt a lehetőséget adja, hogy gyárban mint mérnökök vagy laboratóriumokban és kísérleti intézetekben az állami vizsga letétele után mint tanárnők is érvényesülhetnek.

Itt kell megemlíteni az architektúrát, amely a mai technikai vívmányok előrehaladásával jövedelmező foglalkozás. A praktikus életben nagyon kevés nőt találunk mint technikust. Reál és gimnázium elvégzése után képzőművészeti és festőiskolát látogathat. Ennek elvégzése után egyrészt gépirást, könyvelést, idegen nyelveket tanulhatnak a lányok, amelyeknek praktikus felhasználása a pályaválasztásnál megoldást nyer.

A tehetség teljes kifejlesztése, amely művészi tökélyre emelkedhetik, két szakon történik, ezek: az állami konzervatórium és iparművészet. Kettőzöit igyekezettel kell úgy a szülőnek (megfelelő anyagi körülmények között), mint a tanárnak ezt a tehetséget fejleszteni és csak erre a pályára különös hajlamot érző, különös tehetséggel megáldott lányok menjenek. Itt látjuk ma sok tehetség ellapulását, aminek nagyobbára anyagi körülmények az okai.

Az elmondottak után megállapíthatjuk azt a tényt, hogy: a pályaválasztási tanácsadásnak az a célja, hogy a gazdasági életnek megfelelően a pályaválasztásokat arányosan elossza. A kiképzési lehetőségeket és annak célszerű kihasználását támogassa és arra hason, hogy a pályaválasztásnál tekintettel kell lenni a testi és lelki képességekre és különösen a gazdasági helyzetre.

Ne veszítse el a kedvét, munkabírást a pályaválasztó akkor, ha a gazdasági krízis, a körülmények talán más pályaválasztásra készítelik.

Hárítsuk el magunkról a régi előítéletet és igenis tudjunk, akarjunk minden szaktudásunk mellett nem egyoldalúan, hanem speciális sokoldalúságot felmutatni, hogy mindenütt és mindenben meg tudjuk állni helyünket.

Itt az ideje, hogy sokkal komolyabban és megfontoltabban készüljünk az Életre, a Munkára.

Kerüljük a régi járt utat, nyisson a szülő egy új, munkában gazdag utat, amelyen gyermekében az önállóság és felelősségérzetének gondolatát mint ideált fejlessze ki, hogy tudja azt értékelni és ennek révén elhelyezkedni.

Ebben az új irányban fejlődik a mai élet.

Mi, akik magunkra vállaltuk ezt a munkát, építeni akarunk!

Bele kell élni magunkat, megelégedni az új egészséges munka irányába.

Keressük benne a jót és szépet, ne függjünk a régi tradíciótól, hanem az új, egészséges munkairányhoz kell tartania magunkat.

Új női tipusként, mint a munkában nemes lelket plántáló, — bátor hisportolt, tulérezékenységgel nélküli, dolgozó nők jelenjünk meg a mai Életharcban.

Szemünk tiszta fényében: munka, életkedv, akarás legyen!

A jövő harcosai, a jövő építő munkásai és a Jövő beteljesedéséhez út, irány akarunk lenni.

Legyünk: Igéret és beteljesülés a szülők, a jelen és jövő várakozó számára, akik biznak a mi építő munkánkban.

III.

Orvosi szeminárium.

- Az orvosi szeminárium programja *Dr. Fiedler Viktor*
Hogyan éljen az iskolás gyermek
a szünidőben *Dr. Fiedler Viktor*
Az erdei, vagy parkiskolák . . . *Csongrády Béla*
Az orvos és a sport *Vincze Jenő*
A nemibetegségek káros követ-
kezményei *Balogh Béla*
A gyomorbajok és a magyar
konyha *Antal József*
A nikotin hatása az emberi szer-
vezetre *Lukács Elemér*
Testalkat és jellem *Leidenfrost Gyula*
A fáradtság *Antal József*
A tuberkulózis elleni küzdelem rö-
vid ismertetése *Kalocsai Olga*
A magzatelhajtás s annak nemzet-
szaporulati jelentősége . . *Boldis Lajos*
A prostitúció Európában *Balogh Béla*
-

Az orvosi szeminárium programja.

Az orvosi szeminárium az elmúlt évben a népegészségügy és gyermekvédelem problémáival foglalkozott. A szeminárium harmadik program pontját — a magyar orvostudomány története — forrásmunkák hiányában eddig nem tudtuk megvalósítani.

A szemináriumi előadások csaknem kivétel nélkül népszerű alapon lettek kidolgozva. A szeminárium létjogosultságát és a program helyességét bizonyítja az a tény, hogy az orvosi szeminárium a MAK. leglátogatottabb szemináriuma volt; a részt vevők száma 60 és 100 között mozgott, holott a szeminárium csak 36 tagot számlált.

A szeminárium szakvezetője dr. Neményi Géza volt, aki első segély nyújtási kurzust tartott négy részben. Áldozatkész munkásságáért a szeminárium nevében mondok hálás köszönetet.

Az orvosi szeminárium az elmúlt évben 11 összejövetelt tartott, melyen 18 előadás hangzott el.

1930. okt. 31. *Dr. Fiedler Viktor*: Hogyan éljen az iskolás gyermek a szünidőben.

„ nov. 12. *Csongrády Béla*: Az erdei, vagy parkiskolák.
Vincze Jenő: Az orvos és a sport.

„ nov. 26. *Balogh Béla*: A nemibetegségek káros következményei.

Dr. Neményi Géza: Első segély. (Az ájulás, eszmélet vesztes a sérülésnél, vízbefulladásnál és mérgezésnél.)

„ dec. 5. *Antal József*: A gyomorbajok és a magyar konyha.

Dr. Neményi Géza: Első segély. (Sebesülések, a vérzés elállítása.)

1931. jan. 28. *Lukács Elemér*: A nikotin hatása az emberi szervezetre.

Dr. Neményi Géza: Első segély. (Rándulás, ficam, törés.)

„ feb. 10. *Liedenfrost Gyula*: Testalkat és jellem.

Antal József: A fáradtság.

Dr. Neményi Géza: Első segély. (Műlélegzés, kötések.)

„ márc. 18. *Kalocsay Olga*: A tuberkulózis elleni küzdelem rövid ismertetése.

Boldis Lajos: A magzatelhajtás és annak nemzetszaporulati jelentősége.

„ ápr. 22. *Dr. Neményi Géza*: Első segély a mérgezéseknél.

„ máj. 5. *Balogh Béla*: Prostitúció Európában I. rész.

„ máj. 27. *Balogh Béla*: Prostitúció Európában II. rész.

„ jun. 17. *Mráz Pál*: Az alkohol.

Dr. Fiedler Viktor.

Hogyan éljen az iskolás gyermek a szünidőben.

Iria: Dr. Fiedler Viktor.

Nagyon gyakran van alkalmunk megfigyelni, hogy az iskolai szünidő az iskolásgyermek számára nem az, aminek lennie kellene és ami lehetne: t. i. a tanév munkájával járó fáradságnak teljes kipihenése. Ennek oka mindenekelőtt a szülők, vagy a nevelő észszerűtlen beállításában keresendő, azonban kétségtelen, hogy sok esetben az orvos, ha helyes utasításokkal és tanács-csal szolgál, prophylaktikusan megakadályozhatja az ily helytelenségek létrejöttét.

Nagyon gyakran lesz az orvos — különösen a nagy nyári vakáció alatt e kérdés elé állítva: „Mit javasol a vakáció idejére a gyermek egészsége érdekében“. Mindenekelőtt tisztába kell jönnünk azzal, hogy a gyermek életében az iskola a mérvadó, a napi munka és napirend beosztásában és hogy az iskola kimagasló befolyást gyakorol a gyermek egészségi állapotára. Ismételtelen előforduló esetekből látható, hogy azelőtt egészséges gyerekek a tanév beálltával betegeskedni kezdenek, pl. légsző-, gége-, orrüreg-hurutban, amelyek csak avval magyarázhatók, hogy cseppinfekció által inficiálja magát az egyik gyermek a másiktól az iskolában. A tipikus gyerekbetegségek elszaporodása az iskolaév idején, általánosan ismert tény.

Hogy mindezek a káros hatások, melyek hol kevésbé erősen vannak az iskolalátogatással egybekötve, némileg ellensúlyozva legyenek, erre szolgál a kéthónapos nagy vakáció. — A célja ezen nagy vakációnak az, hogy a gyermek úgy testileg, mint szellemileg teljesen felszabaduljon a munka alól. Ez a vakáció ne arra szolgáljon, hogy az iskola által előidézett betegségek most kerüljenek gyógykezelésre, hanem legelsősorban is prophylaktikus célt szolgáljon, vegye elejét ezeknek az esetleges megbetegedéseknek. Ezen cél beteljesülése érdekében azonban feltétlenül szükséges, hogy a vakáció úgy a tanuló, valamint a szülői ház részéről valóban célszerűen legyen kihasználva. Ha ez nem így történik, akkor a szünidő többet árt az egészségnek, mint használ.—

A tekintetbe jövő tényezők számbavevésénél szükséges, hogy az iskolásgyermeket két csoportba osszuk; egyrészt a falusi, másrészt a városi iskolásgyermek csoportjába.

A városi iskolásgyermek, mindenekelőtt a nagy és középvárosokban élő, főleg a modern közlekedési eszközök ártalmainak van kitéve. Az ucca és a

ház zaja, mely gyakran éjszaka sem szűnik, nagymértékben veszik igénybe idegrendszerét. — Szabad idejét gyakran sőt majdnem mindig rossz levegőben kénytelen tölteni, amellet a játszás lehetősége is korlátozva van számára, a játékkeret legtöbbszor egy napfény nélküli, sötét udvar képezi. Azonkívül sokszor a szülők maguk ártanak rossz szokások által a gyermek egészségének. Mily gyakran történik meg, hogy a szülők magukkal viszik gyermeküket kávéházakba, lokálokba, ahol az a késő esti órákig kénytelen velük ülni és ágyba is csak későn kerülhet. Ha egy ilyen milióból származó gyermek vakációjáról van szó, természetes, hogy mindenekelőtt a következőket kívánjuk leszögezni: minél több szabadban való tartzkodás és bőséges alvás, legalább tízóra hosszát naponta, ez még a 12-14 évesekre is vonatkozik; nagyon célszerű lesz 1-2 órás ebédutáni pihenés is. Este 8 órakor le kell már feküdniük és nem szabad semmi szín alatt sem megengedni, hogy az ágyban még olvassanak. Hosszabb ideig való fennmaradást, „hiszen szünidő van“ címen nem szabad megengedni.

Minden üdülésnek előfeltétele, hogy este korán fekdjön le a gyerek, reggel korán keljen és legalább 10 órát aludjon éjjel!

Természetesen nem engedhető meg, hogy a gyerek — még akkor-is ha nagyobb — tánchelyiségekbe menjen, barokba, vagy más lokálokba járjon, különösen este, ahol még az alkohollal és nikotinnal való visszaélés veszedelme is fennáll.

Különösen a még kisebb gyermekek számára legideálisabb a tengerparton való nyaralás. Itt alkalmuk van egész nap a strandhomokban játszani, s állandóan ki vannak téve a szél, nap és tengeri levegő klimatikus intenzív befolyásának. Órákhosszat való fürdés persze kerülendő, éppugy nagyon helytelen az erőltetett edzés is, amely az eddig érzékeny és gyöngye gyereket rövid 2-3 hét alatt edzetté akarja átváltoztatni.

Nagyon megboszulja magát, ha egy testet, melyet a nagy városban alig ért napsugár, most egyszerre órák hosszú során át a tűző nap hatásának tesszünk ki, súlyos égési sebek, sőt még vesebántalmak is lehetnek a következményei. Ugyancsak az egészség rovására megy a túlságba vitt lég és víz-fürdő, uszás és futás túlzása, valamint a táplálkozás és más eddigi szokásoknak hirtelen megváltoztatása. Ily változtatásoknak lépésről-lépésre kell történniök, nagy elővigyázatosság mellett, csak ebben az esetben kerülhető el a káros hatás és érhető el a kívánt eredmény.

Idősebb gyerekeknél igen jó hatással bír a kirándulás, de itt is ügyelni kell nehogy túlságba vigyék a gyaloglást.

Télen — tehát a karácsonyi vakáció idején, ha a hó és jégviszonyok arra alkalmasak, a szünidő legnagyobb része a téli sportok üzésével teljék el: korcsolyázás, sielés, rődlizás stb. Ha a kedvezőtlen időjárás miatt erre nincsen alkalom, ugy a városban élő gyermek számára a muzeumok látogatása ajánlható.

Ha tehát röviden összefoglaljuk mindazt, amit egy városi iskolásgyermek számára ajánlunk, a következőket mondhatjuk: Mindenekelőtt bőségesen friss levegő, amellet egyszerű és jó táplálkozás, alkalom arra, hogy minél

többet mozoghasson a szabadban, legyen az akár tengerparton, akár hegységekben, vagyha csak a vidéken is valahol. — Azonban mindig szem előtt kell tartani, hogy az üdülést, épúgy, mint bármi egyebet, nem szabad túlzásba vinni.

A második kategóriába tartoznak a falun élő iskolásgyermekek. Ezeknél fontos, hogy a szünidő folyamán ne legyenek befogva, melynél könnyen túlröltethetik magukat, főleg a nagy hőségek idején.

A falusi gyermekeknél nem jönnek számításba azok az ártalmas körülmények, melyeknek a városi gyermek van oly nagy mértékben kitéve. Itt megvan rá a mód, hogy a gyermek sokat tartózkodjék a szabad levegőn, hacsak egy szigorú és meggondolatlan anya nem köti gyermekét házi munkák által a házhoz. — A falusi gyermeknél éppen ezért a szünidő inkább arra fordítandó, hogy nagyvárosba kerüljön fel, ahol muzeumokat és egyébbb művelődési tényezőket van alkalma megismerni. —

Ha azonban egy iskolásgyermek, bármelyik kategóriába tartozzék is, bizonyos betegségi hajlamot mutat, vagy effektív beteg, így a vakációt célszerűen arra kell fordítani, hogy e bajból mielőbb kilábaljon.

Komoly megbetegedések így elsősorban: tbc. természetesen azonnali energikus beavatkozást igényelnek, teljesen függetlenül attól, van-e már vakáció vagy sem.

Röviden összefoglalva tehát a szünidő nyújtsa a gyerekek kiegyenlített képen mindazt amit neki a tanév folyamán mindennapi életben nélkülöznie kellett. A vakáció jelentsen számára minden irányban üdülést. Ugy testi, mint lelki pihenést, miközben nem szabad elfelejteni, hogy a városi gyermeknél inkább a testi pihenés követelménye áll előtérben, a falusinál a szellemi serkentés. Mindezek a mozzanatok azonban csak akkor fognak teljes eredményt elérni, és a gyermekek egészségét csak akkor fogják a kívánt módon befolyásolni, ha értelmes szülők és értelmes nevelők állnak a gyermekek oldalán és ha az orvos is gondot fordít arra, hogy ezeket kellő módon kioktassa. Akkor lesz csak helyes a vakáció kihasználása és csak akkor fog a gyermek javára szolgálni.

Az erdei, vagy parkiskolák.

Írtá: Csongrády Béla.

A tudományok előrehaladásának korában, a XX. században, az iskolával való törődés sajnos még nem érte el az őt megillető helyet, mert az iskola gondozásával megbízott egyének még nincsenek mindannyian tisztában az iskola kettős feladatával, mert még mindig több gondot fordítanak az iskolába járó gyermekek tanítására, mint egészséges nevelésre. Azt hiszik, hogy a gyermek kizárólag a közismeretek megszerzése végett jár iskolába; a testi nevelésre, épségük megőrzésére, szervezetük rendes kifejlődhetésére vagy éppen

semmit, vagy alig gondolnak. Pedig ha meggondoljuk, mennyi időt kell a fejlődésben levő gyermeknek az iskolatermekben tölteni, könnyen megérthetjük, mekkora felelősége és mily fontos kötelessége van azoknak akik az iskolázatásról gondoskodnak. Hová tovább szükségesebb a további tanulás nemcsak a kötelező 14 éves korig, annál szükségesebb tényezővé válik az iskola egészségügye is. Meg kell másítani az iskola munkásainak a tanulóknak és tanítóknak változtathatatlanul tetsző munkáját, elítélve az esztelen kényszerített munkaprogramot.

Első az iskola anyagi környezetének egészségügyi szempontból kifogástalanná tétele, jó talajviszonyok, egészséges építő anyag, zaj és forgalmi-veszélymentes környezet, ahol nem rontják a levegőt a gyárak kéményei, fontos a tanítási terem keleti vagy déli fekvése, szellős tanítási terem, nagy ablakkal, szellőztetőkkal, pormentes padlóval, világosra meszelt falakkal és higiénikus bútorral. Fontosak a tiszta szellős torna és munkatermek is valamint a ruhátárak, hol a tanuló külön iskolai ruhát ölthet magára, ami által óvjuk az utcáról ruhájukkal behozott szennytől a fejlődésben levő szervezet megbetegedését, a betegségekkel szemben is ellenállásának csökkenését és a közvetlen fertőzéstől. Legyen minden iskola mellett tág játszótér, fákkal, bokrokkal és virágokkal beültetett kert, mely nélkül tiszta, egészséges levegőt elképzelni se lehet. A mai modern korban mikor mindinkább előtérbe nyomul elsősorban a test egészséges nevelése, nagy számmal épülnek, az erdei, kerti vagy parkiskolák, szomorú, hogy mégcsak kis számmal vannak. Ezek lehetővé teszik a természetben való minél hosszabb ideig tartó tartózkodást, a szabadban való tanulást, még eső idején is. (Fedett verandák, eltávolítható üvegfalak, hordozható iskola bútorok stb. által.)

A parkiskolatípus megteremtője Bion zürichi lelkész volt, kinek ajánlata 1876-ban állítottak fel nyári szünidői üdülőtelepeket, a fejlődésben levő iskolakötelezettek számára. Ezek inkább szanatóriumokhoz állottak közel, de üttörői voltak az erdőben, parkokban felállítandó intézeteknek, ahol már nemcsak gondos orvosi kezelésben részesülnek a növendékek, hanem szükséges elemi kiképzésben is. Ezen időtől kezdve mindig sűrűbben és sűrűbben keletkeztek a hasonló típusú iskolák egész világszerte. 1904-ben Neufert és Bendix megalapították az első erdei iskolát Charlottenburgban, később Mühlhausenben, Dortmundban. Angliában az első természetbeni iskolát (open air school) 1907-ben rendezték be Halifaxban. Londonban több mint 20,000 gyermeket tanítanak a természetben. Woodford Bridgeben van kerti város a fiúk számára és Illfordban kertváros a leányok számára. Franciaországban, ahol úgys kevés a gyermek különös jelentőségét látják a természetben elhelyezett iskoláknak; 1890-ben Saint-Quenben alakult az első Magyarországon Szombathelyen, Olaszországban Nápolyban, Rómában és még számos más városban. Jugoszláviában Ujvidéken működik ilyen iskola. Dániában, Svédországban, Norvégiában és Oroszországban is találkozunk hasonló iskolákkal. Az amerikai egyesült államokban több mint 800 így berendezett iskola van 5,000 osztállyal.

Köztársaságunkban Čermák próbálkozott 1907-ben Kostelec nad Orlicén,

de terve nem sikerült. Az első 1923-ban alapították meg Olmütz mellett, később Ričanyban, Prágában, Valašské-Meziřícin, Szlovenszkon Pozsonyban és Tiszolcon vannak parkiskolák.

Az első, modern-iskola kérdéssel foglalkozó kongresszus Párizsban 1922 évben négy iskolatípust különböztetett meg.

1. Levegős, állandóan szellőztetett osztályok (classe airée)
2. Externátusok (école de plein air externat)
3. Internátusok (école de plein air internat)
4. Preventóriumok.

Ad. 1., kevés számú (20-30) növendéket tanítanak nyitott ablakoknál vagy az iskola kertjében, hol minden nap másik osztály tartja az iskola kertjében az előadásait.

Ad. 2., Erdőben vagy parkok közelében vannak berendezve. Ez az iskola nyáron át is nyitva van reggel 8-16 óráig. (Ide közlekedési eszközökkel járnak a tanulók.)

Ad. 3., A kedvezőtlen lakásviszonyok között élő gyermekek számára, akik exponálva vagy disponálva vannak tbc-re. Innen csak a már megjavított otthonba engedik haza a növendékeket a szülők esetleges segélyezése által.

Ad. 4. Ezen típusok már átmenetet képeznek a szanatóriumokkal. A tbc-s tanulók itt gyógykezelésen kívül külön oktatásban is részesülnek.

Ezen iskolák meghonosítása természetesen alapos reformokat igényel. Egészséges iskola refermokra van szükség, elégséges alkalmat kell adni a gyermeknek, hogy észszerű neveléssel egészséges testű és ép lelkű individuummá fejlődjék.

A jelenlegi hasonló iskolák legnagyobb része u. n. szezon iskola (écoles saisonnières, écoles temporaires), hol április 1-én kezdődnek a előadások és október 31-ig tartanak.

Napirendjük az egészségi szabályoknak megfelelően van összeállítva. Érdekesség kedvéért ismertetem Deputnis napirendjét. 8-9-ig érkezés, átöltözés. 9-11-30-ig négy tanítási óra, (melyek 20-30 percig tartanak.) Óráközökben pihenés. 11-45 órakor zuhany fürdő; 12 órakor ebéd, 12-30-13 óráig rekreáció 13-14 óráig pihenés nyugágyakon, alvás 14-15 óráig olvasás, mese, nap és légfürdő 15-30-kor uzsonna. 16-18 óráig közös társas játékok, kézi munkák, munkálkodás a kertben, 18 órakor indulás haza. Sajnos mindenütt ilyen iskolát nem létesíthetünk márol-holnapra, épen ezért fontos kötelességünk, hogy a mai sok helyen nagyon nyomorult iskolák bajain legalább némileg segítsünk.

Ne mulasszuk el soha a szervezet hibátlan fejlődését irányzó tényezőket elősegíteni.

Mivel az egyes szervek épségétől függ a test egészsége és ezzel a szellemi képessége is azért az általános intézkedéseken kívül speciális intézkedésekre is szükség van, mely az egyes szervek gondozását célozza.

Bár a szerveknek ha nyomoréknak születtek, teljes épséget nem adhatunk, de a legépebb orgánusot is tönkretessük! (Expozíció, diszpozíció, füst, szesz stb.)

A szervezet épségben maradásához bizonyos kellékekre van szükség. Ilyenek az étel, ital, levegő, tisztaság, munka és a pihenés közötti helyes arány.

Felvethejtük itt a kérdést: hát, mi köze ehhez az iskolának? Oda a gyermekek nem egyébert mennek, mint hogy ismereteikben gazdagodjanak! — De ne feledjük el, hogy a tanulás, munka és minden munka véghezvitelére szerv kell; jelen esetben az agy. Ez éppen úgy megkívánja a maga anyagi táplálékát, mint az izmok, a csont, vagy bármely más testrész. És ha a kellő táplálékot vagy nyugalmat (pihenést) nem kapta meg, nem megy a tanulás, nem képes munkát végezni. Látjuk a kert iskolák első törekvését, a változatos és egészséges táplálkozás nyújtását. Mert alig követhetünk el nagyobb vétket a fiatal organizmus ellen, mint ha az elegendő és jóltápláló eledelt elvonjuk tőlük. Nem költséges ételeket értek, hanem olyanokat melyeknek a tápértékük, a kalória mennyiségük nagy; amellyekben meg van a szükséges zsír, fehérje, cukor és a vitamin anyag.

A második fontos feladat a tisztaságra való felügyelet. (Különös feladata ez az iskola orvosának!) Ügyelni kell a gyermek testének, ruházatának, és az iskolának tisztaságára, még a legerősebb eszközök igénybevételével is. A piszok bedugja a bőr likacsait, ezáltal csökkenti a párolgást és a bőr belégzését, a piszokkal sok bacillus kerül a szervezetbe és alkalmas talajra akad a tenyésztére.

Lelkiismeretesen gondoskodjunk, hogy a tüdők mint bent a szobában, mind úgy a szabadban, mindig tiszta levegőt kapjanak, és ne gázokkal, porral, füsttel megtelt, megfertőzött környezetben fulladozzanak, köhécsejenek!

Mikor a napsugarak besütnek az ablakon, fényükben láthatjuk, mily természet mennyiségű porszemecske libeg a szoba levegőjében; hát még mennyi lehet az iskolában, ahol a nyugtalan gyermekek szüntelen felferik. (Padlók olajozásának jelentősége!) Ehhez járul télen még a füst és szén-gáz is! Ilyen szobákban a tüdők csúcsai valamint a gégefő is valóságos füstfogókká vannak kárhóztatva s minthogy a gyermekek szervei szűkebbek, kevésbbé tudnak magukon köhécselés által segíteni így a gyermeki tüdők lesznek az első állomásai a tüdő tuberkulózisnak

Ezenkívül a szoba levegőjének van még olyan megrontó ingredienciája is, amelyet a legtisztábban tartott termekben is meglegelünk, ha azok nincsenek a szabad levegővel folytonos közlekedésben s bennük sok ember lélegzik. Ez a CO₂, melytől kilehelés által menekül a tüdő. (Ebből is látszik a szabadban való tanítás jelentősége, a fák és a parkok fontossága az iskolák körül!) — Az iskolás gyermekek gyakori főfájása, orrvérzése, idegessége és az annyira uralkodó köhögése, ritkábban okozatai a meghűlésnek, mint az iskola termék romlott levegőjének. A folytonos szobai élet alapja a tüdő megbetegedéseinek!

Általános a mulasztás a gyermek nevelésben, hogy nem szoktatják őket a mély lélegzetvételre, ami a szabad természetben, minden megerőltetés nélkül történjen.

Milyen különbség a szoba fülledt és az erdő a természet mindig friss

levegője között, hol az ember ösztönszerűleg mélyeket lélegzik s alig győz betelni az éltető, üdítő, oxigén dús levegővel.

Az erdei vagy parkiskola létjogosultsága mellett tanuskodik az a természeti törvény is, mely szerint az állati és a növényi élet egymást egyensúlyozza kiegyenlíti, az anyagcsere ($\text{CO}_2\text{-O}_2$) által.

Ebből megítélhetjük, vajjon csak a fényűzés kívánsága-e az, vagy az egészségügyé, hogy az iskolákat erdőbe, portól, füsttől távol építteti és törvénnyé teszi, hogy iskoláink és lakóházaink körül élőfákat, általában növényeket tenyészünk és ápoljunk?

A park iskolák negyedik törvénye képen említhetem meg a testnevelést és a test ellenállásának növelését. A testnevelés első feladata az egyes szervek erőssé és rugékonnyá tétele. Ennek szolgálatában áll a torna, melynek első célja a felüdítés, csak másodlagos célja a nyaktekerő bravuros mutatványok ösztönzése. Nagyon vigyázzunk, nehogy a torna tantárgyá fajuljon. Edzeni a testet igenis szükséges, de ez az edzés csak addig mehet, míg túlzásba nem kerül. Az edzés alá fogott rész — túlhajtás általi — hiányát, szükségletét a többi testrésztől elvont erővel pótolja.

Legyen meg a tanulás, a pihenés, a séta, az alvás, torna, szórakozás, játék, a könnyű kerti munkálkodás, a fürdés és napfürdőzés beosztásával a helyes arány, mert a túlzás mindenhol és mindig csak árt!

Sétákra nyáron kora délelőtt vagy késő délután, télen délben vagy kora délután vigyük a tanulókat.

Jól tudjuk, hogy a tanítási anyag állandóan szaporodik, ezáltal a tanuló mindig több idejét foglalja le az iskola emiatt az egészségnek előbb ismeretett nagyon vázlatos és csak a szigorúan e tárgyhoz vágó — követelményeit mind kevésbbé tudja teljesíteni, különösen az elhagyott, dohos kis ablakú, földes padlójú magtárba telepített falusi iskola, de nem marad háttérben a füsttől átvárt városi iskola se.

A sok ülést és szobai foglalkozást kívánó agymunkával legyen arányban az a szabad idő, amit a tanulók a szabadban töltenek testi mozgások között, de szellemi pihenéssel.

A test felüdítésére, pihenésre, időt és alkalmas helyet köteles az iskola biztosítani, ha a gyermek szabadságát elveszi! Ha az iskola csakugyan az életre akar nevelni, lehet-e fontosabb kötelessége, mint a szellemi gyarapodással a fejlődő szervezet egészségét védeni és erősíteni?! Csak így lehet „mens sana, in corpore sano”!

Ezekután — kérdezem — vajjon még mindig nem jött-e el az ideje, hogy bármilyen és bármennyi áldozat árán is eleget tegyünk azon törvényeknek, melyekkel a jövő nemzedék nevelésének tartozunk? Nem jött-e még el az ideje, hogy az iskolai hatóságok, az állam és az egyháziak közös megértéssel és összetett erővel munkálkodjanak azon, hogy iskoláinkat, mint a jövő nemzedék veteményes kertjét olyanná tegyék, hogy nagy feladatuknak megfelelhessenek?

És mi jövődő orvosok, akik megvagyunk győződve kötelességünkről, hogy a gyermekeket ki kell ragadnunk az egészségének káros környezetből, akik megvagyunk győződve arról, hogy-e kérdés megoldása nemzetünkre nézve élet feltétel, legyünk buzgó védői és szószólói a iskolai egészségügynek minden alkalommal s ne fáradjunk el folyton küzdeni azon akadályok ellen, melyek még mindig gátolják iskoláinknak az egészségügygel szemben hiányos, félszeg sőt a legtöbb helyen nyomorult állapotának jobbra váltását!

Az orvos és a sport.

(Kivonat.)

Irtta: Vincze Jenő.

A sport a háboru után kezdett nagy tért hódítani, amikor a kultúrálások felismerték nagy népnevelő hatását. A legnagyobb haladást jelenti azonban e téren az orvostudomány illetőleg az anatómia ismerete és a fysiológia fejlődése, ezeknek az ágaknak bekapcsolódása a modern népnevelésbe, mert minden egyes szerv működését ismerve meg van adva az útirány amelyben a sportnak mozognia kell s egyben meg van magyarázva az a kapocs amely szoros egyetműködést kíván az orvos és a sportnevelő között. Az orvos ismeri teljesen az emberi szervezetet, annak mindenkori következményeit s ehhez mérten szabja meg erőben a legmegfelelőbb sportágakat.

Az emberi szervezet fejlődését és annak következményeit szem előtt tartva testnevelési szempontból 7 csoportra oszthatjuk:

1. A 6 évig terjedő kor az tulajdonképen az anya hatáskörébe tartozik. A gyereket hagyni kell minél többet és minél természetesebben mozogni.

2. 6—14 iskolai kor. Ez a legfontosabb kor mert a legkisebb mulasztás a szervezetnek egész életen át való káros hatását vonja maga után. A szervezet fejlődésben van és szüksége van O_2 tápanyagra s így ebben a korban olyan gyakorlatokra van szükség, melyek az O_2 felvételét elősegítik. Ilyen a játék szabad levegőn, szaladgálás stb. A szív munkája a legnagyobb s ezt segíteni kell a szervezetnek s ehhez nagyban hozzájárul a mély lélegzés s minden izommunka. Nem szabad sokat ülnie a gyerekeknek, mert ezáltal fejlődése meg van nehezítve.

3. 14—17. A pubertás kora. Itt a sport csak folytatása lehet az előző kor sportjának, mert a szervezetnek intenzív utánpótlásra van szüksége. Könynyű atletika különösen a futás és ugrás ajánlhatók.

4. 17—20. A növés már be van fejezve és itt már az ismok munkáját kell fokozni, ami a nehezebb szertorna gyakorlatok könnyű s atletika után érhető el.

5. 20—30. A szervezet képességei elérik delezőpontjukat. Itt már meg lehet engedni, hogy mindenki azt a sportot űzze, amely neki a legmegfelelőbb, azonban soha sem szabad megfedekezni a szervezet megerőltetéséről.

6. 30—40. Itt óvakodnunk kell az egyoldalú erőmutatványoktól és leg-

fontosabbak azok a gyakorlatok melyek kitartást követelnek, mert így megakadályozhatjuk a fölösleges hájlerakodást, amely előszeretettel fordul elő ebben a korban.

7. 40 éven túl már jelentkezik az érlelmeszesedés a szervezet rugalmassága csökken és ezért minden erőt és gyorsaságot kívánó gyakorlat ellen szól. Javasolhatók az illető erejéhez mért szabadgyakorlatok, könnyű szertorna, turisztika.

Az orvos kötelessége figyelmeztetni az egyént adott esetben az általa üzött sport veszélyességére Pl. sérült, vagy perferált dobhártyánál, szívszélhűdésnél. Epileptikusokat eltiltani minden olyan tornától, ahol esés fulladás veszélye áll fenn stb.

Forrásmunkák: Ass. Dr. Král: Lékár a plováni. Ass. Dr. Král: Učinek sportu na organismu. Prof. Weigner: Fiziologie tělesních cvičení.

A nemi betegségek következményei.

Irta: Balogh Béla.

Köztudomású dolog a nemi betegségek utóbbi évekbeni szinte mértéktelen elterjedése. Mint minden másban, úgy ebben is kétségtelenül a nagy városok vezetnek, bár ezekben az említett tultengés még talán nem is olyan feltűnő, mint inkább a vidéken, kisebb városokban s különösen falvakban, hol pár évvel ezelőtt még ritkaság számba ment a nemi betegség s ma már — mondhatjuk —, alig találunk olyan falut, bármily kicsiny, vagy eldugott is legyen, ahol legalább egy-két nemi megbetegedés elő ne fordulna. Hatalmas lendülettel segített ebben a világháború, amennyiben a különböző frontokról visszatérő férfiak voltak legnagyobb részt a nemi betegségek terjesztői, különösen oly helyeken, leginkább falvakon, ahol azelőtt a nép még hírét sem hallotta ilyen betegségeknek. Nagyban hozzájárultak ehhez továbbá a háború alatt s háború után ország-világszerte lezüllött erkölcsök s nem utolsó sorban a háborús viszonyok között nem eléggé fegyelmezett ifjúság vétkes gondatlansága s nemtörődomsége.

A nemi betegségek rohamos terjedése komoly aggodalomra ad okot. Figyelemreméltó s egyben érthetetlen, hogy ezen betegségek áldozataikat nagyjából a művelt osztályok s főleg éppen főiskolások köréből szedik, mint azt a legtöbb állam statisztikája igazolja. Okát ennek nehéz lenne keresni s legfeljebb egyes tipikusabb esetekből következtetve, lehetne többé-kevésbé megközelíteni.

A nemi betegségek 99%-ben coitus következtében bacillusok útján terjedő fertőző betegségek.

A gonorrhoea rendszerint a fertőzés utáni 3—4 napon jelentkezik, mint urethritis gonorrhoeica anterior. Első tünetei a vizezés közben föllépő, többé-

kevésbé intenzív csipős, maró érzés az urethra végén, mely lassan s fokozatosan mind mélyebbre nyomul a húgycsőbe s a rákövetkező napokban gennyes, halvány sárgás-zöld választék jelentkezik az urethrából. Nem kezelés, esetleg elhanyagolt kezelés következtében a fertőzés rohamosan terjed a külső nemi szervekről a belsőkre s urethritis gonorrhoeica posteriori, prostatitist és heregyulladást, epididymitist hozhat létre, nem is szólva, mint ritkábban előforduló esetről, az arthritis gonorrhoeicáról, vagyis a gonorrhoea kapcsán fellépő ízületi gyulladásokról.

A lágy fekély — *ulcus molle* — kifejezetten helyi, lokalizált megbetegedés, melynél a fertőzést okozó bacillusok nem kerülnek a vérbe. Ez a betegség a fertőzés után rögtön jelentkezik s nagy előszeretettel kapcsolódik hozzá az ágyékmirigyek gyulladása, a bubo. Igen gyakori a lágy és kemény fekélyeli egyidejű fertőzés, melynél mindjárt a fertőzés után jelentkezik a lágy s három hétre rá a kemény fekély.

A szifilisnél három betegségi formát, stádiumot különböztetünk meg. Első a kemény fekély — *ulcus durum* — megjelenése azon a helyen, hol a fertőző bacillus — a *spirochaete pallida* — a bőr, vagy nyákhártya valamely megsértett részén a testbe jutott. Amint említettem, a kemény fekély nem rögtön a fertőzés után, hanem csak három hétre rá jelentkezik. Nem sokkal azután megduzzadnak az ágyékmirigyek s a fertőzés belekerül a vérbe s ennek után az egész testbe. A betegség ezzel a második stádiumba jut, mely két évig tart. Ezen stádium elején, rendszerint 5—6 héttel a fertőzés után eczanthem, apró rózsaszín, vagy halványvörös, kerek, erősen elhatárolt kiütés jelenik meg a testen, főleg a hason s mellen, mely idővel eltűnik s újra megjelenik, esetleg más és más formában s ezen formák után kapja jelzőjét a betegség is, amikor pl. *lues maculosa*, *lues maculo-crustosa*, *lues maculo-papulosáról* beszélünk. A nemi szerveken és végbél körül mutatkozó kiütések, melyek a leggyakoribbak, az ún.: *coudylómák* s ilyenkor *lues coudylomatosáról* beszélünk. Igen gyakoriak továbbá a szájban jelentkező kiütések. Ezen stádiumban legnagyobb a fertőzés adottsága s egyben öröklődése is. Ha ekkor sincs a beteg kigyógyítva, a harmadik stádiumba kerül, melynek tünetei esetleg csak évek múltán is jelentkezhetnek s nem csupán a test felületén, hanem a belső szerveken, szíven, csontokon s főleg az agyon és gerincvelőn *paralysis* és *tabes* alakjában.

Ezen betegségek, tehát a gonorrhoea, lágy fekély és *lues*, a gyógykezelés idején való kezdetével és az orvosi előírások pontos betartásával teljesen kigyógyíthatók. Ezt a kigyógyítást azonban bizonyos fenntartással kell fogadni, azaz nem szabad szószerint venni! Teljes, a nemi betegségek oly értelemben vett gyógyulása, hogy maga a fertőzés következtében föllépő betegség, az említett föltételek betartása mellett, összes tüneteivel együtt megszűnik, a betegséget előidéző bacillusok a szervezetből kipsztnak.

Nagy tévedés lenne azonban azt gondolni, hogy ezzel azután el is van

intézve az egész dolog! A beteg meggyógyult, tehát nincs semmi baj! Ez részben igaz ugyan, mert ugyanazon fertőzés okozta betegségtől, mely már egyszer megszűnt, nem kell tartani, az vissza nem tér, ahogy azt sokan szeretik elhitetni magukkal és mással, — új infectio természetesen ismét lehetséges, mivel a nemi betegségek sem immuniálják új fertőzéssel szemben a szervezetet — nem szabad azonban megelégedezni azon anatómiai és fysiologiai elváltozásokról, melyeket a nemi betegségek, mint teljesen kigyógyítottak is hoznak létre a szervezetben. Ezen anatómiai és fysiologiai elváltozások különféleképpen nyilvánulnak meg s igen messzeható, súlyos következményekkel járnak úgy magára a nemi betegségen átment egyénre, mint annak hozzátartozóira, utódjaira s az egész társadalomra is.

A nemi betegségek következményeinek egyik legfontosabbika talán a nemzőképesség elvesztése a férfinél s a petének az anyaméhbe való jutási lehetetlensége a nőnél, ami lényegében véve ugyanaz s gonorrhoeus fertőzés következménye. Ezen alapon föllépő nemzőképtelenség, — ugynevezett impotentia generandi — férfinél a kétoldali mellékheregyulladás — epididymitis billateralis — s nőnél ennek analógja, a szintén kétoldali petefészek gyulladás — salpingovophoritis — következménye. Ezen megbetegedéseknél ugyanis a spermu és pete kivezető csatornáinak elzárulása, teljes eldugulása, okozza a nemi sterilitást, amennyiben a nemi sejtek nem képesek az őket kitermelő mirigyekből a fogamzás feltételezte belső nemi szervbe, az anyaméhbe, jutni. Ez magára a nemi életre, coitusra, semmi akadállyal sincs, nem okoz tehát még csak részleges impotentia coeundi sem, sőt ellenkezőleg, fokozott nemi életre buzdít, mint a Steinach-féle operáció, mely lényegében véve teljesen megfelel az epididymitis következményeképpen föllépő anatómiai elváltozásnak, a corpus epididymisnek, mit bőven kifejtve volt szerencsém ismertetni tavaly a fiatalitásról szóló előadásomban.

A syphilis is igen gyakori akadály a házasságban, különösen a családfenntartás, illetőleg utódok létrehozása tekintetében. Közismert tény luetikus szülőknél a gyakori spontán abortus, idő előtti szülés s holt magzat szülése, úgy hogy elég sok az olyan házasság, melyek minden külső beavatkozás nélkül, a házastársak gyermekek utáni vágya ellenére, pusztán lues következményeképpen gyermektelenek maradnak. Sajnos, hogy ezen rendkívül fontos körülményt nem tudom statisztikai adatokkal alátámasztani, de a klinikán gyakran vagyok tanúja a csaknem naponta előforduló eseteknek, midőn luetikus nők szülésre vonatkozó kérdésre tagadó választ adnak, többszöri spontán abortust hozva fel okul. Igen gyakori továbbá beteg, satnya gyermek szülése, mely nem sokkal éli túl világrajöttét, sokszor már pár napos, zsenge korában, de rendszerint egy éven belül elhal. Ha fel is nő az ilyen gyermek, egészséges sohasem lesz, gyenge s nagyon könnyen inklinál a különféle betegségekre.

A nemi betegségeken átment, tehát kigyógyított embereknél, termé-

szetesen van még mód az ezek következményeiképpen föllépő, eddig említett bajok, főleg a sterilitás, orvoslására s bár itt-ott eredménnyel jár, nem kecsegtet túlságos sikerrel s igen körülményes dolog.

Az eddig elmondottak a nemi betegségekből kigyógyítottakra s azok utódaira vonatkoznak s bizony elég megdöbbenő képet mutatnak. El lehet képzelni, milyen következmények várnak azon utódokra, kiknek megfogamzásakkor a szülők még nem voltak kigyógyítva, vagy éppen egyáltalán nem is voltak kezelve! Így pl., hogy egyebet ne említsek, gonorrhacával fertőzött anya vak gyermeket szülhet! Luesben szenvedő, különösen a második stádiumban lévő szülő gyermeke föltétlen öröklött luest rejt magában, mely előbb-utóbb a legkülönbözőbb módon nyilvánulhat meg nála. Az elmúlt nyáron bőven volt alkalmam ilyen gyermekeket látni s mondhatom, hogy elszorul az ember szíve ilyen gyermek látásán s önkénytelenül is ökölbe szorul a keze, ha a gyermek szüleiire gondol!

Nagy hatással vannak a nemi betegségek magára a nemi érintkezésre is, bár itt már nem annyira közvetlenül, mint inkább közvetve, pszichikai alapon hatnak. A nemi betegségek okozta anatómiai elváltozások a külső szerveken rendszerint nem hagynak oly nyomokat, melyek lehetetlenné tennék, vagy esetleg megnehezítenék a coitust, bár a nőknél gyakrabban fordulnak elő ily alapon az ugynevezett adnexákon egyes gyulladásos folyamatok, amelyek coitus közben intenzív fájdalmat okoznak, úgyhogy a nő lehetőleg igyekszik kitérni előle. Az ilyen esetek azonban aránylag mégis elég ritkák és így kevésbé jöhetnek számításba a nemi érintkezésnél. Sokkal nagyobb hatással bírnak itt a nemi betegségek pszichikai alapon, mégpedig egyrészt a saját, másrészt a partner megfertőzésétől való félelem által, ami különféle természetű embereknél, főleg a fiatalságnál különféleképpen nyilvánul meg. Így például érzékeny lelkeknél sokszor elég a legkisebb figyelmeztetés, vagy a fertőzés lehetőségének pusztán elképzelése is, hogy isszonyattal forduljanak el a nemi érintkezéstől, sőt extrém esetben a másik nem iránt bizonyos idioszinkrásiát (irtózatot) érezzenek. Az ilyen azután — itt főleg fejlődési stádiumban levőkről és nem fejlett emberekről van szó — mivel természetes uton nem meri nemi ösztöneit kielégíteni s elnyomni meg éppen nem tudja őket, titkos bűnözővé, onanistává válik, esetleg igen hosszú időre is.

Mindent egybevetve, a felsorolt következmények bármelyike egymagában véve is elegendő arra, hogy felhívja figyelmünket a nemi betegségekre s azoknak napjainkban való nagymérvű elterjedésére. Legszeniorubb s következményeiben legmesszebbmenő képet talán a némileg fertőzött szülők utódjainak képe nyújt, mely generációkon keresztül kísért s hagy nyomokat maga után. Nagy baj, különösen nemzeti szempontokból; mindenesetre a nemi sterilitás is, bár az előbbivel összehasonlítva, mégis kevésbé veszedelemes és ártalmas. Sőt, mivel nemi betegségek voltak, vannak és lesznek, amennyiben mint bármely más betegséget, kiirtani nem vagyunk képesek, legfeljebb terjedésüknek vethetünk gátat s mivel többé-

kevésbé mindig ugyanazon következményekkel járnak, társadalmi szempontból még a legkivánatosabb s legkevésbé ártalmas lenne az a következmény, mert legalább megakadályozná a nemi betegségek ez uton való terjedését s igen nagy mértékben csökkentené a faji általános degenerációt, melynek egyik főokozója s főeleme éppen a nemi baj, elsősorban a lues.

Főbb vonásaikban tehát ezek volnának a nemi bajok legfontosabb s legszembeötlőbb következményei, figyelmen kívül hagyva még a nemi beteg lelki állapotát is, mely, mint egyéni hatás, mintegy háttérbe szorul az általános érdekű előbb említett következmények elől. Röviden összefoglalva tehát a nemi betegségek legfontosabb következményei: a nemzőképtelenség s ezzel kapcsolatban az utódok lehetőségének, illetve a nemzet, az emberiségnek csökkenése, továbbá: beteges, satnya, életképtelen, elkorcsosult nemzedék létrehozása, illetve az emberiség degenerálása és végül: bár kissé talán messzenyúló és merész, de mégis könnyen érthető alappal bíró következtetés: a nemi életnek pathologikus elhajlása, az indokolatlan félelemben, mondhatni, hypochondriában gyökerező onánia.

Nagyon fontos és figyelemreméltó körülmény, hogy nemcsak maguk a nemi bajok, mint közvetlen okok bírnak ily súlyos következményekkel, hanem, mint már megemlítettem, a nemi betegségektől pusztán félelem is okozhat impotenciát, illetve frigidityt, elhidegülést, mégpedig éppen az onánia útján.

Bár az onánia nem tartozik a nemi betegségek közé, még kevésbé azok közvetlen következményeihez, úgy gondolom, nem lesz célszerűtlen egy kis kitérést tenni ezen irányban sem, különösen az előbb említett kapocs miatt.

Fiuknál a nemi fejlődés, úgynevezett pubertás korában, a fejlődés természetes folyamánként, időnként el kell távoznia a nemi mirigyekből kitermelt magnak, minnek természetes útja az álomban föllépő pollúció és, bármily különösen és furcsán hangzik is, az onánia. Leányoknál ennek analógja a menstruáció. Ebben a korban az onánia, ahogy azt modern sexuologusok, mint Markusz, felfogják, egyáltalán nem pathologikus, hanem pubertális, átmeneti tünet, mely felszabadítja a fejlődő szervezetet a sexuális feszültség alól s mintegy előgyakorlat a nemi szerv működéséhez. Ma már nem áll fenn erre a pubertális tünetre a régi hyppokratesi felfogás, mely hajlandó volt a hátgerincsorvadást is ennek tulajdonítani s amit még most is igen sokan hisznek, nem gondolva arra, hogy ez csak azon felfelvésből indulhatott ki, mely a nemi sejtek székhelyét a gerincvelőbe tette, ahogy azt Hyppokrates tanította. Igazán csodálatos s érthetetlen, hogyan volt lehetséges az, hogy oly sokáig volt ismeretlen mindkét fejlődő nem közti széles elterjedése az onániának, hogy ilyen felfogás oly hosszú ideig tarthatta fenn magát! Ma már tudjuk, hogy inkább kivételként számitanak azok, akik sohasem onanizáltak s egyben tudjuk azt is, hogy a pubertális onániának nincsenek oly rossz következményei, mint

azt régebben gondolták, legfeljebb egy csekély erotikus fantázia fejlődik ki, mely a sexuális hormonok erotizálta idegrendszer állandó expanzióban tartja. Azonban ez sem veszedelmes, mivel ez a kor rendszerint csak addig tart, míg az ifjú vagy leány valami sokkal jobbat nem talál a coitusban.

A mi szempontunkból vett onaniának, mely egyes extrém egyedeknél a nemibajoktól félelem alapján fejlődik ki, azonban megvannak a maga, legtöbbször igen súlyos következményei. Ezen emberekkel az onánia már szorosan ne erotikus jellegű s a természetes életből minden tekintetben elhajlást mutat. Az ily sexuális aberrációban szenvedők huzódnak a társaságtól, sőt igen sokszor antinociálisakká válnak. Megszűnnek reagálni a másik nem csábjaira, saját, külön felfogásuk van a sexuális életet illetően, mely abban culminál, hogy a kielégülést maga a coitus adja meg. Nem bírnak eléggé kifinomult érzékkel a coitust megelőző előjáték szépségei iránt, mely lehetővé teszi a bezáró aktus fölfokozott élvezetét s annak tulajdonképpen fő alkotó eleme, amint azt Hirschfeld nagyon szépen írja le „Geschlechtskunde” című könyvének „Vom Verkehr der Geschlechter bis zum Geschlechtsverkehr” és „Anziehungsgeiz der Liebe” c. fejezeteiben, rámutatva arra, hogy van az ember figyelme először fölhíva a másik nem bizonyos jellegű részére. Majd megkezdődik a flirt, mely a kiválasztott személy utáni vágyba és utánjárásba megy át. Mint jön létre közeledésnél vagy önkéntelen érintkezésnél is egy bizonyos szexuális feszültség, erotizáció, mely végül a coitusban olvad föl. A neurotikusok ebben nem találnak semmi különöset, magában a coitusban látva a nemi kielégülést s mivel ez a nemi betegségek kapcsán veszedelmessé is válhat, pótolhatónak gondolják s tucatos onanistákká válnak s ilyen alapon férfinel nemzőképtelenség, nőnél elhidegülés, frigiditás fejlődik ki, annál is inkább, mivel nőknél főleg a clitorisra irányuló manipulációk következtében oly intenzív erotikus zóna fejlődik ki ezen, hogy vele szemben az introitus vaginae aránylag igen érzéktelen, úgy hogy normális coitumnál nem találhat kielégülést a clitoris egyidejű izgatása nélkül s ennek következtében nem is keresi azt s elhidegül a férfi nem iránt.

Mint már előadásom elején is említettem, a nemibetegségek legnagyobb részt közvetlen nemi érintkezés után terjednek, bár elég gyakori a közvetett infekció is. Különösen lues esetében. A gonorrhéára vonatkozóan ki is mondhatjuk, hogy egyedüli terjedési módja a nemi érintkezés, mivel a gonococcust tartalmazó váladék csak nedves alakban fertőzőképes s nehéz elképzelni, mily módon kerülhetné ily állapotban nemi érintkezésen kívül a nemi szervre. Mindenesetre nagyon kicsi, minimális az eshetősége ennek, mondjuk 1:1000. Egészen más elbirálás alá esik a lues terjedése. A leggyakoribb mód természetesen itt is a nemi érintkezés, a coitus, bár ennél már sokkal nagyobb a közvetett fertőzés lehetősége, mint az előző esetben. A lues bacillus, a *spirochaete pallida* ugyanis bármily jelentéktelen, mikroszkopikus bőr- vagy nyákhártya sérülésen keresztül is bejuthat a testbe, mihez elegendő pl. a syfilissel fertőzött, különösen második

stádiumban lévő egyén után ugyanazon pohárból inni, őt szájon csókolni, vagy szájba venni bármily tárgyat, melyet ő ajkaival érintett, mint pl. cigarettaszípkát, pipát, fújós hangszert stb. A nyál után ugyanis, mely erősen fertőző, legkönnyebben terjedhet közveve a lues, mivel a száj nyákhártyája talán sohasem teljesen sértetlen.

A fertőzés könnyű módja miatt tehát óriási fontossága van annak, hogy a nemibeteg pontosan betartva mindazon előírásokat, melyeket egy orvos sem felejt el közölni paciensevel s melyek röviden összefoglalva a következők:

1. A betegnek nem szabad nemileg érintkeznie, míg orvosa ezt meg nem engedi.

2. A legmesszebbmenőleg kell ápolnia a tisztaságot, nevezetesen alaposan kell megmosnia kezét, valahányszor teste fertőzött részéhez nyúl. Ez a betegnek saját érdekében is fontos, különösen gonorrhoeánál, hogy főleg szemébe ne vigye a fertőző bacillust, melytől igen könnyen megvakulhat s ezért nagyon ajánlatos külön kéz és külön arctörülközőt tartani, mert nemibetegséget illetőleg az ember sohasem lehet eléggé vigyázatos.

3. A nemibeteg mosdó eszközeit más nem használhatja kellő fertőtlenítés nélkül, mihez elegendő a forró vízzel való alapos lemosás is.

4. Saját külön ágynak kell lennie, melybe mást nem fektethet, külön kell tartania összes felső és alsó ruházatát, mit ajánlatos még elkülönítve is mosatni az egészséges emberek ruhájától, bár ez már kissé túlzott elővigyázatosság, mely azonban semmiképen sem árthat.

5. Luessel fertőzöttek ezenkívül külön, saját éleveszközének is kell lennie. Mint említettem, különös figyelemmel kell lennie, hogy nyála valamiképen más emberre ne kerüljön.

6. Ezeken kívül a gyógykezelésre vonatkozó összes előírásokat is pontosan be kell tartania, ami utóvégre mindenkinek saját eminens érdeke s.

7. Különösen tartózkodnia kell betegsége folyama alatt a szeszes italok és fűszeres ételek élvezésétől.

Ha a nemibetegségek könnyű terjesztésére a figyelmet fölhívó e pár elővigyázati rendszabályt — mely magában véve nem is oly terhes s nem kíván a betegtől semmi különösebbet — minden nemibeteg betartaná, jelentékeny hányadával csökkenne a nemi betegék száma, különösen a luetikusoké. Bámúlátraméltó azonban e tekintetben az emberek indolenciája, nemtörődömsége, bár nagyjából mind tudatában vannak a nemi betegségek veszedelmes és káros voltának. Legmeglepőbb ez a nemtörődömség saját magukkal szemben, mi abban nyilvánul meg, hogy a kezeléssel sem sokat törődnek még a műveltebbek sem, nem is szólva az alsóbb néprétegekről, melyek legtöbb tagját rendőrileg kell elővezettetni gyógykezeléséhez. Szerencsére a nemi betegségekkel szemben nem áll egyedül az orvos, támogatja őt ebben a törvény is, amennyiben aránylag elég szigorú — 50—10.000 koronáig terjedhető pénzbüntetést, illetve egy naptól 8 hó-

napig terjedhető fogházbüntetést, esetleg szigorítottat is — szab a nemi betegségek terjesztéséért.

A szexuológusok és venerológusok legtöbbször, a nemi betegségek terjedési okainak vizsgálatában a már említettekén kívül, egyöntetűleg meg-egyezik abban, hogy nagy szerepet játszik itt, különösen a pubertása korát élő ifjuság tudatlansága és járatlansága, miért a szülőket terheli elsősorban felelősség. A szülők ugyanis, elburkolózva azon elavult és lehetetlen felfogásba, hogy a fiatal fiúnak vagy lánynak nem illik tudnia a sexualitás-ról, mihelyt észreveszik gyermekük nemi életének ébredését, igyekeznek azt lehetőleg elnyomni, nagy gondot fordítanak arra, hogy a serdülő ifju vagy leány a nemi életre vonatkozólag még csak célzást se halljon, egy-szóval minden, a nemi életre vonatkozó dolgot igyekeznek gondosan el-titkolni előtte s ha a gyermek fel is tesz nekik valami kérdést, nem mond-ják meg az igazat. A gyermek azután más uton véve tudomást a dolgok valódi állásáról, melyekre szüleitől merőben ellenkező magyarázatot ka-pott, látva félrevezettetését, egy újabb alkalommal már nem fordul szülei-hez, nem bízik bennük s így bizonyos bizalmatlanság fejlődik ki a szülő s gyermeke között. Hasonlóképpen nem fordulhat tanárijához sem bizalom-mal, mert ennél még más veszély is fenyegetheti őszinteségét s így a rend-kivül fontos kérdésével teljesen magára van hagyatva. Otthon és az isko-lában beléjerögződött álszemérem miatt idősebb, tapasztaltabb emberektől sem mer felvilágosítást kérni s legfőképpen legbizalmasabb barátjaival meri közölni a nemi életéről alkotott felfogását, mely azoknál is körülbelül ugyan-azon alapokon, mégpedig rendszerint téveseken, nyugszik s így tulajdon-képen senkitől sem tudja meg, mi a helyes út, mihez tartsa magát, amit azután legtöbbször igen drágán fizet meg: egészségével. Legnagyobb bizal-ma van az ifjuságnak e tekintetben az orvosban, mert tudja, hogy ha hozzá fordul kétségével, nem kell félnie, hogy elárulja, vagy megbünteti s érzí, hogy az orvos az egyedüli, aki megérti s nem ítéli el érte.

Ezt az ifjuságot felvilágosító célt szolgálják napjainkban különösen a serdülő fiatalság számára, a nemi életéről s főleg a házasságon kívüli nemi élet következményeiről, a nemi betegségekről, szóló nyilvános előadások. Mint a sexualitás legjobb megértője s az emberpsyché legjobb ismerője, az orvos a leghivatottabb erre ily tömeges előadásokon s ha valaki, úgy ő a legvalószínűbben remélhet sikert tőle. Roppant nehéz dolog azonban orvosnak is megtalálni a helyes utat, melyen az ifjuság szívéhez s lelkéhez juthat, mert bár műveltségét tekintve nagyobbára egységes is hallgatósága, nem ismeri külön-külön minden egyes ember lelkületét. Rendelőjéből azon-ban általában ismeri az embereket, részese legbensőbb titkaikkal s így leginkább ismerheti azon hűrokat, melyeket pengetve megszólaltathatja hallgatósága lelkét s legkevésbé kell félnie, hogy felvilágosításai esetleg helytelenül felfogva veszedelmes utra térítik hallgatósága egyes extrém lelkületű egyedeit! Mennyivel természetesebb, egyszerűbb s talán ered-ményesebb is volna, ha ezt a szülők vennék át, kik legjobban ismerik gyer-

mekeik lelkületét, hajlamát s ennél fogva a legbiztosabban találnák meg azt a hangot, mely gyermekeiket a helyes útra tereli. A szülői tekintély sem szenvedne ezzel csorbát, sőt szorosabbra fűződnek a szülő és gyermek közti viszony s mindehhez nem volna egyébre szükség, minthogy a szülőknek természetesen kellene felfogniok az életet, félre kellene dobniok az okatlan álszemermet s való oldaláról kellene tekinteniök gyermekeik boldogságát, amivel közvetve az egész emberiségnek nagy szolgálatot tennének, igen nagy mértékben járulván hozzá a nemi betegségek terjedésének a meggátolásához

A gyomorbajok és a magyar konyha.

(Kivonat)

Irta: Antal József.

A gyomorbajok anamnézisében gyakran találunk olyan adatokat, melyek a magyar konyha egyes specialitásainak túlfokozottságára mutatnak úgy, hogy csak a faktorok, ha nem is, mint önálló aetiológiai momentumok, de mint ezek összetevői gyakran szerepelhetnek. Hogy ezen faktorok hatását könnyebben megérthessük, röviden vázolni fogom a gyomor működését.

A gyomor motorikus és szekretarikus működése folytán két különböző részre oszlik. Az egyik rész a fundus, amely k. b. $\frac{1}{5}$ -e, a másik rész az antrium, amely $\frac{4}{5}$ -e az egész gyomornak. A fundusmirigyek lumene körül vannak a fősejtek és a kivezető nyílások körül a fedősejtek. Az utóbbiak termelik a sósavat, míg a fősejtek a pepsint. A pylorusmirigyek csak fősejtekből állanak és így csak fermentet választanak ki. Az egész gyomor nyálkahártyáját hengersejtek vonják be, melyek nyákot produkálnak. A gyomorváladék tartalmaz pepsint, mely sósav jelenlétében a fehérjéket basítja peptonná, chymosint, mely a tejet megavasítja és lipaset, mely az emulgeált zsirokat hasítja.

Pawlow a gyomor működésében két különböző fázist állapít meg. Az első fázis a táplálék felvételéhez van kötve, teljesen mindegy, hogy a táplálék a gyomorba jut-e vagy sem, ez mint pszichikai momentum nyálkiválasztást indít meg. A másik fázis a gyomorba jutott táplálék hatására áll elő, itt kémiai inger útján indul meg a nyáleválasztás.

Ami a gyomor motorikus működését illeti ez kétféle u. m.

1. (perystole) a gyomorbennéket szorosan körül fogja a gyomorfal,
2. mely a gyomortartalmat továbbítja a duodenumba.

A gyomor a benne foglalt tartalom részéről számos fizikai, mechanikai, thermikus és kémiai ingernek van kitéve.

A fizikai tényezőknél említhetjük az ételek konzistenciáját. A magyar konyhánál nagyon keveset szerepel a gelée, pépszerűen készített étel, amely a gyomor motilitására nézve elég fontos, mert a pépnek a gyomornedvvel való elkeverése nem igényel annyi izommunkát, ami a szövetek reakcióját

savanyu irányban tolja el, mint a munka egyáltalán, ami viszont csökkenti azok ellenállóképességét a különböző hatóanyagokkal szemben. Viszont elengedhetetlen fogás a leves, bouillon, mely mint huskivonat a nedvelválasztást fokozó anyagok közé tartozik, amit még fokozhat az esetleges nagyobb sótartalom, fűszerek, bors, paprika stb. Nagyobb mennyiségben élvezve lusta motilitásu gyomroknál növekvő acidózis esetén gyomorsüllyedéshez diszponálhat. Ami a levesnek, mint thermikus tényezőnek a hatását illeti, a meleg rövid ideig tartó hirtelen töruscsökkenést vált ki, a perystaltikát azonban nagyban nem befolyásolja. A levesnek tehát nagy szerepe lehet a gyomorsavbőséglétrehozásában, aminek viszont elég nagy szerep jut a gyomorhajók aetiológiájában. Egyes szerzők szerint nagyon forró ételek gastritiseket okozhatnak.

Nagyon szívesen alkalmazza a magyar konyha a fűszereket, különösen a paprika, bors különböző fajtái, gyömbér, (alkaloidák a pyridin osztályból, piperin, bors, piperidin, gyömbér, zingiberin, borsbél kadéin tartalommal) kömény, egyes helyeken még sáfrány (safranin) ánizs, majorána, szerecsendió jöhet számításba. Perystaltikát és Tonust fokozóan hatnak: paprika, bors, konyhasó, retek. Paprika, bors jelenlétében az oldott anyagok gyorsabban szívódnak fel, zsír azonban semmi körülmények között. Agyonfűszerezett ételek gastritiseket idézhetnek elő, melyeknek nagy előkészítő szerepük van az összes gyomorhajók számára. Többszöri ismétlődés után könnyen krónikussá válhatnak az akut gastritis. A fekélyek anamnézisében is ott szerepel a gastritis kapcsolatban a savbőséggel, amit fokoz a sok fűszer.

A magyar konyha aránylag sok fehérjét, húst fogyaszt, úgy hogy sokszor nincsen meg a fehérjék és amylaceák közt az ideális arány, ami a könnyű emésztésnek kedvez. Viszont ezt másik oldalról kiegyenlíti az ételek izletessége, tetszetős külseje (szin: paprikától piros) ami mint psychikai momentum hozzájárul a gyomor nedvelválasztásának növekedéséhez, azonkívül a tézstanapok zsírral elkevert cukros amylaceák aljában (csusza) tartalomra nézve ideális és könnyen emészthető táplálékot is nyújtanak a gyomornak. Aráh egyik theóriája szerint a rák az eltévedt embrionális sejtekből keletkezik, bekapcsolva ebbe a trauma hypotézist, talán a fűszerek is állandó izgatásukkal ezeknek a sejteknek burjánzását — rákosodást — válthatnak ki.

Étkezés után rendszerint bor kerül a magyar asztalra, mely nem tulságos kvantumokban stomachikum és roborans, egy francia statisztika szerint pedig fontos vitaminokat is visz be a szervezetbe.

Mindezeket tekintetbe véve hasztalan próbálnánk konyhánknak irányelveket szabni a gyomorhajók profylaxiájára vonatkozólag, mert előidézésük nagyon sok faktor korrelációjától függ és még így is nagy szerepet játszik az individuális diszpozíció s hozzá még azt sem tudjuk, kik az erre diszponáltak. De hogy konyhánknak vannak ilyen faktorai, arról meggyőződhetünk, ha betekintünk Karlsbad fürdővendégeinek névsorába, ahol igen sok magyar nevet találunk.

Források: Orvosképzés 1928. júliusi szám. Ádám Lajos dr. egyetemi r. tanár: A gyomorfekélyekről. Magyar klinikai zsebkönyv 1927. Magyar orvosi zsebkönyv 1928. Magyar diétakönyv. Dr. Kandler János: Belgyógyászati és diagnostikai jegyzetek. Dr. Jozef Thomayer: Pathologie a therapie nemoci vnitřnich.

A nikotin hatása az emberi szervezetre.

(Kivonat.)

Irta: Lukács Elemér.

A nikotin a dohány levél (*Nicotiana tabacum*) mérge. A dohány izzásánál a füstbe kerül, honnan dohányzás útján a lélekzõs emésztõ szervek által felszívódik a szervezetbe. A füstben lévõ más produkciók csak mint helyi irritátók szerepelnek.

Minõsítészerint a dohány levél 0.6—8.00¹/₀ nikotint tartalmaz. A füstbe a levél nikotinjának k. b. 80—95¹/₀-ka kerül, melynek ¹/₄—¹/₃ része szívódik fel. Egy 5 gr-os szivarból 5—10 mg-ot szívhat föl a szervezet.

Nemdohányzónál 5 mg. lényeges mérgezést okoz: szédülés, hányás stb. Állandó dohányos 10 mg-ot is elvisel de már 15 mg. mérgezést idéz elõ itt is.

A dohányzás terjedése a neki tulajdonított különféle jó hatásokból ered. Conzalo Hernades de Ovideo 1519-ben hozta be a dohány magvát Amerikából Spanyolországba. Jean Nicot 1530-ban mell rák elleni szerként küldi Franciaországba. A 16-ik század vége felé terjed el egész Közép Európában.

A nikotint ma a modern orvostudományban mint gyógyszer nem használják. Hatása izgató és bénító, fõleg az idegek és azok centrumaira. Innen van a n. vagus és parasympathicus ingerlése és bénítása által elõidézett pulzus elváltozás sõt szívdobogás a dohányzónál. Megbénul a ganglion ciliare, következményei a különféle látási zavarok (makropsia, mikropsia).

Növekszik a mirigyek (nyál-izzadság) kiválasztó képessége. Szenvednek a sima izomrostok, ezáltal gyorsul a gyomor és belek perisztaltikája, méh és húgyhólyag összehúzódása.

Dohányzás által kétféle mérgezés következhet akut és chronikus.

Akut a dohányzás elsõ kísérleteinél. Tünetei: gyengeség, szédülés, hideg-izzadás, hányás, hasmenés, szívdobogás.

Chronikus mérgezés akkor lép föl ha a dohányzó a szokott mennyiséget hirtelen emeli. Tünetei szivarszívóknál: szívbántalmak, látási- hallási zavarok, gyengülõ memória, lelki érzéketlenség, gyomor- bél bántalmak, nemi vágyok csökkenése. Cigaretta- és cigarettázóknál fõleg idegbántalmak, általános idegesség, ingerültség, türelmetlenség, álmatlanság.

Pawinsky szerint a dohányzás az ami az elhízás után leggyakoribb oka a véredény elmeszesedésnek. Ez a véredényeken elõidézett spasmusok és ez által föllépõ nagy vérnyomásból érthetõ is. Különösen gyakori a szív coronaris ereinek elmeszesedése ami angina pectoris von maga után.

A mellék vesék nagyobb mennyiségû adrenalin választanak ki ami szintén az érlelmeszesedéshez vezet.

A légúti megbetegedéseknél a füstnek fõleg izgató tulajdonsága jut szerephez az állandóan föllépõ pharyngitis, bronchitis kifejlõdésénél. A nikotin szerepe itt abból áll, hogy a légzési centrumot bénítja és így a légzés felületes lesz.

Az emésztési zavarokat a gyomor és bélnél kiprovokált spasmusok idézik elő. A gyomorsav nagyobb mennyiségű kiválasztása fekélyhez diszponálhat.

Nőknél a menstruációt rendetlenné teszi. (Hypermenorhea, polymenorhea, amenorhea.) Stein szerint a sterilitásnak is okozója s abortushoz is vezethet. A dohányzó nők szögletesekké lesznek mivel a zsir szövet a bőr alól eltűnik, idegrendszerük gyöngül s ez a jövő generációra is nagy befolyással lehet. Általában károsabb a női szervezetre a nikotin mivel a menstruáció s a klimakterium idején a vegetatív idegrendszerük labil állapotban van, míg a férfi idegrendszere ellentállóbb.

Hogy miért dohányoznak mégis az emberek az onnan van, hogy idegeiknek jól esik a nikotin kábító hatása, mely a legfáradtabb ideget is hallgatásra kényszeríti. Csak hogy az ideg kevésbé nem éri be és itt a baj, a dohányzó az adagot növeli, hogy idegeit csillapítsa, cigarettát cigaretta után vesz, mert különben már egészséges gondolata sincs s nem jön rá arra, hogy a fáradt ideget nem ösztökélni kell, hanem pihentetni az újabb munka előtt.

Forrás munkák: Lhoták: Farmakologia és Ostrčil prof. előadásai.

Testalkat és jellem.

(Kivonat.)

Irta: Leidenforst Gyula.

A testalkat és lelki tulajdonság összefüggése már régen kifejezésre jut a festészetben és költészetben. Ilyen tanulmányozásra igen alkalmas a strand, a testalkat szerint az embereket 3 nagy csoportra oszthatjuk: a hosszú, karcsú, csontos típusra (leptozom), a szélesvállú, erős izmos atlétaszerű és a gömbölyű, kicsiny emberek típusaira, melyet pyknikusnak is neveznek.

A test és lélek összefüggésének a tanulmányozását (a physiognómiát) Lombroso, Gall és Lavater után Kretschmer Ernő állítja tudományos alapra, 1921-ben megjelent »Körperbau und Charakter« című munkájával. Miért éppen Kretschmer Ernő, a pszichiáter kezdi el a tudományos rendszerezést? Ha a beteges lelkiállapotot mint a normálisnak az egyed végletbe való fokozódását fogjuk föl, úgy érthető lesz előttünk, hogy ennek megfelelően a testi tulajdonságok is ezeknél az embereknél lesznek különösen hangsúlyozva. Nézzük röviden ezt a két végletet.

Az egyik oldalon a cirkuláris elmezavar áll a hangulat hullámszerű ismétlődésével a mánikus jókedv és a búskomorság közt. A másik oldalon a Schizophréniát látjuk az ember énjének misztikus kettéhasadásával. Itt hiányzik a logikus gondolkodás, ami az emberben a szellemi egység kifejezője. A még normális, a beteges határvonalát még át nem lépő lelki tulajdonságok szerint föloszthatjuk az embereket cirkuláris kedélyűekre (zyklothymek) és Schyzothymekre. Kretschmer fölismerte, hogy a karakterrel együtt jár bizonyos

külső testalkat, ami az osztályozást ebbe a két kategória valamelyikébe igen megkönnyíti. Így bebizonyította, hogy a zyklóthymek a széles-gömbölyő termé-
tűek, míg a schyzothymekhez a leptoszomok vagy az atléta termé-
tűek tartoznak.

Ennek a két ember típusnak a jellemét boncolgatva a leptoszom-schyzo-
thym típust a gondolat emberének nevezhetnők, a fantázia túlsúlybajutásával.
Fővonásai: magabazárkozottság, csökönyös kitarás, fanatizmus. Ingerlékeny és
konok, sokszor önző, unpraktikus. A történelemben ilyen emberek kerülnek ki
közülük mint Höldernis, Hnirdberg, Nagy Frigyes, Voltair, Kant, Robespierre,
Savonarola.

A schyzothymek második alfaja az atlétaszerű-schyzothym karakter,
ezeket a tett emberének mondhatjuk. A számító értelem, az én-re való beál-
litottság, a fáradhatatlan előretörés jellemzi őket. Erős akarat és elhatározott-
ság, állandó tett vágy nagy dolgok véghezvitelére teszik őket alkalmassá. Kép-
viselője ennek a típusnak Cecil Rhodes.

A második lelki forma, a zyklóthym a kövér-gömbölyő testalkattal jár
együtt és képviselőit a kedély embereinek titulálhatjuk. Vigkedélyű, melegszívű,
társas, az elért eredménnyel megelégedett emberek a képviselői. A természettu-
dományok különösen megfelelnek ennek a típusnak: Koch, Pasteur a mintaképük.

Természetesen ezeknek a formáknak a kombinációja igen színes átmenet-
eket alkothat az egyes főtípusok közt, de a két komponens valamelyike rend-
szerint kibogozható a tulajdonságok tömegéből.

Az orvosnak hasznára lehetnek az ilyen irányú ismeretek, amennyiben
jobban ítéli meg a betegség lefolyását, ha tudja, hogy a beteg milyen testal-
katú és így hogyan reagál a betegségre. A jogásznak és tanítónak is segítség-
gére lehet a testalkat és jellem összefüggésének a figyelembevétele.

Még nagyobb jelentőségű a jellem felismerése a mindennapi élet egy
igen fontos eseményénél a házasságkötésnél.

Előadásom célja csak az volt, hogy rámutassak arra, hogy már nem
találgatás többé a test alakjából a jellemre való következtetés. Mélyen az az
ember lényében gyökerezik jellemvonása, elszakíthatatlan fonállal a test alak-
jához kötve, elválaszthatatlan egészet alkotva.

Forrásmunkáim gyanánt szolgált: Dr. Alexander Pilez: Lehrbuch der Psychiatrie. Kret-
schmer: Körperbau und Charakter. Briedel: Innere Sekretion. Bumke: Lehrbuch der Geistes-
krankheiten. Kahn: Das Leben des Menschen.

A fáradtság.

(Kivonat.)

Iria: Antal József.

Meg kell különböztetnünk szubjektíve testi és szellemi munkától eredő
fáradtságot; fysiologiai alapja azonban mintkettőnek ugyanaz. A mozgás aktív
szervei az izmok, akaratunktól függő összehúzódásukkal és elernyedésükkel
végzik a munkát. Bizonyos mennyiségű munka elvégzése után jelentkeznek a

fáradtság szubjektív tünetei, amit mindnyájan ismerünk. Az izmok kontraktilitása csökken, előáll bizonyos kontraktilitászó babilitás, kevésbé tudjuk őket akaratunkal befolyásolni, illetve célszerűen koordinálni, mint a pihenő izmokat. Toussaint a koordináció árnyalati zavarait az idegrendszer egyidejű fáradtságával magyarázza, ami nagyon kis fokú, mert az izomzat és az idegrendszer fáradtsága úgy aránylik egymáshoz mint egy geometriai sorozat egymás után következő tagjai. Thiel viszont a koordináció zavarát a kontraktilitás labilitásával magyarázza. Ez lenne az a stádium amit az izommunkánál holt-pontnak nevezhetnénk.

A következő stádiumban u. i. amikor a fáradtságtünetek intenzívebbek lesznek, a regulátorok egész sora lép működésbe. Ez a stádium jóval hosszabb, mint az előbbi. A tünetek állandóan lassan progrediálva fokozódhatnak egész a végkimerültségig.

Ezen szubjektív adatoknak megvan a fysiologiai alapjuk. Az izommunkának egyik főterméke a tejsav a szervezet reakcióját a savanyú irányban tolja el. Ezzel csökken a szervezet ellentállóképessége. Bizonyos nívón túl a regulátorok egész sora lép működésbe mint a tüdőventilláció fokozottsága polypnoé, az anyagcsereforgalom gyorsulása. Ezen regulátorok működése mellett is az acidózis állandóan növekszik. Felhasználódik az alkalikus rezerva is, azért az a stádium a leghosszabb. Az alkalikus rezerva kimerülése után a fáradtságtünetek rohamosan kulminálnak. Ez lenne a harmadik stádium, amikor az izmok a további munkára gyorsan képtelenné válnak. A tejsavon kívül képződnek még kisebb mennyiségben redukciós tulajdonságú toxikus anyagok, melyek mint a kurára, az izomnak a motorikus ideggel való összeköttetését bénítják.

Az izommunkának másik főterméke a hő. A test általános hőmérséklete erős izommunkánál harmincnyele C° is túl emelkedhetik. Az izommunkánál a hőoptimum harmincöt fok, ezen felül az izom összehúzódási képessége csökken, de ugyanekkor föllép egy thermoregulátor, az izzadás. A bőrfelületen párolgás indul meg, ami a felületet hűti.

Ami a szellemi munkát illeti Thiel és Kriesé kimutatták, hogy a fáradtság tüneteket itt is a savbázis egyensúlynak a savanyú irányban való eltolódása okozza. A savanyú reakció a szövetek reakcióképességét csökkenti, itt csökken az apperpepciók képesség. Ugyanez áll a összes érzékszervekre is.

Ha vizsgáljuk, hogy mik a fáradtsággal járó acidózis növekedés következményei a szervezetre, azt találjuk, hogy a savanyú reakció általában csökkenti a szövetek ellentállóképességét. Így a fáradtság utáni pihenésnél előáll a tüdőventilláció lassulása még meglevő acidózis mellett kedvező a különféle noxiáknak a tüdőben való megtelepedésére. Acidózis gátolja a granulációt. Ezen alapszik a pihenőkúra. Az ágynyugalom is azért szünteti a fájdalmakat, hogy vele a vér alkáliásabb reakciójú lesz. Ugyanez magyarázhatja meg az u. n. fáradtságfájdalmak keletkezését is. Lippy nátrium bikarbonátnak intravenás adagolásával végzett kísérleteket. A fáradtság tünetei az adagolás után nagyban csökkentek, ami a savbázis elméletből folyó magyarázat helyességét bizonyítja.

Források: Orvosképzés. 1928. júliusi sz. Jäger Gyula dr.: Gyógyszermentes kúrák. Maresh: Fysiologie. Štub—Mašek: Theorie životního dějství.

A tuberkulózis elleni küzdelem rövid ismertetése.

Irta: Kalocsai Olga.

„A tuberkulózis elleni küzdelem nemzeti kérdés — és ezt a küzdelmet preventív intézkedésekkel kell megalapoznunk“. (Newman.)

A tüdővész terjedése elleni céltudatos és szisztematikus küzdelem nem régi keletű. Összefügg ez az első szanatóriumok megalapításával Angliában a múlt században. Azonban annak idején a fertőzés megakadályozására nem fordítottak elég gondot s éppen ezért holtpontra jutott az akkori tüdővész elleni védekezés.

Csak 1882 óta érvényes az, hogy nincs tüdővész Koch bacilus nélkül s igazán csak Koch és követői kezdték kutatni, hogy milyen úton történik is a fertőzés.

Ma már tudjuk, hogy ennek a széthordója a köhögő beteg, aki a ki-köhögött nyálkaszemcsékkel mintegy elveti maga körül a tüdővész bacilusait.

A fertőzés majdnem kizárólag a légcsőutakon keresztül történik s Flügger iskolája szerint a bélcsatornán keresztüli fertőzéshez milliószor annyi bacilus szükséges.

Majdnem minden ember meg lesz fertőzve tüdővész bacilusokkal, mint ahogy ezt Pirquet reakcióval tett kísérleti statisztikák mutatják, azonban nem mind betegszik meg.

Ennek különböző okai vannak s függ ez a kortól, a bacilus mennyiségétől és virulenciájától s a diszpozíciótól, melyről tudjuk, hogy nem valami világrahozott tulajdonság, hanem mindég egy szerzett állapot, melyhez betegségek, foglalkozásbeli és társadalmi ártalmak útján jutunk el.

Hogy sikeresen és céltudatosan dolgozhassunk, ahhoz tudnunk kell azt, hogy pl. a Csehszlovák köztársaságban évente átlag 47.000 ember hal meg tüdővészben s hogy mekkora károkat okoz azáltal, hogy nem keletkezik hirtelenül, hanem lassan, észrevétlenül s eltarthat sokáig, mire végez.

Éppen ezért a mai orvosoknak a tuberkulózissal, mint népbetegséggel szemben új álláspontot kell foglalniuk, mint a diagnózis, mint szociális téren: nem szabad a mai orvosnak a tüdővészben egy kigyógyíthatatlan betegséget látni, amellyel nem lehet semmit csinálni. Nem szabad titkolni a beteg s a környezete előtt a helyes diagnózist, nem szabad a tüdővész szótól úgy félni. Ugyanis az a beteg, akit az orvos abban az édes álomban ringat, hogy csak egy könnyebb hurutja van, nem gyógyíttatja magát, nem él helyes életmód szerint s ami a legfontosabb, nem kiméli s ezáltal veszélyezteti környezetét.

Mivel a tbc.* ellen nincs szuverén specifikus orvosságunk, nem írhatjuk ki azt csupán orvosi kezeléssel, hanem szociális intézkedésekkel, neveléssel, a tevékenység s helyes életmód, egészséges lakás s egészséges nemzedék nevelés utáni vágy felébresztésével.

* Tuberkulózis.

Hogy sikeresen küzdhessünk a tbc. ellen, szükség van elsősorban szociális szellemben nevelt szakorvosokra. Sajnos nálunk az orvosokat ilyen irányú kiképzésben nem részesítik s azok a kurzusok, melyeket a Masaryk liga rendez az orvosok számára, hogy e hiányokat pótolja, nem felelnek meg a céljuknak, mivel az idő rövidsége miatt nem juthatnak a diagnózis és a tbc. elleni harc szociális módszereinek gyakorlásához.

Ezek után rögtön láthatjuk azt is, hogy mik a céltudatos tüdővész-elleni védekezésnek főelvei:

1. a fertőzési lehetőségeket csökkenteni kell, főképp a gyermekkorban,
2. a veszélyeztetett szervezet ellenállóképessége minél jobban fokozandó,

3. a társadalom minden rétegét fel kell világosítani a betegség veszélyességéről és megnyerni a betegség elleni küzdelemre.

Mivel a fertőzés annál veszélyesebb, minél fiatalabb egyént támad meg, épen ezért a tbc. elleni védelem főcélja az, hogy a gyermekek védelméről gondoskodjunk.

Ebben látja Calmette is a főcél.

Meg kellene adni tehát a lehetőséget az iskolába járó ifjúságnak, hogy betarthassák a tisztaság szabályait. Sajnos ez azonban csak nagyon kevés helyen lehetséges s mondhatjuk, hogy ez még ma nincs meg.

Vegyük pl. a tízórai szünetet: nem juthatnak hozzá, hogy megmoshassák a kezüket evés előtt, ami pedig a tisztaság a-b-c-jében az első helyen kell, hogy álljon.

Vagy vegyük az iskola padját, hiszen ez a tüdő legnagyobb ellensége. Ugyanis nem tud másképpen dolgozni benne az a szegény diák, mint összegörnyedve s ezáltal tüdeje nincs kellőképpen szellőztetve.

A termék kicsisége s ennek következtében az egészségtelen levegő ma már kezd tárgyaltalan lenni, ugyanis a mindsűrűbben épülő modern iskolákban, nagyon ügyelnek például még arra is, hogy a termek ablakai lehetőleg délre, vagy keletre nézzenek.

Minden olvasókönyvbe, mely akár a közép vagy elemi iskolák részére készül, cikkeket kell elhelyezni a tüdővészről és alkoholizmusról.

Házi feladatokat kellene évente legalább egyszer „mit tudunk a tbc-ről“, „hogyan képzeljük el a tiszta lakást“ stb. címmel.

Esetleg feleslegesnek látszanak ezek a kicsinyiségek. Azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy igazán csak akkor tudunk majd sikeresen küzdeni, ha sikerül egy társadalmat nevelnünk, melynek vérében van a hygienikus életmód.

Az ifjúság védelmét azonban már sokkal hamarabb kell elkezdeni, még mielőtt iskolába jár, a kora gyermekkortól. Ezt azonban csak akkor tudjuk sikerrel végezni, ha olyan segédeszközök fognak rendelkezésünkre állani, mint Franciaországban a preventoriumok s mint Svédországban a gyermekmenedékhelyek tüdővész szülők gyermekei részére.

Mindezen intézményeket, melyek nálunk ma még csak szép tervek, minél előbb meg kellene valósítani.

Nálunk például nagyon el van hanyagolva a szabadiskola s erdőiskola-rendszer, melyek Magyar-, Német-, Angol- s Franciaországban oly szépen beváltak.

Ezen iskolák követelése teljesen jogos. Mert mintahogy a gyenge-elmeűek stb. külön iskolákat kapnak, hogy ne legyenek szellemileg túlterhelve, ugyanúgy kellene védeni a tudóvszre hajlamos gyermekeket is a szellemi, illetőleg iskolai túlterheléstől.

Ezeket az iskolákat leginkább falun, vagy kisvárosban lehet megvalósítani. A nagyvárosi gyermekeknél ezt másképen kell pótolni. Játzóhelyekről, sportpályákról kell a városoknak gondoskodniok. S általában nagyobb gondot kellene fordítani a testnevelésre.

Az erdei iskola, játszóterek, preventóriumok stb. fontosságát s értelmét a lakosság széles rétege nem tudja ma még helyesen felfogni és azokat nem egyszer fényűzésnek tartja.

Pedig alapjában véve az ilyen eljárás a legjobb, amit tehetünk. Nem szabad megvárunk, amíg valaki beteggé válik, hanem idejekorán fel kell ismernünk a veszélyeztetetteket, gondozni, erősíteni kell őket és szükség esetén egyidőre, vagy tartósan ki kell ragadnunk őket a veszélyes környezetből.

Ez ugyan első pillanatra drágának látszik, azonban a valóságban — mint azt sok számítás mutatja — sokkal olcsóbb, mint amennyibe az országnak, a betegség nagy pusztításával kerül.

A második feladatnál, hogy hogyan erősítsük a szervezet ellenálló-képességét, egy elég nagy probléma előtt állunk. Ugyanis ha pénz van, akkor ezt nem nehéz megteremni. Bármennyire is változna meg azonban a mai társadalmi rendszer, szegény emberek s egészségtelen lakások mindég lesznek. Annyi azonban bizonyos, hogy a tisztaság itt is nagyon megnehezíti a tudóvsznek a családba való befészkelését.

A harmadik feladat a társadalom felvilágosítása és megnyerése a küzdelemre.

A tbc.-t jogosan nevezik a nép tudatlanságából származó betegségnek. Épen ezért kell, hogy emeljük a népjólétet gazdaságilag s felvilágosítsuk a közegészségügyi problémákról s megnyerjük őt is a küzdelemre. Hogy erre szükség van, azt láthatjuk abból, hogy minél gazdagabb egy állam szellemileg és anyagilag, annál kisebb százalékban találjuk a tbc-s meg-betegedéseket.

A tbc. megelőzése és gyógyítása aszerint válik mind sikeresebbé, amilyen fokban halad előre a betegség okainak kifürkészése és amilyen mértékben terjednek az emberek között az idevonatkozó ismeretek.

Nagyon üdvös lenne ezért, ha minden körorvos, iskolaorvos stb. legalább kétszer évente előadást tartana a tbc. elleni védekezésről.

Ezt a dolgot úgy ahogy már megvalósította a Masaryk liga, mely előadókat küld ki a falvakba, (persze nem a magyar falvakba), akik igyekeznek a népet felvilágosítani e problémákról.

Mert pl. aki tudja azt, hogy az emberiséget pusztító tudóvsz főképen

a nedves lakásokban, zsúfolt, rosszúl szellőztetett szobákban támad és terjed, az maga is rajta lesz, hogy nedves lakását minél előbb elhagyja. Beáll azok közé, akik követelik, hogy a falu népének egészséges házakat építsenek és amíg jobb lakásba nem mehet, gyakori szellőztetéssel, szobájának tisztántartásával védi magát és környezetét a tbc. s mindama betegség ellen, mely a nedves lakással jár.

Különös figyelemmel kellene lenni a nőkkel szemben, mint leendő anyákkal. Már az iskolában beléjük kellene nevelni, hogyan kell egészséges és tiszta háztartást vezetni, hogy kell észszerűen főzni s egészséges emzedéket nevelni. Propaganda-kiállításokon kellene bemutatni nekik, hogy néz ki egy hygienikusan berendezett lakás stb.

Fel kellene ébreszteni az asszonyokban az erkölcsi kötelességérzetet a társadalommal szemben.

Küzdenünk kell ugyanis a tbc. ellen a gyermekeknél még a világra-jöttük előtt. Ez a feladat pedig a szülőkre vár s elsősorban az anyára.

Igen üdvös lenne, ha az iskolákban a magaviseleten kívül a tisztaságot is osztályoznák. Sokszor elhangzott okos ötlet ez, amellyel tulajdonképpen a szülők tisztaságát osztályoznák, mert ugyanúgy mint a magaviseletet, a tisztaságot is elsősorban hazuról kell hoznia a gyermeknek.

Itt szeretnék egypár szót szólni a házasságról a tüdővésszel kapcsolatban.

A tüdővész és a házasság nem olyan egyszerű dolog, mint ahogy az az első pillanatra látszik. Nagyon sok függ attól, hogy melyik fél a beteg s milyenek az anyagi viszonyaik a házasulandó feleknek.

A tüdőbeteg férfi a házassággal néha nyer, persze csak abban az esetben, ha nem kell anyagi gondokkal küzdenie.

Az asszony azonban a házassággal gondot és munkát is vesz magára s a szülések legyöngítik. Ugy hogy a tbc-s nőre a házasság nem hozhat javulást. Ebből érthetjük meg azt a törekvést, mely el akarja tiltani a tbc-s nőnek a házasságot s ezáltal megakadályozni a beteg állapotának rosszabbodását.

Ha már azonban egy tüdővész nő férjhez megy, akkor nagyon helyes, ha betartja azt a francia mondást, mely magyarul körülbelül így hangzik, — egy tuberkulotikus nő ne házasodjon, ha házasodik, ne szüljön, ne szoptasson, — s megszületett gyermekét helyezze el az egészséges rokonok között s ezáltal mentse meg őt a biztos haláltól.

Ha a tüdővész elleni küzdelemről beszélünk, nem szabad megfeledkeznünk az alkoholizmusról és a prostitúcióról sem. Két fontos tényező ez, melyek a tbc. terjedésében nagy szerepet játszanak.

Épen ezért a céltudatos tbc. elleni védekezésnek egyszersmind ezek ellen is kell irányulnia.

Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a nagymérvű dohányzás, főképp gyenge, fiatal egyéneknél előkészíti a szervezetet a tuberkulotikus megbetegedésre.

Szlovenszón a tbc. elleni küzdelmet a Masaryk-liga és a Čsl. vöröskereszt vezeti. Ezeknek a megszervezésére és működésére nem térek ki.

Ez lenne tehát vázlatosan a tbc. elleni küzdelem, melynél legfontosabb a betegség megelőzése s csak a jövőben fog bebizonyosodni, hogy a tüdővész ezen megelőző leküzdésének módja helyes, ha látni fogjuk, hogy általa sikerül a tüdővész pusztításait még szűkebb keretek közé szorítani.

A magzatelhajtás s annak nemzetszaporulati jelentősége.

Irta: **Boldis Lajos.**

Magzatelhajtás alatt értjük a megtermékenyített és már fejlődésnek indult petének a méhürből való erőszakos eltávolítását. Ez az ú. n. abortus criminalis.

A magzatelhajtás egy másik faja az abortus artificialis. Ezt oly esetekben végzi az orvos, ha a megtermékenyített pete belső vagy külső okból kifolyólag (pl. erős ütés, nehéz teher emelése stb.) részben leválik a méh faláról. A pete ilyenénképen való leválása rendszeren erős vérzéssel van egybekötve s ez komolyan veszélyezteti a beteg életét, amennyiben idejében nem történik orvosi beavatkozás, mert a páciens könnyen elvérezhetik. Ilyen esetekben az orvost a törvény kötelezi a közbelépésre s ha az orvos saját hibájából annyira késik, hogy a beteg belehal, a törvény szigorúan bünteti.

Specifikus magzatelhajtószerek, amelyek teljes biztonsággal, minden mellékhatás nélkül kihajtják a petét, nincsenek. Ennek dacára is sok szert használnak, természetesen kisebb-nagyobb eredménnyel, magzatelhajtásra. Ilyenek pld.: a sabinalomb, aloë, cantharis, sennalevél, terpentin, foszfor stb. E szerek némelyikével sikeresen lehet manipulálni, ha mérgező adagban veszik be. Néha azonban halálos mérgezés is állhat elő, pl., ha lysolt, vagy foszfort bensőleg alkalmazunk, amelynek közvetett oka a pete kilökődése méhösszehúzódások folytán.

Az ú. n. fájáskeltő szerek: secale, ergotin, hypofyois preparátumok szintén nem biztos magzatűző szerek, amennyiben a terhesség korai szakában nem tudnak fájásokat kelteni.

Sokkal kedveltebbek igen forró, sokáig tartó, gyakran megismételt lábfürdők, amelyek a test alsórészének erős vérbőségét (hyperaemia) s aztán a pete leválását s kilökődését is okozhatják. Különösen Amerikában és nálunk nagyvárosokban (Páris, Berlin, no persze Budapest és Prága sem maradnak messze háttérben) közkedvelt az elektromosság használata különböző alkalmazásban (mint pl. hipoláris közvetlen áram, elektromos

fürdő). Az utóbbi időben pedig nagy tért hódított meg a hasmaszázs és a bimanuális méhmaszázs.

Ezenkívül nagy közkedveltségnek örvend a magzatelhajtásnak azon faja, amely a terhes nőkre vonatkozó életmód be nem tartásával provokálja ki az abortust. Ide sorolhatjuk a sport legkülönbözőbb fajait, mint pl. lovaglás, kerékpározás, tennis, utazás különböző járműveken stb. Mindezek az eljárások azonban háttérbe szorulnak a sokkal biztosabb célhoz, nagyon gyakran halálhoz is vezető **méhüri beavatkozások** mögött. A méhüri beavatkozások veszélytelen keresztülvitele szakképzettséget, aszeptikus eljárást és kezűgyességet kíván. Gyakran lépnek fel komplikációk, sőt halálos kizárólagosságok olyan esetekben, ahol ezek az előfeltételek nem voltak meg.

A komplikációk egyik faja I. A műszerrel végzett melléksértés. 1. Nem találják meg a hüvelybemenetet (introitus vaginae), a magzatelhajtó műszert a hügycsőbe vezetik be és a hólyagba tolják. Következménye: hólyagnyálkahártya sérülései, esetleg perforáció.

2. A hüvelybemeneten helyesen mennek keresztül, azonban az egyenesen előrehaladó műszer nem találja meg a külső méhszájat (orificium uteri externum). Következménye: a hátsó hüvelyboltozat sérülése, perforálása.

3. A külső méhszájon helyesen jutnak keresztül, azonban az egyenesen és nem a medencetengely irányában előrehaladó műszer neme éri el a belső méhszájat. Következménye: a méhnyak hátsó falának részleges vagy teljes átszúrása, bélsérülések stb.

A komplikációk másik faja II. A fertőzés (iniekció). Sem a magzatelhajtást végző személy kezei, sem a terhes nő nemzőszervei, sem a használt műszerek nem aszeptikusok. Ilyen esetekben a fertőzés nem maradhat el. Ha a peteburokrepesztés melléksérülés nélkül sikerül, úgy a pete és a méhür fertőződik; ha a befecskendezés sérülés nélkül sikerült, a befecskendezett folyadék tovább viszi a fertőzést a méhből a méhkürtbe, sőt még ezen is túl a hasüregbe. Így tiltott abortus után endometritist, gennyes salpingitist, parametritist és ami legfontosabb, peritonitist látunk fellépni.

A komplikáció harmadik faja III. A légembolia és általános mérgezés. A levegő és öblítő folyadék nagy nyomás alatt belekerülhet a placenta helyén tátongó vénákba, innen eljut a jobb szívkamrába és elzárja az artipulmonális kilépési helyet, ami néhány percen belül bekövetkező halált okoz. Vagy ha a befecskendezett folyadék lúsz, szublimátot, vagy más mérgező anyagokat tartalmaz, az egész szervezet halálos mérgezését okozhatja. Gyakorlati szempontból fontos, hogy a bűnös vetélések lázasak. Éppen ez kell, hogy gyanút keltsen az abortus kriminálisra. Ha tényleg ez az eset fennáll, úgy a terhes asszony, mint az orvos érdeke, hogy a további kezelés intézetben történjék.

Ennyit a magzatelhajtásról. Ezek után néhány szóval a magzatelhajtás elterjedéséről s annak természetes következményeiről, a gyermekek számának szándékos csökkentéséről szeretnék megemlékezni.

A kultúrnépek ma sokkal inkább, mint azelőtt, iparkodnak kizárni a

nemi érintkezésből annak természetes következményeit, t. i. új pete megtermékenyítését, azáltal, hogy azt mindjárt csírájában megsemmisítik. A gyerekek számának szándékos csökkentése nem új jelenség. Már az ókor kultúrnemzetei is, mint pl. a rómaiak, görögök, perzsák, babiloniak, zsidók etc. szintén meg tudták akadályozni a pete természetes továbbfejlődését és a méhükből való eltávolítását. Már Ovidius megjegyzi, hogy a komornának számtalan eszközt kell magával hoznia, amivel meg tudja védeni úrnője szépségét a csúf ráncoktól. Aristoteles is ajánlotta a magzatelhajtást, hogy megkímélje a gyermekeket a meghalasztástól. Soranus orvos számtalan eszközt és szert sorol föl, amelyekkel meg lehet akadályozni a pete megtermékenyítését (ilyen eszköz volt az ú. n. embryo-sphactes).

Az erkölcsi süllyedés korában (476 Kr. u.) a rómaiaknál annyira el volt terjedve a magzatelhajtás, hogy a férfiak, akik mindenáron gyereket akartak, kénytelenek voltak terhes feleségeiket szobába zárni. A gyerekek számának ezen csökkentése nemcsak a magasabb kultúrájú népeknél volt és van meg, hanem a műveletlen, vad népeknél és a kevésbé kultúrnemzeteknél is megtaláljuk. Nagyon szépen jegyzi meg Ploss-Bartels, hogy a magzatelhajtás nem a romlott társadalmi viszonyok gyümölcse, amely más rosszon kívül magával hozta a kultúra árnyoldalait is, s bizony nagyon csatlakozna az, aki azt gondolja, hogy a vadak e szempontból jobb emberek.

Codrington Melanézia lakóiról ezeket írja: „Ha az asszony félt a gyermekneveléssel járó fáradozásoktól, vagy ha azt akarta, hogy fiatalnak nézzék őt, elhajthatta magzatát”.

Új Kaledóniában férjes és hajadon nők egyaránt gyakran hajtják el magzatukat. Legközönségesebb szerük erre a célra a zöld banán. Ezt megfőzik s utána lenyelik. Ez a szokás a sziget lakói között annyira elterjedt, hogy valóságos szólásmondássá vált, és ha megtudták valakiről, hogy magzatát elhajtotta, arra gúnyosan jegyzik meg: „Éz szintén banánt evett”. Hasonló szokásokkal találkozunk **Mikronézia** lakóinál, néhány afrikai törzsnél, az eszkimóknál, az indián törzseknél, akiknél annyira elterjedt, hogy nemzeti szokásként emlegetik.

Hogy a szülések száma a mai kor kultúrnemzeteinél mesterségesen van korlátozva, abból is láthatjuk, hogy nem azon asszonyok száma csökken, akiknek gyermekük van, hanem azoké, akiknek több gyermekük van. Ez a tény azt bizonyítja, hogy nem a termékenység csökkent, hanem az anyákban nincs meg a készség ahhoz, hogy több gyermeket neveljenek fel. Így fejlődik ki lassan a kétgyermekes rendszer, majd később az egyke-rendszer, s ma már sajnos nagyon sok az olyan család, ahol a gyermek teljesen hiányzik. Ebből is láthatjuk, hogy a mai társadalom mennyire beleélte magát a gyerekelhajtás gondolatába. A fejlődés különböző stádiumaiban iparkodnak megakadályozni a magzatot további fejlődésében. Erről persze pontos statisztikát összeállítani teljes lehetetlenség, mert a bíróságilag kinyomozott vagy büntetett esetek száma úgyszólván az összes

államokban csak kis hányadát képezi a kriminális esetek teljes számának. A büntetett esetekből azonban kiviláglik annyi, hogy a mesterséges abortusok száma évről-évre aránytalanul emelkedik.

Igy pl. Németországban Hirsch adatai szerint:

1882-ben 191 személyt ítéltek el gyerekelhajtás miatt;

1890-ben 243 személyt

1900-ban 211 személyt

1908-ban 773 személyt

Franciaországban egy kissé másképp áll a helyzet. P.l:

1886—1890-ig 58 személy ellen emeltek panaszt magzatelhajtás címén;

1891—1895-ig 102 ellen;

1896—1900-ig 65 ellen.

E néhány adat is már meggyőz bennünket arról, hogy Franciaországban a gyerekelhajtásért elítéltek száma más európai országokhoz viszonyítva elenyészően csekély, ami annak tudható be, hogy Franciaországban a törvény nem bünteti eléggé szigorúan az erőszakos magzatelhajtást.

Amerikában már egészen más a helyzet. Az U. S. A.-ban évente 2 millióra becsülik a kriminális abortusok számát

New-Yorkban a „Medical record” szerint évente kb. 80 ezer mesterséges magzatelhajtást hajtanak végre.

Chicagóban évente 60—100 ezer magzatelhajtás történik és ebből a számból közel 75—90% férjes asszonyokra esik.

A magzatelhajtások ily óriási számából könnyű következtetni azoknak a számára, akik direkt kereseti forrásul használják föl a magzatelhajtást. Így Lewin statisztikájában egy érdekes adatra bukkanunk, amely szerint csak magában New-Yorkban 200 személy foglalkozik mesterségszerűen magzatelhajtással.

Borntraeger egy orvos vallomása alapján írja, hogy New-Yorkban nagyon sok az olyan intézet, ahol az orvos 25 dollárért (ami krb. 850 cseh koronának felel meg) elvégzi a műtétet anélkül, hogy látná páciense arcát.

Franciaországban Lacassagne szerint 450—500 ezer évente az abortusok száma. Párisban 70 ezer, Lyonban pedig 10 ezer a magzatelhajtások száma, ami a szülések számának krb. a $\frac{1}{3}$ részével volna egyenlő. 1900—1905-ig Párisban az előző évekhez viszonyítva megháromszorozódott az abortusok száma.

Németországban semmivel sem megnyugtatóbb a helyzet, mint Franciaországban. Krohne szerint Németországban évente $\frac{1}{2}$ millió mesterséges magzatelhajtást számolnak. Bumm a berlini női klinika igazgatója 285 ezerre becsüli Németországban évente az erőszakolt elvetélések számát. Olshausen 1913-ban a berlini egyetemi klinikán végzett tapasztalatai alapján 80%-ra becsülte a kriminális abortusok számát.

Az elvetélésekre vonatkozó legrészletesebb és legrégibb magyar statisztika, a budapesti is, bármily gondos és részletes feldolgozásnak is van alávetve, mégis — mint minden elvetélésre vonatkozó statisztika — felette hiányosnak tekinthető.

E statisztika szerint Budapesten 1874—1875.	64 abortus volt.*
1876—1885.	341 » »
1891—1895.	1019 » »
1900—1905.	2513 » »
1911—1915.	2877 » a legnagyobb
1916—1920.	1879 » »
1921—1925.	1633 » »
1927.	1376 állandó csökkenés.

Amig tehát a 70-es években Budapesten az elvetélések bejelentett száma egy év alatt gyakran a 100-at sem érte el, 1000 születésre átlag 4—6 abortus esett — addig a világháború kitörésekor 1911—15-ig átlagosan évről-évre 2877 abortust jelentenek, 1000 születésre 126-ot; ez tehát azt jelenti, hogy krb. minden nyolcadik szülésre esik egy abortus. — A háború alatt és azután is az elvetélések bejelentett esetei inkább csökkentek, mint az összes születéseké. Ezért Budapesten Trianon óta napjainkig az elvetéléseknek nemcsak a száma, hanem a születésekhez viszonyított aránya is kissé ismét megígyott.

Bécsben még az 1913-ból rendelkezésünkre álló statisztika szerint 1000 születésre 62 abortus jut.

Ezek a statisztikai adatok fényesen megvilágítják azi a tényt, hogy a magzatelhajtás a XX. században minden kultúr nemzetnél oly nagy mértékben elterjedt, hogy ez nevezhető a szülések számbeli csökkenésének legfőbb okául. Azon nézet, hogy a szülések számbeli csökkenése lényegében a gyermekek számának szándékos korlátozásának az eredménye, ma általánosan el van fogadva. Nagyon szépen jegyzi Kriege német tudós „Über die Abnahme der Geburten, ihre Ursachen und ihre Bekämpfung“ című munkájában: „Sok embernek az akarata csak arra irányul, hogy teljes egészében kiélvezze a nemi gyönyöröket, de kitérjen annak természetes következménye — a fajszaporodás elől — vagy, hogy azt legalább is lényegesen korlátozza.“

A szülések ezen Európa-szerte megnyilvánuló csökkenését a magzatelhajtásokon kívül még más, főleg szociális okok hozzák létre. Az egyke gazdasági okok miatt, a birtok megosztásától való félelemből terjed. — Mombert és Brentano jóléti teóriája szerint a jóléttel járó magasabb kultúra a születési arány csökkenésének főoka. Bertillon, Földes és még mások is igazolták, hogy a különböző társadalmi osztályok közül a szegény, műveletlen proletárnak van a legtöbb gyermeke. A magasabb társadalmi osztályokban az erkölcsi élet süllyedése, a vallástalanság terjedése, a szüléstől való félelem stb. mind hozzájárulnak a magzatelhajtások túltengéséhez. — Nagyon érdekes Dumont elmélete, amely szerint az emberekben a magasabb társadalmi osztályba való feltörekvés vágya él. E harcban az emberek terheiktől, köztük a bő gyermekáldástól, iparkodnak meg-

* Természetesen bejelentett abortus; a tiltottak száma ennél jóval nagyobb.

szabadulni; innen a születési arány csökkenésének egyik főoka, amely leginkább a városokban nyilvánul.

Most: német tudós a szülések megfigyásának okát abban látja, hogy az emberek túlbecsülik az anyagiakat s lekicsinylenek mindent, ami ideális.

A XIX. században hatalmas mozgalom indult meg, amely a nemi életre vonatkozólag teljesen új nézeteket propagált. A mozgalom megindítója Malthus volt s róla az egész mozgalmat Malthusianismusnak nevezték el. E tan szerint az emberiség korlátlan szaporodása károsan hat az egyedekre és a nemzetekre egyaránt. Amíg azonban Malthus a túlszaporodás ellen egyedül csak a nemi megtartóztatást és a későbbi korban történő házasságkötést ajánlotta, addig a novomalthusianismus, amely ez új tan nyomán Franciaországban és főleg Angliában terjedt el, azt hirdeti, hogy a nemi megtartóztatás észszerűtlen és káros és épen ezért számtalan esz-közt ajánl, amelyekkel megakadályozható a megfogamzás.

A novomalthusianisták 1911-ben Drezdában megtartott nemzetközi kongresszusukon pl. megállapították, hogy a nemi ösztön fölött lehetetlen uralkodni. Dr. Rohleder német orvos ezeket mondja: „A nemi ösztön a felnőtt embernek, legyen az nő vagy férfi, természetes szükséglete. Minden embernek szüksége van, abban a korban, amikor már nemileg teljesen érett, bizonyos időközökben nemi élvezetre. A nemi ösztön nem csak arra szolgál, hogy új élőlényeket alkosson, hanem elsősorban az emberi szervezet élettani nemi szükségletét kell kielégítenie. Mi mint orvosok nem ítéltjük pácienseinket késői házasságkötésre, respektíve nőtlen férfiakat, vagy hajadon lányokat egész életen át tartó nemi absztinenciára, hanem mint egyedüli kiút marad a novomalthusianismus, azaz a fakultatív terméketlenség.“

Szerepe van a születési arány évtizedek óta egyre fokozódó csökkenésében a késői házasságkötések (hosszú leány- és legényélet) terjedésének és szociálhygienikus okoknak is. Bizonyos betegséges (tbc., lues) és mérgező hatások (alkohol, foszfor, ólom, higany) sértik a csiraplazmát és növelik a gyermektelen házasságok számát.

A születések e csökkenése ellen nagy nemzeti fontosságú a küzdelem. Államnak szigorú intézkedéseket kell tennie. Fejlesztetni kell az erkölcsi és nemzeti érzést. A születések számát a gazdasági jólét emelésével, a gyermeknevelés megkönnyítésével gyarapítani kell. Küzdeni kell a destruktív korszellem, a vallástalanság ellen, küzdeni kell a terméketlenségre vezető súlyos népbetegségek ellen (tbc., lues etc.).

A prostitúció Európában.

(Kivonat.)

Írta: Balogh Béla

E kérdés már majdnem oly régi, mint maga az emberiség. Ahogy a történelemben visszatekintünk a múlt és régmúlt korokra, mindenütt találkozzunk vele. Természetesen, más és más mértékben és viszonylatban. Nagyon csekély különbséget lehet tenni az egyes európai államok prostitúciója között, úgy most, mint régen, legfeljebb az egyes országokban divó rendszabályok tüntetnek fel némi különbséget. Maga a prostitúció azonban mindenütt egyforma jellegű.

Határozott különbség mutatkozik azonban a középkori és a mai európai prostitúció között. Az előbbi szigoruan elhatárolt, az utóbbi pedig korlátlan jellegű.

A középkorban főleg két fajával találkozunk a prostitúciónak: a helyhez kötött, stabil, és a vándorló prostitúcióval. Bármely válfajhoz tartozott is azonban a prostituált, a hatóságok nagy gondot fordítottak arra, hogy a szigoruan kijelölt lakhely mellett, külsőleg is ismerté tegyék mindenki előtt s azért különféle, többnyire feltűnő, ruhadarabok viselését írták náluk elő s más ruhadarabok viselését viszont megiltották. Általában elég szigoruan büntették mindenütt az erkölcstelenséget, a vezetőszerépet ebben azonban Magyarország vitte. Egykori feljegyzések szerint egyenesen embertelen ítéleteket hajtottak végre, amilyenek: az élve eltemetés, orr, fül, levágás, vízbe való többszöri süllyesztés, egészen a fudoklásig s effélék. Vidékenként, persze, váltakoztak a szelidebb elbánások is, pellengérré való állítás, városbóli száműzés, hóhérrali megseprűzés stb. Más országokban aránytalanul enyhébb volt a büntetés, mi arra vezethető vissza, hogy ott sokkal elnézőbben tekintettek akkoriban az egész problémára. Sőt, ami talán a legjobb képét adja az akkori erkölcsi fel fogásnak, a papság volt az, mely a legerkölcstelenebb életet élte s mintegy szankcionálta az egész erkölcsi züllöttséget. Míg ez országokban az egész nép, tekintet nélkül a különböző társadalmi osztályokra, egy, igen szelid nézetet vallott e kérdésben, addig Magyarországon a nemzet zöme, a parasztság, aránylag igen erős erkölcsi alapokon nyugodott s feltűnőbb erkölcstelenség csak a nagyobb városokban mutatkozik főleg ott is az idegen ajku lakosság körében. Ezzel szemben a vezető szerepet vívó arisztokrácia, idegen országok vezető osztályainak és saját, főleg szintén idegen királyainak példájára, ugyanoly züllött erkölcsökkel van felruházva. Míg más európai országok nagy városai- ban, pl. Párisban már a XI. sz.-ban van nyilvános ház, Magyarországon az csak 4-500 év múlva jelenik meg.

Bármily szigorú rendszabályokat is léptettek azonban életbe, azok nem vezettek az eredeti célhoz, a prostitúció megszüntetéséhez. Nagyban elősegítették azonban a nyilvános házak intézményét s hozzájárultak a prostitúció el- leni mai intézkedések megalapozásához.

Ellentétben az aránylag gyér lakosságu középkori kis városok prostitu-

ciójával, a mai behemót városok prostitúciója nem határolható el oly pontosan. Ma a nagyvárosi lakosság nem ismerve egymást, nem lőrődik egymás életével s így az ellenőrzés melyet a középkorban maga a lakosság látott el, ma lehetetlenné vált. A szertelenül felnövekedett s minden határon túlított prostituáltak nem tarthatók számon s teljesen lehetetlen lenne a ruházattali megkülönböztetés, mint ahogy az a középkorban volt. A dolgok illetén való állása mellett rohamosan növekedett az u. n. titkos prostitúció, melynek tagjait még a legpontosabb és éberebb rendőrség sem képes számon tartani. Ez az egyedüli különbség a közép, új s legújabbkori prostitúció között. Egyébként teljesen ugyanaz s mint akkor, most is ugyanazon következményeket vonja maga után csakhogy sokkal súlyosabb mértékben.

A prostitúciónak mai arányaira való növekedésénél számos komponens játszott és játszik szerepet. A kínálat mindig fölülmulta a keresletet s fokozatosan bizonyos mű-kínálat fejlődött ki, mely hatásaként viszont egy kb. ennek megfelelő mű-keresletet keltett fel.

Ma a prostitúció megfékezésére, illetve szabályozására s korlátok közé való szorítására két, egymással ellentétes rendszer van alkalmazásban az európai országokban. Ezek : a reglementáció s az abolíció.

A reglementáció, mely ma már igen kevés országban van alkalmazásban a rendőrség önkényuralmára támaszkodik s tulajdonképen minden törvényes alapot nélkülöz. Ez a rendszer megköveteli, hogy a prostituáltak nyilvántartás és ellenőrzés végett jelentkezzenek a rendőrségen. Az így bejelentetteket hivatásos prostituált névvel látja el s ha azok nem csinálnak semmi nyilvános botrányt, s megjelennek a kötelező orvosi vizsgálatokon, szabadon üzhetik a prostitúciót, dacára annak, hogy az a reglementációs rendszabályok értelmében büntetendő cselekmény számba megy. Az ily önkéntes bejegyzés minden nagykorú nő számára lehetséges. Ezenfelül kényszer bejegyzés is eszközölhet a rendőrség, ha valamely prostituáltat többszöri figyelmeztetés és óvás ellenére előállítani kénytelen. Ily esetekben még a kiskorú leány is, — bár a törvény határozottan tiltja — a rendőrség listájára kerül. Ezzel szemben számtalan prostituált üzi keresetét szintén a rendőrség tudtával és hallgatóságos bejegyzésével, s amíg semmi közbotrányt nem okoznak, addig majdnem ugyanoly jogaik vannak a prostitúció üzésénél, mint a hivatásosoknak, akikkel szemben titkosoknak számítanak.

A reglementáció célkitűzése főleg : az utcáknak a prostituáltaktól való megtisztítása, s a nemi betegségek csökkentése. A rendőrség, mely pusztán saját hatáskörében intézi ezeket a dolgokat, úgy jár el az első feladat teljesítésénél, hogy a titkos prostituáltakon próbálja ki farkaskörmeit. Míg ugyanis a hivatásos prostituáltak — tehát a rendőrségen nyilvántartottak — szabadon járhatnak az utcán és ott foghatták el zsákmányukat, ahol éppen tudták, addig a prostituáltak telenehebb, titkos tömegét, a rendőrség szigorúan bünteti a legcsekélyebb kihágás esetén is.

Ami a nemi betegségeket illeti, azokat a reglementációnál — legalább is a legtöbb országban — szokásban lévő ellenőrző vizsgálat inkább terjeszti,

semmint csökkentené. A legtöbb városban ugyanis oly felületesen és tisztátalanul mentek végbe ezek a vizsgálatok, különösen, ha nyilvános házakban történtek, hogy semmi hasznos eredményt nem tudtak felmutatni.

Maga a nyilvános házak fenntartása, amellet, hogy óriási tőkét képviseltek, az ott élő prostituáltakat teljesen tönkretette, úgy anyagilag, mint egészségileg. Ezek tulajdonosai ugyanis rendszerint embertelen lélekkufaiok, kik a végsőkig igyekeztek a körmeik közé került leányokat kizsákmányolni, hogy sokszor a rajtuk lévő ruhát sem mondhatták a saját tulajdonuknak. Ezt ugyan szigorúan tiltotta a törvény, melyet azonban számtalan esetben kitűdtek játszani s nagyon kevés volt az olyan eset melyben különösebb büntetésben részesült volna a tulajdonos.

A másik ha nem is sokkal eredményesebb, de minden tekintetben realisabb és általánosabb rendszer, amely egyformán öleli fel az összes prostituáltat, az abolíció. Mint a neve is mutatja — melyet ugyan a leggyakrabban félre értenek oly értelemben vesznek mintha az a prostitúció abolícióját eltörlését jelentené, a reglementáció eltörlését jelenti s egyben megszüntetését mind azon intézkedéseknek, melyek a prostituáltak egy bizonyos csoportjának szabad kezet engednek foglalkozásuk üzésében, míg a tetemesebb csoportot üldözik. Az abolíció a prostitúciót, amíg azt felnőtt egyének körében a nyilvánosságtól elkülönítetten mozog, ezen egyének akarat szabadságának tulajdonítja s csak azon esetben tekinti büntetendő cselekménynek, ha az fiatal, nem teljes koru egyének nemi aktusa. Az utcán kóborló s feltűnésteltő prostituáltakkal szemben azonban egyforma szigorúsággal lép fel és bünteti meg őket.

Ha összehasonlítjuk egy reglementációs és abolíciós város erkölcsi viszonyait az összehasonlítás minden tekintetben ez utóbbi javára szól. Ma már nagyon elég kevés a reglementációs rendszerű város és lassan azok is az abolíció rendszerére lépnek át.

IV.

Közgazdasági szeminárium.

A szeminárium programja *Orbán László*

a) Szövetkezeti mozgalom.

A szövetkezeti mozgalom *Rády Elemér*

A magyar szövetkezeti mozgalom

története 1900-ig *Kiss Erzsébet*

Szövetkezeti eszme a termelésben *Dzibreczeny Endre*

b) Közgazdasági elmélet.

A falusi társadalom rétegződése *Weiszer Pál*

Második gazdasági forradalom . *Orbán László*

A reklámról *Kovács Antal*

Pénz és pénzrendszerek *Sárkány János*

A pénz értékelméletei *Orbán László*

c) Közgazdasági politika.

Csehszlovákia külkereskedelmi

forgalma 1930-ban *Létay Zoltán*

Csehszlovákia mezőgazdasági

termelése *Gyönyör István*

A Csehszlovák Köztársaság területi és népességi viszonyai. *Létay Ferenc*

A szovjet öt éves gazdasági terve *Gayssler Pál*

Rusinszkó gazdasági helyzete . *Benedek Elek*

A közgazdasági szeminárium programja.

A közgazdasági szeminárium célja a közérdeklődést és a közfigyelmet a nálunk annyira elhanyagolt közgazdasági kérdésekre fordítani, a közgazdasági műveltséget terjesztetni, s a magyarság gazdasági életének irányítására megfelelő szakembereket kiképezni.

A szeminárium másik, illetve főcélja Széchenyi István gróf nagyszabású koncepciójának megvalósítása lenne: A magyarság gazdasági megerősödésének utait kell keresnünk. Mindenek előtt ez a legfontosabb cél. Egy gazdaságilag erős és önálló népet az államhatalomnak is respektálnia kell, amit pld. a magyar és német kisebbségekkel való kétféle bánásmód is igazol.

Nem szabad megelégednünk az akadémikus vitákkal, a vita eredményeit a reális életbe is ki kell vinnünk s ott megvalósítanunk. A magyar összetartás, kölcsönös támogatás és önségély elvét kell hirdetnünk. A magyar helyezze előnybe a magyart másokkal szemben, hiszen csak magunkra számíthatunk és sehonnan támogatást nem kapunk. A magyar munkaadó csak magyar munkást alkalmazzon, mégha igényesebb is; magyar háztulajdonos magyar kereskedőnek adja bérbe üzlethelyiségét, mégha az annyit fizetni nem is képes, mint a más-nemzetiségű stb., stb. A példákat folytathatnám a végtelenségig.

A diákság folytasson aktiv nemzetmentő munkát is: ne csak regélni és szociográfiai vándorlásokra járjunk, ne elégedjünk meg a tények passzív regisztrálásával, de alkossunk is. Menjünk a falura szövetkezeteket alapítani, a gazdákat tanács-csal ellátni, tudományos előadásokat tartani stb. Szóval járuljunk hozzá a magyar nép anyagi és kultúr értékeinek emeléséhez. Ez volna a diákság hivatása.

A közgazdasági szeminárium az elmúlt esztendőben a szövetkezeti mozgalommal és a gazdasági élet aktuális problémáival foglalkozott. Kitűzött célunktól egyelőre — könyvtár híján — messze maradtunk, de a végzett munka kell, hogy megelégedéssel töltsön el bennünket. A mindössze 14 tagot számláló szeminárium tartotta a MAK szemináriumai közül a legtöbb összejövetelt és a MAK keretében elhangzott előadásoknak csaknem egyharmada a közgazdasági szemináriumra esik. (19 összejövetelen elhangzott összesen 29 előadás, melyek közül 22-öt a tagok olvastak fel.)

Az előadások sorrendje a következő:

1930. nov. 14. *Horváth Ferenc*: A közgazdasági szeminárium programja.

28. *Weiszer Pál*: A falusi társadalom rétegződése.

dec. 12. *Dr. Mágócsy-Dietz Sándor*: A magyar ifjúság történelmi hivatása.

1931. febr. 3. *Rády Elemér*: A szövetkezeti mozgalom.

10. *Dr. Mágócsy-Dietz Sándor*: Csehszlovákia gazdasági helyzete.

17. *Létay Zoltán*: Csehszlovákia külkereskedelmi forgalma.

Orbán László: Második gazdasági forradalom. I. rész.

24. *Gyönyör István*: Csehszlovákia mezőgazdasági termelése.

Kiss Ferenc:* Az út.

Kiss Ferenc:* A vasút.

március 3. *Dr. Mágócsy-Dietz Sándor*: A vámrendszerek.

10. *Orbán László*: Második gazdasági forradalom. II. rész.

17. *Orbán László*: A tőzsde.

április 21. *Létay Ferenc*: Csehszlovákia területi és népességi viszonyai.

A *-gal megjelölt előadások a technikai szeminárium keretében voltak megtartva a két szeminárium közös összejöveteleijn.

április 28. *Richter Károly*: A mezőgazdasági világháza.

Létay Zoltán: Csehszlovákia külkereskedelme márciusban.

május 5. *Kovács Antal*: A reklám.

12. *Kiss Erzsébet*: A magyar szövetkezeti mozgalom története.

Dobossy László: A szlovenszkói kívándorlás.

Dobossy László: A magyar munkások szociális helyzete Franciaországban.

Vincze Mihály:* A vasbetón.

19. *Dr. Somoskeőy István*: A bankhitel.

26. *Gayssler Pál*: A Szovjet ötéves gazdasági terve.

Schulz György: A Szovjet ötéves gazdasági terve.

június 2. *Dzbrezeny Endre*: A szövetkezeti eszme a termelésben.

9. *Sárkány János*: Pénz és pénzrendszerek.

Orbán László: A pénz értékelméletei.

Orbán László: Második gazdasági forradalom, III. rész.

13. *Benedek Elek*: Ruszinszko gazdasági helyzete.

A szeminárium szakvezetője Dr. Mágócsy-Dietz Sándor volt, aki szívvel-lélekkel kapcsolódott a szeminárium munkájába, amiért is a szeminárium nevében ezúton mondok hálás köszönetet. Adminisztratív vezető februárig Horváth Ferenc volt, aki után e sorok írója vette át a szeminárium vezetését. Szabadegyetemi előadásokat tartottak dr. Mágócsy-Dietz Sándor és dr. Somoskeőy István. Remélem, hogy a szeminárium a jövőben még eredményesebben fog működni, mint az elmúlt esztendőben.

Orbán László.

A szövetkezeti mozgalom.*¹

(Kivonat.)

Irla: Rády Elemér.

Aki a mai gazdasági életet figyelemmel kíséri minden különösebb hozzáértés nélkül is könnyen megállapíthatja, hogy a gazdasági élet gépezetében valami nincsen rendben. Egész bátran mondhatjuk, hogy a mai gazdasági élet belső szervi bajjal küzdő beteghez hasonlít. Ha azonban nem a laikus szemüvegén nézünk a gazdasági életre, hanem a szakember felkészültségével analizáljuk korunk gazdasági életét a beteg társadalom kórokozóját is megtalálhatjuk.

Nem célom a mai társadalmi rend részletes ismertetéséből levonni a kapitalista társadalmi rend szomorú kritikáját. Nem kritizálni, hanem ismertetni akarok. Célom ismertetni azon mozgalmak egyikét, melyek a mai kor kiegyensúlyozatlan gazdasági helyzetének orvoslását tűzték lobogójukra: a szövetkezeti mozgalmat. A mozgalom ismertetése előtt azonban néhány mondatot ismertetnem kell a szövetkezeti mozgalom helyzetét a gazdasági reformmozgalmak között.

A nemzetgazdászok egyhangú véleménye szerint a mai gazdasági élet akutságának legnagyobb részben az az oka, hogy a termelés és a szükséglet nincs összhangban, a termelésnek nem a szükséglet fedezése lett egyetlen és legfőbb célja, hanem a minél nagyobb profit. Ez a kiegyensúlyozatlanság természetesen a mindnyájunkat sújtó gazdasági válságban és az óriásira nőtt szociális nyomorban kulminál. A gazdasági élet irányítói és főleg a teoretikusai többféle módot ajánlanak a kínálat és kereslet kiegyensúlyozására. Így egyik tendencia a nemzetgazdaságban az u. n. tökekoncentráció, mely a tőkét még kevesebb ember kezében akarja összpontosítani (trösztök, kartellek, koncernek). Ez az irányzat — Ihrig kiváló nemzetgazdászunk és szövetkezeti szakértőnk szerint — hyperkapitalisztikus. A másik irányzat a tökekollektivizálás, mely a tőke tulajdonjogát kiveszi az egyén kezéből. Ez az irányzat szintén Ihrig szerint antikapitalisztikus.² A kettő között áll a szövetkezeti mozgalom, mely meghagyja ugyan a tőkét magánkezelésben, de a tökehozádéma céljául nem a kapitalisztikus »minél nagyobb profit« elvét vallja, hanem a szükséglet és termelés összhangba hozatala a célja.³

A szövetkezeti mozgalom eredeti beállítottságában nem antikapitalista, konzekvenciáiban azonban természetesen az lesz, hisz a kis emberek összefogása által nem engedi ezeket a nagytőke gazdaságilag asszimiláló törekvéseinek áldozatává lenni. Sok közgazdászunk használja a szövetkezetekre a »kisemberek kartellje« jelzést.

* Jegyzetek nyomdatechnikai okokból a cikk végén jönnek.

Ez a szövetkezeti mozgalom helyzete a gazdasági reformmozgalmak között. Célja, mint minden gazdasági reformé: a termelés és szükséglet harmóniájának a megteremtése. Más kérdés, hogy ezt sikerül-e megvalósítani. Erről a kérdésről pro és kontra sokat vitatkoztak, vitatkoznak és amint a jelek mutatják sokat is fognak vitatkozni. Egy azonban elvitathatatlan, hogy ha a szövetkezeti mozgalom véglegesen nem is oldja meg a gazdasági élet nagy problémáit, mindig alkalmas eszköz arra, hogy a kisebbségi társadalmi rendben többé-kevésbé megvédje a gazdasági elproletarizálódástól.⁴

A szövetkezeti mozgalom szervezete szorosan összefügg a mozgalom történetével. A szövetkezeti eszmének az első tulajdonképeni megvalósítói a rochdali takácsok voltak a maguk beszerzési szövetkezetével. Továbbfejlesztői a mozgalomnak a német Schulze és Raiffeisen lettek. Az ő elgondolásuk az alapja a mai szövetkezeti szervezeteknek is. Ma szövetkezetek a gazdasági élet minden terén vannak. Elég csak néhány szövetkezet típusát említenem: beszerzési, értékesítő, hitel, lakás, földbérlet stb. szövetkezetek.⁵

A szövetkezeti mozgalom szervezetének ismertetésénél sokkal fontosabb a mozgalom lényegéről és összetartókapcsáról néhány szót szólni. A szövetkezeti mozgalom nem altruista mozgalom, hisz alapja az önségély.⁶ Azonban — és ezt az élet nagyon sok megnyilvánulásában összetévesztik az altruizmussal — kollektív és nem szélsőségesen individualista mozgalom.⁷ Nem egy szövetkezeti tag pillanatnyi érdeke lebeg a szövetkezeti szervezet szeme előtt, hanem a szövetkezeti egész tartós gazdasági jóléte. Ennek az elvnek az átlátásához és érvényesítéséhez szükség van a szövetkezeti szellemre. Minden szövetkezeti tagnak mélyen át kell éreznie és tudatában kell lennie, hogy a szövetkezet gazdasági virágzása az ő egyéni jólétét is előmozdítja. Egy magasabb gazdasági etika alapjára kell helyezkednie, hogy lemondhasson az esetleges pillanatnyi haszontöbbletről, a szövetkezet és ezzel közvetve a saját tartós gazdasági jóléte érdekében. Ennek a magasabb gazdasági etikának az egy az egészért s az egész az egyért eszmének a szövetkezeti életben a szövetkezeti szellem a neve. Hogy ez milyen mértékben van meg az egyes szövetkezeti tagokban attól függ a szövetkezet prosperitása és virágzása.

A fentebb elmondottakból is kitűnik, hogy a szövetkezeteknek legkarakterisztikusabb ismertetőjele, hogy az önségély gondolatán épülnek fel. Céljuk a gazdaságilabb gyengébbeket a kistőkék koncentrációja által a nagytőkékkel versenyképessé tenni. Ez a szövetkezetek szociális jellege. Megvédi a gazdasági kisebbséget a gazdasági többséggel szemben.⁸

Ha a fentebbieket logikusan összegezzük és kapcsolatba hozzuk a szlovenszói magyar kisebbség gazdasági életével, helyesebben halódásával, föltétlenül arra a konklúzióra kell jutnunk, hogy a szövetkezeti mozgalomban hatalmas érték rejlik — ha nem is gazdasági életünk emelésére, hanem gazdasági állapotunknak konzerválására. Gazdasági életünk megszervezésére az utóbbi időben minimálisan kevés történt. A szlovenszói magyar kisebbség gazdaságilag teljesen szervezetlen s a jelen helyzetben a biztos elproletarizálódás vár

reá. Ebből a helyzetből föltétlenül keresnünk kell a kivezető utat. Gazdasági életünk megszervezésére minél előbb gondolnunk kell. Egyedüli keretnek a szövetkezeti mozgalom ajánlkozik. Nincs ma más mód gazdasági életünk megszervezésére és ezáltal kisebbségi erőink koncentrálására és megalapozására.⁹ Ezen a téren különös nagy feladatok várnak a fiatal magyar intelligenciára, akinek ezt a szervező — bátran nevezhetem így — nemzetvédő munkát el kell végeznie. Ezen a téren nem játszik szerepet, hogy hiszünk-e a szövetkezeti mozgalom világmissziójában vagy nem. Itt az egyetlen lényeges kérdés, hogy a mai viszonylatokban a kisebbségi magyarság gazdasági energiáinak védelmére csak egy módot látunk s ez a szövetkezeti mozgalomunk kiépítése. Ezért kell ma a szövetkezeti mozgalommal minden fiatal magyarnak intenzíven foglalkoznia világnézeti különbség nélkül.

JEGYZETEK.

¹ Előadásom szabadelőadás volt s így a teljes szöveget nem adhatom, csupán a jegyzeteimből rekonstruált rövid tartalmi összefoglalást.

² Lásd Ihring Károly Szövetkezetek c. kisebb tanulmányát. Megjelent a Magyar Szemle Kincsestára c. sorozatban 1929. Ihring itt helyesen nevezi a tőkekoncentrációs kísérleteket hyperkapitalisztikusoknak, a szövetkezeti mozgalmat pedig akapitalisztikusnak. Ellenben a kollektivizáló kísérletekre és elméletekre csak részben illik rá az antikapitalisztikus jelző. A kollektívizmus u. i. nem a kapitalista társadalmi rend ellen foglal állást, hanem a magánvagyonot törli el. A kapitalizmus és a magánvagyon elismerő társadalmi rend azonban két teljesen különböző fogalom; ez ma már minden szociológus és nemzetgazdász előtt világos. Sőt ma már tisztán láthatjuk, hogy a kapitalista társadalmi rend a kistőkét asszimiláló törekvéseivel határozottan ellensége a magántulajdon alapján felépülő társadalomnak. A kollektivizálást hirdető teóriák közvetve tulajdonképpen a kapitalista társadalmi rendet erősítették, mert így azokat az elemeket akik a magántulajdon jogosultságát védték a kapitalista társadalmi rendet védőkkel közös védelmi állásba kényszerítette. Ezért nem lehet a kollektivizálódást hirdető teóriákat antikapitalisztikusoknak nevezni. Erről különben bővebben lásd Mikós Ferenc Meg kell és meg lehet e menteni a kapitalizmust c. tanulmányát a Magyar Kultúra 1931. 9. számában és Dombovsky János cikkét *Rerum Novarum* c. könyvemben. (Katholikus Kultúra a prágai Prohászka Kör kiadványai 4—6. sz.)

³ A szövetkezeti mozgalomnak hatalmas irodalma van már. Tájékoztatóra a legalkalmasabb Ihringnek már említett könyve. A magyar szövetkezeti irodalom fontosabb termékei még: Glatz, Szövetkezeti mozgalom; Hegedüs, Szövetkezeti eszme a közgazdaságban; Horváth J., A magyar szövetkezeti intézmény története; U. A. Magyar Szövetkezeti Káté; Kemény, Szövetkezetek hazánkban; Meskó, Szövetkezetek és népies sajtó; Teleky I. gr. A szövetkezeti mozgalom sorsa Szovjetországon; György, Nemzetközi szövetkezeti politika stb.

⁴ A marxi szocialista politika épp ezért foglalt állást a szövetkezeti mozgalommal szemben. A marxi osztályharchoz proletártömegekre van szükség

és nem anyagilag független és megelégedett egyénekre. Az anyagi jólét csökkenti a munkásság osztály dinamikai erejét. A szociáldemokrata mozgalomban azonban egy frakció ennek ellenére is a szövetkezeti mozgalom mellett foglalt állást s a szövetkezeteket is az osztályharc szolgálatába állítja. Így aztán vannak politikamentes szövetkezetek és szocialista szövetkezetek pl. Belgiumban.

⁵ Előadásomban részletesen ismertettem a szövetkezeti mozgalom történetét és szövetkezetek szervezetét. Jelen összefoglalásomban ennek a megismétlését nem látom szükségesnek.

⁶ Előadásomban részletesen kiemeltem a szövetkezeteknek ismertetőjeleit (önsegély, visszalérítési elv stb.) is. Ezeket szintén mellőzőm.

⁷ A liberalizmus szélsőséges individualizmusa nem ismert magasabb kollektív érdekeket. A szabadverseny kora csak az egyéni tökéletesedésben és gazdagodásban látta a társadalom érdekét. Ebben a szellemiségben természetesen a szövetkezeti mozgalmat — mely általános jólétet és nem kevesek tulzott gazdasági uralmát célozza — altruisztikusnak látták. Egészen hibásan.

⁸ A szövetkezeti mozgalom apostolainak elgondolása nemzetközi szövetkezeti politikával az egész világgazdaságot szövetkezeti társadalom váltaná fel. Ezért nevezi Ihrig a szövetkezeti mozgalmat akapitalisztikusnak, kapitalizmus nélkülinek.

⁹ A szövetkezeti mozgalom érdekében vezető politikusaink részéről kevés történt. Uttörő munka Törköly József dr.-nak a szövetkezeti hálózat kiépítésére tett indítványa. Megjelent a Prágai Magyar Hírlapban, a Barázdában és külön könyv alakban is. Az ifjuság körében a szövetkezeti mozgalom propagálására e sorok írója vállalkozott. Lásd a brünni diákankézon tartott előadásomat, a Népbén 1930. elején megjelent cikkeimet és a Táborút c. ifjusági lapban a Szövetkezeti mozgalomról írt cikkeimet.

A magyar szövetkezeti mozgalom története 1900-ig.

Irra: Kiss Erzsébet.

Magyarországon a napoleoni háborúk alatt 1809-ben keletkezett az első modern szövetkezet a Cs. és kir. Szabadalmas Hajóbiztosító Társaság. Akkor már a napóleoni harcok zaja eljutott Ausztriába is. Abban az időben vívták az asperni és a wagrami csatát. Az emberi élelmet és a katonai lőtápot Magyarország termelte és szállította a német és osztrák-magyar hadseregnek. A gabonát leginkább Délmagyarország szolgáltatta. Onnan a Ferenc csatornán és a Dunán lovakkal vontatták fel a gabonával telt hajókat Bécsig, sőt egész Bajorországba. A hajón könnyebb volt a szállítás, mint a rossz utakon és az biztosította a társaság prosperálását. E szabadalmas társaság célja ily körülmények között az volt, hogy a Dunán és mellékfolyóin, valamint a Béga

és Ferenc csatornán úszó hajókat és az azokban szállított rakományt az erre kidolgozott alapszabályok szerint, egyes balesetekkel szemben, kármentesítse. A társaság egy biztosítási szerződésen alapult, melyet olasz mintára több gabona-szállító kereskedő kötött meg egymással. Később a szövetkezet részvénytársasági jelleget öltött magára. Székhelye Komárom volt, de a szövetkezetnek nemcsak komáromi, de győri és mosoni hajósok, később gabonakereskedők is tagjai lettek. A révkomáromi hajósok társasága után sokáig nem keletkeztek újabb szövetkezetek Magyarországon, aminek az oka az volt, hogy a háború után következő zsarnoki idő nem kedvezett a szabadegyesületeknek. Mindamellett a budai szőlőművelők 1814-ben és a pesti majorosok 1823-ban temetkezési együletet alakítottak.

Az egyesületi szellemet gróf Széchenyi István ültette el a magyar társadalomban. Az ő jelszava az volt: »ami egynek nehéz, sokaknak könnyű«. Ezzel a mondattal fejezte ki találóan a szövetkezeti eszmét. Hosszas tanulmányozás után 1830-ban megalakította a Széchenyi-társaságot, mely az első termelő szövetkezet volt Magyarországon. A szabad egyesülés és szervezkedés azonban a biztosítási szövetkezés terén nyert kifejezést. 1834-ben jött létre a Pesti Első Temetkezési Egyesület és később több hasonló egylet alakult Budán is. Ezek közül a legszámbavehetőbb a Pesti Első Betegsegélyző és Temetkezési Egyesület. Célja és hatásköre már tágabb, nem csak a temetési, hanem a megbetegedett tagoknak orvosi és gyógyköltségeit is fedezi. Egészen a 40-es évekig még több ilyen betegsegélyző és temetkezési, sőt még nyugdíjgyesület is keletkezett. Gróf Széchenyi István által megindított gazdasági mozgalom a 40-es években érte el tetőpontját.

Akkor a szervezkedésben Kossuth Lajos vette át a vezérszerepet. A mozgalmas gazdasági és társadalmi életben a szövetkezeti szervezkedés is erősödik és kibővíül. Abban az időben alakul meg Marosszéken az úgynevezett Marosszéki Kölcsönös Tűzkármentesítő Társaság. Ebben a társulathoz volt legtisztábban a szövetkezeti eszme megvalósulva. Még több ilyen szövetkezet is alakult Erdélyben és mind mezőgazdasági érdekeket szolgált. Ezek a szövetkezetek mind idegen mintára alakultak. Eredeti szervező gondolat először a Pesti Hazai Első Takarékpénztár megalakulásánál nyilvánult meg. Ezt az intézetet az alapító tagok üzletrészeiből és Pest vármegye erkölcsi és anyagi támogatásával létesítették és az alapító tagok kölcsönöket nem vehettek igénybe. Ebben állt az eredetiség. Ez a takarékpénztár a falusiak, a jobbágyok támogatására alakult. 1841-ben megalakult a Kossuth Lajos Végőgyűlés, mely az önálló vámtérület megvalósításán dolgozott és szövetkezetek által akarta fejleszteni a hazai ipart és kiszorítani az osztrák gyártmányokat. Ezért is sokszor összeütközésbe került a kormánnyal és 1848-ban a szabadságharc kezdetével magától megszűnt. A nagy szabadságharc leverése után súlyos idők neheztek Magyarországra. Az osztrák császár önkényuralma nemcsak politikailag, de gazdaságilag is tönkre akarta tenni Magyarországot. 1850-ben megszüntette Ausztria és Magyarország között fennálló vámvonalat és közös vámtérületet létesített. Ezáltal a virágzó osztrák ipar nyomása alatt pusztu-

lásnak indult a magyar. Az új törvényhozás szerint minden régi és új egyesületi engedélyezésre kényszerült, megalakulásához és fennállásához engedélyt kellett kapnia és állandóan hatósági felügyelet alatt állott. Ebben a szomoró időben a legtöbb már fennálló szövetkezet hanyatlásnak indult és sok közülük meg is szűnt (pl. a Komáromi Hajóbiztosítási Társaság). Ebbe az időszakba esik a Brassói Takarékpénztár, Pécsi Kölcsönös Segélyegylet, Első Pest-budai Fogyasztási Egylet, és az Osztrák Első Általános Tisztviselő Egylet megalakítása.

A következő korszakot 2 részre oszthatjuk, 1867–86-ig és 86–1900-ig. Az egyesületi szabadság meghozta a szövetkezetek élénk mozgalmát és a szövetkezeti haladást. De ezt nyomon követte a szabadsággal járó kísértet, az uzsora. Valamennyi budapesti hitelszövetkezet többé-kevésbé üzte az uzsorát. Ily körülmények között nem lehet csodálkozni, ha már 1873-ban a kormány miniszteri rendelettel szabályozza az egyesületi életet, korlátozza a szövetkezeti szabadságot. 1875-ben a kereskedelmi törvény keretében megalkotja törvényhozásként az első szövetkezeti törvényt, mely rendet teremt ugyan a zavaros viszonyokban és tisztázza a legtöbb szövetkezeti kérdést, de a baj legfőbb forrását, a szövetkezetek megalakulásának módozatait nem jelöli meg és így lehetőségeket ad a törvény leple alatt csaló szövetkezetek megalakítására. Ebben a második időszakban is még az iparszövetkezeti kérdés viszi a főszerepet. Az 1872-ki ipartörvény végrehajtási rendelete felállítja és kitűzi ugyan a célt, melyet az iparszövetkezeteknek meg kellene valósítaniuk, de ennél tovább nem megy. Még az Országos Iparegyesület sem kap pénzügyi segítyt. Csak a katonai ruházati cikkek készítését és szállítását igyekszik a hazai ipar és főleg a kézműves ipar számára megszerezni. Ez ugyan a világ minden országában a hazai ipart illeti meg, de nekünk a mi közjogi viszonyaink között még e természetadta jogunkért is küzdenünk kellett. Székesfehérvárott, Pesten és Sopronban keletkeztek ugyan iparosszövetkezetek, de ezek sem tudták az ipari ügyet előbbre vinni. Az ipartársulatok terén egy nagyszabású alkotás létesült az Ipartársulati Hitelintézeti Bank megalakulásával (1872). Ezzel a Kossuth Lajos Védőegylet és a Csengery-féle tervezet, — a szövetkezeti országos központosítás, megvalósult. Fájdalom a vezetők nem voltak hivatottak egy ilyen központi országos szervezet sikeres vezetésére. Az idő és a pénzügyi viszonyok sem kedveztek a csekély alaptőkével megalakult intézet fenntartásának, mert az alakulás idején esett a nagy pénzügyi összeomlás Bécsben. És ez pénzügyeinkre is káros befolyást gyakorolt. Az iparszövetkezettel kapcsolatban meg lehet állapítani, hogy az iparosok által 1873-ban kezdeményezett, de a kisgazdákat is magába foglaló Maroskerületi Önszegélyező Szövetkezet révén került a szövetkezeti ügy Pestvármegye gyűlési terméibe (Lukacsovics asztalos). E szövetkezet elég hatást gyakorolt már oly tekintetben is, hogy létrejött a Pestmegyei Hitelszövetkezet. Ez időszak legnevezetesebb szövetkezeti eseménye az, hogy a mezőgazdaság terén is megindult a rendszeres szervezkedés. 1875-ben Marosvásárhelyen létrejött az Első Szántó Társulat. A székelyek között már régóta fennállottak az Arató társaságok, midőn

egyesek csoportokba verődve megállapított sorrendben aratták le a tagok gabonáját. Keresztényfalván, Brassó vármegyében 78-ban Gözcséplő Társaságot alakítottak. De fontosabb társulatok is alakultak. E téren a kormány járt elől a Kisbirtokosok Országos Földhitelintézete megalakítása céljából hozott törvénnyel és e szövetkezet megalakításával. Mint annakelőtte a Magyar Földhitelintézet, úgy most a K. O. F.-te is 1,000.000 korona állami segélyben részesült. Mindamellett ezt az alakulatot a mezőgazdasági érdekeltségek nem találták kielégítőnek. Azért 1879-ben Székesfehérvárott rendezett országos kiállításal kapcsolatban tartott mezőgazdasági kongresszuson felvetették a kisgazda hitelének kielégítése céljából a hitelszövetkezeti eszmét. Ezt a tervet a társadalmi térre terelve és hosszú ideig tanulmányozva a harmadik (következő) időszakban valósították meg, oly sikeresen, hogy a kisbirtokos hitelszövetkezetek rendszere vált idővel a hazai szövetkezeti intézmény gerincévé. Még ebben az időszakban létrejött újabb alkotások közül fel kell említenünk először a Brassóban és Nagydísznódon létrejött gyapjúszövőtársaságokat, melyek termelőszövetkezeti jelleggel bírtak, továbbá a szolnoki ipartársulatokban szervezett bőryananyagbeszerző szövetkezeti szakcsoportot; majd a debreceni csizmadiák által felállított árúcsarnokszövetkezetet, mely az értékesítés szolgálatát volt hivatva előmozdítani. Később létre jöttek a katonaság ruházati cikkei szállító szövetkezetek, melyek azonban csak magját képezik az évtizedek után kifejlődő munka vállaló és szállító ipari és gazdasági szövetkezeteknek. A mezőgazdaság terén új alakulat a pinceszövetkezet, de különösen a tejszövetkezeti szervezkedés.

A harmadik időszakot 1885. évi Nemzetközi Gazdasági Kongresszus megtartásától számítjuk. Bár a mezőgazdasági, helyesebben a kisbirtokosok falusi szövetkezetei adják meg ennek az időszaknak szövetkezeti jellegét, mégis ezen időszak iparszövetkezetei éppen olyan fontossággal bírnak, mint az előbbieik. A harmadik időszak iparszövetkezetei az 1884-iki ipartörvény alapján fejlődnek tovább és kezdenek egységes irányt venni. Ugyanis ez az ipartörvény rakta le alapjait magyar ipartestületi szervezetünknek, melynek idővel közgazdasági életünk egyik fontos tényezőjévé kellett válnia. Sajnos, hogy ez a nagy szervezkedési kedv és áramlat nem karolta föl kellőleg a szövetkezeti szervezkedést. Annak ellenére, hogy elvét a vasminiszter Baross Gábor helyesnek találta, sőt állami kölcsönökkel is támogatta, még sem tudott hivatása magaslatára emelkedni, hanem megmaradt egyes különfajta iparszövetkezetekkel való kísérletezésnél, melyek rövidebb időre beváltak ugyan, de még sem hozták meg az iparszövetkezeti rendszer megalapozását. Ezekben a külön ipari és külön mezőgazdasági szövetkezetekben nyilvánul meg a kétféle szövetkezeti irány, amely azonban 1898-ban egy közös mederben, a hitelforrásban egyesül. Ennek a harmadik időszaknak legjelentősebb szövetkezeti eredménye a gróf Károlyi-féle falusi szövetkezeteknek megszervezése. Ezek kiirtották az uzsorát, mely mindeddig erősen tartotta magát és olcsó kölcsönök által a vidéki tartalékpénztárak is kénytelenek voltak magas, rendszerint uzsorás kamataikat leszállítani. 1886-ban megalakult Pestvármegye anyagi és

erkölcsi támogatásával a Pestmegyei Hitelszövetkezet, mint központi szövetkezeti pénzüintézet. Ez az alapító tagok üzletrész befizetéseiből alakult meg és megvalósította a német Railfeisen szövetkezetek alapelvein és értelmében a falusi vagy községi hitelszövetkezeteket. Ezek az alakító központi intézetek rendes tagjaivá váltak, vele rendes kapcsolatban álltak, és alaptőkéjük arányában rendes üzletrésztet fizettek be a vármegyei központba. Ennek ellenére ezek a falusi hitelszövetkezetek szintén önálló intézetek voltak. E szervezetben a központ a köteléki szövetkezetek tagjai által kibocsátott és elfogadott váltókat a saját szövetkezetének forgatmányával ellátva leszámította és kötelezővényeire engedményezés alapján központi kölcsönöket nyújtott. A hitelképesség megállapítása a helyi köteléki szövetkezetek hivatása volt. Viszont ezért a szövetkezeteket maga a központ vizsgálta felül. A központi intézetnél a tagok felelőssége egyszeres, vagyis csak a jegyzett üzletrészek névértékéig vállalnak felelősséget saját szövetkezeteik tartozásáért. A központi intézet összeköttetésben állt más pénzüintézetekkel, hogy a vidéki szövetkezetei részére szükséges pénzt beszerezhesse. Ennek a pénznek az a célja, hogy a vidéki szövetkezetek útján a kisbirtokosoknak kölcsönadva szolgálja a belterjes gazdálkodást. Ilyen értelemben állott fenn 1886—94-ig a Pestmegyei Hitelszövetkezet, mely eddig kizárólag Pest megyében alakított és tartott fenn vidéki hitelszövetkezeteket. 1894-ben ez átalakul a Hazai Szövetkezetek Központi Hitelintézetévé és mint szövetkezet működését az egész országra kiterjesztette (OKH). Ekkor a Pesti Első Hazai Takarékpénztárral lépett üzleti összeköttetésbe. Ez a központnál nagyobb mennyiségű üzletrészt jegyzett és egyébként is támogatta a mostan már országos intézetté vált szövetkezeti központi bankot Haladást jelentett az is, hogy az állam is kezdett támogatásához hozzájárulni némi pénzsegéllyel és adókedvezményrel. Eme történeti fejlődésből alakult ki a köteléki szövetkezetek ötszörös felelősségével a magyar szövetkezeti rendszer, melyet 1896-ban kiadott magyar törvény kodifikált, s melyet a külföldön is utánoztak. Ez a szövetkezeti fejlődésünknek újabb és erősebb alapjait rakta le. E törvény tekintélyével és az állami hozzájárulásnál fogva a hitelszövetkezetek létjogosultsága minden irányban teljes elismerésben részesült. A magyar szövetkezeti rendszer lényegét tehát akként állapíthatjuk meg, hogy az alapító tagok egyszeres felelősségével először megalakul a központi szövetkezet, ez alapítja meg ezután a saját kötelékében a vidéki szövetkezeteket, rendszerint a tagok ötszörös felelősségével. Ez alapon ellátja azokat pénzzel, áruval stb. és rájuk, bár önálló szövetkezetek — felügyel és üzletvitelüket ellenőrzi. A legnagyobb magyar szövetkezet a Hangya, mely a múlt század végén alakult gróf Károlyi kezdeményezésére köteléki fiókszövetkezetekkel rendelkezett, melyek mind az előbbi törvény értelmében létesültek, szintén elfogadták az ötszörös felelősséget. Ugyanígy létesült 98-ban a Kölcsönös Magyar Állatbiztosító Társaság, mint a vidéki állattenyésztő és biztosító szövetkezetek központja. Mindebből látjuk, hogy első helyen az Országos Hitelszövetkezet és köteléki szövetkezetei, második helyen a központi Hangya fogyasztási szövetkezeteivel és az Állatbiztosító Központ vidéki szövetkezeteivel; továbbá a nagy országos szövetkezetek, melyek

működésüket az egész ország területére kiterjesztik. Ide tartoznak azok a helyi szövetkezetek is, melyek szintén központ nélkül önállóan fejtik ki tevékenységüket. Ez a három szövetkezeti típus ment át a 19. századból a 20.-ba és a század elején naggyá fejlesztette szövetkezeti intézményünket. De ez már a 4-ik időszakot alkotja és források hiányában ezt nem dolgozhattam föl. De meg kell még említenünk két nagy férfit, akik legtöbbet fáradoztak a magyar szövetkezetek kiépítésén. Az egyik gróf Károlyi Sándor, aki az Országos Központi Hitelszövetkezet létrejöttéig egyedül áll a szövetkezeti mozgalom élén és aki később a Hangya vezetését vette át és azt fejlesztette naggyá. A másik nagy ember Dr. Hajós József, aki az Országos Központi Hitelszövetkezet élére került és akinek a segítsége nélkül gróf Károlyi sem ért volna el olyan nagy sikereket. Ennek a két férfinak köszönhetjük, hogy egyrészt fogyasztási, másrészt hitelszövetkezeteink életében a múlt század végén olyan rohamos fejlődés állott be. Az általuk megszabott nyomokon haladva épült ki országosan a szövetkezeti rendszer és szervezet és nyert intézményes megalapozást.

Szövetkezeti eszme a termelésben.

Iria: Debreczeny Endre.

A múlt században hatalmas lendülettel kifejlődő kapitalista gazdasági rendszer rövidesen átalakította a még középkori szervezeteken nyugvó gazdaságot. A kapitalista rendszer hibái egy rendszeres alapozottsággal felépített ellenszervezet szükségességét váltották ki. Így született meg a szocializmus, amely az egyéni alapokon nyugvó gazdasági rend helyett, egy közösségi alapon kívánja megszervezni a közrendet. Nem kívánok ennek lehetőségével bővebben foglalkozni, de annyit fel kell említenem, hogy a szocializmus jegyében született mozgalmaknak, jó oldalaik mellett, nebez hibáik is vannak. Így pl.: Csak egy osztály érdekeit képviselik, tehát ép oly egoisztikus célokat szolgálnak, mint az az osztály, amelynek uralma ellen törnek.

A kapitalizmus és a szocializmus hibáit szemlélve, önkénytelenül is felmerül a kérdés, hogy nem adódik-e egy olyan megoldás, amely a kapitalisztikus rendszer hátrányainak kiküszöbölésére, anélkül, hogy lényegileg elhagyná a mai gazdasági rend talaját, számolva az egyénben mélyen gyökeret vert individualisztikus felfogással, az adott rendszeren építi fel a gazdasági rendszer korrekcióját és nem tűz ki utópisztikus célokat. Ezt a középutat a szövetkezeti mozgalomban vélik megtalálni, amely magában foglalja az individualizmus és a kollektívizmus előnyeit — nem szocialisztikus, de nem is kapitalista intézmény. Ezt logjobban bizonyítják azok a támadások, amelyek a szövetkezeteket úgy a kapitalisták mint a szocialisták részéről (Marx) érik. A kooperatívum, mint megnyugvást keltő középutat a gazdasági küzdelmek közzé beállítani nem új törekvés. De határozott, céltudatos megjelenése csak a világháború

gazdasági imperialisztikus törekvéseinek és a forradalmak kollektivistikus kísérletezéseinek következménye.

A termelés alatt az emberi szükségletre szolgáló javak előállítását értjük. A termelésnek tehát az lenne a célja, hogy a szükséges javakat oly mennyiségben és minőségben állítsa elő, amilyen mértékben azok tényleg szükségesek. Korunk gazdálkodási tevékenysége az egyéni kezdeményezés jegyében folyik; így tehát mindenki azt termel, ami neki jól esik és annyit, amennyit termelni képes. A szabad versenyt vélték a fogyasztáshoz mért termelés legalkalmasabb eszközének. A valódi szabad verseny helyett azonban korunk a kartell alakulatok, tehát a gazdasági kötöttség képét nyújtja. Ami az egész közgazdaság államosítását és szociálizálását illeti, nem jelentene egyebet, mint áldatlan sablonizálást és mechanizálást. A kapitalisztikus termelés csak közvetett úton veszi figyelembe a fogyasztók igényeit. A kollektív termelésben ugyan a kollektív fogyasztás és gazdaságosság az alapelv, de épen ezáltal az egyént nem csak termelői, de fogyasztói minőségben is figyelmen kívül hagyja. Egy olyan irány mutatkozik szükségesnek, amely elsősorban a termelést a fogyasztók szolgálatába állítja anélkül, hogy a fogyasztót, vagy a termelőt a sablonos, kollektív gazdálkodás által egyéniségétől megfosztaná.

A fogyasztók céltudatos és eredményes megszervezésének lehetőségét csak a fogyasztási szövetkezetekben találjuk fel. Itt önkénytelenül is felvetődik a kérdés, hogy nem lehetne-e a szövetkezetek által nyújtott szükségletet a termelés alapjává tenni. Ez a szükséglet azonban csak úgy lehetne a termelés alapja, ha az összes fogyasztók egységes szervezetbe tömörülnének, ami a majdnem áthidalhatatlan nehézségek miatt keresztlülvihetetlennek látszik. Mielőtt az adott kérdésre megfelelően vizsgáljuk meg a termelés szövetkezeti úton való keresztlülvitelének eddigi elméleti és gyakorlati kísérleteit és elért eredményeit.

A szövetkezeti termelés gondolatát legelőször Owen Róbert vetette fel, terve azonban utópisztikus volta miatt meghiusult. (New-Harmony Colony 1814-ben U. S. A-ban.) Fourier és Considerant falanszterei is (dolgozó és lakótelepei) csak szövetkezeti utópiák maradtak. A praktikusabb alapokon álló kooperatista gondolatot a saint simonista Bucher valósítja meg, midőn 1832-ben Párizsban megalapítja az első termelőszövetkezetet. Angliában 1849-ben a keresztény szocialisták alapítják a »Society for Promoting Working Men's Association«-t. Németországban Schulze-Delitzsch volt a szövetkezeti eszme úttörője, aki hitelszövetkezeteket, majd nyersanyag-, műhely- és raktárszövetkezeteket alapított.

A 60-as években Lassalle Ferdinánd karolta fel a termelőszövetkezetek ügyét; korai halála azonban meggátolta terveinek keresztlülvitelét. Oppenheimer, a szociális problémát a termelő szövetkezetek útján megoldhatónak véli ugyan, de az ő telepedési szövetkezetei (Siedlungsgenossenschaften) nem csak gazdasági, hanem politikai egységek is, melyek egyúttal termelő- és fogyasztási szövetkezetek és végeredményben a mezőgazdaság és az ipar egyesítésén alapszanak.

Ezek után áttérhetünk a szövetkezeti termelés gyakorlati alkalmazása lehetőségeinek vizsgálatára. Akik a gazdasági rendszer következtében előállott

társadalmi helyzeteltolódások orvoslását a gazdasági életben keresték, figyelmüket elsősorban a nagyiparra fordították. Ezen a téren a szövetkezetek főképpen elegendő üzemtőke és szaktudás hiányában nem válltak be.

Ami a kooperatív gyárat illeti, az nem is szövetkezet tulajdonképpen. Az az elv, hogy a nagyipari vállalatok vezetésében és ellenőrzésében a munkások önkormányzatilag részt vehessenek, akként látszik keresztülvihetőnek, hogy a vállalatok bizonyos számu részvényt a munkások rendelkezésére bocsátanak. A kooperatív gyárak hazája Belgium, ahol a vállalatok szöv. központokkal vannak szoros kapcsolatban. Igen szép példája a kooperatív gyárnak a világhírű jénai Zeiss-művek, amelyek tulajdonosa az Abbé professor által 1891-ben alapított »Zeiss Károly alapítvány«.

A önálló kisipari termelőszövetkezet sokban hasonlít a nagyipari termelő szövetkezetéhez. A tömörülés következtében nyert előnyök, valamint az elérendő célok ugyanazok. A kisipari termelő szöv. többé-kevésbé önálló kisebb gazdasági existenciák egyesülése, nem annyira egy közös munka elvégzésére mint inkább anyagbeszerzés, hitel, raktárhelyiség, munkahely értékesítés biztosítására. A szövetkezeti erőegyesítés következtében olykor igen eredményesen működnek a háziipari és munkaközvetítő szövetkezetek.

A szövetkezeti termelés a mezőgazdaságban éri el a legnagyobb eredményeket. Mig az ipari termelés a racionalizálás és a gazdaságosság elve a nagy üzem típusának kedvez, addig a mezőgazdasági termelés helyesirányu kifejlődése korántsem a nagyüzemi forma elérésétől függ. A mezőgazdaságban a kapitalizmus nem tudott korlátlan uralmat és befolyást szerezni, a szocializmus sem ért el nagyobb eredményeket.

A kooperativizmus a mezőgazdaság terén is a kisebb gazdasági egységek egyesítésére fekteti a főszólyt, nem a nagyüzemet veszi kiinduló pontúl, hanem a kisbirtokot, s ezek részére akarja együttműködésük által a nagyüzem előnyeit biztosítani.

A tőkének a termelési folyamatban képviselt fontos szerepe miatt első sorban a mezőgazdasági hitelszövetkezetek jelentőségére kell rámutatnunk. Céljuk az egyes gazdasági alanyok olcsó hitellel való megerősítése. Bennük a kisbirtokos támaszt nyer, mert önállóságát biztosítja, amivel úgyszólván, a mezőgazdasági szöv. termelés alapjait fekteti le. Az anyagbeszerző szöv.-ek célja a termeléshez szükséges anyagok olcsó beszerzésével a termelési költségek csökkentése. Ezek a termelést közvetett utn elősegítő szövetkezetek.

A föld közvetlen megmunkálására létesült szöv.-ek a legkülönbözőbb formát tájrák elénk. Első a termelő szöv., a szocialisták által tervezett kollektív termelés megoldása. Nem ismer gazdasági alanyokat, a tagok mint munkások szerepelnek, akik az előre meghatározott üzemterv alapján művelik meg a közös tulajdont képző birtokot, közös számlára dolgozva. Ez tehát nem individuális forma. Az Oppenheimer féle telepedési szöv. abban áll, hogy a tagok szerződésileg egy területet biztosítanak maguknak, amit közösen művelnek meg. Oppenheimer szerint alkalmas a nagybirtokok megsemmisítésére, mert a magán földtulajdonosok fizetett munkásokkal nem képesek a szövetkezetekkel versenyezni.

A termelők szövetkezete a tulajdonképeni kooperatív irányban haladó forma, nem veszélyezteti a kisgazda önállóságát, nem avatkozik termelésébe, hanem egy eredményesebb termelés kecsegtetésével bírja rá, hogy erejét a köz szolgálatába állítsa. Tehát nem a közös munka végzését célozza, hanem a közérdekek szem előtt tartásával az egyéni tevékenységnek tág teret biztosít.

Egy igen eredményes szöv.-i formát kell még felemlíteni, a bolgár kertész szövetkezetet, ahol a tagok a közös földet közös munkával művelik és termékeiket is közösen értékesítik. Főleg kertgazdálkodást folytatnak. Fel kell még említeni a földbérlo-, gép- és villamossági szövetkezeteket. Erdős vidékeken szép eredményt értek el az erdőszövetkezetek. Az állattenyésztés fejlesztésére is találunk sok szöv.-i formát. Figyelemre méltók azonkívül a baromfi- és selyemhernyótenyésztő szövetkezetek.

A nyerstermékek feldolgozására alakult szöv.-ek lehetővé teszik a kisbirtokosnak is, hogy termékei feldolgozását saját erejéből végezhesse, s így biztosítja részére a vállalkozói nyereséget. A mezőgazdasági termékek feldolgozásával foglalkozó szöv.-ek közül felemlítendő a malomszövetkezet, mely rendszeren a gabonarakta és sütő szövetkezetekkel áll összeköttetésben. Zöldség és gyümölcs feldolgozó valamint a szeszfőző szövetkezetek a mezőgazdasági ipar fellendítésében fontos szerepet játszanak. Az állati nyerstermékek feldolgozásánál ott találjuk a vágóhídi és tejszövetkezeteket.

A termékek értékesítésének megszervezése két célt szolgál: A felesleges közvetítők kizárását és így a közvetítői nyereségnek a termelő részére való megtakarítását; valamint a biztos értékesítési lehetőség megteremtését. Az értékesítés terén a nagy birtok előnyben van, mert a fogyasztóval közvetlen kapcsolatot tarthat fenn. Ezen előnyöket igyekszik biztosítani az értékesítő szöv. A gabonarakta szövetkezet a beszállított gabonát piacképessé teszi és ezzel ellensúlyozza a nagyüzemek előnyeit. A központi tárház szövetkezet a gabonarakta szöv.-ek központját képezi. Működése ezek felügyelésére, a gabona forgalom központi kezelésére, valamint a gabonaüzérkedés meggátolására terjed ki. Ide tartoznak még a szüretelő és pince szöv.-ek, gyümölcs, zöldség, tej és tojás értékesítő, valamint a vágóhídi és tenyészállat értékesítő szövetkezetek.

A termelő szöv.-ek egy más alakja a fogyasztási szöv.-ek saját termelésében lép fel. Itt azonban előbb az ipari termelés jön tekintetbe; mivel az ipari termelésnek nagyobb szüksége van egy erős gazdasági támaszra, mint a mezőgazdasági termelésnek. Az ipari sajáttermelés három féle módon valósítható meg: 1. Önálló ipari termelő szöv.-ek fogyasztószövetkezeti központhoz való csatlakozása által, 2. a kooperatív gyár rendszerével és 3. a saját üzemben való termeléssel. Az így megszervezett termeléssel gazdasági eredményeken kívül szociális szempontokból is határozott eredményeket értek el.

A termelés főbb ágain végig haladva láttuk, hogy az egész termelést szövetkezeti alapon megoldani nem lehet. A nagyipari termelésre a szövetkezeti forma nem alkalmas. A kisipari, de különösen a mezőgazdasági termelés terén a szövetkezetek nagy szolgálatokat tettek eddig is. A kölcsönösségnek, az emberi szempontok figyelembe vételének elvét a szövetkezeti termelés terén meg-

találjuk. A fogyasztók érdekeinek megvédése itt még határozott formában nem domborodik ki; egyelőre csak utalásokat találunk rá. A vállalkozó és a munkás egymás elleni küzdelme — a tőke és a munka ellentéte megszűnik. A szövetkezet az egyént gazdasági helyzetében megerősíti és mint embert is figyelembe veszi, a fékezhetetlen nyereségvágyat tompítja.

A termelést célszerű és gazdaságos alapokra csak akkor tudjuk helyezni, ha a fogyasztók érdekeit is figyelembe vesszük. A közgazdaságtan kezdetben a termeléssel foglalkozott, később áttért a jövedelem elosztás problémájára és nem sokára a fogyasztási politika fog előtérbe lépni. A termelő van a fogyasztóért és nem pedig a fogyasztó a termelőért. Ezt az igazságot a mai termelési rendszerben hamisítják. Ezt az igazságot kell helyre állítani a termelő szövetkezeti mozgalomnak.

A falusi társadalom rétegeződése.*

Irtó : Weiszer Pál.

A városi tömeg előtt egységes, egyöntetű, tömör egésznek látszik a falusi társadalom. Nem nagyon venni észre gyakorlatlan szemmel a réseket, a repedéseket, amelyek egymástól elválasztják az osztályokat, mert a feltörekvők és a lefelé bukók néhol egészen elsímítják, eltüntetik, törést visznek bele a határvonalakba. A város még mindig Jókai, Mikszáth, a népszínművek szemével az ünneplős ruháju, ájtatos, inges-gatyás parasztot látják, akinek házatája mindenféle jóval meg van rakva, ahol az illatosan párolgó tej, friss túró, írós vaj az emberek tápláléka, míg nekik csak a lefőlözött vizes tej és aludt tejből hamisított tejföl jut. A földes szobák hűvösségét a pár hetes nyaraláson élvezzi, de nem tudja, hogy ebből a talajból fakad fel a tuberkulózis, a nagy gyermekhalandóság csirája. Az ő szemében a paraszt pirosposzsgás és csendes békés ember, nem hangoskodó, nagy száju, mondhatni pókhendi, mint a városi proletár. Az sem tűnik föl, hogy a városba beszállított áru mily megtagadások, önsanyargatás árán jut be a piacra. Az újabb írók közül a Móricz iskola festi le minden drasztikumával, apró tragédiáival a falut. Írásainkban megjelennek, tátonganak az egymástól eltörekvő hézagok, hasadékok, talán néha túlzottan is. Persze ezek a rések meg vannak, ha nem is oly áthidalhatlanul mint a városban, hol a gyáros és az egyszerű napszámos eledele, igényei és általában egész életmódja között óriási űrök terpeszkednek. A munkaadó, a nagyiparos 8—10 fényesen bebútorzott szobája. előkelő nagyúri ebédje ontják a pompát, a gazdagságot, a mai világ mozdulatát: a pénzt. Míg a munkás sokszor pincelakásban, egy szoba-konyhából álló lyukban kénytelen meghúzódni számos tagú családjával és a hét végén nincs mit a szájába tennie, részint önhibájából,

* A dolgozat alapjául Csécs község és a körülötte fekvő falvak vannak véve. Azonban azt hiszem, hogy kisebb nagyobb eltéréssel minden magyar falura vonatkoznak az itt fölvezölt tények és adatok.

mert a szombat-vasárnapot átkorhelykódja, részint társadalmi kizsákmányolás folytán. A tulajdonképeni ok az első lehet. Falun ily ellentétekről, szakadékokról nem lehet beszélni. A gazda együtt dolgozik kaszáláskor napszámosával. Együtt fogyasztják az ebédre főzött turós csuszát. Mind a kettő remegve gondol, kiejteni se meri, csak ima alakjában suttozja: — Ne adja Isten, hogy valami baj érje a termést, mert mi lesz velünk akkor, honnét veszünk kenyeret. Az ilyen veszedelem jobban, erősebben sújtja a zsellért, mert a gazdának rendszerint mindég marad valami, amit meg lehet öröltetni.

Az ily hosszú bevezetés után rá kell térnem a tulajdonképeni tárgyra. Lássuk tehát a rétegeket: 1. A művelt osztály; 2. a mesteremberek; 3. a tulajdonképeni parasztság; 4. a cigányok és 5. a zsidók.

1. Az értelmiség a különböző iskolázottságu egyének összetevője. Minden faluban akad egy-két tanító, pap, azután minden harmadik faluban jegyző, póstamester, esetleg földbirtokos, vagy valami más foglalkozású iskola végzett ember. Csak annyi a közük egymáshoz, hogy tanult emberek. Az egymásra utaltság, az unalom bajtja őket össze. Az összejövelelek végeszakadatlan kártyapartikból merülnek ki a férfiaknál, míg a nők a különböző befőtt és lekvár főzéseken kívül kisebb-nagyobb pletykákat tárgyalnak le. A faluval, ahol élnek, amely kenyeret ad nekik nem törődnek. Csak néha akad egy-egy idealista, aki pályája elején valamivel próbálkozik, de az első nehézség, az első akadály előtt megtorpan és hagyja az idealizmust idealizmusnak, leéli a maga kicsinységekbe merülő életét az idősebbek példáját követve. Legföljebb a tanító, a pap karácsonyra szindarabot tanít be, hogy ezzel elűzzék a tél unalmát és egy estére kijusson valami a dicsőségből. Ezt se teszik nagyon szívesen. Ennyi a kulturmissziójuk. Igen ritkán a tanító, vagy a jegyző egy-egy gazdasági előadással kísérletezik, de mint ilyennek igen kevés hatása van, mert csak szakkönyvekből vannak kivonatolva és gyakorlati, kísérleti tapasztalatokkal nem tudják bizonyítani. A papok rendszerint még maradiabul gazdálkodnak, mint a legmaradibb gazda úgy, hogy gazdasági téren még inkább hátráltatják a falu ez irányú fejlődését. Multságokban a lakodalmakra szoktak hivatalosak lenni a gazdáéknál és néha leülnek egy pohár itókára velük.

2. Az iparosság sok szállal függ össze a parasztok osztályával, mert rendszerint a zsellérek fiaiból kerülnek ki. A gazdák fiaikat igen ritkán adják mesterségre. Ezeket haza hívja a föld, csak inkább télen foglalkoznak az iparral. Tavasszal, nyáron és őszön át szántanak, vetnek a földjükön. A céhbeli szintén kezébe veszi a kaszanyelét és inkább beáll képébe aratni, mert többet keres, mint a dikiccsel, gyalúval és nem kell így kenyérnek valót vennie. Azonban mégis elkülöníti a nagyobb világotlítás és hogy magasabb ranguaknak, műveltebbnek, ennél fogva okosabbnak tartják magukat a parasztoknál. Magukhoz szeretnék kaparítani a vezetést a faluban, amit amazok számbeli súlyuknál nem engednek meg. Az előbbi osztályhoz szeretnének tartozni, fölfelé dörzsölnödek. Hogy műveltségüket, külömb voltukat fitogtassák városiasan beszélnek, pláne úgy járnak. Igaz, hogy gyakran nem megfelelő értelem-ben használnak idegen szót, így igen nagy furcsaságok sülnek ki a beszédjükből.

3. A földdel foglalkozók osztálya maga is részekre, vagyon szerinti csoportokra, alosztályokra oszlik föl: a) nagy gazdák; b) gazdák; c) zsellérek és d) cselédek.

a) A nagy gazdákat Abaujban „jó gazdák”-nak hívják. Faluk szerint változik a vagyon minimuma, néhol elég hozzá 50, néhol azonban 100—120 magyar holdnál is több kell e címhez. Néhol a cseléd bentkosztos, néhol azonban egy-két-több kommenciós van. Szolgálót tartanak. Nem születési, de vagyoni osztály, amelyhez az tartozik, akinek a megfelelő vagyona megvan. Egymásra féltékenyek, versengenek, hogy ki a nagyobb gazda. Az feszíti legjobban a mellét, akinek legtöbb búzája van és erre minden eszközt igényesenek felhasználni. Ők veszik át leghamarább az agrikultúra vívmányait. Ez a versengés, irigykedés pezsdítően hat a falu gazdasági életére. A fiaik pedig arra kényesek, hogy kié a legjobb, a legszebb ló a faluban, a környéken, amit azután az apai magtár bán. Egymásra igyekezzenek halmozni a vagyont, ha megállapodnak benne, akkor úri alűröket vesznek föl. Kocsit tartanak, jól élnek, kevesebbet dolgoznak, vadászni járnak, regényeket olvasnak és cifrán járnak.

Ők maguk, vagy apáik kiscgazda fiúk, vagy zsellérek voltak, de eszükkel, szorgalmukkal, Amerikával szép vagyont szereztek. Persze a fiaik már jó, vagyonos házassággal pótolják az osztoszkodás üttötte hiányt. Belőlük kerülnek ki a falu vezetői, amely állást meg is érdemelnek a fent említett okoknál fogva.

b) A gazdák, a tulajdonképeni kiscgazdák alosztálya dominálja a falut. Ők vannak a legszámosabbban. A parasztság középosztályát képviselik. A földjeiket a család műveli. Ezek dolgoznak, küzdenek és nyuzzák az életüket a munkában a legtöbbet. Csak igen ritkán hívnak idegen segítséget, esetleg az aratásnál dolgoznak zsellér aratók.

Talán még lehetett volna közbeiktatni egy alosztályt a gazdák és zsellérek közé a törpebirtokosét, amely a létminimum határán mozog, részint a gazdákhoz akar tartozni, lovat tart és nyomorog kis földjén. Bérelt földet vesz ki, míg a másik rész okosabban tehenekkel végzi munkáját és elmegy képébe aratni, részbe kaszálni, inkább zsellérnek számít, csak napszámba nem jár el.

c) A napszámások (zsellérek), vagy amint ők magukat nevezik szegények. Némelyiknek saját háza, egy kis földje is van, a legnagyobb résznek bérelt házban kell laknia. Részben függenek a gazdáktól, mert tőlük kapnak aratni, ültetés alá földet és szekeret a gallyhordáshoz, vagy egyéb szállításhoz. Ezek ellenértéke képen napokat dolgoznak le. A gondolat világuk eltér egy kissé az előbbiektől. A jó kepe számít. Az áll jobban, akinek tehene van és minden télen tud hízót ölteni. Belőlük kerülnek ki a faragó mesterek, foltozó vargák. A felnőtt gyermekeiket szolgálni küldik télire. A fiúk rendszerint a faluban maradnak. A lányok pedig a városban találnak elhelyezkedést. Ők szedik szét a részkaszást. Ők járnak napszámba. Télre rendszeren kifogy a munka, a hébe-kori erdőjárásán kívül ráér pihenni, mert az egy tehénkéjét hamar megéteti.

d) A cselédek a gazdától függő emberek. Talán ezek dolga a leg-

rosszabb és itt, a cseléd és a gazda között a legfeszültebb a húr. Állandó a panasz egymással.

— Kevés a fizetés, sok a dolog — mondja a béres.

— Nagy a bér, rossz a cseléd — válaszolja a gazda — meghúzza magát a dologtól, nem vigyáz semmire, valóságos fizetett ellenség.

Kölcsönösen nyelik a sok bosszúságot.

Az asszonyaik napszámba járnak keresni.

*

A parasztok osztályában a vonalak nem mindenütt határozottak, sok helyütt elmosódottak. Mindenhol van átmenet. Nézzük csak. A cseléd bármikor átálhat zsellérnek, ha lakást tud bérelni. A napszámosok viszont rossz termés esetén cselédkedni mennek. Azután a lakást árendáló szegény ember igyekszik öreg napjaira egy kis kunyhóhoz jutni, ha ez van egy kis 2—3 hold földet szerez. Lassan bevez így a gazdákhoz, innen már csak egy jó lépés a nagygazdáig. Viszont ezek sokszor a nem jó gazdálkodás, iszákosság miatt lebuknak a zsellér, a cselédsorba. Állandó hullámlás, állandó szelekció van közöttük.

Egy részük leválik a falu törzsétől. A nagygazdák fiaikat tanulni küldik. Lesz belőlük művelt ember, főképp az ő soraik adják a papság főtömegét. A zsellérek is elkerülnek a városba és szaporítják a proletár seregeket, vagy fiaikat küldik inaskodni oda, akiknek egy jó része nem tér vissza. Sok faluból a gazdagodás reményében U. S. A.-ba, Kanadába és máshová vándorolnak ki és új helyükön, új hazájukban jobb, vagy rosszabb viszonyok közt maradnak.

4. A cigányok. Majd csak minden faluvégén áll néhány rozszott viskó, hol éktelen láрма, zaj fogadja a jövevényt. Itt lakik a cigányok serege. Ezek nem igen rajonganak a munkáért, csak a végső esetben fanyarodnak rá. Két részre csoportosulnak. Az egyik a muzsikus, az úri cigány, aki az Istenért se dolgozna, mert félti kezeit a feltöréstől. A másik nem ért a zenéhez, kénytelen vályogot vetni, pócegődröt tisztítani, ezeket »dögösöknék« hívják, mert nem irtóznak a malacpecsenyétől se, mégha az nem erőszakos halállal is múlt ki a világból. Legjobban szeretik a hűvösben heverést. Asszonyaik szüntelen füstölnek, akár egy kémény, némelyiknek olyan makrapipa lóg az agyarái közt, hogy bármelyik juhásznak sincs külön. Egy héten kétszer-háromszor végig járják a falut, hol kenyeret, hol krumplit kérve. Legszívesebben vetnek kártyát fiatal lánynak, legénynek. Ez a tömeg magába fogadja, menedéket nyújt a többi osztályból kitagadottaknak, kitaszítottaknak, akik máshol nem tudnak elhelyezkedni.

5. A falusi zsidóság egy önmagába zárt életet él. Az ő kezükben fut össze a kereskedelem. A falut nem tekintik állandó megtelepülési helynek, csak egy átmeneti állomásnak. Nem is igen kedveli őket a paraszt, mert minden céljuk a vagyon szerzés. Ha ez megvan, el a faluból a városba, amely nagyobb üzleti lehetőséget nyújt. Ez ellen a gazdasági túltengés ellen újabban gátat emelnek a szövetkezetek.

A szövetkezetek azonban egyelőre nagyon gyengén prosperálnak, mert a parasztság még nem érett meg a gazdasági önsegélyre.

Tehát igazuk van, hogy a falu is egymás ellen harcoló, küzdő, irigkedő emberek szinpada, ahol az intelligencia tespedésben, a mesteremberek pedig a paraszt megvetésében, önmaga felmagasztalásában, fölfelé való dörzsölködésben, a parasztok egymás elleni acsarkodásban, zsidóellenes gyűlöletben és urak szembeni féltékenységgel élnek.

Mindez csak egy fölületes, azonban a tárgyvilágosság határain mozgó vázlat akart lenni a falutársadalmának keresztmetszetéről, mert egy rövid dolgozatban lehetetlen oly hatalmas anyagot kimerítően felölelni, aminek letárgyalásához kötetek volnának szükségesek.

A második gazdasági forradalom.

(Kivonat.)

Irta: Orbán László.

I. BEVEZETÉS.

»Átalakulóban van a világ. Politikailag is, gazdaságilag is. Ez azt jelenti hogy új korban élünk, új korban, aminek szüksége van az idők megváltozott karakterének megfelelő organizációra. Szükség van új módszerekre is, s nagyjából mondva új emberre is.« (Václav Verunáč dr.: Hospodářský zítřek.)

1918. év alkonyán, amikor a háborús frontok már inogni kezdtek, írta meg Rathenau klaszikus jóslatát a Neue Oekonomie című művében: »Ha a háború előtti idő paradicsom volt, akkor az egy elveszett paradicsom«. Tizenkét év múlt el azóta, s a jóslat jobban beteljesedett, mintahogy várni lehetett volna. A világ gazdasága úgy megváltozott, hogy a régi organizációnak nagyjobbára csak a külseje maradt meg. A felszínen a változások nem olyan feltűnők. Csak a rejtett háttérben, a perzsaszőnyeges igazgatói szobákban, a bankmágnások szentélyeiben, s a nagyipari tanácskozások közmondásos ovális asztala körül lehet érezni az új gazdasági rend, új szellemét.

John Filene az amerikai nagy áruházak ismert szervezője írja Industrial revolution című művében: »Nagy borderejű változás kezdetén állunk úgy az iparban, mint a kereskedelemben, amiről a jövő történései, mint a második ipari forradalomról fognak írni, ahogyan mi beszélünk az 1770–1840-es években történt változásokról, amikor tudvalevőleg az emberi és állati munkaerő gépekkel lett helyettesítve«. Sokan nem akarják e változásokat észrevenni és szemet hunynak a világ gazdasági stukturájának átalakulása felett. Álljon itt számukra Zimmermann berlini egyetemi tanár mondása: »Ne akarjuk a huszadik század problémáit a tizenkilencedik század eszközeivel megoldani«. Majd »az őskorba való államgazdálkodás« propagálóinak mondja Keynes bostoni professzor a kollektív gazdálkodás legnagyobb ellensége: »Még ma is alig jobb néhány marxista doktrinér ideológiája mint egy 150 évvel ezelőtt mondott félreértésen alapuló problémának megoldására ötven év előtt készített porlepte terv.«

Jól érezzük, hogy a háború előtti gazdasági és politikai rendszerek sémái már elégtelenek a mai problémák megoldására. Minden vállalkozó tudja, hogy egy két éven belül bezárhatná gyárát, ha úgy vezetné, mint ahogy háború előtt. Úgy kell a világot látnunk, ahogy a valóságban van, nempedig ahogy a mi megszokott elgondolásainkban és sémáinkban él.

A mai világ dinamikus. A társadalom mozgásban van, amivel szemben az előbbi állapot mozdulatlannak élettelennek tetszik. A valóság természetesen az, hogy a társadalom sohasem állapotodott meg, mindig mozgásban volt, csak-hogy a változásai sokkal lassúbbak voltak s eltolódásai kevésbé feltűnőek és radikálisak. A mai időkzakkal végleg megszűnt a tradicionalizmus uralma. Még az erkölcsi nézetek is aránylag gyorsan változnak, Bernard Shaw szerint egyenes arányban a szoknya hosszúságával.

Közép Európában élünk, mintegy a nagy ipar birodalmának periferiáján. Átéltük az első ipari forradalmat s annak minden következményét, de nem adtunk hozzá indítóerőt. Érezzük az ipari termelés minden megmozdulását. »A modern gazdaság vonatjában ülünk, annak egyik kocsiját alkotjuk, de sohasem voltunk a mozgóerő, a lokomotív.« (Munk František: Nové hospodářství.) A tizenkilencedik században Angliától kaptuk az iniciatívát. A múlt század technikai és kereskedelmi organizációja főképpen angol talajból fakadt, s onnan lett a kontinensre áthozva. A huszadik században Anglia szerepét az amerikai Egyesült Államok és részben Németország vette át, ahol ma az új eszmék, a termelés és elosztás új formái születnek. Egyenest, vagy közvetve Amerikából kapjuk a gazdasági élet új irányait. Akár propagáljuk akár elnyomjuk a modern törekvéseket, tény az hogy az európai gazdasági élet lassan de biztosan elamerikanizálódik.

Talán szükségtelen bizonyítgatnom, hogy minden állam szorosan van bekapcsolva a világ gazdaság poszpolitizmusába. »A nemzeti önellátás«, »a hazai ipar, mezőgazdaság termelés védelmének« jelszavai csak arra jók, hogy a nagyobb nyereségre való törekvést szépítsék. Főlösképpen ezen elméleteket megcáfolnom, a bizonyítékok külföldben is gyengék a pénz érdekeivel szemben. Csak az élet taníthat meg bennünket arra, hogy nem létezhet izolált jólét, vagy egy izolált állam. Kétezer év múltán még ma is teljes mértékben érvényesül Plato elve: »Nem létezhet egymás mellett szegény és gazdag község« (Alkotmány).

A mi feladatunk: Ellenőrizni a régi nemzetgazdaságtani elméleteket és azokat, amelyek már nem felelnek meg a mai élet követelményeinek, s a valóságnak, újakkal helyettesíteni, közvetlenül a világ gazdaság nyitott könyvében olvasni, s előre meghatározni a modern gazdasági élet fejlődésének irányait. »Gouverner c'est prévoir« — Uralkodni az annyi mint előrejelteni mondta valaha Emile de Girardin és mondása talán sohasem volt annyira igaz mint ma.

Az első ipari forradalom a tudománynak a gépek birodalmába való bevezetésével kezdődött. A második ipari forradalmat a tudomány bevezetése jellemzi, egyrészt ami az emberek és gépek közötti kapcsolatot illeti, másrészt az emberek egymás közti viszonyába. Ennek a folyamatnak a kifejezője a termelési processzus következetes racionalizációja, a munka tudományos orga-

nizációja és az emberi elemnek a termelési folyamatban szentelt nagyobb figyelem.

A technika forradalmasította a világot a tömegtermeléssel. Azonban az új gazdasági időszak nemcsak tömegtermeléssel (en masse) van jellemezve, hanem általában az ipari termelés általánossá tételével is.

A világháború végleg megsemmisítette Európa ipari elsőbbségét. Ma előtérben az Egyesült államok vannak, s Japánt a világ első öt ipari állama között találjuk. Az industrializációs folyamat nagyon erős Kanadában, Indiában, a délafrikai Unióban, Ausztráliában, Argentínában, Braziliában, Uruguayban, Kínában és Törökországban is. De iparosításra törekcsenek az eddig túlnyomóan agrár keleteurópai államok is. Így Magyarország, Románia, Délslávia, Bulgária, Görögország és Oroszország is. Fel van bolygatva a régi egyensúly, a modern technika és a modern termelés uralja ma az egész világot.

Tudvalevő dolog, hogy a külkereskedelmi forgalom az ipari államok között nagyobb, mint a mezőgazdasági államok közt, ezért az industrializálódás hatása alatt a külkereskedelem jelentősége állandóan emelkedik. A szállítás jelentősége is aránytalanul megnőtt a régebbi idővel szemben, annál inkább minél jobban fejlődnek a távoli kontinensek nyersanyagaira utalt hatalmas iparágak.

Az emberiség tömegei is állandó mozgásban vannak. Óriási emigrációs eltolódásoknak vagyunk tanui. Az eddig néptelen vidékek benépesednek. Így a Saskatchewan az argentinai Chaco fensík és Uruguay őserdei. Európában észlelhetjük a görög, örmény és orosz népmozgalmakat. Az utazás maga is az országok fizetési mérlegének fontos tényezőjévé válik. Csak az amerikai Egyesült Államok polgárai évente több, mint 800,000,000 dollárt költenek el külföldön.

A tömegtermelés rányomta bélyegét az egész életmódunkra. Nem véletlen, hogy még a szórakozásban is a tömegszórakozás van túlsúlyban. (Mozi, revue, rádió, gramofon, tömegsportok stb.)

A főprobléma azonban mindig a tömegtermelés marad. A termelés csak nagyobb mértékben fizetődik ki. Következésképpen mindig növekvő mennyiségű árut vet a piacra. Minél több árut termelünk annál olcsóbb lesz aránylag a termelése. Minél olcsóbb azonban az áru annál többet kell termelni, hogy az fizem kifizetődjön, rentábilis legyen. Így vezet a nemfékezett és nem szabályozott tömegtermelés az úgyszólván gyilkos konkurenciához, ami végül minden versenyzőt megsemmisítene.

Az ipari körök azonban hamar felismerik a hibát és vagy kontingentálják (azaz megegyeznek azon, hogy senki bizonyos maximálisan megálapított mennyiségnél többet nem termel) vagy rayonírozzák a termelést (azaz működési területüket felosztják és egyik félnek sem szabad a másik területén üzleteket kötnie), esetleg új piacokat keresnek, vagy pedig az eddigi piacok fellelképességét emelik.

A tömegtermelés megrázta a civilizáció alapjait. Az első korszakban hatalmas eltolódás keletkezik a városok és vidékek lakosága között. A szocializmus nő. Az iskolai műveltség terjed. Nő a nemzeti öntudat és imperializmus. Ez a korszak nagyjából a világháború végeztével lezárult.

A második korszakban új erők keletkeznek, amelyek a tendenciát egyrészt korrigálják, másrészt új irányba terelik. Növekszik a város és vidék közötti egyensúlyra való törekvés. Az ipar decentralizálódik a szennyezés pótoló vilámmosás és a vasút monopóliumát szétlőő automobil hatása alatt. Az osztály autokratizmus ellen a gazdasági demokrácia áramlatai kerülnek szembe. A bolzsevizmus szélsősége átmenetileg a gazdasági reakciót erősíti, ami azonban magában nem tud ellenállni az idők szellemének. Végül növekszik a gazdasági és nemzetközi békére való törekvés is. Ezen jelenségekkel karakterizálhatjuk a mi korunkat.

II. AZ IPARI FORRADALOM.

»Képzeld el, hogy egy kimeríthetetlen benzintartállyal rendelkező, 100 kilométeres sebességgel rohanó autóban ülsz. Az autót nem tudjuk sem vezetni, sem megállítani. Az autó kormányzatlanul rohan mélységek és sziklák között, nem tudjuk merre megy, nem tudjuk hol áll meg, vagy mikor zuhan a mélységbe! Ilyen érzése van annak, aki egy kissé tisztában van a mai kapitalizmus berendezésével.« (Bernard Shaw: The ecquisitiv society.)

Természetes mindenhol megnyilvánult a törekvés ezen káros állapot megszüntetésére és a gazdasági élet tervszerű kormányzására. Időről időre olvashatunk rövid híreket a napilapok hasábjain ennek, vagy annak a részvénytársaságnak a fűzőjéről, valamelyik bank koncernjének kibővítéséről, árszabályozásokról, vagy pedig nemzetközi ipari egyezményekről. Kevesen tudják kiolvasni ezen röpké hírekből azt az óriási átalakulást, amelyben a »szabad verseny megemészti saját gyermekeit.«

A kartelek és egyezmények már nem tartoznak a kivételek közé, mint volt az háború előtt, s a módszerei is alaposan megváltoztak. Hol vannak már az idők, amikor (1901) Mr. Ohio Columbus Barber az amerikai gyufatröszt elnöke szórul szóra a következő szavakkal rontott be Bryant and May angol gyufagyár részvényeseinek a közgyűlésére: »If you did not sell me the majority of your actions we will whip you out of your own boots.«* A mai ipar jóval civilizáltabb és hatékonyabb eszközöket használ céljai elérésére és a szimbolum ma inkább a megegyezés és kvóta, mint a teljes megsemmisítés. »Jobb egy elvesztett béke, mint egy megnyert háború!« (Tolstoj) »A háború mindig rossz üzlet« (Briand).

A kartel és a megegyezés többi, konkurenciát kizárni törekvő formája, a termelés csaknem minden ágát már megszállták. A kevés kivétel közé tartozik:

1. A mezőgazdaság, ahol addig nem érvényesülhet a koncentráció, amíg a föld számos kis- és középbirtokos kezén van.
2. Azon iparágakban ahol az egyéni ízlés és a kisipari termelés van túlsúlyban. (Konfekció, divatcikk.)
3. S az olyan iparágakban, amelyek nem alkalmasak a tömegtermelésre, s ahol a kézi munka van túlsúlyban.

Tehát nagy vonások a kartelizálásra megfelelnek azok az iparágak, ahol a tömegtermelés, főképpen gépek segítségével kevés típusu, a divat változá-

* Ha nem adják el nekem részvény többségüket, még a cipőjükből is kikergetem magukat.

sainak ki nem tett termelvényt állít elő. Természetesen a technikai fejlődés a mechanizáció minél jobbani kiterjesztése felé irányul, amit eddig a munkás kézzel végzett a gépre viszik át. Ez a tendencia biztosítja, hogy a kartelképződésre alkalmas ipar területe mindinkább kibővül.

Érdekes követni a kartelizálódás formáit és módszereit. Láthatjuk, hogy a szabadabb formák mindinkább hajlandóságot mutatnak a közösség szorosabbá tételére. A kartel csak első lépés a teljes egybeolvadáshoz vezető úton, s hamar egyszer a folyamat megkezdődött nincsen megállás.

Sématikusan a következőképpen néz ki a fejlődés:

1. Megegyezés az eladási és hitelfeltételekről.
2. Áregyezmény.
3. Piac elosztás (Rayonirozás).
4. Közös eladás.
5. A termelés szabályozása (Kontigentálás).
6. Központi igazgatás.
7. Részvénycsere, vagy más formájú pénzügyi együttműködés.
8. Fúzió, vagy egységes organizáció létesítése.

Most pedig ismerkedjünk meg a terminológiával: Általánosságban a kartelnek mondjuk két vagy több cégnek a termelvényeik elárusítására irányuló önkéntes megegyezését. Lényeg továbbá az is, hogy a vállalatok legalább kifelé önállóak maradnak. Néha a megegyezés csak fizetési feltételekre, árengedményekre, vagy ármegállapításra vonatkozik, máskor azonban piac elosztás, sőt közös eladás, vagy központi irányítás is lehet a megegyezés eredménye.

Koncern alatt olyan ipari vagy kereskedelmi érdekeltséget értünk, ahol az együttműködés alapját a pénzügyi együttműködés alkotja. Éspedig vagy a vállalatok önként vállalnak egymásnál érdekeltséget részvények formájában, vagy pedig a vállalatokon kívülálló egyén, vagy bank tartja azokat befolyása alatt, vagy oly módon, hogy részvénytöbbséget szerzett, vagy pedig finanszírozta az illető vállalatokat. Manapság különösen Közép Európában a bankok a gazdasági élet koronázatlan királyai. Az ily módon való koncentrációt a részvények és kötvények nagyfokú mobilitása is elősegítette.

A háború után nagyon elterjedt az u. n. holding company, aminek célja kizárólag más vállalatok részvényeinek kezelése.

A trösztöt a karteltől főképpen szorosabb organizációja különbözteti meg. Azonkívül a kartel leginkább vertikális, míg a tröszt főképpen horizontális koncentráció a (nyersanyagtól, a készgyártmányig, minden termelési etap a tröszt kezébe fut össze, s gyakran még a szállítást is uralják).

Érdekes jelenség, hogy a tőke koncentráció gyorsabban halad előre, mint az üzemi koncentráció. Nem lesz talán érdektelen, ha az ipari koncentráció néhány kimagasló példáját itt felsorolom.

Az egyetlen tröszt ahol Csehszlovákia jelentős, mondhatni vezető szerepet játszik az európai margarin tröszt. Schicht György aüssigi német gyáros csaknem diktátora e hatalmas érdek csoportnak. Számos fiókján kívül birtokolja a Schreckensteini és Detscheni Radion, illetve Centra szappangyára-

kat, a berlini, bécsi és budapesti Elida részvénytársaságot, Sarg's és fia berlini fogkrém gyárat, a Hutter József r. t. pesti szappangyárat és még rengeteg kisebb gyárat.

Hatalmas az európai acélkartel is, melyben Magyarország is számottevő szót visz. Tagjai még Franciaország, Németország, Belgium, Lengyelország, Ausztria és Csehszlovákia. Magyarország kvótája 6%.

Talán leghatalmasabb a nemzetközi anilin tröszt, mely 550.000 munkást, családtagjaikkal együtt több mint 3,000.000 embert alkalmaz. Egy kisebb ország lakossága is kitellene belőlük.

A két petróleum világrösztről (Standard Oil Co. és Royal Dutch-Shell) egész könyvtárakat írtak össze. E két nagyhatalom történelme talán több kötetet számlál, mint sok kisebb államé, a vállalkozási szellem nagy regénye ez, tele háborus kalandokkal, diplomáciai intrikákkal és a háttérben ütköztetve kész hadihajókkal. — Minap a két társaság között béke honolt s Vacuum Oil Company néven Európában közös petróleum értékesítő szövet létesítettek, melynek tagja volt Oroszország is.* Ma már újra dül a harc és a petróleum ára literenként nagyban 20—40 csehszlovák fillér.

Említésre méltó a svéd-amerikai gyufa tröszt, melynek majdnem szuverén ura Kreuger Iván stockholmi bankár. E hatalmas szuper tröszt 40 államban lévő 150 gyárával csaknem az egész világ gyufatermelését monopolizálja. Módszere, amelyel sikereit eléri, tipikus példája a finanszírozás és termelés szoros összefüggésének. Specialitása az, hogy a nehéz helyzetben lévő államok kormányainak kölcsönt nyújt, aminek jutalma a kölcsön biztossága és a hatalmas kamat jövedelem mellett, elsősorban a gyufamonopólium. Kreuger Iván Németországnak 86, Franciaországnak 74, Magyarországnak 34, Belgiumnak 23, Romániának 16, Délsláviának 12 millió dollárt kölcsönzött.

Ez csak néhány kiragadott példa volt. Nincs a termelésnek ága, ahol a trösztök ne éreztetnék hatalmukat.

Hogy már milyen előrehaladott a koncentrációra való törekvés, azt abból is lehet látni, hogy Németországban a 20 milliárd márka részvénytőkéből 13 milliárd koncernekben tömörült vállalatokra esik, ami körülbelül az ipar kétharmadrészét jelenti.

A kartelek alapításának okai: 1. vagy a megtakarításra való törekvés a termelésben és elosztásban, 2. vagy pedig kísérlet a piac monopolizálására és kedvezőbb árak elérésére. A leglőbb esetben valószínűleg mindkét tényező közreműködik. A kartelek kinövései ellen a leghatásosabb védekezés a publicitásban rejlik, azaz kötelezővé kell tenni a kartelek számára a termelés és fogyasztás adatainak nyilvánosságra hozását. (Ez a publicitás elve amely már az amerikai és svájci törvényhozásban érvényesül.)

Most pedig tekintsük át az ipari evolúció módszereit.

* Érdekes, hogy Szovjetország elsőszerepet vesz részt a kapitalista államok ár-egyezményeiben. Hogy a sok közül egypárt említsek tagja a nemzetközi len, platina, gyufa és gramofónlemez karteleknek. — Úgy látszik az üzlet fontosabb az elveknél.

Az első jelegzetes vonás: a tudományos alap. Tudományos alapon való organizáció a berendezés, termelés, elosztás és munkaviszonyok terén.

A második jelegzetes vonás: a racionalizáció. Célja a veszteségek csökkentése. Megelőzni a nyersanyag, idő és a munkások energiájának a pocskékolását. (Standardizáció, typizáció, normalizáció, szimplifikáció*)

Ebből kitűnik, hogy ahol a gazdaság ésszerűleg van berendezve a konkurencia csak alsórendű szerepet kap. Helyére lép a kooperáció, az együttműködés. Az ekonómikus érdek, mintegy vörös fonál húzódik végig a gazdasági életen és olyan erőteljes a hatásaiban, hogy sem a tradíció, sem az országhatárok feltartóztatni nem tudják. »Az ipar jószántából vagy kényszerből elhagyni készül a verseny, a konkurencia vitorlás hajóját, hogy átszálljon a kooperáció páncélosára.« (Ing. František Munk: Nové hospodářství.)

III. A KERESKEDELEM FORRADALMA.

A gazdasági forradalom nem ált meg az iparnál. A kereskedelem is forradalmasítva van. Az új termelési technika mellett kifejlődik az új eladási technika is. A kereskedelem már nem az ami a háború előtt volt. Tömegtermelés lehetetlen tömegeladás nélkül. A tudományosan organizált termelés eredménytelenül fog dolgozni tudományosan végrehajtott disztribúció nélkül. Az üzlet már rég megszűnt foglalkozásnak lenni: hivatássá vált. Hivatássá ahol a tudomány lépésről lépésre kiszorítja csak a tapasztalatokon, empirián alapuló vezetést.

A 20-ik század nagy felfedezése a kereslet aránylagos irányítása. Ma a keresletet mesterségesen is fel tudjuk kelteni tervszerű, tudományos módon választott eszközökkel. (Példa erre a banán bevezetése és elterjedése.)

A piacanálízis — azaz a vásárló területeknek az áru szempontjából való analízisa — a tudományos módszerekkel felépített disztributív organizáció fontos alkatrésze lett. Világszerte alapítják a piacok tanulmányozásával foglalkozó szakirodákat (1928-ban egyedül az amerikai Egyesült Államokban 523 ilyen iroda működött). Az állami organizáció pedig csaknem minden államban főképpen a külföldi piacok tanulmányozásával foglalkozik. A kereskedelmi tudományok minden államban egyetemi katedrát kapnak és mindenütt megalapítják a kereskedelmi főiskolákat. (Világhírű a bosztoni Harvard egyetem kereskedelmi fakultása a School of Business Administration.)

A reklám az új gazdasági forradalom uttörőjévé vált. Reklám segítségével váltak az Egyesült Államok a világ gazdaságilag legfejlettebb államává. Tudomásul kell vennünk azt is, hogy a mai reklámnak gyakran csak a neve közös avval a valamivel, amit azelőtt reklámnak tartottak. Úgy a célja és jellege, mint a technikája megváltozott.

* Nagyobbára rokonfogalmak, s alkalmazásuk a megtakarítást célozza. A *standardizáció* kevés, s egymástól könnyen megkülönböztethető minőség favorizálását jelenti, szóval a mostani sokfajta minőség csökkentését akarja elérni. A *typizáció* a típus túltengést ellenzi és a nem eléggé keresett cikkek termelését kívánja megszüntetni. A *normalizáció* az alkatrészek (pld. srólok, rúgók, sőt az ablakok nagysága stb.) egységesítését célozza. A *szimplifikáció* az egyszerűsítésre, a fölösleges díszítések elhagyására és a célszerűsége törekszik.

A modern reklámnak ma már nem célja a vevőknek a konkurenciától való elhódítása. A reklám a nemzet és világgazdaság alkotó elemévé válik, s a konkurencia reklám teljesen háttérbe van szorítva az alkotó, a konstruktív reklám által. A tökéletesítéssel és finomítással leveti a reklám primitív külalakját. Nem parancsol, nem végez hódításokat, hanem nevel magasabb életnívóra tanít és új fogyasztási szokások meghonosodásának útját egyengeti. Dinamikus gazdasági élet reklám nélkül elképzelhetetlen.

Ezzel összefüggésben megváltozott a jellege is. Nemcsak a művészi színvonal emelkedik, hanem az erkölcsi, etikai nivója is. A reklám világorganizációja (International Advertising Association), mely 20 nemzeti csoportot foglal magában 1929. augusztusában Brüsszelben tartott világkongresszusán »A z i g a z reklám« elvét tette magáévá. A durva valótlanságok ugyan ki lettek küszöbölve, de még mindig sokat dolgoznak féligazságokkal s azokkal az ismert személyek főképpen filmsillagok és hasonlók hirhedi tanúskodásával (pld. Clara Bow azt mondta, hogy testének gyönyörű formáját egyedül a Sana margarin élvezésének köszönheti, vagy Bánky Vilma azt mondta, hogy a Turnia bútorgyár hálószoba garnitúrája nagyszerűen áll archóréhez). Mindamellott azonban érezhető a reklám morál emelésére való törekvés. Maguk a reklám organizációk is elnyomják a nyilván túlzott állításokat. Ez az elv egyébként nemcsak a hirdelőkkel szemben érvényesül, hanem magokkal a reklamírozás végrehajtóival szemben is, ami pld. a folyóiratok példányszámainak ellenőrzésével foglalkozó irodák bizonyítanak nemcsak Amerikában, hanem jó egynehány európai államban is.

Ezek a törekvések a reklámtechnika nagyszabású átalakulásának egy részét képezik. A reklámot manapság szakszerűen, előtanulmányok végzése után, előre megállapított terv szerint hajtják végre. A reklámtechnika megköveteli az individuális és szociális psychologia és a psychotechnika részletes ismeretét, azonkívül természetesen a reprodukció tökéletességét is. Az ötletszerű, empirikus reklám helyét a tudományos alapon felépített reklám foglalja el.

A szükségletek gyors növése és a vásárlási készség mobilizációja megkönnyítette a részlet üzletek elterjedését. Az Egyesült Államokban az autók, bútor, hangszerek és a háztartásban használatos elektromos eszközök 80—90 -át részletre adják el. Ezen cikkek 68%-át Németországban is részletre adják el és e szám nálunk sem lesz jóval kisebb. A részletüzletről Seligman a philadelphiai Columbia egyetem tanára egy 1000 oldalas könyvet adott ki, melyben a a részletüzlet azóta már közismertté vált 8 pontjával karakterizálja.

Seligman 8 pontja:

1. A részletüzlet olyan régi mint a hitel. Régebben gyárakat, kereskedőket, ingatlanvásárlókat financíroztak ez úton, ma nagy néplömegek élvezik előnyét.

2. Hasznos és jogosult-e a hitel? Ha igen — a részletüzlet is.

3. A modern világ rájött arra, hogy az egyénnek vásárlási jogába nem kell beléavatkozni. Ami még ma fénytűzés, más időben szükségletté válhatik.

4. A részletüzlet növeli a keresletet (vásárlóképességet).

5. A részletüzlet rizikója (kockázata) nem nagy; az autóiparban csak 0.60%-ot tesz ki az elszenvedett veszteség.

6. A részletüzlet nem okoz nagyobb inflációt, mint az ipari célra nyújtott kölcsönök.

7. A részletfizető egy tartós használatra szánt tárgyat fizet meg, miközben már élvezzi is azt.

8. Ha az eladó hasznos dolgot ad a vásárló kezére, gazdaságilag erősíti őt. A részletüzlet forgalma Amerikában 3 és fél milliárd dollár.

A kereskedelem mechanizációja nemcsak az egyes rész teljesítmények elvégzéséhez bevezetett gépekben nyilvánul,* hanem az eladónak a vevővel való érintkezésében is. A személyes meggyőzést növekvő mértékben pótolja a tömeg reklám és az eladási proceszus standardizálása. Feltűnnek a színen az eladó automaták, amiről az utolsó szót még nem mondták ki. Elárusító helyek létesülnek, ahol a vevő magát szolgálja ki. (Amerikában ismertek az u. n. Piggly-Wiggly üzletek, Közép Európában az automata bufék.)

A kereskedelem átalakulásának egy másik jele a védjegyes áruk állandó terjedése.** A használata az olyan szakokra is kiterjedt, amelyekben eddig a névtelenség uralkodott. A védjegy bevezetése siettetette az üzletben a koncentrációs tendenciát, ami azonban más formákban nyilvánult meg, mint az iparban. Közép Európában ez a folyamat még csak gyerekkorát éli. Helyesen jegyezte meg Bata Tamás, hogy mi a huszadik század eszközeivel termelünk, de a tizenkilencedik század eszközeivel adunk el. Hasonlítképpen nyilatkozott Masaryk elnök is: »A disztribúció aparátusa a nyugati országokban hasonlíthatatlanul jobb. Minél inkább haladunk keletről nyugat felé annál fejlettebb elosztó organizációt találunk, a nyugati országok előbb értették meg a disztribúció fontosságát, mint a keletiek.«

Nystrom professor a philadelphiai Colombia egyetem tanára statisztikát készített az Egyesült Államok kereskedelmi forgalmáról (az összereskedelmi forgalmat 1927. évben 40 milliárd dollárra becsülte). A forgalomban a kereskedelem egyes alakulatai a következő arányban részesednek:

Áruházak — — — —	16 $\frac{0}{100}$
Chain stores-ok — — — —	12 $\frac{0}{100}$
Szállító cégek*** — — — —	4 $\frac{0}{100}$
Gyári elárusító helyek — — — —	2 $\frac{0}{100}$
Házaló kereskedés — — — —	2 $\frac{0}{100}$
Fogyasztási szövetkezetek**** — — — —	1 $\frac{0}{100}$
Önálló kiskereskedés — — — —	63 $\frac{0}{100}$
Összesen	100 $\frac{0}{100}$

* Pld. automatikus mérlegek, csomagoló, ragasztó, frankírozó, író, számoító és könyvelő gépek, ellenőrző pénztárak és hasonlók.

** A védjegy az a jel, amelyet az árucikk termelője alkalmaz, hogy termékét mások hasonló mű termékétől megkülönböztesse és hogy a vevőnek egy meghatározott standard minőséget és mennyiséget garantáljon.

*** A szállító cég egy újszerű kereskedelmi forma. Gyakran üzlethelyisége sincs. Posta-csomagok útján, főképpen a vidékre támaszkodva, bonyolítja le üzleteit.

**** Ebből a statisztikából is látszik, hogy a fogyasztási szövetkezetek fejlesztése előtt, még tág tér áll nyitva. Sajnos ezen adatokból az amerikai szövetkezetek életképtelenségére is következtethetünk.

A kiskereskedelmi forma napról-napra vesztí el a talajt a lába alól, különösen 1920. óta. Ez évtől számítva az áruházakra eső rész forgalma 7 év alatt 35%-al emelkedett; nem is említve a chain stores-okat, amelyek azóta kezdtek virágozni és forgalmi emelkedésük több 1000%.

Az áruházak (angolul Département stores, franciául Grands magasins, németül Warenhäuser, csehül Obchodní domy, velkosklady) koncentrálják az áruk legkülönbözőbb fajtáját, amerikai mondás szerint »a től az autobilig«. Az áruházak boldogulásának magyarázata főképpen a közönség kényelem szeretetének kiaknázásában rejlik, hozzájárul ehhez az ügyes és nagystílus reklám, az elárúsításnak káprázatos környezetben való folytatása, az olcsóság és a szédületes forgalom.*

A legismertebb áruházak Amerikában vannak, ilyenek a Woolworth, Wanemaker. Németországban: Wertheim, Karstadt, Herman Tietz, Leonhard Tietz. Franciaországban: Samaritain, Louvre, Au printemps, Galerie Lafayette. Angliában: Selfridge, Harrod's, Austin, Reed és Barker. Stockholmban: Nordiska Kompaniet. Pesten: a Párizsi nagyáruház, a Korvin áruház. Japánban: Mitsukoshi, Matsuya, Matsusabaja. Prágában még nincs áruház, egy-két vaskereskedés azonban áruházszá- nvi ki magát: Lüftner, Brouk a Babka. Néhány áruházban az egység ár divik (Einheits preisladen) pld. Woolworthéknál minden 5 és 10 cent. Még az autók is, amit úgy érnek el, hogy az autót sok képzet- bel- i részre osztják és ezeket az alkatrészeket árulják 10 centért.

Az áruházak hamar koncentrálnak, a legtöbbje fiókrendszerrel van kapcsolva. Az áruház karte- le- k és trösztök olyan mindennapiak akárcsak az iparnál. Belátható időn belül az európai kontinens áruházai, egynehány kon- cernben fognak egyesülni. Különösen érdekes a francia és német áruházak szo- ros kereskedelmi kapcsolata, így pld. a bevásárlásokat közösen intézik. (Ham- burgi Karstadt és a párizsi Louvre.)

A koncentráció folytán az áruházak közeledtek a másik modern formá- hoz az u. n. chain storesokhoz,** azaz lánckereskedésekhez, amiknek azonban természetesen semmi köze sincs ahhoz, amit a háboru alatt lánckereske- delemnek hívtunk.*** A chain stores-ok a szaki- zetek, (szóval az áruk egy bizonyos fajtáját árusító üzletek) fiók tömegének láncolatai. A chain stores-ok a tömegvásárlás (vagy tömegtermelés és saját áruk piacra dobása Bafa, Meinl) előnyeinek kihasználásán alapulnak. A chain stores-ok szédületes arányu fej- lődése a mai idők egyik érdekes gazdasági jelensége. Néhány rövid év alatt a chain stores-ok veszedelmesebb ellenfeleivé válltak az önálló kiskereskedelem- nek, mint maguk az áruházak, nemcsak Amerikában, hanem Nyugat Európá- ban is, főképpen pedig Franciaországban.****

* Woolworth new-yorki fiókjában a vásárlási szezonban egy nap alatt 500.000 látogató fordul meg.

** Csaknem mindenütt az angol elnevezés honosodott meg.

*** A háboruban nem kereskedők is árukat halmoztak fel maguknál a biztos áremelke- dés reményében, bizonyos nyereség után a készletet megintcsak egy követ fűző kollégáiknak adták tovább.

**** Az újáépített Reims városában a chain stores-ok forgalma az öszkereskedelmi for- galomnak 52%-át teszi ki. A kiskereskedelem csak 30%, az áruházak csak 17% forgalmat érnek el.

Az egyetlen 1927-es év alatti teljes 290%-al emelkedett az amerikai chain storesok forgalma.

Az élelmiszer szakmában 818 cég 57.000 fiókkal rendelkezik. Összesen kb. 100.000 ilyen üzlet van Amerikában. Legnagyobb a kofaláncnak gúnyolt Atlantic and Pacific Stores 17.000 fiókkal. Angliában »multiple shops« elnevezésű diví s főképpen szintén az élelmiszer, drogista és éttermi szakmában van elterjedve. (A. B. C. Restaurants, Lyon.) Franciaországban a »Société à succursales multiples« a gazdasági történelemben eddig nem ismert fejlődését láthatjuk, annak dacára, hogy a törvénykezés ezen új kereskedelmi formával nem nagyon szimpatizál. (Néhány adóhoz külön, néha 100%-ot is elérő pótlékot vetnek ki.) Ennek ellenére a láncok úgy szaporodnak, mint a gombok, ma már például több mint 100.000 — szóval több mint az Egyesült Államokban — fiók létezik kb. 1.000 társulat birtokában. A francia »succursales multiples«-ek évi forgalma 5½ milliárd frankra tehető és az alkalmazottak száma 386.000. Az organizációjuk mintaszerű, szociális berendezésük is például szolgálhat. Németországban már nem örvendenek ilyen nagy elterjedtségnek a chain stores-ok, de egy néhány előfutárjuk már a szereplés színpadára lépett. Ugyan így Csehszlovákiában és Magyarországon is. (Bata, Busi. Meinel.)

A legmodernebb jelenség azonban a chain stores-ok és departement stores kombinációja, azaz az áruházak fiókrendszerű tömörülése. Az itt ismertetett tények és számok világosan bizonyítják, hogy a kereskedelem nemkévéssébbé intenzív forradalmon megy keresztül, mint az ipar. A racionalizáció az üzletben is érvényesül, s ehhez nem kell kommentár.

Természetesen felvetődik a kérdés hogyan fog majd a kiskereskedelem az egyenlőtlen harcban megállni? A felelet csak egy lehet: kooperációval.

Először az amerikai kereskedők találták meg a modern probléma modern megoldását. Voluntary chains-eket, önkéntes láncokat alkottak s az eredmény nagyszerű, az ilyen üzletek forgalma 4-szeresre emelkedett: Az U. S. A.-ban 376 ilyen alakulat működik 55.000 üzlettel. Ez a fejlődés nagyszerű lehetőségeket rejt magában: a koncentráls termeléssel szemben koncentrált kereskedelem áll.

A kooperatív reklám is érdekes tünete az egygyüttműködésnek. Prof. Agnew úgy definiálja, mint »a konkurenszeknek az egész szakma forgalmának emelése érdekében közösen végrehajtott reklámja.« Saj it withs flowers, Buy in the Piccadily street, Mehr Milch, Photosport bringt Freunde* stb. világszerte ismert jelszavai a kooperatív reklámnak.

Végezetül annyit, hogy csakis a hivatását jól és racionálisan betöltő kereskedelemnek van meg a létjogosultsága, mert a fogyasztó annyit jelent a kereskedelem számára, mint a talaj a villanyosságnak (Bastiat: Harmonie Économiques). A kereskedelemnek minden problémát a fogyasztó szempontjából kell megoldania. Filene szerint »a jövő kereskedelmének szociálisan egészségesnek kell lennie, hogy kereskedelmileg sikeres legyen.« (Industrial Revolution)

* Mondja meg virággal . . . Vásároljon a Piccadily utcán. Több tejet. A fényképsport barátokat hoz.

IV. BEFEJEZÉS.

Önkéntelenül is felvetődik az a kérdés, hogy mire következtethetünk a jelenségekből.

Elsősorban arra, hogy a világ gazdasági élete nagy változáson megy keresztül. Az eddigi válságok csak a konjunktúra és dekonjunktúra hullámváltozásai voltak, a mostani nagy depresszió azonban a gazdasági élet struktúrájának gyökeres átalakulásában leli magyarázatát. Sokan talán túlzásnak találják a forradalom elnevezést, azonban tény az, hogy nehéz megrázkodtatások, nagy munkanélküliség és nyomor kísérik ezt a szemünk előtt lejátszódó folyamatot, mely egy nagy társadalmi átalakulásnak, egy forradalomnak a csatlakozó előbirnőke. A nehézségek csak átmenetiek: a világ gazdasági élete biztosan halad az egész emberiség sorsának lényeges megjavítása felé vezető úton. A nemzedékünk kötelessége minél gyorsabban és minél kevesebb fájdalommal végrehajtani a súlyos operációt.

Második fontos következtetés az, hogy úgy az államgazdálkodás, mint a magángazdaság kénytelen korrigálni vezérelveit. Az államnak, de főképpen a közüzemi hivatalnokoknak rá kell eszmélniük arra, hogy nem a felek vannak alárendelve nekik, hanem fordítva. Nincs már messze az idő, amikor a hivatalnok ugyanolyan udvariasan fog bánni a felekkel, mint a kereskedőseggel a vevőkkel. A fák nem nőnek az égig, a monopólium csak fikció. A mai fejlett gazdasági élet mindenre talál megfelelő pótlékot. (Pld. ha a vasút túlságosan drága és nem eléggé kényelmes, rögtön megjelenik a színen a konkurens, az autó.) Ez a közgazdasági alaptörvény fogja megtanítani a közszolgáltatásra.

De a magánüzemek is hatalmas lépést tesznek a közüzemek felé. Idejét multa már Marquis d'Argenson örök életűnek hitt mondása is: »Pour gouverner mieux, il faudrait gouverner moins.«* Vége a »laissez-faire« elvének is.** Igaz ugyan, hogy maga az élet megsemmisíti az elősködőt, de ez sokáig tart és nagy károkat okoz. Ha a magán gazdaság kárt szenved, kára ez az államnak is, amit megelőzni kikerülni eminens érdeke.

Ma kómikusnak tűnik fel a tulzó individualizmus és az úgy szintén elavult kollektivizmus szócsatája. »A két tábor hívei hasonlítanak a monda lovagjaiboz, akik élethalálharcot vívtak, annak eldöntésére, hogy a közöttük lévő fára erősített címer aranyból van-e vagy ezüstből, míg végül rájöttek, hogy tényleg aranyból van — az egyik oldala és ezüstből a másik.« (E. Benn, Britain's Industrial Future.)

Mindkét irány egyoldalú és ezért helytelen. Egy kompromisszumos vállalati forma van kialakulóban a közérdeknek alávetett magángazdaság és a magángazdasági elvek alapján vezetett közüzemek. Ezen érdekes tüneményt rengeteg példával lehetne illusztrálni. s hogycsak egynehányat említsek: A Nemzeti bankok részvénytársaságok ugyan, ámbár a részvényesek közgyűlése alapján véve egy hatalom és hatáskör nélküli gyűlekezet, amelynek a tár-

.Hogy jobban kormányozhassunk, a lehető legkevesebbet kell kormányoznunk.

** A magá gazdaságba az állam ne avatkozzon bele.

saság irányításában vajmi kevés szerepe van. Ugyanez áll a magánvasutakró is. Maholnap a közüzemek és a magán vállalatok között lévő különbségek jogi fikciókká válnak, s a magángazdaság szukcesszive önként kollektivizálódik.

•Tökéletes állam és tökéletes állapotok csak az égben léteznek, de az emberek földi államaikban az isteni minta fényében a boldogságot megvalósítani törekedhetnek és elérhetik, hogy országaik nem fognak sokat különbözni a tökéletes államtól.« (Sokrates.)

A reklámról.

Irta: Kovács Antal.

Reklám alatt a szó szűkebb értelmében mindazon eszközök és módszerek összességét értjük, amelyek valamely kedvező bevásárlási, illetőleg fogyasztási alkalomra utalnak. Ez a meghatározás azonban nem meríti ki teljesen a reklám fogalmát, még kevésbé domborítja ki fontosságát és az egész gazdasági életben, ezen belül pedig különösen a kereskedelembe elfoglalt elhatároló, nagy szerepét. Napjaink reklámjának fogalma egész hosszú skáláját jelenti mindazon gondolatoknak és ötleteknek, törekvéseknek és erőfeszítéseknek, amelyek mind oda irányulnak, hogy növeljük eladásunkat, hogy lehetőleg minél jobban kiszélesítsük gazdasági működésünk területét, hogy ne csak eredményesen védekezzünk a konkurrencia ellen, hanem azt le is győzzük. Ez a reklám egy egész gazdasági offenzíva természetével bír, amelynek célja: minél nagyobb piacot, minél több vevőt biztosítani gyártmányaink számára s ami evvel már természetszerűleg együtt jár: a legrövidebb időn belül a lehető legminimálisabb kiadással elérni a lehető legnagyobb eredményt. A szónak ilyen szélesebb értelmében vett reklám már nemcsak egy véletlenül jól sikerült hirdetés vagy hirdetéssorozat, egy izléses és szép röpcédula vagy egy gondosan és talán egész művésziesen felszerelt és berendezett kirakat. Mert az a reklám, melynek segítségével pl. a Škoda-műveknek egynéhány év alatt sikerült a háború utáni autó és géptermetést majdnem békebeli ár- és minőségnyívóra visszavezetni, az a reklám, amely Amerikának megszerezte az európai piacot, vagy amely Bafa cipőinek szinte hihetetlenül nagy kelendőséget biztosít, mélyen beleszánt a gazdasági élet humuszába és megszűnt az eladó részéről kiinduló ajánlat csak külső és egyszerű problémájaként szerepelni annál is inkább, mert ez a reklám már nemcsak az eladót kötelezi és vezeti, de nagymértékben megszabja a vevő igényeinek, szükségleteinek s az ezekben megnyilatkozó szokásainak fejlődését is s mintegy járul hozzá a vevő szükségleti nézetének kialakulásához.

A kereskedelem, nem kevésbé azonban az egész gazdasági élet, egy napról-napra folytatódó verseny, harc, amelyben az győz, aki erősebb, akinek nagyobb az elméleti és gyakorlati felkészültsége, aki ügyesebben és nagyobb

taktikával forgatja a harci eszközöket. Mintahogy ma a politikai harcok is csak előkészület, technika, taktika és pénz problémái, ugyanez áll a gazdasági harcra is. A kereskedő legerősebb fegyvere a jó reklám. És a kereskedőnek élni is kell ezzel a fegyverrel, használni kell ezt, még pedig úgy, ahogy ez neki a legjobban megfelel: nem elég csak egy vagy két módját kiválasztani a reklámirozásnak és csak ezekkel harcolni, hanem csatasorba kell állítani lehetőleg a reklám minden módját és eszközét, mert hiszen a jó hadvezér sem teheti meg azt, hogy a rendelkezésére álló harci módoknak csak egyikét vagy másikat használja ki, mert így a győzelem kisebb reménnyel kecsegtetne. Kihasznál tehát lehetőleg minden módot és minden eszközt, természetesen mindegyiket akkor és ott, amikor és ahol az legjobban megfelel és amellyel az adott körülmények között a legnagyobb sikert lehet elérni. Ugyanezt kell tenni a kereskedőnek is: fel kell vonultatni a reklám minden eszközét és módszerét, mindegyiket a legjobb és legalkalmasabb időpontban mert csak így számíthat arra, hogy a reklámra költött összegnek tényleges eredménye is legyen.

A reklámirozás azonban nem olyan egyszerű és könnyű dolog. Annak, aki egy vállalatban ezzel foglalkozik, sokkal fontosabb feladata van, mintsem hogy minden további nélkül csak egyszerűen kiválassza a reklámirozás mód-szeit. Egy ismeretre, nagy előkészületre és nagy taktikai érzékre van itt szükség. Egy bizonyos meghatározott összeg áll rendelkezésére, amelyet ügyesen és főleg hasznosan kell felhasználni. Minél kisebb ez az összeg, annál nagyobb gonddal és körültekintéssel kell vele bánni. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a legolcsóbb fegyvereket válassza, mert ezek legtöbb esetben nem érnek sokat. Kis tőkével is lehet eredményesen reklámirozni ha azt teljes felkészültséggel, az egész-reklámterv előzetes jó elgondolásával és ami talán a legfőbb: a piac tőkéletes ismeretével használja fel.

A reklám terén Amerika vezet, ahol évenként kb. 1 és fél billió dollárt költenek reklámra, utána Németország következik 1 és fél milliárd márkával. megauapitották, hogy ennek a reklámra áldozott óriási összegnek Amerikában kb. egyharmadát, míg Németországban több mint a felét dobják ki teljesen eredménytelenül. Ezt a nagy pénzpocsékolást azonban nem csak az okozza, hogy izlés nélkül, tervszerűtlenül és helytelen módszerekkel hirdetnek, hanem elsősorban is az, hogy nem ismerik eléggé a piacot, nem ismerik pontosan a természetét és kívánságát azoknak az embereknek, akiket vevőknek akarnak megszerezni. A reklám csak akkor jó reklám, ha hat az emberekre, ha felcsigázza vásárló kedvüket, ha mintegy bebeszéli az embereknek és meggyőzi őket arról, hogy az a valami, az az illető árucikk igenis kell nekik, hogy arra mindenekfelett szükségük van. Hogy a reklám tényleg ilyen nagy hatást gyakoroljon a vevőkre, a reklámirozónak ismerni kell a piacot, nemcsak nagyjából, de részleteiben is, azután pedig nagyon ismernie kell azokat az embereket, akikre hatni akar, ismernie kell természetüket, temperamentumukat fogyasztási nézeteiket, vágyaikat és kívánságaikat. Ha mindezekkel tisztában van, azonkívül ügyesen és izlésesen választja meg a hirdetési eszközöket, biztos lehet a sikerben, mert a hirdetési célokra áldozott összeg nem vész kárba.

A piac ismerete különösen nagy fontossággal bír. A piacot elemezni kell. Ennek az elemzésnek az ad nagy jelentőséget, hogy világosan megmutatja, milyen a helyzet a piacon és egyidejűleg azt is megmagyarázza, hogy mik az okai a piaci helyzet ilyenképen való kialakulásának. Megmutatja, vajjon számíthatnak-e a szükséglet emelkedésére avagy nem, árleszállításra vagy inkább minőségjavításra van-e szükség, megfelel-e a mi eladási szisztémánk és szervezetünk a piac általános követelményeinek, milyen szemmel néz a közönség áruinkra, létezik-e valami előítélet áruinkkal szemben és ha igen, mi az, mennyiben ártanak nekünk a konkurens cégek, mennyiben változtak az általános szükségleti és eladási szokások. Ezek mind olyan körülmények, amelyek ismeretével sokkal sikeresebben harcolhatunk a gazdasági életben s amely ismeretek hiánya nagy hátrányt jelenthet számunkra. A piac elemzésénél újabb és újabb elhelyezési területekre bukkanunk, újabb és újabb eladási lehetőségeket és módokat ismerünk meg a körülményekhez képest ösztönzést kapunk vagy árleszállításra, vagy a minőség javítására, vagy a csomagolás szebbé, izlészesebbé tételére s megtaláljuk azt az alapot, amelyből reklám-ofenzívánkat elindíthatjuk.

Ha szisztematikusan akarjuk elemezni a piacot, legjobb ha egy kérdőívet teszünk magunk elé, mely a vállalat természete szerint magától értőddően mindig más és más kérdéseket tartalmaz. Nagyjából azonban mindig ezekre a kérdésekre kell feleletet adnunk illetőleg keresnünk: milyen az utolsó öt év átlagos szükséglete, hány $\frac{1}{10}$ -kal részesül ebben a belföldi és hány $\frac{1}{10}$ -kal a külföldi termelés, emelkedő vagy csökkenő tendenciát mutat-e a fogyasztás, mi okozza az egyiket és mi a másikat, kik a vevőink, melyik konkurens cég árt nekünk a legjobban és miért, milyen viszonyban van eladási szervezetünk a piac általános szokásaival, eladási szisztémánk megfelel-e a követelményeknek, milyen az eladás lehetősége az egyes piaci körzetekben, milyenek a mi áruink a konkurens cég áruíhoz képest, mik az előnyei, mik a hátrányai minőséget, árat, csomagolást illetően milyen szerepe van az árnak és minőségnek a vevő elhatározása szempontjából, milyen hatással van a reklám az eladásra, milyen csomagolást szeret legjobban a közönség, szípet, díszeset, avagy egyszerűt és praktikusát, a mi reklámkiadásaink milyen arányban vannak a konkurens vállalat reklámkiadásaihoz, mi az a döntő tényező, amely az illető cikkek eladásánál a legnagyobb szerepet játsza, stb. Ezt a kérdőívet természetesen csak nagy gonddal és hosszú tanulmányozás után lehet kitölteni, minden kérdésre pontos és a tényeknek teljesen megfelelő választ kell keresnünk. Ez nem könnyű dolog, különösen napjainkban, amikor a háború után a fogyasztási szokások és a szükségleti cikkek annyira megváltoztak. Nagyon jó, ha minden kérdésnél kikérjük egy néhány szakember véleményét, azoknál a kérdéseknél pedig, amelyek közvetlen a vásárló közönséggel vannak összefüggésben, egyenesen magát a közönséget kérdezzük meg. Amerikában kb. 500 ilyen piacelemző intézmény van, amelyek magánvállalatok részére rendszeresen és egy szélesebb szempontból analizálják a piacot, mindenről, ami csak történik a piacon, értesítik az eladót, főként pedig azokról a körülményekről,

amelyek alapját képezik a jó és eredményes reklámnak. Ez természetesen sok pénzbe kerül, de nagy értéke is van az eladók szempontjából. Európában Angliában, Francia- és Németországban vannak hasonló piac-analizáló ügynökségek, amelyeknek tájékoztató hírei — kisebb területről lévén szó — meg lehetősen olcsóbbak, mint Amerikában.

A piaci helyzeten kívül még egy másik fontos tényezővel is tisztában kell lennünk: ez pedig a vevő, a közönség. Ismerni kell a vevőt és ismerni kell az egész vásárló közönséget, mert enélkül reklámunk nem lehet eredményes. A reklám tulajdonképpen harcot jelent, harcot a vásárlókért, azok gondolatáért, vásárló kedvükért, vásárló hajlamukért, azzal a céllal, hogy kiépiítsen egy bizonyos szükségleti nézetet, lehetőleg minél több embernél s azt meg is szilárdítsa. Az emberek szükségleti nézet nélkül jönnek a világra, nem tudják mire van szükségük és mire nincs, mi használ és mi árt nekik. Csak később, az évek számának növekedésével kapják meg ezt a nézetet többnyire a szülőtől. Hova-tovább mindig újabb és újabb szükséglet lép fel, újabb és újabb árukkal ismerkedik meg az ember és sokszor azt se tudja, hogy ez vagy az a cikk mire is jó mire is kell. Más emberek nézetét vesszük át avagy saját-magunk alkotunk ilyen sokszor egészen helytelen is. Az egész emberi élet egy folytonos fejlődés és természetes, hogy a szükségleti nézetek is folytonosan változnak. Legerősebb ez a folyamat 20 és 30 év között míg 40 év körül már többé-kevésbé megállapodott. Ezt a tényt nagyon figyelembe kell venni mert ennek ügyes kihasználása kétségkívül sikert biztosít a reklámnak. A reklámra hárul itt az a feladat hogy az emberek fogyasztási és szükségleti nézetét kifejlessze a tökéletes és helyes irányban hogy megtanítsa az embereket az egyes árucikkek hasznos illetőleg káros voltának megismerésére hogy bele- nevelje az emberekbe az egészséges szükségleti nézetet hogy az emberek igényeit kifinomítsa s beléjük oltsa a szép a hasznos és kellemes utáni vágyat. Hogy a reklám mindezeknek megfeleljen, arra van szükség hogy az, aki reklamíroz, pszichológus legyen: ismerje az emberek természetét, vágyaikat, kívánságaikat szívüket-lelküket, egész gondolkodásmódjukat, nemcsak nagy általánosságban, de külön-külön minden társadalmi osztályét, a szegényekét épúgy mint a gazdagokét, a hivatalnokokét épúgy mint a munkásokét, külön a nőkét és külön a férfiakét, úgy az öregekét mint a fiatalokét.

Ez szükséges, mert a reklám elsősorban is hatni akar az emberekre, hatni meg csak úgy tud, ha ismeri őket. A reklám és az egész eladás pszichológiája napjainkban egy külön tudomány, külön törvényekkel és elméletekkel, amely nem elégszik meg a csak véletlenül szerzett ismeretekkel, hanem a pszichológiai módszerek egész sorozatával dolgozik. Itt különösen Amerika és Németország vezet. Németországban a kereskedelmi főiskolákon kísérleti intézeteket létesítenek, sőt ott már a nagyobb vállalatok is külön foglalkozni kezdenek az üzlet és reklám pszichológiájával. A közönség megismerésére többféle mód van: vagy nyilvános ankétot rendeznek, amely azonban nem igen hoz igazságos és biztos eredményt, vagy — ami sokkal jobb — egyenesen a vevőkhoz fordulnak vagy írásban, vagy kiküldött, ügyes hivatalnokok útján, akik

Felkeresik a vásárló közönség különböző rétegeit, elbeszélgetnek az emberekkel, megismerik őket, tisztába jönnek egész gondolkozás módjukkal és nézeteikkel. A közönség pszichológiájának megismerésére ez a legjobb mód. Egy érdekes német statisztika megmutatja pl., hogy milyen nagy szerepük van a nőknek az egyes árucikkek bevásárlásánál. Eszerint a nők saját fehér- és ruhaneműik kiválasztásánál teljesen szuverének, döntő szerepük 100, élelmiszereknél 85, luxuscikkekénél 50 százalékos. Ezenkívül férfi fehérneműk vásárlásánál 50 százaléknál nagyobb, férfi zsebkendőkénél 65, férfi ingeknél 35 százalékos szerepük van, 100 eset közül 20 esetben választanak a férfiak számára cipőt és kalapot és 100 eset közül 70 esetben döntő tényezőként szerepelnek férfi ruha és szövet bevásárlásánál. A bevásárlásoknál tehát a nőknek döntő szerepük van, már csak természetüknél és társadalmi helyzetüknél fogva is, amiből az következik, hogy a reklámnak 70—80 százalékban a nők mentalitásához kell igazodni.

Tegyük most már fel azt, hogy teljesen ismerjük a piacot, a keresletet és kínálatot, áruink előnyeit és hátrányait a konkurens cég áruival szemben, ismerjük az eladás lehetőségeit és ismerjük azt a közönséget, amelyet reklám útján akarunk áruink számára megnyerni. Most lehet csak szó arról, milyen összeget áldozunk reklamírozásra és a reklám milyen módszereit fogjuk alkalmazni, mint a szerzett ismeretek alapján célunknak legmegfelelőbbeket. Először reklám költségvetést csinálunk, amely többféleképpen történhetik. Vagy mozgósítjuk az összes rendelkezésünkre álló tőkét, ami azonban egy kicsit hazárd dolog, vagy csak a nyereséget használjuk fel, vagy csak az összforgalomnak egy bizonyos százalékát vagy — és ez a legjobb és leghasználatosabb mód — feltesszük magunknak, hogy ebben az évben ilyen és ilyen összegű eladási maximumot akarunk elérni és a reklámcélokra áldozandó összeget ennek egy bizonyos százalékában állapítjuk meg. Ezután már csak arra kell vigyáznunk, hogy a megállapított összeget minél gazdaságosabban használjuk fel, lehetőleg rendszeresen, egy előre kidolgozott terv szerint, nehogy csak akkor hirdessünk, amikor véletlenül eszünkbe jut. Elhatározzuk, mit fogunk hirdetéseinkben főként hangoztatni, kikhez fogunk fordulni, valamint azt is, hogy milyen reklám-eszközöket veszünk igénybe.

A reklamírozásnak sokféle módja van, nem helyes ezek közül csak egyet kettőt kiválasztani, mindegyiknek van előnye és hátránya a másikkal szemben, úgyhogy a biztos siker érdekében legjobb több módszert egyidejűleg alkalmazni, mert az egyes módszerek mintegy kiegészítik egymást s csak együttes erővel alkotnak élénk, valóban eredménythozó propagandát. Kiválogatjuk tehát a legmegfelelőbb reklámeszközöket, fontosságuk és természetük szerint felosztjuk közöttük a reklámra szánt összeget, lehetőleg havi százalékban. Az ilyen előre elkészített, minden részletében gondosan kidolgozott reklámtervnek meg van az a nagy előnye, hogy tiszta képünk van arról, hogy tulajdonképpen mit is akarunk csinálni, s elejét vesszük minden olyan tévedésnek és felesleges kiadásnak, amibe esetleg a megérkezett szezon lázas munkája, sietsége és idegesség kevergetne bele. Mint érdekességet, felemlítem egy chicagói toalettcik-

gyár költségvetését 1929-ből; eszerint a gyár a reklamirozásra előirányzott összeget az egyes reklámeszközök között a következő arányban osztotta fel:

Hirdetések képeslapokban	43·7 %
Hirdetések napilapokban	18·5 »
Hirdetések szaklapokban	3·1 »
Mintaárak próbára	6·2 »
Mintaárak kiállításokra	0·7 »
Rajzok, klissék	1·6 »
Katalógusok	1·6 »
Kirakatok	12·05 »
Plakátok	3·— »
Egyebek és tartalék	4·35 »
Összesen	100 %

Ebből azt látjuk, hogy az illető cég legtöbbet költött illusztrált és napilapokban való hirdetésekre, továbbá a kirakatokra a többi, szintén fontos és szükséges reklámeszköz mellett, mert az üzlet és az árú természetének a reklám alap ilyen arányú felosztása felelt meg a legjobban.

Meg kell még röviden emlékeznem a reklám legfontosabb és legközkedveltebb eszközeiről, az újsághirdetésről, a plakátról, a kirakatokról, a mozi és fényreklámról, végül pedig az eladó és vevő közvetlen érintkezéséről, mert ez nem más, mint a reklám végcélja s többé-kevésbé ez is reklámot jelent az eladóra nézve, természetesen jót, vagy rosszat.

Ma a legtöbb reklámmal az újság: napilapok, hetilapok és különböző folyóiratok hasábjain találkozunk. Akármilyen sajtóterméket is veszünk kezünkbe, legyen az komoly politikai, vagy művészeti lap, független vagy pártlap, bármilyen szakmabeli folyóirat vagy szórakoztató vicclap: minden oldalon találunk egy-két hirdetést. Ma az újságok a reklamirozás főeszközei. Ez érthető is. A grafikai ipar nagy fejlettsége, a hírcikkírás gyorsasága és olcsósága magával hozta az újságírás nagy elterjedtségét, a sajtótermékek olcsóbbodását. Ennek folytán az újság napi közszükségleti cikké lett s a lakosság minden rétege számára hozzáférhetővé vált éppen olcsóságánál fogva. Amerikában pl. többnyire a hirdetések kedvéért vásárolnak újságot s a nagy amerikai lapok vasárnapi, gyakran 150-200 oldalas számainak 50—65 százaléka hirdetésekkel van tele.

Az újsághirdetéseknél mindezekelőtt a hirdetés nagyságának problémája okoz gondot. Sok kis hirdetés között hasonló kis hirdetés teljesen elvész, talán észre sem veszik. Azenban a túlargy hirdetés sem jó, nem tekinthető át egyszerre, az újságot távolabb kell tartani a szemtől és ez már bizonyos mértékig hátrányt jelent. Az újsághirdetés nagyságának problémáját W. D. Scott, amerikai pszichológus tanulmányozta a következő módon: 50 kísérleti személy elé egy 100 oldalas különböző nagyságú hirdetéseket tartalmazó könyvet tett. Mindenki 10 percig nézegethette a könyvet, azután pedig le kellett írnia, mit jegyzett meg belőle. Az eredmény a következő volt: egész oldalas hirdetésre átlag 6 és félszer emlékeztek, féloldalasra nem egészen 3-szor, negyedoldalasra.

egynél valamivel többször, kisebb hirdetésre pedig átlag $\frac{1}{7}$ -szer. A hirdetések nagyságának és ismétlődésének hatását egy német-amerikai psychotechnikus, H. Münsterberg tanulmányozta, aki 60 újságot tett kísérleti személyei elé 1, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$ és $\frac{1}{12}$ oldalas hirdetésekkel; az egyoldalas 1-szer, a féoldalas 2-szer, a negyedoldalas 4-szer a nyolcadoldalas 8-szor, a tizenkettedoldalas pedig 12-szer szerepelt. Minden személynek egy-egy lap áttekintésére 20 másodperc ideje volt, 2 egymásután következő lap között 3 másodperc szünettel. A vizsgálatszemlékezés átlaga: az egész oldalas hirdetésnél 0.33, a féoldalasnál 0.30, a negyedoldalasnál 0.49, a nyolcadoldalasnál 0.44, a tizenkettedoldalasnál 0.47. Ebből az következik, hogyha a hirdetések rögtön egymásután következnek, megfelelnek a kisebb formájúak is. E. K. Strong, amerikai psychológus valószínűleg törvényeket szabott a hirdetés nagyságát illetőleg. Strong úgy találta, hogy a hirdetés nagysága és annak psychikai hatása nem állanak egymással egyenes arányban. Ha pl. a nagyság 1, 2, 4, 8 stb. sor szerint nő, a hatás nem nő ugyanilyen arányban. Pl. ha a hirdetés tere négyszer nagyobb, psychikai hatása csak kétszer lesz nagyobb, ha nyolcszor nagyobb a tér, a hatás csak négyszer nagyobb stb. Szintén Strong tanulmányozta az egyes hirdetések megjelenése között eltelt idő hatását. Szerinte, ha pl. a hirdetések 1, 2, 4 stb. sor szerinti időközökben jönnek egymásután, a psychikai hatás még az előbbinél is sokkal lassabban nő. Ha az egyes hirdetések között hosszú szünet van, Strong nagyterjedelmű hirdetéseket ajánl, mert az ő megállapítása szerint egy négyhavonként megjelenő egészoldalas hirdetésnek 20 százalékkal nagyobb hatása van, mint két kéthavonként következő féoldalas hirdetésnek együttvéve. Érdekes még Strong azon kísérlete is, amellyel az időbeli intervallumok hatását vizsgálta az egyes egymásután következő hirdetések összeredményére. Négy egyforma nagyságú hirdetést mutatott percnyi, heti és havi időközökben s azt tapasztalta, hogy a percenként egymásután következő négy hirdetésnek 82 százalékkal nagyobb hatása van mint egynek, a második esetben 90 százalékkal nagyobb a hatás, míg a harmadik esetben már csak 45 százalékkal. Amilyen érdekesek és meglepőek ezek az eredmények, olyan hasznosak is lehetnek azok számára, akik újságokban hirdetnek.

A reklám másik fontos eszköze a plakát. Itt rögtön a következő kérdések merülnek fel: hova kell elhelyezni a plakátokat, hogy legjobban hassanak, milyen távolságra legyenek a szemlélés helyétől, hogy úgy a szöveg, mint a kép tisztán látható legyen, milyen szín és színskombináció a leghatásosabb, milyen betűket és milyen illusztrációkat alkalmazzunk a plakátokon? — Kétségtelen, hogy a plakátot olyan helyen kell kifüggeszteni, ahol a legnagyobb figyelmet keltik, lehetőleg olyan helyen, ahol a közönség huzamosabb ideig tartózkodik, állomásokon, séta- és játéktereken stb. Sokan olvassák pl. a villamos kocsik ablakaira függesztett plakátokat is. Ennek legjobb bizonyítékát Drezda lakói adták, akik a villamos kocsikban szándékos hibákkal szövegezett plakátok mindegyikét kijavították.

Az újságokban pl. nagyon alkalmas az újságlap felső fele, különösen a jobboldali negyed míg az alsó baloldali negyed a legrosszabb. A plakátok

színe és színekombinációja szintén jelentős szerepet játszik, amennyiben jó vagy rossz hatással lehet a nézőre. Egy angol plakát-cég szerint legjobban hat a sárga alapú vörös nyomás, majd a fehér alapú zöld és vörös, kékalapú fehér stb. Általában azt lehet mondani, hogy legjobban hatnak a világosalapú sötét nyomások. Ami a plakátok betűit illeti, legajánlatosabb a nagy és kis betűk ügyes alkalmazása; fontos, hogy a feliratok rövidek legyenek, könnyen érthetőek, ne tartalmazzanak rejtvénytyszerű rébuszokat. A plakátok illusztrálásánál ügyelni kell a kép megválasztására, a képnek összefüggésben kell lennie a szöveggel, valamint az ajánlott árucikkkel is, ne legyen túl nagy, nehogy a nézők csak a képet jegyezzék meg és a sokkal fontosabb szöveget, avagy az áru nevét, védjegyét, esetleg magát a céget meg se figyeljék.

Nagyon fontos reklámtényező a kirakat is. Egy szépen és izléseken rendezett kirakathoz sok mindenre következtet a vevő, ami a kereskedőnek csak hasznára lehet s emellett sok esetben nagy hatással van a vevő kedv felcsigázására. A kirakatrendezéshez valószínűs művészi érzék van szükség; minden tárgynak, minden felírásnak meg kell találni a legmegfelelőbb helyet, ahonnan a legkellencebb hatással legyen a vevőre. Ami a kirakat lényegét képezi, azt legjobb közepesen elhelyezni, inkább lentebb mint fentebb. Dr. Lysinski tanulmányozta azokat a kirakatokat, amelyekben az árukon nem volt feltüntetve az ár, úgyszintén azokat is, ahol az árukon értékük is fel volt tüntetve. Eszerint az ár nélküli kirakatoknál az áru elmenő közönség 4 százaléka áll meg, míg az árat is feltüntető kirakatoknál 6-4 százaléka, az első esetben az átlagos szemlélési idő 13-4", az utóbbiban 15-2", az első esetben 9 esetben történik eladás, míg az utóbbiban 24 esetben, az eladott tárgyak száma az első esetben 14, a másodikban 26. Ebből látható, hogy sokkal jobb az a kirakat, ahol az áruk értéke is fel van tüntetve. Az egy- és többszínű kirakatok vizsgálásánál arra az eredményre jutott, hogy a többszínű kirakatok ugyan jobban megragadják a közönség figyelmét, többen és több ideig is nézik, az eladás gyakorisága azonban mégis nagyobb az egyszerű kirakattal bíró üzletekben. Ugyanez áll a díszítetlen és díszített kirakatokra is. A díszített kirakatban inkább gyönyörködik a néző s az árut gyakran észre sem veszi. Sokkal jobb tehát az egyszerű, minden felesleges cicomanélküli kirakat, amellett természetesen lehet szép és izléseken. A kereskedőnek nagy gondot kell fordítania kirakatára, mert a szép és gondos kirakat nagyon hatásos és eredményes reklámeszköz lehet.

A reklám többi eszközeivel nem foglalkozom hosszasan, de kétségtelen, hogy ezek is nagyon hasznos tényezői az üzleti propagandának, ha helyesen és a kellő módon és időben alkalmazzuk őket. Eredményes a mozi-reklám is, ha sikerülten illusztrált, élénk és talpraesett, rövid szövegű. A fény-reklám szintén hasznos propaganda eszköz, mert feltűnő és mindenkinek szemébe ötlök. Egy komoly és szolid céghez azonban komoly és szolid fény-reklám illik, nem pislogó és hunyorgó fényű, mert ez csak bárók és éjjeli lokálok bejárata elé való.

Néhány szót szeretnék még szólni az eladó és vevő közvetlen viszonyáról, rövidebben az eladás pszichológiájáról. Amint már mondtam, az eladás

lefolyása maga is reklám, amit közvetlen az eladó végez el s minél több előnye van a közvetett reklámmal szemben, annál több követelményt is ró az eladóra. Az eladónak itt különösen jól kell ismerni vevője természetét s ahhoz mindenben alkalmazkodnia kell. A vevő mindent megengedhet magának, az eladó semmit. Az eladónak udvariasnak kell lenni, nyugodtnak és türelmesnek, soha nem szabad rossz képet vágnia semmihez. Az eladás nem más, mint egy szolgálat, a vevők szolgálata. Legfőbb követelménye a kölcsönös megbecsülés és kölcsönös bizalom. Az eladó legyen biztos fellépésű, egyenes beszédű, hogy a vevő bizalmat érezzen iránta és árúja iránt s lehetőség szerint teljesíteni kell a vevő minden kívánságát. John Wanamaker, a legnagyobb new-yorki áruház tulajdonosa beszélte el a következőket: »Egy alkalommal aranycsattot akartam ajándékozni édes anyámnak és elmentem egy aranyműveshez, hogy megvegyem. Amikor már egyet becsomagoltattam, szemembe ötlött egy másik, amely sokkal jobban megtetszett nekem s kértem az aranyművest, csomagolja be ezt nekem a másik helyet. De ez kérésemet kereken megtagadta azzal az indokolással, hogy már késő, a vétel már megtörtént s az árú már be is van csomagolva». Ez a kis epizód olyan hatással volt az akkor még szegény és fiatal Wanamakerre, hogy egy nagy áruház megalapítását határozta el, ahol a vevőket majd vendégekként fogják kezelni, semmilyen kérésüket meg nem tagadják, a meg nem felelő árut minden további nélkül kicserélik, avagy visszaveszik. Wanamaker tervét végre is hajtotta, s ma egy nagy áruház tulajdonosa. — Ha az eladást tényleg olyan szociális szolgáltatnak fogjuk fel, az üzletben alkalmazott eladók megválasztásánál nagyon ügyelnünk kell. Egy jó eladó sokat használhat üzletünknek, egy rossz viszont sokat árthat. Ennek a kérdésnek egyes tanulmányozói egyenesen azt követelik, hogy az eladószemélyzet a kiszolgálásban iskolázott legyen.

A vevőnek mindent el kell nézni: a vevő lehet igényes, önérzetes, ideges és ingerlékeny, az eladónak azonban mindig meg kell őrizni nyugalmát, hidegvérét. Az eladónak érteni kell a vevők mindenféle típusú és temperamentumu rétegéhez, együtt kell éreznie a vevővel, bele kell élnie magát az ő helyzetébe. Különösen a nőkkel kell udvariasan és finoman bánni, amit ők mindenekfelett meg is követelnek, már pedig amint láttuk — a bevásárlás legnagyobb részét ők intézik. A francia Rachinel mondja: »Az eladás külön tudomány, amelynek saját törvényei vannak amelyek elsajátíthatók. Az üzlet sikere az eladó személyzet minőségétől függ. Ugy kell eladni, hogy a vevő visszajöjjön, de az árú nem«.

Befejezésül a reklám szövegéről szólok még néhány szót. Itt is nagyon óvatosan kell eljárunk és sok körülményre kell tekintettel lennünk. Először is pontosan tudnunk kell, mit akarunk írni és főként kikhez intézzük a hirdetést. Legyen a szöveg rövid, érthető és érdekes, lehetőleg azonban mindent közölni kell az áruról, ami a vevőt érdekelheti. Legyen a szöveg meggyőző és valószínű, legyen alkalmas a megkívánt szükségleti nézet kialakítására, legyen ha kell lebeszélő, rábeszélő, tudományos, komoly, vagy vicces, szórakoztató, hasson a szívre, vagy az észre vagy egyszerre mindkettőre. Legyen benne

leleményesség és újdonság, és főleg oktasson és tanítson, ismertessen meg minket mindig újabb és újabb hasznos dolgokkal és ilyen körülmények között a reklám nemcsak egyes egyének nyerészkedési vágyának, a konkurrencia ellen indított ádáz és kérlelhetetlen harcnak eszköze, de általánosan emberi, felvilágosító, kulturális és szociális munkát végez, mert hozzájárul az emberi-
ség értelmi színvonalának és egész életstandardjának felemeléséhez.

Pénz és pénzrendszerek.

Irtia: Sárkány János.

A pénz napjainkban a kultúra magasabb fokán álló népeknél általános értékmérőt jelent. Szűkebb értelemben pénznek nevezzük a csere eszközlésére általánosan használt jószágot. A fejletlen kultúra és szervezetlen állam korában szó sem lehetett általános érvényű fizetési és csereeszközzel, hanem pusztán a mindennapi gyakorlati élet hozta létre, hogy a gazdaságilag egymásra utalt területek olyan javakkal fejezték ki a dolgok értékét, amelyek ott általános szükségleteknek voltak tárgyai. Így szerepeltek a forgalomban juhok, szarvasmarhák, fűszerek és egyéb fontos cikkek. Amint a művelődés fokozódásával a fényűvés is terjedt, egyre jobban általánossá vált a nemes fémeknek ipari és kereskedelmi alkalmazása.

A pénz céljaira legalkalmasabbak a nemesfémek, főképpen azonban az arany mivel értékük kevés ingadozásnak van kitéve és belső értékük állandósága a többi javak felett áll.

Az érem valószínűleg Kis-Ázsiából veszi eredetét, azonban, hogy mikor kezdték az első érmet készíteni az bizonytalan. Herodotos a lidyaiaknak tulajdonítja a legelső érmet, míg egyesek szerint Pheidon, Argos királya Kr. e. 700 táján Eginában verette volna az első érmet. Az bizonyos azonban, hogy nem a legrégebb kultúrnépeknek, t. i. az egyiptomiaknak, babiloniaknak és föníciaiaknak, hanem a görögöknek kell tulajdonítani az érme fizető eszközül való használatát.

Ami az érme formáját illeti, az első érme gömbölyded tojásdad, sőt találunk golyóalakukat is. A mai formája a lapos kerekded forma.

Az állam törvényben határozza meg érmerendszerét és annak fontosabb részleteit. Ez a törvény az u. n. érmetörvény. Az érmetörvény egyik legfontosabb rendelkezése az érmesúly megállapítása, amely az érmerendszer és a pénzverés alapjául szolgál. A pénzegység, a pénzverés és a forgalom szempontjából ad egységet és többnyire ezután nevezik el az egész pénzrendszert. Eszerint a pénzegység Franciaországban a frank, a skandináv unió államaiban és nálunk a korona. Angliában a font sterling stb. A főpénzdarab a pénzegység bizonyos többszöröse, mely az érme főtípusának tekinthető, rendszerint megegyezik a pénzegységgel. A pénzláb alatti a súlyegység és a pénzegység

közötti arány értendő, vagyis ebből tudjuk meg, hogy a súlyegységből hány pénzegység verendő. A pénzláb útján könnyen megállapíthatjuk a hazai és a külföldi érmeek értékarányát, relációját, paritását. A pénzláb könnyű, ha a súlyegységből aránylag sok pénzegység készül, ellenkező esetben nehéz.

Az ércpénzek a forgalomban kopásnak, tehát értékcsökkenésnek vannak kitéve. Az állampénztárak az elkopott érmekeket, ha azok súlya a forgalmi súlynál alacsonyabb, visszavonja, vagyis teljes értékükön beváltja. A nemtermészetes kopás, sérülés vagy rongálás következtében megcsonkult érmekeket azonban csak a névérték egy bizonyos hányadéért váltja be.

Az ércpénzeknek háromféle értékük van: 1. Fémérték a bennük foglalt nemesfémérték szerint. 2. Névleges érték amelyen az állam forgalomba hozza. 3. Árfolyam, piaci vagy tőzsdei érték, amely a keresett érmekeknél a névleges értékénél nagyobb lehet, ellenben az annál alacsonyabb nem kedvelt. Minthogy kis fizetésekre nemesféméből alkalmas pénzdarabot kicsiny volta miatt készíteni nem lehet, a nem nemes ércből készült teljes értékű érme pedig nagysága miatt alkalmatlan volna, a kisebb forgalom számára fémértékükönél magasabb névértékű pénzdarabokat hoznak forgalomba. Ezeket nevezzük váltó vagy aprópénznek. Gyakran meszik az is, hogy a váltópénz belső értéke nagyobb a névértékénél pl. a háború alatt forgalomban volt nikkal 20 filléres, melyet később kivontak a forgalomból és vas 20 fillérral pótolta. Azon államokban, ahol arany valuta van forgalomban az ezüstpénz csak mint váltópénz szerepel. A váltópénz elfogadásának kötelezettsége törvényben megállapított bizonyos mennyiségre van korlátozva. Nálunk az 5 és 10 filléresek 10, a 20 és 50 fl. 20, az 1 koronások 100, az 5 koronásokat pedig 250 korona erejéig köteles mindenki egyösszegben elfogadni.

A forgalmi pénzekon kívül vannak még u. n. kereskedelmi pénzek is, melyek azonban csak a külföldi forgalomban használatnak. Ilyen pl. a Mária Theresia tallér, mely még ma is Afrikában, különösen Abeszinában igen kedvelt fizető eszköz.

A pénz is árú, de belső értékének állandóságánál fogva mint a javak értékmérője és mint általános csere és fizetési eszköz szerepel. Az a pénz, mely a pénzdarab belső értékének legjobban megfelel, bír a legteljesebb forgalmi jelentőséggel. Az ércpénzkészletek mennyisége hatással van a gazdasági javak forgalomba kerülő áruk pénzértékének nagyságára. A pénzkészletek szaporítása rendszerint gazdasági fellendüléssel és ezzel kapcsolatosan az áruk, éleltszükségleti cikkek árának emelkedésével jár. Míg a fizetési eszközök csökkentése az áruk pénzértékének hanyatlását idézi elő.

A pénzpolitika kérdései között legfontosabb annak eldöntése, milyen nemesércen alapuljon az ország pénzegysége. E tekintetben a következő rendszereket különböztetik meg: 1) az egyes valutát (monometallizmus), midőn az országos pénzérték kizárólag vagy ezüsből, vagy aranyból készül és csak egy pénznem bír a törvényes fizető eszköz tulajdonságával, 2) a kettős valutát (bimetallizmus) mikor ezüst és arany egyaránt a pénz tulajdonságával bírnak és a fizetéseknel tetszés szerint használhatók, 3) a vegyes valutát, midőn egy

pénznemet ismernek el, de mellette bizonyos összeg erejéig, vagy bizonyos fizetésekre más pénznem is szolgál. Pl. a háború előtt Magyarországon a vámt csak arannyal lehetett fizetni. Ha a kettős valuta csupán a törvények rendelkezésében van meg, de valóságban csak eggyel fizetnek, az illető országnak sánta valutája van.

Miután az ezüst általánosan hanyatló irányzatot mutatott az államok többsége az aranyvalutára tért át.

A forgalom megnövekedésével az ércpénz mellett pénzhelyettesítőkről is kellett gondoskodni. Ilyenek a papírpénzek, mivel csekély súlyuknál fogva könnyen szállíthatók. Azonban más körülmények is vezettek már a pénzhelyettesítők használatára. Legelőször is a középkori közlekedés bizonytalansága a pénztechnika tökéletlensége, melyek következtében a pénzt ötvösöknél bankoknál (kamposzoroknál) tették le, akik erről letéti jegyet állítottak ki, melyek azután pénzgyanánt kerültek forgalomba. Ezekből a letéti jegyekből fejlődött ki a mai váltó, melynek a kereskedelem és közgazdaság terén óriási jelentősége van.

A papírpénz forgalma alatt leginkább a tulajdonképeni papírpénzt, vagy a bankjegyet értjük.

A tulajdonképeni papírpénz értéke a kibocsátó iránti bizalmon kívül a kibocsátás módjától és a beváltás felől tett intézkedésektől függ. A papírpénz alatt kellő fedezet nélkül kibocsátott államjegyet értünk, értéket csak a törvény szigorja nyújt neki.

A másik legfontosabb alakja a papírpénznek a bankjegy, mely a jegybankok által lesz kibocsátva és melyet a bemutatónak akár mikor ércpénzre váltanak be. A bankjegy az államjegy szerepét csak azon esetben veszi át, ha az állam a jegybankot a beváltás kötelezettsége alól felmenti. A papírpénz és az államjegy között nagy különbség van. A papírpénzt az állam bocsátja ki, többnyire nagy szükség esetén, bizonyos szükségleti tárgyak beszerzésére, a bankjegyek ellenben kölcsön nyújtás alakjában bocsátatnak ki. Az államjegy megmaradhat a forgalomban, míg a bankjegy visszakerülhet a kibocsátóhoz a kölcsön visszatérítése alkalmával.

A bankjegy beváltása első sorban a jegybank aktíváinak kellő rendezésétől függ. A bankjegy u. m. más papírpénz jósága, stabilitása az illető pénznem ércfedezésétől függ. Minél teljesebb mértékben van fedezve az illető papírpénz annál nagyobb az árfolyamértéke a külföldi piacokon, miáltal a kereslete is növekszik, ami az illető állam gazdaságára is jó befolyással van.

Ami a fedezeti rendszereket illeti, kettő bir jelentőséggel, még pedig a teljes és a bankszerű fedezeti rendszer.

A teljes fedezeti rendszernél a kibocsátott papírpénzek névértékének teljes mértékben érccel kell fedezve lenni. A bankszerű, vagy részleges fedezeti rendszernél az illető bankjegy egy bizonyos százaléka, rendszerint 20–40 százalék érccel, a többi 60–70 százalék pedig rövid lejáratú követelésekkel (váltó, deviza) van fedezve.

E két rendszer közül a bankszerű, vagy részleges fedezeti rendszer bír

fontossággal. Az első rendszer túlságosan sokat követel és ezért nagyon költséges, figyelmen kívül hagyja azt, hogy a bankjegyek fizetések teljesítésénél úgyis visszakérülnek a bankhoz és így nem egész névértékük erejéig fedezendők készpénzzel.

A bankjegy biztos és azonnali beváltását a legjobban a bankszerű fedezet által érhetik el, minthogy a váltóleszámitolás és a lombardüzlet útján szerzett követelések rövid idő alatt lejárván, a bankjegyek rendes visszafolyását a bankhoz biztosítják, míg rendkívüli esetekről a rendelkezésre álló készpénzkészlet által gondoskodva van. Legtöbb államban a bankszerű fedezet van elfogadva, csak hogy ezek keresztülvitelében igen sok eltérés mutatkozik.

Addig, amíg az állam arra kényszeríti a jegybankot, hogy jegyei fejében ércpénzt adjon, a bankjegy teljes értékben megőrzi pénzhelyettesítő jellegét, mihelyt azonban a bank azok helyett nem tud, vagy nem köteles ércpénzt adni, ilyen esetekben a bankjegy megszűnik pénzhelyettesítő lenni és maga a pénz szerepét veszi át. Az ilyen pénz lényegében papírpénz lesz annak ellenére, hogy szövege szerint a kibocsátó azt köteles ércpénzre beváltani. Az ércpénzre való kötelezettség hiányában az államjegyek és kincstári utalványok is csak papírpénznek tekinthetők. Ha a forgalomban az ércpénz mellett papír is van, akkor a Gresham-féle törvény szerint »A rossz pénz kiszorítja a jó pénzt«, vagyis csakis a papírpénz marad meg a forgalomban, míg az ércpénz fokozatosan eltűnik, külföldre vándorol, vagy thesauráltatik. Ha az államok válságos időkben, pl. háború esetén költségeiket nem képesek az állambáztartás keretei között fedezni, ilyen esetekben a jegykibocsátó intézeteket kényszerítik kölcsönnyújtásra bankjegyek alakjában, melyek beváltását egyben felfüggesztik. Az így fedezet nélkül forgalomba hozott bankjegyek inflációra vezetnek. A világháborúban az európai államok mind kénytelenek voltak papírpénzt forgalomba hozni Anglia kivételével.

A háború kitörésekor az Osztrák-Magyar Monarchia területén az aranypénzek, sőt később az ércpénzek is eltűntek a forgalomból, úgy, hogy az állam kénytelen volt papírpénzt kiadni. Így kerültek forgalomba a papír váltópénzek (20, 50 fil., 1 koronások).

1920-ban dr. Rašin Alajos, a csehszlovák köztársaság első pénzügyminisztere az Osztrák-Magyar Monarchia pénzeit lebélyegeztette, miáltal részben az új állam pénzfedezetét akarta elősegíteni.

Amíg az államjegyek nincsenek túlságosan nagy mennyiségben forgalomban, addig nagyon jól tölthetik be pénzpótló szerepüket, de ha a kormány túlságosan nagy mennyiségben kénytelen az államjegyeket kibocsátani, akkor rendesen az a helyzet áll be, hogy a polgárok kénytelenek ugyan az államjegyeket névértéken fizetésül elfogadni, de nem becsülik őket teljes értékűnek.

Ausztria és Magyarország az egész XIX. században a papírvaluta bajaiiban szenvedett, amennyiben az évszázad elején a Napoleon elleni háborúk és más irányban is folytatott rossz gazdasági politikája következtében az államháztartásának megbillent egyensúlyát nem lehetett helyreállítani, ettől az álla-

pottól a két állam csak 1892-ben szabadult meg, midőn az államjegyeket bevonták és helyettük arannyal fedezett bankjegyeket adtak ki.

Az elértéktelenedett államjegyek néha kényszerítik a kibocsátó államot értékük leszállítására, devalválására. Devalvációja azonban a fémpénznek is lehet. A fémpénz devalvációja a középkorban igen gyakori volt, amikor a kamarai nyereségek, visszaélések és hamisítások folytán az érmek fémtartalma csak ritkán felelt meg a törvényes követelményeknek. A papírpénz devalvációja tulajdonképpen csak későbbi keletű és azokban az időkben fordult elő, midőn oly nagy mennyiségben kerültek piacra a fedezet nélküli papírpénzek. Ennek következtében az illető állam hitele és a papírpénz visszaváltásában vetett bizalma megrendült, miáltal az áruk értéke rohamosan emelkedett viszont a pénzé csökkent, ami a gazdaságra is igen károsan hatott. A leggyászosabb példa a pénzdevalvációra Franciaország; u. i. a forradalom idején több mint 15 milliárd asszignátát bocsátott ki, melynek értéke névértékük $\frac{1}{250}$ -ed részére csökkent. Ausztriában 1799—1811-ig több mint 1 milliárd fr. névértékű bankó cédulát bocsátottak ki, melyek névértékét az 1811-iki pátens $\frac{1}{5}$ -re szállította le és új papírpénzzel helyettesítette.

A pénz értékelméletei.

Iria: Orbán László.

A nemzetgazdaságtan már régóta foglalkozik a pénz értékelméletével, azaz annak a megállapításával, hogy milyen tényezők vannak befolyással a pénz értékére.

Az első ilyen elmélet a metallisztikus pénzelmélet volt. Azt hirdette, hogy a pénz értéke megfelel a benne lévő érc értékének. Ezt az elméletet Knapp professzor a bécsi egyetem tanára 1878-ban kiadott »Die Staatliche Theorie des Geldes« c. művében teljesen megdöntötte híressé vált elméletével. Eszerint a pénz értéke teljesen független az érc értékétől, amelyre alapított.

Ugyancsak nagyon régi keletű a pénz mennyiség elmélete. Legrégibb követői, illetve megalapítói Ricardo és Stuart Mill voltak, akik az elmélet legősibb, u. n. orthodox formáját szövegezték meg: »A pénz értéke fordított arányban áll mennyiségével.« A mennyiség elmélet rengeteg kisebb nagyobb változtatáson ment keresztül, s művelői még ma is élő neves tudósok (Knapp, Wicksell, Bendixen, Liefmann »Geld und Gold«, Engliß »Penize«), ami az elmélet nagy vitalitásáról tesz tanúságot.

A mennyiség elmélet legnevesebb követője Irwing Fisher bostoni egyetemi tanár, aki »The purchasing power of money«* c. művében a kvantitatív elmélet legtökéletesebb szövegezését adja. Ő állította fel az u. n. csere-egyen-

* »A pénz vásárlóereje.«

letet (the Equation of Exchange). Ezen egyenlet alapját a meghatározott időben forgalomban lévő pénz mennyisége és a rajta vásárolt áruk összértéke képezi. Az egyenlet baloldalán az egy év alatt kiadott pénz összmenyisége van, azaz

a forgalomban lévő pénz mennyisége: M (money)

és a forgalmi eggyüttható szorzata:* V (velocity).

Az egyenlet jobb oldala az áruoldal. Azon következtetésből indul ki, hogy a baloldali pénzösszegeből:

$$t' + t'' + t''' + \dots + t^n \text{ árukat vásárolták}$$

ST összmenyiségben.**

Ha ezt a minden árunak egy év alatt vásárolt összmenyiségét (ST) a javak átlagárával p -vel (price — ár) megszorozzuk, megkapjuk az egy év alatt kiadott pénzmennyiség összegét, szóval célunkat elértük, az egyenlet kétoldala egyezik.

Eszerint egyenletünk végleges formája így néz ki:

$$M \cdot V = S \cdot p \cdot T.$$

Ebből a nagyon elmés és szellemes egyenletből sok értékes következtést vonhatunk le. Ha a javak átlagára (p) emelkedik, akkor vagy a vásárolt áruk és javak összmenyisége (ST) csökken, vagy a baloldali pénz összforgalom ($M \cdot V$) emelkedik. Az első eset valószínűbb, mert a forgalmi koefficiens (V) nem elég rugalmas, hosszabb időn keresztül a gazdasági élet fejlődésével párhuzamosan csak lassan nő és a kiadott pénzmennyiséget (M) is csak a legvégsőbb esetekben szokták emelni. Természetes (ST) szaporodás és életnivó emelkedés folytán a szükségelt árumennyiség (p) nő, aminek valószínű következménye a baloldal, azaz a forgalomban lévő pénz mennyiségének emelkedése, esetleg az árak (p) csökkenése. A pénzinfláció (az abnormálisan nagy mennyiségben kiadott pénz) szükségszerűleg áremelkedést idéz elő.

Figyelemztetnem kell arra, hogy a kvantitativ elmélet minden variánsa szerint csak a forgalomban lévő pénzmennyiség jön számításba; a thezaurált, eldugott, illetve forgalomban nem lévő pénzösszegeket a mennyiség elmélet szerint nem létezőknek kell tekintenünk.

Habár a kvantitativ elmélet az idők múlásával sok változtatáson ment keresztül, magva változatlan maradt, ami azzal magyarázható, hogy a mennyiség elmélet a túlméretezett pénzinfláció következtében beállott nagyarányú áremelkedések legegyszerűbb magyarázatát nyújtja.

Ujabb kísérletek történtek a mennyiség elméletnek egyrészt a jövedelem, másrészt a hitelemélettel való pótlására.

A jövedelem elmélet szerint a pénz értékét (illetve vásárlóere-

* Valamely országban pld. 100 millió korona van forgalomban. Tegyük fel, hogy minden egyes korona egy év alatt átlag tízszer cserél gazdát, tízszer lesz kiadva. Tehát:

$$M = 100,000,000$$

$$V = 10$$

$M \cdot V = 1,000,000,000$, azaz az ország lakósága egy esztendő alatt összesen 1,000,000,000 korona értékű árut vásárolt, illetve az ország pénzforgalma 1 milliárd korona volt.

** A matematikában nagy S -el jelöljük valaminek az összeségét, jelen esetben az áruk összeségét. Tehát: $t' + t'' + t''' + \dots + t^n = ST$.

jét) főképpen a pénzbeli jövedelmek nagysága és azoknak a reális jövedelemhez* való viszonya határozza meg.

A jövedelem elméletet legismertebb képviselője Wieser bécsi egyetem tanár (Grundriss der Socialökonomie) a következő alap gondolatokban fejtette ki:

Szerinte meg kell különböztetnünk a pénz személyi (persönliche Wert) és nemzetgazdasági értékét (volkswirtschaftliche Wert). A pénz személyi értékelése a határértékkel (Grenzwert) van összefüggésben; ha bizonyos javak kínálata emelkedik, lehetségessé válik a fogyasztás emelkedése, s a nagyobb kínálat következtében úgy az árú értéke, mint az ára csökken. Csökken azonban a határérték is, azaz a szubjektív, a fogyasztótól függő értékelés is.** A pénz nemzetgazdasági értéke tulajdonképpen a pénzvásárlóerejével (Kaufkraft des Geldes) egyenlő.

A jövedelem elmélet egyenlete a következő:

$$V - E + C = K \cdot p.$$

V = nemzetgazdasági jövedelem (volkswirtschaftliche Einkommen),

E = megtakarítások (Ersparungen),

C = fogyasztási hitel (Credit für Konsumzwecke),

K = egy év alatt felhasznált fogyasztási javak (Konsumgüter),

p = átlagár (Preis).

Az egyenlet jobb oldalán van az egész év alatt felhasznált fogyasztási javak*** összessége, megszorozva az átlagárral, szóval a reális jövedelem****. A baloldalon a pénzbeli jövedelem van. A jövedelemből levonandók a tőkeképződést célzó megtakarítások és a beruházásokra fordított kiadások, hozzáadandók a nyújtott fogyasztási hitelek (amelyek mint jövedelem lettek felhasználva). Így az egyenlet két oldala itt is egyezni fog.

Ezen egyenletből is sok értékes következtetést vonhatunk le. A mértéketlen pénzkibocsátás esetén a nemzeti jövedelem (V) emelkedése az árak (p) emelkedését is maga után vonja. Normális fejlődés esetén a nemzeti jövedelem (V) enyhe emelkedését a fogyasztási javak (K) rendelkezésére álló nagyobb mennyisége egyenlíti ki. Az első esetben a pénz mennyisége növekedett, értéke csökkent, de a reális jövedelem nem változott. A második esetben a pénz vásárló ereje maradt változatlan, míg a reális jövedelem és a forgalomban lévő pénzmenyiség emelkedett.

A hitelmélet szerint (legnevesebb képviselője Dahlberg berlini

* A reális jövedelem nem más, mint a pénzbeli jövedelemért vásárolható javak összessége.

** A határérték elmélet pszichológiai okokból kiindulva a személyi értékelésnek ügyes magyarázatát adja. Ha valaki éhez, az első darab kenyérért nagy áldozatokra képes, azonban az első darab után még éhségét nem csilapította le teljesen, s így a második darabot is igyekszik megszerezni. Természetes: már ezen második esetben éhségérzete nem oly kínzó, azért ez a második darab kenyér számára relatíve kevesebb értéket képvisel, mint az első. A negyedik darab elfogyasztása után már teljesen jól lakott, további étel megismerése szükségtelenné válik. Előkezdett a határértékeléshez.

*** Itt csak fogyasztási javakról van szó és az a lényeges, hogy a beruházások nem vetnek számításba.

**** A reális jövedelem a pénzbeli jövedelemért vásárolható fogyasztási javak összessége. A reális jövedelem állandó nyilvántartása a konjunktúra kutatás egyik fontos segédeszköze.

nemzetgazdász) a pénz értékének alapja a vagyon, illetve a vagyonra, mint biztosítéki zálogtárgyra nyújtott hitel. Az elmélet mintegy a jövedelemelmélet kiegészítője, főbizonyítéka az a tény, hogy a túlzott hitelnyújtás (hitelinfláció) hatása azonos a bankoprés, azaz pénzinfláció hatásával.

Mindhárom elmélet közös hibája ez egyoldalúság. A mennyiségelmélet szerint a pénz vásárló ereje a forgalomtól, a jövedelemelmélet szerint a fogyasztástól, a hitelmélet szerint a hitelkapcsolatoktól függ. A felállított egyenletek gyakorlati értékkel nem bírnak s legfeljebb a kissé komplikált elméletek könnyebb megértését segíthetik elő. A pénz értékét ezer és ezer tényező határozza meg, melyek közül azonban — el kell ismerni — a legfontosabbak a három elméletben felsorolt forgalom, fogyasztás és hitel.

A pénznek magától nincs értéke. A bankjegyek a közös termelési alapra szóló utalványok szerepét töltik be és az ujonnan termelt javak összességétől vonatkoztatják értéküket. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt sem, hogy a pénz felhasználása kétféle: egyrészt bevásárlások (fogyasztási és használati cikkek beszerzése), másrészt beruházások, megtakarítások és adósságtörlesztések. Eszerint tehát a pénz használati ereje mellett a megtakarítási erejét is figyelembe kell vennünk. E két tényező egymás közötti viszonyát, valamint abszolút magasságát a kereslet-kínálat törvénye határozza meg.

Mondjunk le arról, hogy valaha is egységes, egyenletekkel kifejezhető pénzértékelméletünk lesz. Hacsak meg nem elégszünk a felületes meghatározással hogy a pénz értéke (P) fordított arányban áll a mindenkori árnívóval (p) $P = \frac{1}{p}$. Ne becsüljük le azonban a theoretikusok absztrakt fejtegetéseit, mert értékes minikasságuk a nemzetgazdaságtan sok homályos részét világította meg. — Az igazsághoz tévedéseken keresztül jutunk el.

Csehszlovákia külkereskedelmi forgalma 1930-ban.

Irta: Létay Zoltán.

I.

Egy ország gazdasági életének megvizsgálásánál legjobb kiindulási pont az illető ország külkereskedelmi forgalma. Ennek emelkedése vagy csökkenése jelenti az ország gazdasági termelésének életképességét, illetve külföldi versenyképességét. Természetesen tiszta képet csakis a külkereskedelmi forgalomnak több, évekkel visszamenőleg történt összehasonlítása és az egyes hónapok külkereskedelmi forgalmának ugyanezen hónap múlt évi forgalmának a szembeállításával nyerhetünk.

Csehszlovákia külkereskedelmi forgalma 1927-ben 38 milliárd, 1928-ban

40 milliárd, 1929-ben szintén 40 milliárd összforgalommal szemben 1930-ban csak 33 milliárdot tett ki, mely összeggel visszasüllyedt 1926. év deflációs forgalmára és egyben 1924. óta ilyen nemű visszaesést Csehszlovákia külkereskedelmi forgalma nem szenvedett. Ezen óriási mértékű visszaesés természetesen nem egyszerre következett be, hanem a világválság hatása alatt már az 1930. év első hónapjaiban jelentkezett és hónapról-hónapra fokozódott. 1930. és 1929. évek havi forgalmának szembeállításánál látjuk, hogy a visszaesés 1930. szeptemberében 645 millió, októberében 769 millió, novemberében 899 millió és decemberében 1305 millió összegű volt.

E nagyméretű visszaesésnek a világválságon kívül különleges okai is voltak. Ezen okok felderítése céljából szükséges, hogy a behozatalt és kivitelt külön-külön szemléljük. Míg a behozatal 1928-ban 19 milliárd, 1929-ben kerekén 20 milliárd összegű, addig 1930-ban csak 15·7 milliárd, tehát 1930-ban az előbbi 2 év behozatali átlagához képest 3·8 milliárd a visszaesés. A kivitel 1928-ban 21·2 milliárd, 1929-ben 20·5 milliárd volt, melyet összehasonlítva 1930. év 17·5 milliárd összforgalomával, a visszaesés 3·3 milliárdot tesz ki. Ezen visszaesés részleteit természetesen a külkereskedelmi forgalom tárgyát képező árucsoportokban találhatjuk fel. A behozatal 1930-ban 1929-hez képest esett az élő állatok behozatalában 227 millióval, élelmiszerekben 268 millióval, készárúkban 1085 millióval, de legnagyobb visszaesést a nyersáru behozatalában tapasztalunk, mely 2654 millióval volt kevesebb. A kivitel egyes tételeinél szintén tapasztaljuk a hanyatlást, így az élelmiszer kivitel 623 millióval, a nyersanyagok kivitele 641 millióval, a készárukivitel pedig 1741 millióval csökkent.

A behozatalban tapasztalt óriási összegű visszaesés okait keresve, mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy azt az általános árcsökkenés jelentékeny mértékben befolyásolta, azonban — sajnos — nemcsak értékben, hanem az áru mennyiségében is mutatkozik ez az aránytalan eltolódás. Élő állatok és élelmiszerek behozatalában mutatkozó csökkenés mezőgazdasági szempontból előnyösnek mondható, mert termelésünk emelkedését jelentené, azonban az élelmiszerek behozatalát inkább az ipari termelésünk visszaesése folytán beállott kisebb kereslet, illetőleg kisebb fogyasztás befolyásolta. A nyersanyag behozatalában mutatkozó visszaesést részben az árakban bekövetkezett csökkenés, másrészt azonban ipari termelésünk kevesebb nyersanyagszükséglete okozta, mely fényt vet ipari termelésünk hanyatlott foglalkoztatottságára. Az egyes árucsoportokban, de főleg a készáru kivitelben bekövetkezett visszaesés ipari termelésünkben érezteti hatását és ebből kifolyólag az általános jólétre, munkalehetőségre s ugyanúgy mezőgazdasági terményeink fogyasztási lehetőségeire is hatással van.

Amint már említettem, a kivitel csökkenését nagyban előmozdította a világválság is, azonban ha az egyes árucsoportok illetve egyes piacok szerint bekövetkezett visszaesését külön-külön tesszük vizsgálat tárgyává, hamar tapasztalni fogjuk, a kivitel csökkenésének a már fentebb említett különös okait. Tapasztalni fogjuk ugyanis, hogy kivitelünk egyes árucsoportokban és egyes

piacokon nagyobb visszaesést mutat, mint másokon. Ennek okait legnagyobb részt az állam külkereskedelmi politikájában kell keresnünk. Habár nem tartozik a tárgyhoz, de röviden szükségesnek tartom megemlíteni, hogy Csehszlovákiának éppen a legszomszédosabb államok legtöbbjével nincs tarifális kereskedelmi szerződése, vagyha van is, akkor sem kielégítő. Így nincs kereskedelmi szerződése Csehszlovákiának Németországgal, ahová kivitelének körülbelül 20 százaléka irányul, ugyancsak nincs kereskedelmi szerződése Jugoszláviával, ahol kivitelünk igen jelentékeny része talál elhelyezést. Romániával csak 1930. június 7-én jött létre tarifális szerződés, Lengyelországgal van ugyan kereskedelmi szerződésünk, azonban Lengyelország saját termelésének védelmére sok olyan önnálló intézkedést léptetett életbe, amely Csehszlovákia ipari termelését súlyosan sérti. Ugyancsak nem felel meg a követelménynek az osztrák kereskedelmi szerződés sem, amit éppen most 1931. februárjában készülnek revízió alá venni. A legrendezettebb külkereskedelmi viszonya Csehszlovákiának az 1927-ben kidolgozott kereskedelmi szerződés alapján Magyarországgal volt, amely szerződést azonban Csehszlovákia 1930. júniusában felmondta és december 15-én érvényét veszítette.

A külkereskedelmi forgalom megítélésénél még egy tényezőt kell figyelembe venni és pedig a külkereskedelmi forgalom mérlegét, mely a behozatalnak s kivitelnek az egymáshoz való viszonyából ered. Rendszerint azt a külkereskedelmi mérleget tartjuk előnyösnek, amely kiviteli többlettel, azaz aktívummal záródik. Ezen aktívum azonban nem jelenti okvetlenül az illető ország gazdasági életének prosperitását és nem okvetlenül feltétele egy ország bevételi többletének. Mert van ország például Svájc, ahol az ország jóléte nem a termelés nagy kiviteli többletéből, hanem az országba özönlő idegenek által behozott értéktöbbletekből ered. Csehszlovákia esetében azonban, ahol a gazdasági élet súlypontja az ipari termelésen nyugszik, igen fontos szerepe van a kiviteli többletnek. Ez a kiviteli többlet Csehszlovákia külkereskedelmi forgalmában némi visszaesséssel igen tekintélyes volt. Így 1926-ban 2·6, 1927-ben 2·2, 1928-ban 2 milliárd, 1929-ben leesett egy fél milliárdra, mely mutatja kivitelünknek az 1929. évben elszenvedett veszteségét. 1930-ban ismét 1·8 milliárd volt a kiviteli többlet, ez azonban nem ipari termelésünk normális fejlődéséből, illetőleg kivitelünknek egészséges emelkedéséből származik, hanem ellenkezőleg, termelésünkben beállott nagyméretű stagnációnak a következménye.

II.

Rátérve az egyes árucsoportok, illetve iparágak külkereskedelmi forgalmának az ismertetésére, látni fogjuk, hogy ezen iparágakat két csoportba oszthatjuk. Az első csoportba sorozhatjuk azon iparágakat, amelyek a termelés kivitelét nézve betegnek mondhatók, a másik csoportba pedig azon iparágakat kell sorolni, amelyek csak átmenetileg a válság ideiglenes hatása alatt szenvednek. Az előbbi csoportokba tartoznak a textil-, cukor-, malátá- és faipar, amelyek kivitele évről-évre jelentékeny csökkenést mutat. A másik csoportba pedig a szén-, vas-, üveg-, bőr- és a papíripar tartozik, amelyek kivitele eddig vagy nem csökkent, vagy pedig a csökkenés csak legujabban 1930-ban jelentkezett.

A textiliparnál a pamutárak kivitele 1927-ben 3·1, 1928-ban 3, 1929-ben 2·9 és 1930-ban 2·4 milliárd volt. A gyapjuárak kivitele 1928-ban 2·2, 1929-ben 2·1 és 1930-ban 1·7 milliárd. A textilipar kivitelének csökkenése nem egyedül egy alacsony árnívónak az eredménye, mert ugyanakkor csökkent ezen iparág nyersanyag behozatala is. Így a nyerspamut behozatal 1927-ben 160, 1928-ban 137, 1929-ben 134, 1930-ban már csak 121, a nyersgyapju behozatal 1928-ban 41, 1929-ben 39 és 1930-ban 36 ezer tonna volt. A pamutipar kivitelének csökkenését befolyásolta a kedvezőbb feltételek mellett termelő államoknak a külföldi piacokon, de főleg a Balkánon történő fokozatos térhódításai. A textilipar kivitelének évről-évre történő csökkenése igen aggasztó jelenség, mivel a textilipar egész kivitelünknek igen tekintélyes részét képviseli. 1928-ban 24·5%, 1929-ben 24·3% és még 1930-ban is 23·4%-ot tett ki. Természetes, hogy a textilipar kivitel csökkenése ezen iparág kisebb foglalkoztatottságát, sőt némely esetben egyes textilüzemek bezárását vonta maga után.

Hasonló a helyzet a cukorkivitelnél is. 1928-ban 1700 millió volt, 1929-ben 1070 millióra esett le, vagyis az előbbi évhez képest 630 millió veszteséget szenvedett. 1930-ban a kivitel értéke 807 millióra csökkent, ami szintén egy-negyed milliárd veszteséget jelent. Ezen óriási méretű veszteségnek az oka az erős konkurenciában nyilvánul meg. T. i. cukor termelésünk kivitele szemben találja magát különösen Jávának és Kubának erősen megnövekedett cukorkivitelével, amit lehetővé tesz az olcsó nádcukor termelés az európai répacukor termeléssel szemben. Ami cukorkivitelünk van, azt is csak állami támogatással tudjuk elérni, habár a történelmi országok legnagyobb részének és Szlovenszko magyar lakta déli részének talaja és klímája predestinálja az országot a répacukor termelésre.

Mezőgazdasági termelésünk másik legfontosabb terményének, a malátának kiviteli esélyei szintén erősen csökkentek, mivel Németország, ahova 1927-ben maláta termelésünk kivitelének 26 százaléka talált elhelyezést önellátási gazdasági politikájából kifolyólag olyan magas védővámokat léptetett életbe, hogy az ezelőtt odairányuló s mintegy 500 ezer mázsát kitevő kivitelünket majdnem teljesen lehetetlenné tette.

Faipari kivitelünk 1927-ben 319, 1928-ban 272, 1929-ben 195 és 1930-ban 151 ezer vagon volt, úgyhogy 1930. évi kivitel az 1927. évi kivitelnek kevesebb, mint a felét tette ki. Az erdőgazdaság és faipart ezen számokban visszatükröztetett katasztrófális helyzete a legutóbbi időben szinte végveszélyhez juttatta a magyar kereskedelmi szerződés felbontása, melynek következtében december végén Magyarország határait a mi odairányuló fakivitelünk előtt teljesen lezárta. Fakivitelünknek több mint a fele Magyarországon nyert elhelyezést a pillanatnyilag még csak képet sem lehet alkotni arról, hogy mi fog történni erdőgazdaságunkkal és faiparunkkal, ha a magyar vámháború hosszabb ideig fog tartani, avagy annak következtében a faipar elhelyezési lehetőségei Magyarországon még egy újból megkötendő kereskedelmi szerződés után is tért veszítene.

A másik csoportba sorakoztatott árúk közül a szén kivitele az elmúlt

években emelkedő tendenciát mutatott, amennyiben a szén kivitele 1927-ben 5,8, 1928-ban 5,7, 1929-ben 6 millió tonnát tett ki. A visszaesés itt csak 1930-ban mutatkozott, amikor a szénkivitel 4,8 millió tonnára esett le.

Az üveg- és a bőipar kivitelében ugyanaz az alakulás észlelhető, mint a szén kivitelben. Itt is az előbbi években emelkedés tapasztalható csak 1930-ban volt némi visszaesés.

A papíripar kivitelében egyelőre nem mutatkozik visszaesés, amennyiben 1930-ban ugyan úgy, mint 1929-ben a kivitel értéke 470 milliót tett ki.

Egyedül a vasipar az az iparág, melynek kivitele bizonyos emelkedést mutat. 1927-ben 1,6, 1928-ban 1,8, 1929-ben ugyancsak 1,8 milliárdot kitevő kivitele, 1930-ban 1,9 milliárdra emelkedett. E kivitelemelkedést azonban csak a belföldi árak rovására tudják elérni, amennyiben vaskivitelünk jelentékeny része orsz. szállítmányból áll, ami nagyon alacsony áron, a termelési költségeken aluli áron történik, s így az árdifferenciát a belföldi fogyasztásnak kell megfizetni. Súlyosbítja a helyzetet, hogy a vasipar nyersanyagszükségletének legnagyobb része külföldről származik s így a vasipar kivitelének hasznából a külföld részesedik.

A már említett mezőgazdasági termények kivitelén kívül esett 1930-ban 1929-hez képest még a gabonaneműek kivitele 300 millióval, a gyümölcs és zöldségtermékek kivitele pedig több mint 130 millióval.

Az előrebocsátottakban röviden ismertette Csehszlovákia 1930. évi külkereskedelmi forgalmát, sem az ipari sem pedig a mezőgazdasági termelés külkereskedelmi forgalmában nem látunk kedvező momentumot, sőt minden adat gazdasági életünk pangását tükrözi vissza. Nem nehéz ezek után következtetni arra, hogy ha a kormányzat nem igyekszik megfelelő kereskedelmi politikával a világválságnak ezen káros hatását enyhíteni s egyben külföldi piacokon érdekeit megvédeni, térhódítását előmozdítani, akkor a már most is ijesztő mértéket öltő munkanélküliség további növekedését várhatjuk, valamint pénzügyi téren is igen kellemetlen meglepetések érhetik az itteni gazdasági életet.

Csehszlovákia mezőgazdasági termelése.

Irtó: Gyönyör István.

»Európa a világháborúban krisztusi munkát végzett, — mondotta Dr. Mágócsy Dietz Sándor úr — egyik közgazdasági szemináriumi előadásán, — mert ugyanakkor, amikor megváltotta a világot, gazdaságilag keresztre feszítette önmagát.«

Mezőgazdasági világválság kezdődött a háború után, s ezzel egyidejűleg köztársaságunk, és annak keretén belül Szlovénia és Ruszinszko is súlyos válsággal küzd.

Az a súlyos helyzet, amelyben mezőgazdaságunk már évek óta sanyósodik, szükségessé teszi, hogy a válság okait keressük, vizsgálat tárgyává tegyük, hogy vajon mezőgazdaságunk a világválsággal teljesen azonos okokra vezethető-e vissza, avagy a mi mezőgazdaságunk válságának ezen kívül különleges okai is vannak.

Ugyanakkor, amikor a fent feltett kérdésre választ iparkodunk adni, keresnünk kell azokat a lehetőségeket és adottságokat, melyek e válságot enyhítenék, ill. a mezőgazdaságnak oly átalakulási lehetőségeit okoznák, hogy ezáltal mezőgazdaságunk jövedelmezősége biztosítva volna; a beteget gyógyítani kell, ha nem akarjuk, hogy elpúsztuljon. Hogy gyógyításunk eredményes legyen mindenek előtt a betegség okait kell kikutatnunk. Mivel pedig itt az okok a termelési és értékesítési viszonyokra vezethetők vissza, valamint a helytelen gazdálkodásra, legelső sorban ezeket kell ismernünk.

Köztársaságunk 14.035 ezer ha területéből 1925-ben 13.309 ezer ha, tehát az összetalaj 94,8% állt művelés alatt. Ez a terület huszonötötől fogva növekedő tendenciát mutat, úgy hogy 1928-ban már 13.418 ezer ha-t tett ki, tehát 0,8%-os emelkedést ért el rövid három év alatt.

Százalékokban kifejezve ebből 43% szántóföld, 33% erdő, 9,6% rét, 8,2% legelő, 1,8% kert és szőlő egybevéve, műveletlen talajra, útakra s háztelkekre 4,3% esik.

Ha már most Szlovenszkót vizsgáljuk a művelés alatt álló terület megoszlása szempontjából, rögtön észrevesszük, hogy ott ezen terület megoszlása más. A szántóföld terjedelme az egész művelt területhez viszonyítva százalékban csak 34,2%-ot tesz ki, s ezzel szemben az erdőtalaj 36,7%. Ugyancsak ilyen eltéréseket tapasztalhatunk a legelő vizsgálásánál. Szlovenszkó legelőterülete a művelés alatt álló talaj 12,2%-át teszi ki. Ez helyén való, de miért szorul akkor Csehország behozatalra vágómarhában, amikor ezt Szlovenszkó is kitermelhetné? Hisz legelőterülete megengedi! Egyébként a rét 9,9%, kert és szőlő 1,2%-át teszi ki a művelés alatt álló területnek.

E számok vizsgálatánál a történelmi országok gazdasági helyzetének javítása a rendelkezésre álló nagyobb adottságok mellett, sokkal előnyösebben volna elérhető, mint Szlovenszkó és Ruszinszkóé. A történelmi országok rét és legelő, valamint erdő területe nem foglal el annyit a megművelés alatt álló összterületből, mint Szlovenszkón és Ruszinszkón, bár az utóbb említett területek is biztosíthatnának jövedelmezőséget kellő gazdasági irányítás mellett, melyet ma nélkülöznek.

Képezze most már ezek után vizsgálatunk tárgyát, hogyan oszlik meg a különböző növényfajok között a szántóföld, mely 1925-ben 5.911.000 hektárt, 1928-ban pedig 5.992.000 ha-t tett ki.

1925-től kezdve a gabonaneműekre eső rész folyton emelkedik, 1929-ben 3.658.000 ha, a megművelés alatt álló terület 59,4%-a. Ezzel szemben a hüvelyesekre eső terület csökken az utóbbi évek folyamán és 1929-ben már csak 109 ezer hektár, az összművelés alatt álló terület 1,6%-a.

Kereskedelmi növényekkel bevetett terület 70.000 hektár körül mozog. A zöldségtermékek művelési területe emelkedik, 1929-ben 36.000 hektárra ugrik fel. Ugyanakkor sajnálatos képet mutat köztársaságunk takarmánytermelési grafikonja, mert míg 1925-ben takarmánynövényekre 1,119.000 ha terület esik, 1929-ben ez a terület már csak 953.000 hektár, azaz 15.4%.

A takarmánynövényektől elvont terület legnagyobb részét nyilvánvalóan a gabonanövények foglalták le. Ez két irányban helytelen. Miért? Gazdasági principium, hogy a gabonanövények a művelés alatt álló területnek legfeljebb csak 50%-át tehetik ki, (köztársaságunkban ez 1929-ben mint fentebb említettem 59.4%). Másodszorban azért nem előnyös a gabonatermő vidékek növelése, mert hisz a gabonatermelést érintette a legerősebben a világválság. Gazdasági irányunk ilyenkor való szemléltetésénél feltűnően szembeötlő annak helytelensége. Helyesebb volna tehát az intenzívebb állattenyésztés, amely a mai körülmények mellett nagyobb jövedelmezőséget biztosítana, mint a világválsággal küzdő alacsony gabonárak. S mit látunk ezzel szemben; köztársaságunkban a takarmánynövényekre eső terület, s a vele együtt járó állattenyésztés csökkenését, valamint a legelők szántóföldnek való feltörését. (A legelő terület 1925-től 1,199.000 hektárról, 1929-ig 1,151.000 hektárra apadt.)

De nem csak a takarmánynövények és legelő rovására növelt gabonatermő talaj növelése helytelen. Indokolatlan a hüvelyesek talajának csökkentése is. Előnyös a zöldségtermelés fokozása, melynek mint fentebb említettem, köztársaságunkban grafikonja 1925-től felfelé haladó ívet mutat.

Nézzük most milyenek eme változások Szlovénországon és Ruszországon. A fent vázolt helytelenségek itt is mutatkoznak, azonban korántsem oly fokozott mértékben, mint egész köztársaságunk területén.

A gabonanövényekre eső terület növekedése itt is tapasztalható. A kereskedelmi növényekre szánt terület némi emelkedést mutat fel. A káposzták helyzete is emelkedő tendenciájú. Zöldségtermelésünk szintén ez vonatkozik, de annál inkább szembeötlő a már előbb egész köztársaságunkra vonatkoztatott takarmánynövényekre szánt terület csökkenése.

A szántóföld eloszlása a különböző növényfajok között százalékban kifejezve a következő: gabonanövények 66.4%-át, hüvelyesek 1.3%, kereskedelmiek 1.1%, káposzták 16.4%, zöldség 0.6%, takarmány 11.1%-át teszik a művelés alatt álló összterületnek. A gabonanövényekre eshető terület 16.4%-kal lépte át a megengedett határt.

A művelés alatt álló terület megosztásának általános ismertetése után térjünk át az egyes növényekre eső területek vizsgálására, mégpedig elsősorban is az egyes gabonafélék területi változásaira.

Az őszi búza aratási területe nőtt. A rozs terület hatalmasabban emelkedést mutat. Ugyan ez mondható az árpa és zab területére is. Ezekkel az emelkedésekkel szemben hatalmas mértékben esett a tengeri és a cukorrépa termési területe.

Az utolsó két évben a termési területek százalékos elosztása a következő:

1929-ben a búzaterület az összterület 12.7%-át teszi, míg a rozs: 17.1%, a tengeri csak 2.1%, cukorrépa pedig 3.9%.

E két utóbbi esésének helytelensége nyilvánvaló lesz előttünk akkor, ha megfigyeljük a termeléssel szemben támasztott követelményeket.

A tengeriterületben beállt visszaesés teljesen indokolatlan, mert míg: a cukorkivitel csökkenésével megtudjuk magyarázni a cukorrépa termőterületének csökkenését, amely nem tud versenyezni a nádcukorral, addig teljesen érthetetlen előttünk a kukorica termőterületének csökkentése, akkor amikor kukoricából behozatalra szorulunk. Védővámokkal kellene emelnünk a tengeri többtermelését, nem pedig a megfelelő tengeri talajnak más alá való felhasználásával. A kapásnövények termelése 50%-ig amúgy is szükséges, hogy a talajt munkálják, s így termőképességét biztosítsák.

Szlovenszkon és Ruszinszkóban az egyes növényekre eső terület vizsgálásánál szintén tapasztalhatjuk a búzaterület kisebb fokozását. Emelkedést találunk úgyszintén a rozs termőterületében. Ezzel szemben a tengeri és cukorrépa termőterülete itt is csökkenést mutat, azonban ez a csökkenés is relative kisebb, mint a történelmi országokban. Ebből nyilván látható, hogy inkább a történelmi országok mutatnak helytelen fejlődést, ami ép a cukorrépa termelésénél tűnik fel; Csehszlovákia több a cukorgyár, több a répacukor termelésére alkalmas vályogtalaj, és mégis itt és Morvaországban nagyobb a cukorrépa termőtalajának csökkenése.

Százalékos elosztásban őszi búzára 17%, rozsrá 11.3%, árpára 15.4%, zabra 11%, tengerire 5.7%, cukorrépára 2.4%, burgonyára 11.7% esik a termőtalajból 1929-ben.

A termőterületek ezen általános ismertetése után vizsgáljuk meg végül a termésmennyiségeket.

A búza- és rozstermés kisebb-nagyobb ingadozás után emelkedik. A rozshozam 1929-ben elért 17,981.200 q-t. Természetes, hogy ez a nagy hozam meghaladta szükségletünket, melyet megállapíthatunk abból is, hogy a termőterületet tovább nem fokozták. Rozstermelésünk 1929-ben nagy feleslegekkel zárult, csak azért is, mert a külföld elzárkózott politikája miatt kivitelünk is csökkent. Árpa termésünk 1930-ban közel másfél millió q esést mutat. E termelést nagyban befolyásolja az amerikai prohibíció, mely megakadályozza a maláta bevitelt, s így a köztársaságot egy jelentős külföldi piactól fosztja meg. Viszaesésére az is fényt deríthet, hogy a 13 millió q-val talán már túltermelés állott be.

Cukorrépa termelésünk szintén esett, mert míg 1924-ben 83 millió q-t, tett ki, ezzel szemben 1929-ben már csak 62 millió. Csak természetes, hogy ez a csökkenés jelentős mértékben befolyásolta a köztársaság bevételeit, tudva azt, hogy ép a cukortermelés biztosítja mezőgazdaságunk legnagyobb jövedelmét.

A búzatermésnél fokozott emelkedés tapasztalható, 1930-ban 14 millió q, ami megokolt is, mert Csehszlovákia ebben behozatalra szorult, de viszont mezőgazdaságunkra hátrányos, mert a termőterületnek több, mint 50%-át foglalják el a gabonaneműek.

Ezek után, ismervé a termelési területeket és terméseredményeket, önkénytelenül felelnünk kell egy kérdésre, mely nyitva áll előttünk; helyes irányban halad-e a köztársaság mezőgazdasági termelése? Hogy erre választ adhassunk, az ismerten kívül ismernünk kell még köztársaságunk átlagtermését az egyes mezőgazdasági növényekben.

Ezeknek a vizsgálatánál érdekes észleléseket tehetünk. Míg a gabonaneműekben az átlagszám rohamos emelkedést mutat 1928-ig, innen az átlagszám rohamosan esik. Ezt a következőképpen magyarázhatjuk; 1920-ban a véres fordulás után megfelelőbb művelés és megfelelőbb emberi kéz veszi gondozás alá a háború alatt parlaggá degradálódott, vagy csak hiányosan művelt földet. Az eredmény rögtön látszik. 1928-ig nőtt az átlagszám, itt azonban a helytelen gazdálkodás következtében (a gabonaneműeknek 50%-on felüli terület foglalása) hanyatlás áll be. Természetes, hogy ezen átlaghozami csökkenés súlyos hatást gyakorol a gabonaneműekből eredhető jövedelemre. Ugyancsak ez áll különösképpen cukorrépa termelésünkre is, mert ehhez hasonlóan szintén, átlagtermési szemszögből nézve, esés észlelhető, 1920-tól kezdve. Azt a hátrányt, melyben köztársaságunk cukortermelése szenved, szintén az egyes gazdasági növények helytelen elosztásával magyarázhatjuk.

Csak természetes is, hogy Szlovenszko átlaghozamra egész köztársaságunkhoz viszonyítva még sajnálatosabb képet mutat. 1927-ben átlaghozam őszi búzából ha-kint q-ban Csehszlovákiában 12,7, míg Szlovenszkon csak 14,2, 1928-ban köztársaságunkban 18,6, Szlovenszkon 16, 1929-ben köztársaságunkban 17,7, Szlovenszkon 15,6. Bármily gazdasági növényt is veszünk szemügyre, látni fogjuk Szlovenszko alacsonyabb mezőgazdasági kultúráját. Szlovenszko mezőgazdasági kultúrája nem oly magasfokú, mint a történelmi országoké, s ebben kereshetjük a kevésbé intenzív gazdálkodás okát. Az ok megszüntetése, s így Szlovenszkonak gazdasági tekintetben a történelmi országokhoz való felemelése érdekében, elkerülhetetlenül szükséges volna, hogy a szlovenszkoí gazdák szakoktatásban részesüljenek, magukévá téve ezáltal az okszerű gazdálkodást és az azzal együttjáró többtermelést, hogy felvehetnék a versenyt nyugati testvéreikkel. De ez ok mellett Szlovenszkon nagy szerepet játszik a pénzhány, mely gazdáinkat teljesen elzárja a tökéletesebb mezőgazdasági berendezés beszerzése elől. A pénztelenségen volna hivatva segíteni a hitel, de ez oly drága, hogy menthetetlen romlásba sodorja a vele próbálkozót.

Előadásom eddig elmondott részéből mindenki felépíthette magában a köztársaság, s egyben szűkebb hazánk Szlovenszko mezőgazdasági képét. A kép szomorú, s én csak azt a szót adhatom neki címül, melyet ma utonutfélen hall az ember: krízis. Krízis ez tehát, melynél nem maradhat mezőgazdaságunk; vagy jobbra, vagy balra meg kell indulni, de hogyan? Próbáljuk megoldani a köztársaság mezőgazdasági válságát a világválság keretein belül, s ha ezt megoldjuk, megoldva áll előttünk minden, mert — úgy hiszem — a mezőgazdaság prosperálása teszi függővé társadalmi oszálályaink

jólétét, megelégedését, s csak a jólét és megelégedés keretein belül lehet egészséges kultúrfejlődés.

Egyedüli és kritizálhatatlan megoldás marad az állattenyésztés fellendítése, már csak azért is, mert sertésben, s húspan behozatalra szorultunk. És éppen ebben látszik mezőgazdaságunk helytelen iránya, mert évről-évre csökken a takarmányterület, évről-évre törik az állattenyésztéshez szükséges legelőterület. A kormány volna hivatva életrehívni az egészséges állattenyésztést, egyrészt védővámokkal, másrészt tenyészállatok olcsó beszerzési lehetőségével, valamint a mérhetetlen drága takarmányvetőmagvak olcsóbb segélyével. Az olcsóbban beszerezhető bükköny, lóhere, lucerna stb. magvak kézhezkapása után, különösen kiscsordáinknál, nagyot lehetne lendíteni az állattenyésztésen, mert manapság — én úgy hiszem — ez az egyetlen akadálya a fent említetteknek az állattenyésztés visszaesésének.

Ugyancsak gyöngye, és korántsem megfelelő baromfitenyésztésünk, melynek céltudatos intenzívebbé tételére minden tőlünk telhetőt meg kellene tenni. Míg más államok e tekintetben már kiépített terv szerint megszervezett baromfitenyésztő és értékesítő szövetkezetekkel rendelkeznek, addig nálunk a baromfitenyésztés primitív alapokon áll. A komáromi központi és baromfitenyésztő egyesület egyedül foglalkozik intenzíven baromfitenyésztéssel.

A világtörténelem véres eseményeinek rúgója mindég a gazdasági helyzet, a gazdasági viszonyok voltak, s valóban nem mondok merészet, ha a *Cherchez la femme* közmondást ezzel helyettesítem:

Cherchez l'oeconomie!

A Csehszlovák Köztársaság területi és népeségi viszonyai, foglalkozási és szociális megoszlása.

Irta: Létay Ferenc.

Egy ország lakosságának statisztikai leírásánál általában a népszámlálás adatai veendőek alapul. A Csehszlovák Köztársaságban az első népszámlálás 1921. február 15-én történt. Ezen népszámlálás alkalmával a Köztársaság 140.394 km²-nyi területén 13.613.172 lelket számláltak, e szerint 1 km²-re 97 lakos jutott.

A legutóbbi (1930. december 3-iki) népszámlálás szerint a Köztársaság lakosságának száma 14.726.128; 1 km²-re tehát 105 lakos esik, ami az 1921-es népszámlálás adataival szemben 8,18% szaporulatot mutat.

Országrészek szerint a lakosság száma a következő:

A Történelmi országrészek (Cseh-Morvaország és Szilézia) 78.802 km²-nyi területén 1921-ben 10,005.734 volt a lakosság száma, 1 km²-re 126 lélek jutott; 1930-ban 10,669.888 a lakosság száma, 1 km²-re 135 lélek esik, a szaporulat 6.6%.

Szlovenszko 48.936 km²-nyi területén 1921-ben 3,000.870 volt a lakosság száma, 1 km²-re 61 lélek jutott. 1930-ban 3,330.900 a lakosság száma, 1 km²-re 68 lélek esik, a szaporulat 11%.

Ruszinszko 12.656 km²-nyi területén 1921-ben 606.568 volt a lakosság száma, 1 km²-re 48 lélek jutott. 1930-ban 725.400 a lakosság száma, 1 km²-re 57 lélek esik, a szaporulat 19.6%.

1929-ben a Köztársaság lakosságának 80%-a 10.000 léleknél kevesebbet számláló, 5.3%-a 10.000—20.000, 4.2%-a 20—50.000 lelket számláló és 10.5%-a 50.000 léleknél többet számláló községekben lakott.

A Történelmi országrészek lakosságának 76.7%-a lakott 10.000 léleknél kevesebbet számláló községekben 5%-a, 10—20.000, 5.4%-a 20—50.000 lelket számláló és 12.9%-a 50.000 léleknél többet számláló községekben lakott.

Szlovenszkon és Ruszinszkon a lakosság 89%-a 10.000 léleknél kevesebbet számláló, 5.7%-a 10—20.000, 1.1%-a 20—50.000 lelket számláló és 4.1%-a 50.000 léleknél többet számláló községekben lakott (1929-ben).

Ezekből láthajuk, hogy Szlovenszko és Ruszinszko lakosságának sokkal nagyobb része lakik kisebb községekben, mint a történelmi országrészekben. Ez magyarázható egyrészt azzal, hogy a történelmi országrészek lakosságában az ipari munkások száma jóval nagyobb a mezőgazdasági munkások számánál, másrészt pedig, hogy a föld megművelési területének más az eloszlása. Pl. Az egész Köztársaság területének 42.7%-a szántóföld, 33.1%-a erdő. A történelmi országrészek területének 49.1%-a szántóföld, Szlovenszko és Ruszinszko 34.5%-a a történelmi országrészek területének 30%-a erdő, Szlovenszko és Ruszinszkonak 37.7%-a.

Összehasonlítva a fentebb említett községek szerinti népsűrűségnek 1921- és 1929-es adatait, azt tapasztaljuk, hogy a szaporulat legnagyobb a nagyobb városokban. Ezen szaporulat azonban nem a természetes szaporulat következménye, hanem inkább a vidékiek városba költözésének. A nagyobb községekben a természetes szaporodást a rossz legelő és különböző betegségeken kívül nagyban gátolja a közkezdveltségnek örvendő egyke.

Felsorolok egynehány adatot Szlovenszko egyes vidékeiről: pl. 1929-ben 1000 lakóra Párkányban 23.26, Korponán 22.86, Ipolyságon 22.79, Beszterce-Bányán 22.40, Léván 21.74, Kékkön 21.41, Selmec-Bányán 18.71, Zselizön 17.80 élve született gyermek esett.

Ruszinszkon ezzel még nem nagyon találkozunk, mivel Ungvár az egyedüli, ahol 1929-ben 1000 lakóra csak 28 élve született gyermek esett, másutt 35—45.

A történelmi országrészek néhány városában a következő: Prágában

15.75, Reichenbergben 14.36, Aussigban 13.94, Mährisch-Ostriban 13.63, míg Zlinben 41.03 élve született gyermek esett 1929-ben 1000 lakosra.

Az urbanizálódás, mely abban áll, hogy a falusi lakosság elhagyja a földművelést, beözlílik a nagyobb városokba és itt igyekszik megélhetési lehetőségekhez jutni, ez egyrészt a nagymértékű elproletáriázódást és az amugy is nagy munkanélküliséget, a közerkölcsök demoralizálódását, másrészt pedig a mezőgazdasági termelés, a földnek teljes mértékben való ki nem használását és elhanyagolását idézi elő.

Azonban a lakosságnak a városokba való özlílése még nem haladt annyira előre, mint Nyugat-Európában, ahol pl. Nagy-Británia lakosságának 55.6%-a, Hollandiának 39.5%-a, Németországnak 34.2%-a lakik 30.000 léleknél többlet számláló városokban. Nálunk csak 10.4%.

A Csehszlovák Köztársaság az európai államok között nagyságát tekintve 1927-ben a 14.-ik, lakosságát tekintve a 9.-ik és népsűrűség tekintetében a 7.-ik helyen állott.

A lakosságot foglalkozás szerint 2 csoportba oszthatjuk: önálló keresők és eltartottak csoportjára. Az 1921-es népszámlálás szerint a Köztársaságban az előbbieket 43.2%-át, az utóbbiak 56.8%-át tették a lakosságnak. Ezer kereső egyénre tehát 1316 eltartott egyén esett. Szlovenszkon és Ruszinszkon, tekintettel a számosabb tagú családokra, az eltartottak száma jóval nagyobb, mint a történeti országrészekben.

A kereseti tevékenység módja szerint megkülönböztetünk néhány fokot: a szó legszorosabb értelmében vett keresőkön kívül, kik a lakosság 36.9%-át teszik, ide tartoznak még a házi család-személyzet, 1.4%, melynek van ugyan önálló jövedelme, ez azonban a munkaadók jövedelmének egy része, továbbá a kisegítő családtagok 4.8%, melyek munkarészesedésének értéke igen különbözö. Ez a csoport átmenetet képez a keresők és eltartottak kategóriája között. Az eltartottak csoportjába tartoznak a keresö egyén családtagjai 50.7%, továbbá azok, akik járadék-, nyugdíj-, vagy segélyből élnek és saját háztartást vezetnek, ezek az u. n. foglalkozás nélküli önállóak 4.4% és a foglalkozástól ideiglenesen elvontak: katonák és az idegenben tanuló ifjúság 1.7%. A lakosságnak 0.1%-át teszik ki azon keresö egyének száma, akiknek a kereseti forrásuk nincs megállapítva.

Ha jellemezni akarnánk a Köztársaságunkat azon foglalkozás szerint, mely a lakosság nagyobb részének megélhetési forrása, mondhatnánk, hogy Csehszlovákia mezőgazdasági-ipari állam.

A Köztársaság lakosságának $\frac{3}{4}$ része él földművelés, bányászat és ipari termelésből, az $\frac{1}{4}$ rész pedig a termelésben közvetlen részt nem vesz, hanem a javak közvetítésével foglalkozik; ide tartoznak továbbá a foglalkozás nélküliek és a foglalkozást meg nem adók.

Ezek szerint a Csehszlovák Köztársaság lakosságát 5 foglalkozási csoportba oszthatjuk:

1.) Földművelés, erdőgazdaság, halászat, vadászat. Ebbe a csoportba tartozik a Köztársaság lakosságának 39.6%-a (a szó tágabb értelmében vett keresö egyéneknek 37.2%-a). A történeti országrészek lakosságának 31.5%-a

(a keresőknek 30.4%-a), Szlovenszko lakosságának 60.6% (ker. 58.8%), Ruszinszko lakosságának 67.7 (ker. 66.5%).

2.) Nagy és kisipari csoport, melybe a Köztársaság lakosságának 33.8%-a (keresőknek 34%), a történeti országrészek lakosságának 40%-a (keresőknek 39.2%), Szlovenszko lakosságának 17.7%-a (ker. 17.8%) és Ruszinszko lakosságának 10.6%-a (ker. 10.6%) tartozik.

3.) Kereskedelem, pénzügy és közlekedési csoport, melybe a Közt. lakosságának 10.7%-a (ker. 9.3%), a történeti országrészek lakosságának 11.8%-a (ker. 10%), Szlovenszko lakosságának 7.7%-a (ker. 6.8%) és Ruszinszko lakosságának 7.1%-a (ker. 5.9%-a) tartozik.

4. Allami és egyéb közszolgálat, szabad foglalkozás és katonaság csoportja, melybe a Köztársaság lakosságának 5.5%-a (ker. 6.4%), a történeti országrészek lakosságának 5.8%-a (ker. 6.3%-a), Szlovenszko lakosságának 4.9%-a (ker. 6.8%-a) és Ruszinszko lakosságának 4.3%-a (ker. 6.3%-a) tartozik.

5.) Önálló házimunkát teljesítők, napszámosok, egyéb foglalkozásuk és foglalkozás nélküliek csoportja, melybe a Köztársaság lakosságának 10.4%-a (a ker. 13.1%), a történelmi országrészek lakosságának 11.1%-a (a ker. 14.1%), Szlovenszko lakosságának 9.1%-a (a ker. 9.8%) és Ruszinszko lakosságának 10.3%-a (ker. 10.7%-a) tartozik).

A lakosságnak a foglalkozás szerinti fenti csoportokba való felosztása, azonban gazdasági és szociális viszonyainak részletes elemzésére nem elegendő. Ezért a foglalkozási osztályokat további 34 csoportba osztjuk 246 foglalkozási ággal.

Ezen csoportok közül csak az ipart fogom részletesebben tárgyalni és kimutatni, hogy az egyes fontosabb iparágok a kereső lakosságnak mily részét foglalkoztatják a történeti országrészekben és Szlovenszko—Ruszinszkon.

Míg a történeti országrészek kereső lakosságának 39.2%-a (összesen hozzátartozók 40%), addig Szlovenszko és Ruszinszko kereső lakosságának csak 16.7%-a (össz. 16.5%) foglalkozik iparral.

A történeti országrészekben a legtöbb munkást foglalkoztató iparág a konfekciós és textil ipar, mely az összes t. o. részekben élő kereső iparosoknak 27.9%-át (összes hozzátartozók 23.3%) foglalkoztatja. Ide tartoznak a pamut, gyapjú, kender, len fonalak, vásznak, szövetek, fehérneműk, ruhák, cipők gyártása. Hogy ez az ipar annyira fejlett és olyan sok munkást foglalkoztat, arra mutat, hogy a történeti országrészek eliparosodása következtében a munkásság legnagyobb része kész ruhát és kész fehérnemű vásárol és az otthon való ruhakészítés jelentéktelen mennyiséget tesz ki.

A konfekciós és textil ipar után következik az építészeti ipar, mely az összes kereső iparosoknak 12.3%-át (össziparosságnak 14.4%) foglalkoztatja. Ezen ipar fellendülése összefüggésben van a vidéki lakosságnak a városokba való nagymértékű beözönlésénél.

A fémipar a kereső iparosoknak 12.1%-át (12.2%) foglalkoztatja. Ebben benne vannak a nagy vasgyárak Witkovitz, Pilsen, Kladno, Libeň stb.

Az élelmezési ipar a kereső iparosoknak 9.1%-át (9.5%) foglalkoztatja. Ide tartoznak a nagy cukor-, maláta-, sör-, csokoládé- és húsfeldolgozógyárak.

A gépgyártás a kereső iparosoknak 7.5%-át (7.5%) foglalkoztatja (Škoda, Kolben, Daněk, Ringhoffer stb.).

A bányászat és kohóipar a kereső iparosoknak 7.4%-át (9.8%) foglalkoztatja. Ide tartoznak főleg a Mährisch-Ostrau vidéki és a Csehország nyugati és északi részében lévő barnaszén bányák.

Szlovenszkon és Ruszinszkon a legtöbb ipari munkás szintén a konfekciós és textil iparhoz tartozik, mely a kereső iparosoknak 24.3%-át (21.2%) teszi. Ide tartoznak a pozsonyi »Danubius« cég, a »Cérnagyár«, Klinger vitorlavászon és jutaárú gyár, a rózsahégyi Mautner gyár, a kézmárki Wein féle vászongyár és fehérneműgyár, a zsolnai posztógyár, selmeci fehérneműgyár munkásai és a cipőiparosok.

A fémipar a kereső iparosoknak 15.4%-át (15.7%) foglalkoztatja. A legnagyobb fémipari-művek állami üzemek. Ilyenek: a zólyom-breznói vasművek, a gömöri és rimaszombati Cobourg-művek (drót és bádóg gyár) és a már leszerelt korompai és zólyomi művek (ez utóbbi vaslemezeket gyártott.)

Az élelmezési ipar a kereső iparosoknak 11.8%-át (12.1%) foglalkoztatja. Ide tartoznak a malmok, a cukor- és malátagyárak.

Az építkezési ipar a kereső iparosoknak 11.4%-át (13.9%), a faipar 11.3%-át (11.4%), a gépgyártás pedig 6.7%-át (6.9%) foglalkoztatja.

Valamennyi foglalkozási ághoz tartozók közül legnagyobb figyelmet a szó legszorosabb értelmében vett kereső személyek érdemlik, mert ők képezik a társadalom magvát, ők az alkotói és hordozói az állami gazdasági életnek.

A Csehszlovák Köztársaságban az 1921. évi statisztikai adatok szerint a szó legszorosabb értelmében vett kereső egyének — kik a lakosság 36.9%-át tették, szemben az összes egyénnel, tehát cselédszemélyzet, kisegítő családtagokkal együtt, kik a lakosság 43.2%-át tették — a különböző foglalkozási ágakban a következőképpen oszlottak meg: a mezőgazdaság 36%-át, a nagy- és kisipar 43.7%-át, a kereskedelem, pénzügy és szállítmányozás 11.7%-át, a közhivatalok és szabad foglalkozások 5.8%-át, az egyéb hivatások pedig 2.8%-át foglalkoztatták az összes, szó legszorosabb értelmében vett kereső egyéneknek.

Ezen kereső egyéneknek 27.3%-a önálló, 51.7%-a munkás, 12.9%-a napszámos, 8.1%-a hivatalnok.

Ebből látjuk, hogy az összes kereső egyéneknek csak kevéssel több, mint az $\frac{1}{4}$ része önálló, a többi fizetésért vagy bérért dolgozó, függő helyzetben lévő.

Az összes lakosságot, — tehát a kereső egyéneket, kisegítő családtagokat és egyéb hozzátartozókat egybevéve — szociális megosztás szerint

feloszthatjuk: önállók, hivatalnokok és munkások csoportjára, tekintet nélkül arra, hogy saját maguk a keresők vagy pedig eltartottaik a kereső egyéneknek.

A lakosság szociális rétegződése különbözik a kereső egyének rétegződésétől, tekintettel az egyes osztályokbeli egyének családtagjainak nem egyenlő számára.

A Csehszlovák Köztársaságban 1921-ben az egyes társadalmi osztályokban 1000 kereső egyénre a következő számú családtagok esnek: önálló keresőknél 2209,7, hivatás nélküli önállóknál, hivatalnokoknál 949,2, munkásoknál 1011,3.

Hogy miért a legnagyobb az önálló egyének családtagjainak száma, ez azzal magyarázható, hogy leginkább az idősebb és nős egyének önállósítják magukat, viszont a munkásoknál azért olyan kevés, mert ezek 46,6%-a nőtlen, a munkásnők 63,7%-a hajadon és az összmunkásságnak több mint a fele 30 évesnél fiatalabb. A hivatalnok osztály családtagjai azért oly kis számúak, mert egyrészt későn nősülnek, vagy egyáltalán nem nősülnek, másrészt pedig nagy közkedveltségnek örvend az egyke. A legkevesebb családtag a hivatás nélküli önállókra esik, akik főleg idősebb, előzveggyedett magányosan élő egyének.

A Szovjet ötéves gazdasági terve.

Irtá: Gayssler Pál.

Kevés kérdés van manapság oly mértékben az érdeklődés középpontjában, mint Szovjetország gazdasági rekonstrukciójának kérdése. A dolog fontossága abban rejlik, hogy a szovjet államhatalom az eddig földművelő Oroszország iparállammá való kifejlesztését akarja megvalósítani. Ennek sikere maga után vonná az orosz kivitel emelkedését, ami a világgazdaságra óriási, esetleg katasztrófális hatással lenne és több hatalmas exportállam érdekét komolyan érintené.

Az ötéves terv az, ami alapját képezi ennek a maga nemében szinte páratlan vállalkozásnak. Nem láthatjuk világosan, hogy mily mértékben határoznak a politikai célok, vagy mily mértékben vannak azon a terv szervezői, hogy az orosz nép életstandardját emeljék. Mindennek persze nagyobb lehetősége lenne egy nagy nemzeti vagyonnal és jövedelemmel rendelkező iparállamban, ahol a rekonstrukcióhoz szükséges tőke kéznél van és nem kell nagy nehézségek és súlyos kamatok árán a külföldről beszerezni. Tény az, hogy az ötéves terv sikeres megvalósításával a szovjet szervezői el akarják érni azt, hogy Oroszországot a világ második iparállamává fejlesszék, mely saját magát el tudja látni mindennel és külföldről majdnem semmit sem exportál, sőt rövid időn belül még magát az Egyesült Államokat is megelőznék, hogy azután politikai céljaik megvalósítására meglegyen a hatalmasan megszervezett gazdasági alap.

Ez lenne az ötéves terv alapgondolata, melyhez még hozzájárul a földművelés kollektivizálása a nép széles rétegeinek életstandard emelése és a magánvállalkozói elem lehető kizárása a szovjet gazdálkodásból.

Azt mondhatom, hogy az egész ügyről hű képet nyerni szinte lehetetlen. mivel a Szovjetről és annak gazdálkodásáról szóló hírek olyan ellentétes megvilágításban tárják elő a helyzetet, hogy mindezt csak bizonyos tartózkodással lehet akceptálni. Kevésbé tárgyilagosan ítél az újságok javarésze mivel a párthoztartozás miatt át kell festeni a dolgokat. Hamarább megfelelnek azonban a szeriózis könyvek, melyek az utóbbi időben elég szép számmal jelentek meg, különösen a német könyvpiacra.

A beruházási program számadatai az egyes források szerint különböznek, azonban ezek a különbségek csekélyek és a tényleges eredmények úgyis eltérnek a programtól. Némelyik ágban az eredmény jóval felülmúlja a tervbe vett mennyiséget és ezért még egyszer hangsúlyozom, hogy az ötéves terv csak alap, mely aszerint változik, amit a tényleges fejlődés eredményez. Az egész tehát egy nagy vonásokban történő tervszerű gazdálkodás, melyben a valóság korrigálja az eredeti programot, az alap azonban mindig csak a terv marad.

Az általában fokozódó beruházás a következőket eredményezi: évi 20—30 százalékos termelésnövekedést, 35 százalékos rezsiköltség kisebbedést, az ötödik év végéig 15 százalékos árcsökkenést a munkabérek emelkedését és a külkereskedelem fokozódását.

A gyors iparosítás folyamán különösen fejlesztik a termelési eszközöket gyártó nagyipart melynek kapacitása az ötödik év végén 235 százalékra rúg, míg a fogyasztásra szánt árúk gyári előállításánál csak 114 százalékot ér el. Az orosz gazdaságba fektetett tőke az ötödik év végén a következő nagyságot éri el viszonyítva a kezdethez.

	1927—28	1932—33
egész tőke	70·2 milliárd R.	127·8 m. R. melyből:
ipar	8·6	> > 25·8 > >
vasút	10·1	> > 16·9 > >
földművelés	28·7	> > 38·9 > >
városi házépítés	13·1	> > 18·5 > >

(Gazdasági politika.)

Az ötéves terv számít természetesen a fogyasztás emelkedésére, mely fejtenként a következőképp alakul:

gyapot szövet	15·2 m.-ről	21·3 m.-re
gyapjú	0·48	> 1·7 >
cipő	0·4 párról	0·74 párra
cukor	7·7 kg.-ról	13·9 kgr.-ra
szappan	0·94	> 2·6 >

(Gazdasági politika.)

Milyen kis számok ezek a nyugati államok életstandarjéhez képest.

Mindamellet az egész fejlődés az államkapitalizmus felé irányul. Az állami szektor, mely 1927—28-ban az egész tőke 51 százalékát tette 63·6 szá-

zalékra növekszik, a szövetkezeti rész 1·7 százalékról 5·3 százalékra a magánvállalkozói rész pedig 47·3 százalékról 31·1 százalékra csökken.

A valóságban azonban másként áll a dolog, mint ahogy azt a program előre kimérte. Némelyik ágban gyorsabban balad a termelés, mint ahogy az tervezve volt, úgy pl. a naftaprodukción már 2 és fél év alatt elérte az előirányzott mennyiséget. A többi ágról keveset tudunk, valószínűleg ott rosszabb az eredmény, mint ahogy annak lennie kellene.

Az öt éves terv sikerét csak a beruházásoknál és az árucikkek termelésénél tapasztalhatjuk. Az iparosítás egyébként, ahogyan azt a Szovjet diktálja nagyon drága. Veszteségeket okoz az a gyorsaság, mellyel az orosz ipar kifejlődni igyekszik, továbbá az adminisztratív nehézsége, mely még hozzá szakképzett erőknél is hiányzik. A közlekedési utak építése szintén nem tart lépést a tervvel, még kevésbé nem a gyorsabban fejlődő ipar követelményeivel. Ezek a veszteségek — jóllehet nem lennének az öt éves terv kudarcának főokai — a jövőben erősen éreztetni fogják hatásukat. Ez a bürokratikus rendszer folyománya mivel a nehézség minden ilyenfajta rendszerrel velejár és érthető, hogy minél nagyobb ez, annál nagyobb a nehézség is.

További kérdés az, hogyan finanszírozza a Szovjet az öt éves terv keresztültelét. Legnagyobb részben a saját eszközeivel, mivel pedig Oroszország tökeszegény állam, a szovjethatalom a lakosság életstandarját leszorítja a véletekig és az így felszabadult értékeket céljaira fordítja. Ezért termelnek oly kevés fogyasztásra szánt cikket, jóllehet az orosz nép a teljes nincstelenséggel küzd és éheznek. Erre cikkek behozatala is minimális és egyre csökken, hogy ezáltal helyet adjon a termelési eszközök behozatalának.

A kivitel jelentékenyen kisebb, mint az előirányzott, aminek következtében a Szovjet kénytelen lesz exportját még nagyobb mértékben fokozni, mint az eddigi években tette, ha meg akarja tartani ezt a jövedelmi forrást terveinek finanszírozására. Kényszerítve lesz azért is, mert a lakosságra gyakorolt nyomást már nem lehet tovább fokozni. Mivel pedig itt egy olyan exportról van szó, ahol a cikkek árai esnek, számítani kell még nagyobb mérvű kivittel, mint az eddigi volt.

Az öt éves terv megvalósításánál nagy szerephez jutott néhány hatalmas iparállam; elsősorban az Egyesült Államok és az egyre nagyobb tért hódító Németország. Amerika tudatában van annak, hogy a Szovjettel való külkereskedelem állandóan növekvő aktív szaldója az orosz kivitel növekedését okozhatta. A Szovjetnek néhány év múlva esedékes külföldi tartozásai, különösen az Egyesült Államokkal szemben százmillió dollárokra rúgnak és ezeket a Szovjet csak úgy tudja kiegyenlíteni, ha termékeinek kivitelét egyre fokozza. A Szovjet exportálhat a szomszédos államokba, ez azonban a mai exportállamok rovására megy és per saldo az Egyesült Államokra nézve ugyanaz a helyzet. Bekövetkezik ugyanis az exportállamok kivitelének abszolút csökkenése, akár a Szovjet exportnövekedése folytán, akár ezen impériumok kivitel csökkenése folytán, amit tulajdonképpen az olcsóbb orosz termékek versenyképessége okoz.

Amerika tudja továbbá azt is, hogy a Szovjet gazdasági tervének megvalósításában segítőtársként szerepelve maga alatt vágja a fát. Azonban a Szovjet elérné célját más államok — különösen Németország — kizárólagos segítségével is, mely esetben Amerika elvesztené egy jó kliensét, nemcsak a jelenre, hanem a jövőre nézve is, mivel a beruházási program szerint Oroszország újabb és tökéletesebb technikai berendezésekre reflektál, aminek előállítására az orosz munkás intelligenciája évtizedekig nem lesz elégséges.

A Szovjet pontosan fizeti a részleteket a neki szállított árukért. Ezek az üzletek óriási számokat tesznek ki és a finanszírozó bankok jól vannak mindenről értesülve; nem aggódnak semmi miatt sem, mivel a hitelrizikó nem nagyobb, mint azoknál az üzleteknél, melyeket az Egyesült Államok dél felé vagy más exotikus állammal kötnek.

Az öt éves terv befejezése után azonban még nehezebb feladatok várnak a Szovjetre, mint az eddigiek voltak. Az ötödik év vége még nem jelenti az industrializáció befejezését. A végén emelni kell még a nép életstandardját és megközelíteni legalább a középeurópai normát, ki kell egészíteni és üzemben kell tartani ezt az óriási aparátust, lépést tartván az egyre növekvő követelményekkel, melyeket a világ megkíván egy az életébe belekapcsolódni készülő szervezettől.

Ezen tényezők összhangba hozása és a rendes kerékvágásba terelése lesz még a Szovjet hatalom feladata, melynek sikeres és nemzetgazdaságilag előnyös megoldása nagyon kívánatos lenne a mai nagy világválság enyhítésére.

Ruszinszko gazdasági helyzete.

Irtó: Benedek Elek.

Mielőtt Ruszinszko jelenlegi gazdasági helyzetének rövid ismertetéséhez kezdenék, azt hiszem helyén való, ha néhány szóval államunk e legkeletibb részének jogi kialakulását vázolom. Szükségese nek tartom mégpedig azért, mert e körülmény jelentékeny kihatással bír Ruszinszko gazdasági fejlődésére és kialakulására. Ugyanis az 1919. szept. 10-iki St. Germain-i békeszerződés alapján a koalíciós nagyhatalmak és a csehszlovák kormány abban egyeztek meg, hogy e terület és rajta lakó, java részben ruszin nép sorsán és jövőjén úgy döntenek, hogy azt a nagyhatalmak által megállapított határokon belül a legszélesebb körű autonómiával ellátva az osztrák-magyar monarchia romjain felépített Csehszlovák köztársasághoz csatolják. Természetes azonban, hogy a lakosságnak formális joga volt saját sorsán úgy határozni, ahogy azt a jövőjére nézve legjobban biztosítva látta. Érdekes jelenség, hogy e maroknyi kis nép abban az időben mindössze alig 600.000 lélek már az első határozásnál sem volt egységes akarattal. Három, majdnem egyforma erős táborra szakadt szét, mégpedig az első volt az,

amelyik sorsát Ukrajna kebelén látta biztosítva, második az, amelyik hű akart maradni Magyarországhoz s a harmadik — mondhatni legkisebb, amely az ujonnan megalakult Csehszlovákiához akart csatlakozni. Itt megemlítem még azt is, hogy az 1918. december 10-i budapesti nemzetgyűlésen megjelent ruszinszkói 150 tagú delegáció formálisan döntött is sorsáról. A nemzetgyűlés Szabó miniszterrel az élén törvénybe iktatta az ujonnan elnevezendő »Ruszkra Krajna« Magyarországhoz való csatlakozását, önállósága garanciájával, s amely törvényt 1918. december 25-én az »Országos Törvénytárban« publikált is. Azonban nem teljesült egy csoportnak sem a vágya, mert Ruszinszkó sorsán tulajdonképen az Amerikában élő Ruszinok döntöttek. Már ugyanis 1918. december 12-én a Philadelphiaiában megtartott gyűlésnek rezolúciója folytán Ruszinszónak a Csehszlovák köztársasághoz való csatolása mellett döntött. S ez is maradt jogerősnek. Kétségtelen azonban, hogy épen úgy lehetett volna Ruszinszkó »Ruszkra Krajna«, avagy »Zakárpátská Ukrajna«, mint ma Podkarpatská Rus, ha azoknak az államoknak a kedvezőtlen hadügyi körülményei még nem gátolták volna benne.

Ruszinszkó területe mindössze 12.628 km², lakossága a legújabb népszámlálási adatok szerint 725.350, 1 km² 51 lélek esik. Nemzetiségre nézve 62% ruszin, 17% magyar, 13% zsidó, 3°/_o csehszlovák és 5°/_o más nemzeti-ségű. Természeti gazdasággal — ma még úgy lehet mondani — megvan ajándékozva. Lehetőségei, a természeti feltételek a gazdasági kifejlődésre megvannak, annak daára azonban jelenlegi gazdasági helyzete igen szomorú. Hogy a gazdasági kifejlődésnek milyen fokán áll ma Ruszinszkó és hogy mik gátolják abban, hogy fejlődése korunk gazdasági színvonalára jusson, ezt szeretném előadásomban röviden kifejezni.

Ruszinszkó természeti kincsekben gazdag. Elsősorban nagyon gazdag fában. Területének csaknem felét erdőségek borítják. Szép egészséges faja alkalmas az ipari feldolgozásra. Sajnos azonban, faipara nagyon csekély, az egész főleg csak négy társaság kezeiben van és pedig a »Latorica« (előbb »Szolyva«) társaság Szolyván, a »Bautlin«-féle gyár Perecsényben, Turja Bysztrai és a »Klotilda« Bocskón. Mind a négy társaság a fa vegyiparának értékes termékeit (celluloza, aceton, metylalkohol, továbbá parkett, dongák stb.) hozná piacra, ha a piacról, főleg a német piacról a konkurens fatermékek kinem szorítanák. Ennek oka Ruszinszkó kedvezőtlen földrajzi fekvése, a nehéz, hosszú és nagyon drága közlekedési eszközökben keresendő. Ruszinszkó faipara a legjobban szenved a Magyarországgal való jelenlegi szerződés nélküli állapot miatt. Mindinkább elvesztve a nyugati piacot, fánk Magyarországot látta el. A szerződés nélküli állapot következménye a szomorú valóság: a szállításra készen álló tűzifa, épületes, rönkök halomra rothadnak az erdőkben, vagy a raktárakban. A meglévő egy-néhány üzem is kénytelen volt először termékei árát 50%-al csökkenteni, majd termelését a minimumra korlátozni. (Legutóbb a szolyvai fatelep 2000 munkást szabadságolt 2 hónapra). Egyedüli gyufagyára a »Vulkán« Beregszentmiklóson még képes volt a 1929-es év termelését az elmúlt évben is fenntartani. De mint a szlovenszkói gyufagyarak, úgy a »Vulkán«

gyár kapacitása is jóval meghaladhatná a helyi fogyasztást, piac hiányában azonban kénytelenek a munkaidő megrövidítésével és termelésük csökkentésével dolgozni. Kivétel szinte lehetetlen, mivel az olcsóbb külföldi versenyképes gyártmányok a mieinket kiszorítják a piacról. Bútorgyáraink, melyek csakis a külföldi piacra dolgoznak, alig vannak üzemben, s az a pár, amelyik a külföldi piacra is dolgozott, s oda főleg hajlított bútort szállított, a külállamok elzárkozó kereskedelmi politikája miatt kivitelüket csökkenteni kényszerültek. Így van ez a fűrészekkel is, miknek száma meghaladja az 50-et (ezekből kb. 15 állami fűrésztelep), ma legnagyobb részben szünetelnek. Képzeljünk el egy hegyes vidéket, melynek lakossága kizárólag csak erdei munkájából él (mert földműveléshez nincs alkalmas földje, sem egyéb kereseti lehetősége). És e lakosság a mi «verchovinai» lakosságunk, melynek életstandardja az előtt, aki nem ismeri viszonyait, el sem képzelhetően alacsony nivójú. S most ez a nép azt a keveset sem bírja megkeresni. Nehéz és szomorú helyzet ez s Ruzsinszkó kétszeresen szenved: egyrészt az általános depresszió nyomása alatt, másrészt a Magyarországgal való izoláltság miatt. Már régen folynak az új szerződés megkötését célzó tárgyalások, de az itteni öslakosság szándékos gazdasági gyöngyítésére irányuló állampolitikának egyáltalában nem fekszik a szívéen Ruzsinszkó szegény lakosságának sorsa, így egyhamar eredményt ne is várjunk.

Az 1922—28-as évek óriási építkezési konjunkturája Ruzsinszkóban is sok új reményteljes építkezési vállalat megalakulását eredményezte. Egy-másután nőttek ki mintegy a földből a kisebb-nagyobb téglagyárak, kőbányák. A 28-as év végéig gyönyörűen dolgoztak is, a nagyobb vállalatok tömegtermelésre kezdtek berendezkedni, az építő anyag utáni kereslet nagy volt. Köztudomású azonban, hogy a gazdasági fejlődés diagramja sosem egyenlő hullámos, és egy bizonyos időn belül egy változás, reakció következik be, s mennél magasabb fokra emelkedett a konjunktúrát jelző vonal, annál erősebb az esése, annál jobban érezhető a válság. Ha a mezőgazdaság krízisben van, úgy ez a válság mintegy természetszerűleg átvivődik az iparra is, mert a mezőgazdasággal foglalkozó lakosság vevőképesége csökken. S így a mezőgazdasági krízis hat az olyan ipari vállalatokra, melyeknek termékei közvetlen a mezőgazdasági lakosságnak vevőképeségére van utalva. Egy igen fontos momentum van itt, az, hogy az építkezési mozgalom gyengülése a krízist még nehezebbé teszi. Az 1928-as év egy rendkívüli nagy építkezési mozgalom jegyében kezdődött, minek fő oka az új épületekre ebben az évben törvényileg nyújtott adókedvezmények voltak. Átéltük ebben az évben azt, amit »boom«-nak neveznek. Előrelátható volt már 1928-ban is, hogy e törvényileg nyújtott adókedvezmények folytán a depresszió fog bekövetkezni. S ez a legmagasabb mértékben be is következett. Azonkívül (habár ez adótörvény továbbra is érvényben maradt) az 1929-es év végén kezdődő és az 1930-as évben teljes mértékben előálló hitelkrízis is hozzájárult az általános krízishez. Az építkezési mozgalom csökkent, s így a ruzsinszkói építkezési vállalatok is egymásután szüntek meg. S hogyha az építkezési mozgalom megbénul, megbénítja az ipari vál-

Talatok egész sorát. A csekély építkezési mozgalom nem csak a tégl- s cementgyárakra, kőbányákra, mész és egyéb az építkezéssel összefüggő anyagok előállítására van kihatással, hanem hat közvetve a faiparra is, csökkenti az építőfa keresletet, de kevés új épületet, kevés bútort, kevés szőnyeget s kevés más berendezési tárgyat is jelent. Ez a körülmény nálunk Ruszinsztkóban nagyon érzékenyen hat főleg a faiparra. Következményei a gazdasági krízisnek: a kényszerezegységek és csődök szaporodása is.

Ruszinsztkón két petróleum rafinériát találunk; a Délkárpatí nyersolaj rafinéria (»Kárpáthia«) és a »Ringel és Halpert«-féle rafinéria, mindkettő Munkácsott. Köszönet az automobil rohamos elterjedésének, ezek kivételek az iparágak között, s dacára a krízisnek meglehetősen prosperálnak. Termékeit külföldi, főleg Lengyelországból behozott nyersolajból állítja elő, mely még azonban nem haladja meg a helyi és környékbeli mindinkább fokozódó fogyasztást. Geológiai kutatásokkal még a múlt század közepén bebizonyították, hogy Ruszinsztkó területén több helyen petróleum is van. Hogy még máig sem termelik, annak oka főként az, hogy nagyon mélyen van és a kemény agyagos föld miatt nehéz lenne a felszínre hozása. Legfőbb ok az, hogy nem akad vállalkozó, ki megfelelő tőkét fektetne bele. Az uzsoki szoros mellett fekvő Luhi, Körösmező s más északi helyiségek fekvése a Kárpátok tövében is elég bizonyítékul szolgál, hogy a kutatás eredményes lenne, azért, mert velük párhuzamos irányban túl a Kárpátokon fekszenek a híres lengyelországi boriszlav-i, gorlice- és drahobics-i petróleum források. Megjegyzem még itt, hogy az amerikai »Standard Oil Co.« és a csehszlovák kormány által kötött egyezség alapján e társaságnak joga van az Csehszlovákia területén minden ásványolajat kutatni és termelni. De még ezideig ennek az egyezségnek Ruszinsztkón semmi konkrét eredménye nincs, s bizonyára nagyon háládatos lenne, ha e társaság geológiai missziója Ruszinsztkót is figyelembe venné, s ezzel elősegítené gyors iparosítását, mire oly nagy a szükség.

Csekély vasipara, — melyet három, inkább kohó, mint gyár: a dolhai, Kabola-poleniai és frígyesfalvai vasgyárak képviselnek, kimulófélben van. Mivel vasérc és szén úgyszólván nincs s annak behozatala az óriási tarifák miatt szinte lehetetlen, ennél fogva nyersanyagát főleg ócska vasak képezik, jobban mondvá képezték, mert ma nem dolgoznak. A vasipar jövője a csendes kimulás lesz, hisz ahhoz, hogy termékei versenyképesekké legyenek, óriási befektetések kellenének, nemcsak a gyár, de közlekedési eszközök terén is. Termékei főleg a földműves nép gazdasági szerszám és vasedény szükségletét fedezték, miből Romániába is szállítottak. A kivített még az is megnehezítette, hogy még mindmáig sincs kelet Ruszinsztkó és Románia telefonvonallal összekötve.

Egyedüli sörgyára Podheringen Munkács mellett csak ez év kezdetén kezdett intenzívebben dolgozni, amikor is a Szlovenszkói Nagymihályi erősen konkuráló sörgyárat megvette. Tulajdonosa Schönborn gróf s termelése 1930-ban meghaladta a 38.000 hl-t, de eladni belőle csak 33.000 hl-t tudott. Ehhez még hozzájárult az újonnan behozott visszamenő hatással

bíró sörilleték, melyet kb. 150.000.— Ké-ban állapítottak meg. Ez azután a gyár minden nyereségi lehetőségét megszüntette, sőt jelentékeny veszteségeket okozott. Ily módon az ez évre való kilátás nagyon rossz, amit csupán az az egyedüli körülmény enyhít, hogy a két köztársaság legkeletibb részén fekvő sörgyár összeolvadt.

Kezdetleges stádiumban van az ujonnan átszervezett és kibővített »Ruszenszkói Elektromos Művek r. t.« Ungvárott. A múlt éven nagy kapacitású új gőzvillanytelepet létesítettek. Tulajdonképpen e társaságnak az a célja, hogy az egész Ruszenszskót villanyárammal ellássa. Már e téren megis van téve az első lépés, Ungvár össze van kötve Munkácssal, s Munkács Bátyuval, s a közbeeső helyiségeket már az ungvári központ látja el árammal. Feladata és annak teljesítése kétségtelenül üdvös hatással fog bírni az egész Ruszenszskó gazdasági életére, főleg ipari fejlődésére. Annál is inkább, mivel talán sehol sincs oly drága áram, mint Ruszenszskó egyes kis városaiban, így pl. Técsőn 7.— Ké 1 KW. Természetesen ez a körülmény nagy tétellel bírt az eddigi ipari vállalatok termelési áraiban. Magát a társaságot a »Č. K. D.«*) művek irányítják s a részvényeknek nagy része is birtokukban van. Kétségtelen, hogy a szép terv megvalósítása általános gazdasági jelentőséggel bírna egész Ruszenszskóra.

Meg kell még itt említenem, hogy Ruszenszskó majdnem minden folyójában rengeteg még kinem használt energia rejlik. Legjobban érvényre jutna e »fehér széne« ereje a Talabor és Nagyág folyók között. Tervét már 1905-ben Vicián (mérnök) készítette el. Kiszámítva csak e két folyó között (Husztól mintegy 30 km-re északra), ha egy 2500 m-es alagutat vágnának s azzal a két folyót összekötnék, 177, illetve 290 m magas esést kapnának, melynek ereje 42.000 HP lenne és évente 107 millió KW óra áramot lenne képes fejleszteni. Ez a szép terv, sajnos, még sokáig valószínűleg csak terv fog maradni. Hasonlóan kilehetne használni az Ung folyót is Ungvár mellett, mely évente 22 mil. KW óra áramot fejlesztené. Összes folyóiban együttvéve 1½ millió HP energia rejlik, mely évente 4 milliárd KW áramot jelentene. Tehát Ruszenszskó vizeiben óriási erő rejlik, melyből alig $\frac{1}{10}$ rész van kihasználva, a többi legfeljebb tutajszállításra szolgál. S mikor egy-egy eső után ereje annyira összegyűl, hogy medrében sem fér már, vígan, mossa a partokat s játszva viszi hajjai között a drága szántókat, nem nézve rajtok a termést, sokszor az egyedüli reményét megannyi szegény családnak. Szabályozás? Ez nagy kérdés, nehéz probléma, arra nem igen akad pénz. Mily óriási károkat csinál Ruszenszskón a folyók áradása egy-egy esős tavaszon, azt számokkal nehéz megállapítani. Végig a Tisza mentén rengeteg földet mosott már el a víz. Nem messze Husztól a Tisza mentén van egy nagy község, mely már hosszú évek óta el van szakítva a világtól. Egy napon arra ébredt fel ugyan a lakossága, hogy hidját, mely úgyszólván összekötötte a világgal, messze kikerülte a szeszélyes Tisza. Sok delegáció csónakázott már azóta át a Tisza másik oldalára, hogy a hid újjáépítését, kiktoldását keresztülvigye. Kaptak is minden alkalommal szép ígéreteket, de

* Csehmorva Kolben és Daněk egyesített gépgyárak Prága — Karolinenthal-ban.

talán azért hincsenek azok még ma sem teljesítve, mert kölcsönösen nem értették meg egymást: Tiszán onnan csak magyarul tudnak az emberek, innen meg értenek, de tudni nem akarnak...

Ruszinszko nagyon gazdag sóban. Kezdve az Eperjes melletti Sóvár-tól egész Ruszinszko területén keresztül egy hosszú söréteg nyulik kisebb-nagyobb mértékben, ami azután a legtömörebb s legvastagabb rétegben Akna-Szlatinán majdnem a felszínre jut ki. Minősége Ia, mennyisége óriási nagy: mintegy 360 m vastag rétegben kb. 3,670.000 m² területen fekszik. Már 1777-től kezdve a bányáknak egész sorát alapították. A gondtalan és vigyázatlan lúras több szerencsétlenséget is okozott. 1906-ban a »Kuni-gunda« sóbányában Szlatinán a közel folyó Tisza behatolása katasztrófát okozott. Ma csak két bánya van üzemben, s e kettő látja el úgyszólván az egész belföldi piacot sóval. Termelése állami monopólium. Naponta 40—60 vagon kósót hoznak felszínre. Sajnos azonban még malom sincs, mely megőrölné helyben, s így az egész majdnem kizárólag Olmützre megy, ahonnan megőrölve jut a kereskedelembe. S innen van azután az oka annak, hogy Ruszinszkon, ahol a sót bányásszák, drágább az örölt só, mint a történelmi országokban. Volt Ruszinszkonak három üveggyára is. Valamikor ezek szépen dolgoztak, habár termelésük majdnem kizárólag csak ásványvizes és sörösüvegek előállítására irányult. A Rahó-melletti Terebes-fehérpataki és a Gerebeni huták már régen megszűntek. A harmadik a Szolyva melletti Galambos faluban, a közeli Polenai-ásványviz forrástól és a Munkács melletti Podheringi sörgyártól remélte fennmaradását biztosítani. Azonban e reménye, mint azt a közelmúlti teljes munkabeszüntetés és munkások elbocsátása bizonyítja, teljesen meghiúsult.

Röviden összefoglalva, a jelenlegi ipari helyzete Ruszinszkonak nagyon nehéz, s kilátásai a javulásra egyelőre nagyon kevés van.

Ruszinszko lakosságának 70%-a földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozik, alig 12%-a esik az ipari foglalkozásra.

Ma a világ mezőgazdasági krízisben küzd és ezt nagy mértékben érzi Ruszinszko mezőgazdasága is.

Ruszinszko 12.628 km² területének megoszlása az 1928-as évi statisztikai adatok szerint a következő:

erdőségek	6.138 km ²	(majdnem 50%)
szántók	2.280 „	
kaszálók	1.730 „	
legelők	1.850 „	
kertek	115 „	
szőlők	32 „	
terméketlen	450 „	

A ruszin és román paraszt főfoglalkozása a primitív módot üzőtt pásztorkodás és állattenyésztés, (Ruszinszko hegyes részein az ú. n. »Polonina«-havasokon. Kora tavasszal, alig hogy elolvad a »polonináról« a hó, kihajtják a jószágot a legelőre, aztán nincs rá késő őszig gond. A gazdák jószágait rábizzák egynéhány pásztorra, kik a nyert tejet feldolgozzák és

az így nyert tejtermékeket hetenként vagy hónaponként szállítják be a faluba. Sajnos, intenzív teigazdálkodásról szó sem lehet. Az a pár állami teigazdászat Máramarosban, nagyon kevés ahhoz hogy a helyzeten javítson. A jószágra egy-egy ilyen „poloninán” nagyon kevés gondot fordítanak, esőben-hidegben, éjjel-nappal kint van az ég alatt, a betegségektől nem védve, kitéve a farkasoknak és medvéknek.

A magyar lakosság főfoglalkozása az állattenyésztés mellett a földművelés. Jól megművelhető talaj — kezdve Técsőtől végig a déli határmentén, Huszttól északra kiszélesedve Szolyva—Ungvárig, — megtermi a búzát, rozsot, kukoricát stb. Megművelhető földjéből átlag 50.000 ha esik kukorica termelésre, 40.000 ha burgonyára, per 31.000 ha búzára és zabra s a többin más mezőgazdasági cikkeket termelnek. 1 ha-on átlag csak 11.1 q búza terem, míg Csehszországban 21.5 q (több mint kétszer annyi). Okait ennek a meglehetősen primitív gazdálkodásban találjuk. A talaj trágyázása nem elegendő, műtrágyát, gazdasági gépeket nem ismer. Kukoricát termelnek a legtöbbet, ez a ruszin nép legfontosabb élelmi cikke, ami a zabbal együtt a mérsékeltbb hegyes vidékeken is megterem. Azonban földművelésről szószeros értelemben csakis a síkságon beszélhetünk. A mai modern mezőgazdálkodás megköveteli, hogy ne csak a föld maga legyen kellően megművelve, de megköveteli azt is, hogy maga a földműves is egy bizonyos fokú műveltséggel bírjon. Ez azonban a ruszinszkoí mezőgazdaságban, főleg a ruszin népnél teljesen hiányzik. Ma már nem elég, hogy apa a nagyapjától, fiú az apjától tanuljon gazdálkodni, azzal a jelszóval, hogy „ősapám is így gazdálkodott, s milyen jó volt akkor”. Ez a maradiság nálunk még ma is megvan, s káros hatása megis látszik különösen a válság idejében, amikor az intenzív gazdálkodás termékei sem tudnak piacot találni. Ha áldásos az év és megterem a búza, ép oly gondot okoz a gazdának jó értékesítése, mintha meg nem termett volna. Ha megterem a szőlő s bő szüret mutatkozik, előre fél a kisgazda, hogy kihozza-e majd legalább a termelési költségeket. Főleg Beregszász környékén, Szőlőson, innen délre Feket-Ardó körül, majd Munkács, Szerednye és Ungvár körül van a szőlőtermelés elterjedve, mely majdnem kizárólag a magyarság kezében van, s mintegy 3.200 ha területet foglal el. Az egész köztársaságban 1928-ban 17.000 ha-on 355.000 hl mustból 323.00 hl bort nyertek s ebből 81.000 hf Ruszinszkóra esett (vagyis több, mint egy negyed rész). Értékesítése, sajnos, érdekvédelmi szövetkezetek hiányában — majdnem kizárólag a kereskedelem kezében van, s így a nyereség kiesik a gazdák kezéből.

Hasonlóan, de még nagyobb mértékben van ez a gyümölcsös is. Ruszinszkoí mérsékeltbb hegyes vidékein és síkságain szép és izléses gyümölcsöt termelnek. Főleg ismert, minőségéért és jó ízéért a huszti, técsői, viski és környékein termő alma. Míg háború előtt főleg Lengyelországban és más államokban elkelt a fölősleg, addig ma kiszorítja a belföldi piacról is a külföldi alma. Okait ennek legelőször is magában a termelésben kell keresnünk, ami még ma is a legprimitívebb fokon van. Hiányoznak faiskolák, melyek a kevésbé értékes fákat nemes fajokkal cserélnék ki, hiányoz-

nak még ma is megfelelő gazdasági iskolák, melyek a termelőkbe az általános intenzív, modern gazdálkodás szellemét beleneveljék, hogy már ideje lenne végre kibontakozni abból a kezdetleges termelési-tradíción alakuló formából, hogy belenevelje a gazdákat azt, hogy nem elég 4—5 esztendőben egyszer a fákat megkapálni, esetleg megtrágyázni, hanem hogy azokat gondozni kell évről-évre, védeni a kártékony férgekől, oltásokkal és tisztítással, nemesíteni, s végül, hogy hogyan kell a megtermett gyümölcsöt kezelni. Nagy hiba még az is, hogy a legtöbb gyümölcsös gyakran egyben legelő is, ritkán találunk körülkerítettet s így a jószág nagy károkat tesz különösen a fiatal fák között. Tehát nem elég csak annyi, hogy gyümölcsfákkal belegyen ültetve a rét s aztán rábízni a természetre és éghajlatra és várni tőlük a gyümölcsöt. Normális körülmények között megterem egy évben 2000—3000 vagon alma, majdnem ugyanannyi szilva, 500 vagon körte és más egyéb gyümölcs. Értékesítése nehéz, hiányoznak itt is nagyon az értékesítő szövetkezetek. Ügyszólván az egész termést a kereskedők veszik meg alacsony árakon és azok értékesítik tovább. Hogy jellemezzem a kizsákmányolást, egy kis példával szolgálok: Técsőn, hol az egész almatermést egynéhány kereskedő veszi meg, legujabban olyan formában egyeznek meg az anyagilag megszorult gazdával, hogy megveszik tőle a jövő évi almatermését. Egy vagon színalmaért 5, legjobb esetben 6.000.— Kč-t fizetnek. Ha az alma a következő évben megterem, jó, s az alma mennyisége szerint a többlet vagy hiányt egymásközt pénzben kipótolják. Ha nem terem meg azon az éven az alma, az üzlet fennáll tovább is, de a gazda köteles a kapott pénz után 6—8%-os kamatot fizetni addig, ameddig az alma megterem, vagy ameddig a meg egyezés ideje tart. Az ilyen üzletek káros hatása a kisgazdára nézve világos. Gyümölcstermelésünkre s annak hasznos és jövedelmező fejlődésére nagy befolyással lenne, ha legalább lennének saját gyümölcsfeldolgozó vállalataink. Ruszinszko szeszőfdéinek az 1921-es rendelet folytán csak 500 hl kontingens van engedélyezve. Gyümölcstermékek feldolgozására alakult vállalatok hiánya az egyik oka annak, hogy a gazdák elhanyagolják a termelést. Bizonyára, ha látná a gazda, hogy termésének megfelelő értékesítése biztosítva van, több gondot fordítana rá. Pl. 1923-ban vevő híján mintegy 400 vagon szilva rothadt el.

A mezőgazdasági termeléshez tartozik még a dohánytermelés, mely Nagyszöllös, Ujlak és Beregszász körül van elterjedve. A dohánytermelés a magyarság kezében van s a köztársaságban csak Szlovénzkón és Ruszinszkon terem meg. 1928-ban Szlovénzkón és Ruszinszkon együtt 5963 ha volt vele beültetve, abból Ruszinszkóra mintegy 1500 ha esett. Minősége normális körülmények között jó és az állam ha-onként átlag 7570.— Kč-t fizet a dohányért. Ruszinszko egész termését a munkácsi állami dohánygyár dolgozza fel.

Nagyon előnyös feltételei vannak a cukorrépa termelésre is, de ezt egyáltalában nem termelik, mivelhogy Ruszinszkonak cukorgyára nincs.

Egész területének 29%-át az állam participiálja (ami az egész Csehszlovák állami földvagyonnak az 50%-át képezi), 20%-át a földreform előtt

130 nagybirtokos bírta és csak 51%-a volt a többi lakosság kezében. A nagybirtokosok közül Schönborn grófnak volt a legnagyobb része, kit 1711-ben a Rákócziak ellen tett szolgálataiért a Habsburg császár Rákóczi elkobzott vagyonával ajándékozott meg. Ezek a birtokok főleg Munkácsra s innen feljebb Beregszentmiklóson és környékein óriási területen fekszenek. Az elmúlt századokon keresztül Ruszinszko lakosságának java része jobbágy volt. A felszabadítottaknak addig jó volt, amíg földjük volt, melynek terméséből magukat és családjukat fenntudták tartani. Azonban a szaporodás s ennél fogva a föld megosztása folytán, kénytelenek voltak újból a nagybirtokoshoz fordulni. Ezek földjeiknek egy bizonyos részét kiadták használni — megművelni egy bizonyos időre egyeseknek, vagy csoportoknak, s idővel a föld átment azoknak a tulajdonába. Ezek voltak az ú. n. »úrbéres« birtokok, melyek még most is megmaradtak sok község keretein belül. Más formája volt a földhasználatnak az, amikor a paraszt a kapott földért, melyet csak használt, egy bizonyos időt dolgozott az uradalomban. Sokáig tartott, míg e gazdálkodási formától megszabadult. Mire gazdaságilag önállósá válna, jött a világháború, melynek csatái kegyetlenül pusztítottak Ruszinszko területén, egész falvakat, erdőket mintegy eltörültek a föld színéről, s ez az ügyis szegény lakosságot még nagyobb nyomorba döntötték. Elmúlt a háború, mindenütt a békét hirdették, minden állam igyekezett a romjain egy új gazdasági életet teremteni. Amikor még Ruszinszkon azon versengtek, hogy ide, vagy oda legyen csatolva, addig a történelmi országok gazdasági élete már szilárd alapon állott. »A gazdasági életben nincs ugrás«, egy év is a gazdasági élet fejlődésében sok idő. Míg a nyugati országokban kezdettől oly intenzíven folyik a munka, addig a mi ruszinjaink még máig sem tudtak megegyezni abban, hogy »vil«, »val«, vagy »vül«-nak nevezzék az ökröt... E maroknyi ruszin nép, — ha jól tudom — 8 politikai pártra van oszolva, melyek egymás közt halálos ellenségek. Már pedig a politikai viszályok jó hatással nem lehetnek a gazdasági életre. Fékezi még a gazdasági fejlődést az általános műveltség alacsony színvonala. Az állami statisztikai hivatal 1930-as adatai szerint, Ruszinszkon még sem írni sem olvasni nem tud 116.149 férfi és 148.590 nő, azonkívül rengeteg van olyan, aki csak olvasni, vagy csak írni tud. Úgyhogy a lakosság csaknem 50%-a még ma is analfabéta. Ehhez hozzájárul még — különösen a ruszin nép között — az alkoholizmus. Ez a tény, ami úgy a fizikai, mint szellemi élet, valamint családi, társadalmi és gazdasági élet megmetyelezője, talán a legfőbb oka mai rossz szociális helyzetének. Egy átlagos munkás keresetének több mint 50%-át elissza. Nincs olyan legkisebb falu sem, ahol 3—4 korcsma ne lenne, természetesen a lengyel zsidók kezében. Ami az alkoholfogyasztást illeti, bizonyítja a következő kis példa: A Huszt melletti Veléte kis ruszin falu birója, aki maga absztinens — egy statisztikát állított össze, melyben a faluja alig 2500 lakosságának 1930-ban elfogyasztott alkoholmennyiségét mutatja ki. E szerint egy év alatt 72.000.— Kő-t érő pálinkát, 47.000.— Kő értékű sört, 19.000.— Kő-t érő bort, 16.000.— Kő-t érő hoffmann cseppeket, 17.000.— Kő értékű dena-

turált szeszt, összesen 171.000.— Ké értékű alkoholt ittak el. Tehát átlag esett egy lélekre 70.— Ké, s egy családra számítva átlagban kb. 300.— Ké. De ha iskolák, könyvtárak berendezés, vagy hasonló más közérdek kíván áldozatkészséget, akkor az ellen kiabálnak, azt leszavazzák, arra pénz nincs... E nép színvonala nagyon alacsony. Jellemző még mélyen meggyökerezett babonáságáról, félénk bizalmatlan természetéről, pereskedő hajlamáról, szűk látásköréről. Rendkívül gyenge és rendetlen táplálkozása, melyben a mindennapi kukorica lisztből főzött »kulesa« arcszínüket sárgára változtatta. Minden, ami új, ahhoz nincs bizalma, valamit változtatni életmódján, habár az javára irányul is, nagyon nehéz. Gazdaságában még ma is találunk számtalan primitív gazdasági eszközt, teljesen faekét és teljesen fából készült szekeret is, melyben még csak egy vas szeg sincs.

De nehéz a magyar földműves élete is, habár e fent felsorolt tények nála nem állanak fenn, vagy legalább is nem olyan mértékben. Mezőgazdaságunkban sok hiány van még, amik fékezik fejlődésében. Hiányoznak még mindég megfelelő magyarnyelvű gazdasági iskolák, hiányoznak a gazdák érdekvédelmi úgy fogyasztásra, mint beszerzésre alakult szervezetei, melyeknek létesítése gazdasági életünk fejlődésére nyilván kihatna. A hitel drága, kamatja 12—16%-ig szökik fel. Erősen ránehezedik gazdasági fejlődésére a rossz tarifa-politika is, mely szinte kizárja az ipari nyersanyagok behozatalát, s viszont a mezőgazdasági termékeknek a történelmi országok és a külföldi piacokra való juttatását. Hozzájárulnak még ezekhez nagymértékben a közterhek: betegsegélyző, aggkori és rokkant nyugdíjbiztosítási illetékek magas volta, melyeknek rendkívüli szigorú behajtása néha a törvényt eléggé nem ismerő gazdának óriási károkat okoz, továbbá a magas adók s könyörtelen végrehajtások, mind hozzájárulnak helyzetének megnehezítéséhez. Rendkívüli súlyosan nehezedik még iparára a vizierő utáni adó, különösen kelet Ruszinszkon, melynek elviselhetetlen magassága kényszeríti a vizierővel felszerelt ipari vállalatokat a kalórikus hajtóerőre való áttérésére, mely kénytelen itt is fával fűteni, mivel a másik oldalról a vámtarifa magassága nem engedi a szén behozatalát, melynek enyhítése égetően szükséges, már csak azért is, mert az államnak úgy sincs belőle sok haszna, mivel majdnem többbe kerül az ellenőrző szervezetek fenntartása, mint a befolyt jövedelem.

Mi reánk, magyar kisebbségre nehéz idők várnak. Jogaink apadnak, ott, ahol 10 év előtt 36% magyar volt, ma már csak 16% vallja magát annak... Szervezkednünk kell. Egyetértésben és egységes akaratban van az erő, ami a jövőnket biztosítja. Hiszen így is oly kevesen vagyunk. Miért ne lehetnénk egy közös érzés, közös érdek önérzetes tudatában összekapcsolva? Ezt megvalósítani a mi feladatunk. Dolgozunk, kitartanunk és hinnünk kell, nemzeti és gazdasági életünk biztosításáért.

PAUSZ TIVADAR

üveg- porcellán és
lámpanagykereskedő

TELEFON 33.

FŐ UCCA 19.

KOŠICE

Alapítva 1883.

Óriási választék!

Legolcsóbb árak!

Előnyös részletfizetés!

FLEISCHER és SCHIRGER 2. fiókja

Košice-Kassa, Fő-utca 38.

Raktáron tart mindenféle vasárúkat, épület és
bútorvasalásokat.

Nagy választék berndorfi alpaka evőeszközök-
ben, háztartási és konyhaberendezési cikkekben.

Méhészeknek megbízható beszerzési forrás,
elsőrendű méhészeti eszközökben, garantált tiszta
méhviaszkból készült műláp ólcsón kapható.

Árajánlattal szívesen szolgál.

Telefon 12.

V.

Jogi szeminárium

A jogi szeminárium témaköre és

beszámolója *Rády Elemér*

A kisebbségi kérdés *Rády Elemér*

Dr. Grosschmid Géza: A kisebbségi

sors című könyvének

ismertetése *Rády Elemér*

A népszövetség szervezete . . . *Gyönyör István*

Kisebbségek az S. S. S. R. alkot-

mányában *Baráth László*

A jogi szeminárium témaköre és beszámolója

A szemináriumok elgondolása a kisebbségi élettel megismertetni minden magyar egyetemi hallgatót, lehetőleg saját szakmáján keresztül. Ezáltal természetesen a kisebbségi öntudat is erősödik, de a magyar kisebbség is szakszerűen felkészült harcosokat kap a kisebbségi harcok sokoldalú frontjára.

A jogi szeminárium is szigorúan ragaszkodott ehhez az alapelgondoláshoz, midőn tárgyául általában a kisebbségi kérdésnek, szűkebben a kisebbségi jognak tanulmányozását választotta.

A jogi szeminárium munkáját, illetve munkabeosztását megkönnyítette az a vita, mely a *Diákszemle* I. évf. 2., 3., 4. és II. évf. 1. számaiban lefolyt s mely a kisebbségi probléma-komplexum tudományos felosztását eredményezte. A vita eredményeként a jogi szemináriumok a kisebbségi kérdést három témakör szerint tanulmányozzák: *történelmi* foglalkozik a kisebbségi jog fejlődésével és a volt Magyarország nemzeti-ségi viszonyaival; 2. *jogi* foglalkozik a kisebbségi jog alanyi és formai részével. Feladata a nemzetközi szerződések kisebbségvédelmi pontjainak és az egész kisebbségvédelmi szempontból számottevő tételes jogi normáknak (törvények és rendeletek) jogi szempontból való objektív bírálása; 3. *gazdasági* — tekintve, hogy a kisebbségi kérdés nem önmagába zárt jogi probléma, — mint ezt a Diákszemlében megjelent vita egyik hozzászólója helyesen megállapítja — a kisebbségi adottság minden konzekvenciájával — elsősorban a gazdaságiakkal — is foglalkozni kell. Ezen csoport tagjai a kisebbségi szeminárium első két csoportjában szerzett elméleti ismeretei alapján a kisebbségi élet gyakorlati problémáival foglalkoznak.

Ezen elgondolás a gyakorlati keresztülvitel szempontjából annyiban is reális, amennyiben bizonyos mértékig alkalmazkodik az egyetemi rendszer beosztásához is. Ugyanis a jogi tanulmányokat folytató egyetemi hallgató az első három szemeszterben jogtörténelmi tanulmányokkal foglalkozik. Ezzel párhuzamosan foglalkozhat a kisebbségi jog történelmével és a volt Magyarország nemzetiségi viszonyaival. Itt nincs még szüksége mélyebb jogászai gondolkodásra. A második részével a kisebbségi jognak csak akkor foglalkozhat, midőn már bizonyos jogi gondolkodást elsajátított. Tanulmányainak 4–8. szemeszterében, midőn már a tételes joggal kell foglalkoznia, bátran kezdhet a jog finomabb disztinkciókat megkövetelő analiziséhez. A harmadik témakörrel pedig az államtudományokkal kapcsolatban foglalkozhat.

Ez az elméleti elgondolása lenne a kisebbségi szemináriumnak. Mint általában mindenütt, itt is a gyakorlati megvalósítás hátrább van. A kisebbségi problémakomplexum három csoportja közül csak a második — a jogi — volt a szeminárium munkakörének tárgya. Ennek több oka van: mindenekelőtt a történelmi és gyakorlati rész oly mély studiumokat követel és oly hatalmas forrástanulmányozást kíván, mely a szakvezetőt nélkülöző jogi szeminárium tagjainak nem állott módjában. Ezenkívül a kisebbségi probléma egyik egyetemen sem képez külön tárgyat s így annak, aki szakszerűen, tudományosan és nemcsak a napi politika szemüvegén keresztül akar a problémával foglalkozni, egész új gondolatkört kell tanulmányaihoz hozzákapcsolnia. Nem csoda tehát, hogy a jogászok egy nagy része idegenkedik a kisebbségi jognak tudományos tanulmányozásától.

Ez természetesen nem jelentheti a szeminárium fölöslegességét. Már fentebb is rámutattam, hogy a kisebbségi szemináriumnak a kisebbségi élet szempontjából nagy jelentősége van. A kisebbségi életnek szakszerűen felkészült harcosokra van szüksége. A kisebbségi közéletre ma semmilyen intézményünk nem készít elő. Ez lehet ideiglenes állapot, de nem lehet állandó rendszer. Ez a kisebbségi élet elnívótlanodását, eldiletantizálódását jelentené! Kisebbségi intézetre szükségünk van.

A jogi szemináriumok megfelelő keretet alkotnak ezen intézmény kiépítésére.

Én hiszem, hogy kisebbségi életünk vezetői a kisebbségi szeminárium hivatását átlátják és kiépítéséről a fiatalsággal karöltve gondoskodni fognak. — Így a szlovenszói magyar kisebbségnek állandóan meglesz a kisebbségi közéletre előkészítő tudományos fóruma.

A jogi szeminárium az elmúlt évben a következő programot valósította meg:

1930. október 29. *Oszvald József*: A kisebbségi szeminárium feladata és munkaköre.

novemb. 10. *Rády Elemér*: Kisebbségi kérdés.

25. *Dr. Vécsey Zoltán*: A szuverenitás és a népek önrendelkezési joga.

1931. január 17. *Rády Elemér*: Dr. Grosschmid Géza: A kisebbségi sors című könyvének ismertetése.

február 8. *Török Ferenc*: A népszövetség megalkulásának története.

20. *Gyönyör István*: A népszövetség szervezete.

március 12. *Baráth László*: A nemzetiség fogalma a cseh tudósok szerint.

április 21. *Rády Elemér*: A kisebbségi magyar ifjúság és a szövetkezeti mozgalom.

május 8. *Sutka István*: A nemzetek szövetsége és a kisebbségek védelme.

junius 12. *Baráth László*: Kisebbségek az S. S. S. R. alkotmányban.

A szeminárium szakvezetője dr. Vécsey Zoltán volt, adminisztratív vezetők Oszvald József, e sorok írója és Baráth László voltak.

Rády Elemér.

A kisebbségi kérdés.¹

Irtta: Rády Elemér.

A világtörténelem legnagyobb tévedése — a rettenetes emlékü világháború — megváltoztatta Európa képét. Új államok rajzolódtak Európa térképére és régi évszázados sőt évezredes birodalmak tűntek el: Európa képe megváltozott. De az öreg Európának nemcsak a külső képe változott meg, hanem belső életét is új problémák, új bajok zavarják. Minden átlag intelligenciával rendelkező ember előtt kétségtelenül világos, hogy a legtöbb közép-európai problémának a csírája az új Európa struktúrájában és a háború utáni hipokrita humanizmus szellemében gyökerezik. Ügyesen tapint rá az ál-humanista és a pacifizmust hirdető hipokrita európai szellemre Tarján Ödön egyik cikkében, midőn a következőket mondja: «A népszövetségi gondolat, Locarno és minden más jószándéku, a béke biztosítását hirdető gesztus mögött mindig felfedezhettük Franciaországnak a német revanchetól való félelmét.»² Problémák és ismét csak problémák tornyosulnak Európa felhős egén.

Ezen problémák közül hatalmas kérdőjel a pacifizmus barátai előtt és örökös momentót hirdető felkiáltó jel az Új Európa megkonstruálói részére Európa egyik legégetőbb problémája: a Kisebbségi kérdés.

A szociális kérdés és a gazdasági krízis mellett ez a probléma a leg súlyosabb és ez veszélyezteti a legjobban egy mindent felégető vörös lángtengerrel az Új Európát. Helyesen jegyzi meg Egyed István, a kisebbségi kérdés egyik kiváló magyar specialistája egyik művében:³ «Az államok belső békéje, belső nyugalmi helyzete a nemzetközi béke legbiztosabb garanciája, a kisebbségi kérdés megoldatlan volta és a kisebbségek elégedetlensége pedig a nemzetközi béke állandó veszélye». Már a probléma aktualitása is megokolja, hogy foglalkozunk a kérdéssel. Tragikus kisebbségi adottságunk pedig egyszerűen kötelességünké teszi, hogy a problémával tisztában legyünk, ismerjük meg teljes egészében és vonjuk le belőle a saját szakmánkra vonatkozó konzekvenciákat.⁴

Nekünk jogászoknak különös feladatunk foglalkozni a kisebbségi kérdéssel. Az a körülmény, hogy a közéleti pályákon elsősorban jogászokra van szükség, a kisebbségi kérdés tanulmányozására kényszerít. De e mellett a kisebbségi kérdés elméleti boncolása, a kisebbségi tudomány a mi szakmánkhöz áll a legközelebb. Hisz a kisebbségi védelem elgondolásában elsősorban jogi probléma (sajnos a gyakorlatban politikai probléma) s ma a nemzetközi jognak és az egyes államok tételes jogának már integráns része. A nemzetközi

jog legújabb alkotása, a Nemzetek szövetsége is (mely ma még inkább politikai mint jogi intézmény) fontos feladatának tekinti a kisebbségek védelmét. Mint Mengele dr. a Nemzetek Szövetségéről írt kitűnő munkájában⁷ mondja: »A békeszerződések szülte általános európai viszonyoknál fogva a Népszövetség egyik legfontosabb feladatát alkotja a nemzeti kisebbségek védelme«. Nekünk jogászoknak tehát fokozott kötelességünk ezzel a problémával foglalkoznunk. Ezen feladatunk megoldásához nyújtott keretet a jogi szeminárium midőn tárggyául a kisebbségi kérdés elméleti tanulmányozását választotta.⁸

Mi a kisebbségi kérdés?⁹ Nehéz lenne erre a kérdésre szabatosan megfogalmazott logikai definíciót adni; a problémák hatalmas komplexumát tárul fel előttünk, ha mélyebbre tekintünk. Mindenesetre annyit mondhatunk, félre téve egy pillanatra a jogászai precizitást, hogy a kisebbségi kérdés megoldása sok millió embernek — több mint hatvan millió ember él ma kisebbségi helyzetben¹⁰ — boldogságát és boldogulását jelenti.

A világháború második felében az entente hatalmak magukévá tették az amerikai Egyesült Államok elnökének, Wilsonnak a nemzetek felszabadítását célzó törekvéseit és a világháborút úgy állították be, mint a kis nemzetek felszabadításáért vívott harcot. Hogy őszintén, vagy csak ürügyül használták-e fel Wilson eszméit, ennek fejtegetése kívül esik ezen előadás keretein. Wilson 1917. január 22-én mondott beszédében mondja: »Az új világrend célja a kis és nagy nemzetek szabadsága, azon elv, hogy sértetlen védelem biztosításuk mindazon népek létezése, vallása, szociális és gazdasági fejlődése részére, amelyek a sajátjukkal ellenkező hitet és politikai célokat valló államok uralma alatt állottak.« Midőn a világháborút követő béke-szerződéseket megkötötték és midőn hatvan millió ember kisebbségi helyzetbe kényszerítésével a nemzetek önrendelkezési jogát »megvalósították«, a béke-szerződéseket¹¹ diktáló nagyhatalmak nem zárkozhattak el az új nemzeti kisebbségek védelmének formális biztosításától. Nem az az örökvérvényű Igazság vezette itt az »új világrend« megalkotóit, amit Lincoln Ábrahám oly egyszerűen és mégis markánsan fejezett ki: »Isten sohasem teremtett még egy népet sem, amely elég jó lett volna arra, hogy egy másik népet kormányozzon,« hanem annak a tudata, hogy békeszerződések ideiglenes tartóssága érdekében az új kisebbségekkel szemben is le kell vonni a nemzeti principium konzekvenciáit. Wlassics Gyula báró, a magyar kisebbségi tudomány egyik kiváló szakembere ezt így fejezte ki: »Ha a nép nemzeti egységének és sajátosságának oly hatalmas értéket tulajdonított a XIX. sz. óta a politikai világnézet, hogy a nemzeti elv jelszavával évezredek államokat bontott szíjjel és új államokat alkotott, akkor ennek az új elvnek a következményeit minden új államalakulásnál, melyben több nemzetiség él, le kell vonni.«¹² Így kerültek az Új Európát megalkotó »békeszerződésekbe« a kisebbségek védelmét biztosító pontok és így került a nemzetközi jognak is előterébe egy bizonyos mértékig új probléma, a nemzeti kisebbségek védelme.

A kisebbségek védelme alapján azonban nem új. Mióta a kereszténység tanai az emberiség kultúrfejlődésében irányt mutatnak, a felebaráti szeretet a gyengébbek védelmét a kisebbség támogatását mindenki kötelességévé tette.

Azonban ez csak a kisebbségi szó tágabb értelmében helyes, ha a kisebbséget quantitativ fogalomnak vesszük. Ebben az értelemben beszélhettünk gazdasági kisebbségek védelméről, szellemi kisebbségek védelméről stb. stb. A kisebbségek védelme azonban a békeszerződésekbe nem ennyire tág értelemben van értelmezve, a kisebbség védelmi pontok határozottan kimondták: faji, nyelvi, vallási kisebbségek védelméről van szó.¹⁰ A népszövetség, egyik kiadványa¹¹ precizen meg is mondja mit kell kisebbség alatt értenünk: »On entend par minorité les groupements de personnes appartenant à une race, à une religion ou parlant une langue, qui diffèrent de celles de la majorité du pays.«

Ezen hivatalosan mondható interpretációból is nyilvánvalónak látszik, hogy a kisebbségek fogalmát nem annyira quantitativ értelemben mint qualitativ kell értelmeznünk. Egyed István már idézett művében is így határozza meg a kisebbségeket. »Kisebbségnek — szerinte — az állam lakosságának azt a csoportját kell minősíteni, mely meghatározott vonatkozásban a lakosnak az állam jellegét megadó részén (tehát rendszerint a többségén) kívül áll.« Azonban a lényeg nem a kisebbségi számarányon, hanem »az állam jellegét megadó csoport«-on kívülállóságon van. Hogy ez a minőségbeli különbség nemzeti vagy vallási irányban mutatkozik, beszélünk vallási vagy nemzeti (nyelvi) kisebbségekről. A faji kisebbségekről ma beszélni bizonyos mértékig túlhaladott álláspont. Hogy ez a kisebbségi szerződésekbe mégis bekerült annak tulajdonítható, hogy az első háború utáni kisebbségvédelmi szerződés — a lengyel — elsősorban a zsidóság védelme céljából alkotódott meg. A kulissza titkai ezeknek a békeszerződéseknek sok pikáns dolgot hoznának felszínre. Mindenesre ez is jellemző.

Már most a kisebbség jogi meghatározását illetőleg szintén érvényre kell jutnia ezen kvalitatív különbségnek. A legmegfelelőbbnek látszik Egyed meghatározása: »A kisebbségi kifejezés feltételezi, hogy az állam lakossága bizonyos vonatkozásban nem egyöntetű, hanem csoportokra tagosul, a többséggel szemben kisebbség, vagy kisebbségek alakulnak. Ez a tagosulás természetesen a legkülönbözőbb szempontok szerint történhetik, de a mi szempontunkból csak az állami jelleggel bizonyos vonatkozásban érintő megkülönböztetések jöhetnek figyelembe. Ha ez a megkülönböztetés jogilag is kifejezésre jut a kisebbségi jogok szabályozásában, a kisebbség jogi fogalommal válik.« (8. 1.)

Kérdés már most, hogy ez a kisebbségi fogalom tényleg érvényre jutott-e a jogban. Egyes nemzetközi jogászok szerint igen. Ennek a véleménynek a legtisztábban Vichniac ad ki fejezést már említett művében. Szerinte: »Pour la première fois dans l'histoire en effet, son appelées à une existence juridique indépendante des minorités comme telles, comme unités organisées auxquelles sont reconnus désormais, dans l'ordre international, des droits déterminés.« (La Protection des Droits des Minorités 2. L.)

Ez a megállapítás elméletileg helyes, amennyiben azok a kisebbségek, melyek tényleg akár területi, akár kulturális autonomia biztosítását kapták, mint önálló jogi személyek vonulhatnak be a nemzetközi jogi életbe. Más kérdés már — s nem tisztán jogi — hogy azon kulturautonómiák, melyeket a

kisebbségi szerződések biztosítanak, a valóságban csak papíron léteznek. Az egyetlen állam, mely a kisebbségi autonómiát tökéletesen megvalósította és ezzel a kisebbségi kérdést saját maga részére megoldotta, a mi kis fajokon államunk: Esztország. (Erre vonatkozólag I. Csekey: A kisebbségi kulturautonómia Esztországban, Budapesti Szemle, 1928. U. a. Ein Musterland des Minderheitenrechtes, Pester Lloyd 1929. III. 28. Az 1925. jun. 8-i eszt kormányrendelet a nemzeti kataszterek vezetéséről német fordításban a Jahrbuch des öffentlichen Rechtes 16. Band 250—252 o. jelent meg. Ezenkívül lásd még a Náródnostni obzor I. évf.)

Már itt kell megjegyezni, hogy a kisebbségi kérdés megoldását célzó rendszerek közül (melyeket ezen előadásomban részletesen nem tárgyalok) az autonómia — vagy kulturális, vagy területi — ígérkezik a legmegfelelőbbnek a kérdés megoldására. Teljesen helyes Smutsnak a mondása: »Az autonomia nem más, mint az önrendelkezés elve a teljes önállóságra nem jutott népekre alkalmazva.« (Mengele 335 l.) S mivel minden bizonyos kultúrnívót elért nemzet nemzeti önállósága kiélésére alkalmas keretet keres, hazát akar, az autonómia, mely a haza fogalmához közelebb áll, minden más kisebbségvédelmi rendszernél a legbiztosabb preventív intézkedés a kisebbség lojalitásának a biztosítására. (Lásd erről a Magyar Kisebbség 1926. jul. 1-i számában »A kultur autonómia, mint a kisebbségi »haza« fogalma« c. cikket.

A kisebbségeknek ilyen értelmű fogalma a történelem folyamán már egyes esetekben — tehát nem ennyire rendszeresen — védelemben részesült. A vallási kisebbségek védelmének államközi biztosításával a vésztfáliai béke óta (1648) állandóan találkozunk egészen a XIX. század végéig. A XIX. században már a faji kisebbségek védelme is kezd előtérbe nyomulni (lásd az 1815. bécsi kongresszusi aktát, mely biztosítja a lengyelek iskoláztatási szabadságát, vagy XIII. Leónak III. Sándor cárral kötött konkordátumának az orosz nyelvnek az egyházkormányzatban való kötelező voltáról szóló rendelkezését.¹¹) A XIX. században a nemzetiségi kérdés nyomul a politika előterébe. Míg a XIX. században a vallási kisebbségek védelme van kezdetben a belpolitika később pedig a nemzetek közti politika előterében, addig a XIX. században ennek a helyét — egyelőre a belpolitikában — a nemzetiségi kérdés váltja fel.¹² A nemzeti kisebbségek védelmének államonbelüli biztosításával a legtökéletesebben a régi magyar u. n. nemzetiségi törvényben³ találkozunk. Ennek különös értéket tulajdonít, hogy minden külső nyomás nélkül biztosított a nemzetiségeknek olyan jogokat ötven esztendővel a békeszerződések előtt, melyeket a nemzetközi jog mint nóvumokat köszöntött napjainkban.¹⁴

A modern kisebbségi jogban újítást jelent, hogy a nemzetiségi kisebbségek védelmét nemzetközi jog védelemben részesíti.¹⁵ A faji és vallási nemzetiségek védelme, mint már említettük, a nemzetközi politikai és jogi életben szerepelt a békeszerződések előtt is. A nemzetiségek védelmével azonban nem találkozunk. Igaz, hogy a békeszerződések sem említik expressis verbis a »nemzeti kisebbség« fogalmát (csak faji, vallási és nyelvi kisebbségekről beszélnek). Ez azonban csak ügyes megkerülése volt az érdekeltek

(elsősorban utódállamok) részéről a lényegnek, ami annál is könnyebb volt, mivel a békeszerződéseket diktáló nagyhatalmak a nemzetiségi viszonyok által legjobban érintett középeurópai helyzettel szemben a legnagyobb mértékű tudatlanságot és a viszonyok teljes nemismerését bizonyították be. A nemzetközi jogászok, kik a kisebbségi joggal foglalkoztak — néhány utódállam tendenciózus jogászatától eltekintve — csaknem kivétel nélkül úgy interpretálják a nyelvi kisebbségek fogalmát, hogy az megegyezik a nemzetiség fogalmával. Körülbelül akceptálják ezt az azonosságot a békeszerződések alapján kiadott kisebbségvédelmi törvények is.¹⁶

A nemzetiség fogalma azonban magában véve sem tisztázott. Pedig kisebbségi szempontból óriási jelentősége van, hogy mit tekintünk a nemzetiségi hovatartozás alapjául.¹⁷ A nemzetiség fogalmi definíciója tehát kisebbségvédelmi szempontból igen fontos. Nem lesz érdektelen néhány szóval kitérni a nemzetiség fogalmáról vallott tanok rövid fejlődésének ismertetésére. Egy-szerűség kedvéért idézem Nagy Iván dr. egyik művének idevágó részét.¹⁸

«A nép (Volk), nemzet (Nation), nemzetiség (Nationalität) fogalmakat megjelölő e kifejezések terminológiája, vagy éppen nyelvi használata (ugyanis) egyáltalán nincsen megszilárdulva. A múlt század első negyedétől kezdve, mikor a népszuverénitás tanával kapcsolatban egyre hatalmasabban hódított tért a nemzetiségi elv is, számtalan kutató akadt, aki politikai, közjogi, anthropológiai, etnográfiai, népességi-statisztikai, szociológiai szempontokból igyekezett ezeket a fogalmakat meghatározni. A német Flichte¹⁹-től kezdve a magyar Réz Mihály²⁰ kolozsvári professzorig száz év alatt igen sokan foglalkoztak az idevonatkozó fogalmi meghatározásokkal. Álljanak itt e vélemények különbözőségének bemutatására azok legpregnansabbjai:

Fichte és a régi politikai iskola felfogása. Fichte a nemzetiség lényeges jegyét a közös származásban, a közös nyelvben keresi; nemzetnek nevezi az összes németek kulturális közösségét és a népet, mint az állam személyi elemét, — Volknek. Felfogását egy fél évszázadon át magáévá tette a tudományos irodalom, míg nem az ötvenes évek elején az olasz Mancini megállapítja, hogy a faj, a nyelv, a föld, a szokások, a történelmi múlt, a törvények és a vallás csak formát adnak egy-egy embercsoport anyagának, de ezt megmozdítani, nekilendíteni, önálló életre kelteni csak a nemzetiségi öntudat — La Coscienza della Nazionalita²¹ — tudja Mill a nemzetiséget külön állami lét után törekvő érzelmi egységnek veszi.²² Renan pedig a nemzetet meg éppen lelki tünetnyeknek, léleknek tartja.²³ Az osztrák Gumplovitz viszont azt a meghatározást állítja fel: «Die Nationalität ist . . . eine durch ein gemeinsames Staatswesen hervorgebrachte und geförderte Kultur- und geistige Interessen-Gemeinschaft, die sich nicht immer und nicht notwendig in einer gemeinsamen Sprache auszudrücken braucht»²⁴ — vagyis: a nemzetiség egy közös állami szervezet által teremtett kulturális és szellemi érdekközösség. A szociológiai felfogás. A szociológiai kutatások előtérbe jutásával a nemzetet is egy bizonyos szellemi kapcsolódásnak — Kulturgemeinschaftnak — kezdték tekinteni, ami az állami együttélés következtében, közös világnézeti és össze-

fogó érdekek kialakulása révén etnikai különbségek ellenére is előállhat. Otto Spann szerint a nemzetiség is ilyen Kulturgemeinschaft egy bizonyos meghatározott nyelvcsalád keretén belül.²⁵ Mások viszont a nemzetiséget a történelmi fejlődés eredményének tekintik. Így az osztrák szocialista Otto Bauer szerint: «Die Nation ist . . . aus Schicksalgemeinschaft erwachsende Charaktergemeinschaft».²⁶ A nemzet fogalmát tehát Bauer a nemzeti jellemből kívánja levezetni, ami szerinte a sorsközösségen alapulva fejlődik sajátossá. A történelmi materializmus nézőszögéből tekintve — mely mindent gazdasági okokból kíván ki-magyarázni — könnyű is ezt elég elfogadható elméletté szélesíteni.

És milyen megállapításokhoz jutottak a nemzetiségi probléma magyar tudományos kutatói?

A magyar felfogás. A reformkorszakban a nemzetiség kifejezést általában a nemzeti nyelv és egyéb sajátosságok által egybefűzött népcsoportra értették.²⁷ Wesselényi Miklós báró a vér és nyelv közössége mellett még a «közös elődök emlékei» fontosságára is rámutatott.²⁸ Széchenyi István pedig a Hitel-ben és a Kelet Népében és híres akadémiai beszédében fejtette ki felfogását ebben a kérdésben, legelőször hangoztatva, hogy a nemzetiség fogalmának igazi alkotó eleme az összetartozás tudata.²⁹ A nemzetiség szubjektív mivoltának ez a felismerése azután Eötvös József báróban találja meg a maga megfogalmazóját, aki a «Nemzetiségi kérdés»-ről szól munkájában (Pest 1865) a következő meghatározást adja:

«A nemzetiség nem egyéb, mint azon összetartozásnak tudata, mely nagyszámú emberek között — multjuk emlékei, jelen helyzetük s mi ezekből folyik, érdekeik és érzelmeik közössége támad . . . Külön nemzetiségnek kell (tehát) elismernünk minden népösszeget, melyben külön személyiségének érzete felébred.»

A népességi statisztikusok vizsgálódásaik során ugyancsak igyekeztek megtalálni a nemzetiségek legbelsőbb fogalmi meghatározását, közülük Kelety Károly a következő megállapítást teszi: «Szerintem a nemzetiség semmi egyéb benső érzelemmel, hasonló a valláshoz, rokon a hazaszeretettel, melyet mindenki ápol a keblében, de mint hazát szabadon is választhat; érzelem melyre . . . a hovatartozóság, a leszármazás, fajjelleg s összes járuléka befolyást gyakorolnak, mely mint a tényleges vallás hitágazataiban és szertartásaiban nyilatkozni iparkodik s e megnyilatkozásra a nyelvet használja.»

A nyelv mint a «nemzetiség reagens-e.» Már most keresve a nemzetiségek jellemző tulajdonságait, hogy t. i. melyek alapján különböztethetjük meg és csoportosíthatjuk őket rájövünk, hogy a faji hovatartozandóság (zsidóság!) a természetes leszármazás (névvegyelemzések!) a lakóhely, a közös történelmi mult és fejlődés, az anthropologiai adottságok, a vallás és a nyelv, ezek a többé-kevésbé határozó jellegű tulajdonságok. Mindezeket, ha végig vizsgáljuk, analitikai alkalmazásukat illetőleg megfelelően végeredményben csak egy mutatkozik — faut de mieux — és ez a nyelv, melyet egy francia író elmésen és kifejezésteljesen a »nemzetiség reagens«-ének nevez.³¹ Ennek önkéntes, szabad, befolyásmentes bevallása szükséges. — Eddig Nagy Iván.

A nemzetiség szabad bevallása alkotott nemzetiségi kisebbségek tehát azok, melyeket — helyes interpretáció szerint — a kisebbségvédelmi szerződések oltalomban részesítenek.³²

Természetesen itt is érvényesülnie kell a *Benedocet qui bene distinguit* elvnek. Az összes kisebbségeket nem lehet egy kaptafára huzni. Lényeges különbségek vannak kisebbség és kisebbség között. Vannak kisebbségek, melyek fokozott védelemben kell, hogy részesüljenek magának a nemzetek közti békének érdekében és a sokat hangoztatott humanitás alapján is. Hisz »A kisebbség védelem — mondja Nagy Sándor dr.³³ — emberboldogulás lehetőségek nyújtása.« A kisebbségek közli lényeges különbségekre mutatott rá az interparlamentáriós Unio madridi kongresszusán a kisebbségi élet élesszemű ismerője, Szüllő Géza dr.³⁴ is mikor hangsúlyozta, hogy azokat a kisebbségeket, melyek a háboru előtt önálló állami életet éltek, fokozott védelemben kell részesíteni azokkal a kisebbségekkel szemben, melyek az állami önállóságig, a nemzeti élet legmagasabb formájáig mindeztideig nem jutottak el. A kisebbségek közötti különbségekre akart rámutatni az a vita is, mely a közelmúltban a Pester Lloyd hasábjain zajlott le.³⁵

Néhány szóval térjünk még ki a békeszerződésekben biztosított kisebbség védelmi pontokra is. A kisebbségi jogok első forrása u. i. az a kilenc békeszerződés, melyeket a világháború után az entente hatalmak a legyőzött államokkal, vagy az egyes utódállamokkal kötöttek. Ezek mellett forrásai még a kisebbségjognak azok a népszövetségi jegyzőkönyvekben található pontok, melyeket a Népszövetségbe belépni szándékozó államoknak, mintegy a népszövetségbe való belépés feltételét, el kellett fogadniuk. A kisebbségi jogok forrásaiul tekinthetők az egyes nemzetközi viták anyaga is. A nemzetközi jogi források mellett forrása a kisebbségjognak még az egyes államoknak a békeszerződések által előírt kisebbségvédelmi törvényei is.

A kisebbségek biztosított jogai között vannak olyanok, melyek általánosak. Ilyen a törvényelőtti egyenlőség, az anyanyelv szabad használata a magánéletben, kereskedelembe, egyházi és egyesületi életben, sajtóban és a bíráóság előtt; a saját költségen jótékonyági vallási, szociális és iskolai intézmények fenntartásának a joga; bizonyos számarány esetén az állami költségvetésből az arányos részesedés joga.

Ezek a pontok általánosak és magától értetődőek a békeszerződések által való külön biztosításukat a kiegyensúlyozatlan európai nemzetiségi viszonyok azonban szükségessé tették.

Vannak azonban a kisebbségvédelemnek különleges intézkedései is. Ilyenek az egyes kisebbségi autonómiák békeszerződések általi biztosítása. Pl.: a rutén föld autonómiaja, az erdélyi szász és székely népközösségek kulturális autonómiaja stb. stb. Ezek sajnos csak írott malasztok maradtak, tizenkét esztendő után jóformán nem létezönek tekinthetők: A békeszerződések erejének nagyobb dicsőségére. Ezen intézkedéseknek a betartása a Nemzetek Szövetségének garanciája alá van helyezve. Ez az u. n. népszövetségi garancia. A békeszerződések egyuttal előírják, hogy a kisebbségvédelemre kötelezett

államok kötelesek a békeszerződésekben a kisebbségeknek biztosított jogokat alaptörvényeik (alkotmány) közé iktatni. Ez az u. n. alkotmányi garancia.

A békeszerződések kisebbségvédelmi pontjainak a megszegése esetén a a népszövetség tanácsa az ítélkező fórum. (Kisebbségi eljárás-procedúra).

Ezzel röviden be is fejeztem a kisebbségi kérdéstről tartott rövid bevezető előadásomat. Céлом volt a kérdés lényegére, fontosságára rámutatni. Mielőtt azonban végleg befejezném előadásomat, szükségesnek tartom kitérni pár szóval a kisebbségvédelem leglényegesebb hibájára.

Midőn u. i. a békeszerződések a kisebbségvédelmet a népszövetség felügyelete alá helyezték, a kisebbségvédelemből elsősorban politikai problémát csináltak. A Nemzetek Szövetsége ma par excellence politikai fórum. Mint ilyen semmiképpen sem lehet alkalmas jogi funkciók végzésére. Azért tehát mindazoknak, akik a kisebbségvédelmet tényleg komolyan akarják s nem csak nemzeti uralmi törekvések hypokrita kendőzésének tekintik s maguknak a kisebbségeknek is az lesz az állandó törekvésük hogy a kisebbségek védelmének az ellenőzése, garanciája, ne a Nemzetek Szövetségének, illetve a N. Sz. tanácsának kezében legyen, hanem a hágai Nemzetközi Birósághoz, mint tisztán jogi, független szervezethez kerüljön. S ha ez ma momentán nem egyezik meg a békeszerződésekkel, akkor nem mondhatunk egyebet, mint amit Szűllő Géza az interparlamentáris Uniók madridi kongresszusán Deák Ferencet idézve mondott: Ha az ember a mellényét rosszul gombolta be, hiába próbálja azt, lejjebb vagy feljebb gombolni, nincs más lehetőség, ki kell az egész mellényt újra gombolni és újra kezdeni az egészet.⁴⁶ Így vagyunk a békeszerződésekkel is.

JEGYZETEK.

1. Az alábbi sorokban a jogi szemináriumban tartott előadások tartalmi kivonatát adom. Tekintve, hogy előadásom szabadelőadás volt a teljes szöveget nem áll módomban közölni. Az előadás tartalmának beküldésére akkor kaptam a szerkesztő felszólítását, midőn uton voltam s így az összes forrásmunkáim idézése nem állt módomban. Az előadás hiányait kérem ennek tulajdonítani.

2. Tarján Ödön: Gazdasági ujjaépítés. L. Prágai Magyar Hirlap 1931. jul. 12. X. évf. 156. sz.

3. Egyed István: A kisebbségi kérdés. Budapest, 1930. 8. 1.

4. Hangsúlyozni kell, hogy a kisebbségi kérdés nem önmagába zárt jogi probléma. A kisebbségvédelemnek az egyéni és társadalmi élet minden megnyilatkozásában érvényesülnie kell. A kisebbségvédelem egyik alapföltétele a kisebbségi öntudat. Ennek a kifejlődésén mindenkinek munkálkodnia kell.

5. Mengele: A népszövetség jogi és politikai rendszere.

6. A kisebbségi tudománnyal ma több tudományos intézet foglalkozik. Így mindenek előtt az Institut für Statistik der Minderheitsvölker Bécsben Winkler neves statisztikus vezetésével. Munkájával csak a kisebbségi statisztikára szorítkozik; a stuttgarti Deutsches Ausland-Institut, nem tisztán tudományos intézet, hanem a világon szétszórtan élő németiség gazdasági és kulturális.

összekötő szerve; a varsói Forschungsinstitut für Minderheiten tulságosan a lengyel kisebbségek problémáira van beállítva. Ezenkívül erősen a kisebbség-jogra mint tudományra van beállítva a pécsi Erzsébet tudományegyetem Nemzetközi Jogi Intézete. Ezekre vonatkozólag I. Emlékirat egy Kisebbségi Intézet megszervezéséről Henry Suzakko egyetemi tanárhoz a Carnegie-Endowment európai kiküldöttjéhez vitéz dr. Nagy Iván: Az európai kisebbségi intézetek, Lugos 1929. Faluhelyi Ferenc dr.: A magyar kisebbségi intézet szervezésének ankétja, Pécs 1930. A csehszlovákiai magyar kisebbségnek is föltétlenül szükséges volna egy a kisebbségi kérdéssel tudományosan foglalkozó intézményre. Erre kiválóan alkalmasnak tartanám a jogi szemináriumokat, melyek egy-egy szakember vezetésével rendszeres munkát végezhetnének. Csehszlovákiában a Společnost pro studium menšinových otázek foglalkozik a nemzetiségi kérdéssel. Politikai beállítottsága erősen csökkenti tudományos jelentőségét. Negyedévenként Národnostní obzor címen elég jó folyóiratot ad ki. Eddig négy szám jelent meg.

7. A kisebbségi kérdésnek hatalmas irodalma van. Rengeteg — több kevesebb — tudományos értékkel megírt munka foglalkozik ezzel a kérdéssel, csak néhánynak a címét említem meg: Balogh: A Kisebbségek nemzetközi védelme, Cornea: A kisebbségi kérdés, Bordihn Franz: Das positive Recht der nationalen Minderheiten, Buka L.: A kisebbségek jogi helyzete a békeszerződések és más nemzetközi egyezmények értelmében, Epstein Leo dr.: Der nationale Minderheitenschutz als internationales Rechtsproblem, Erler dr.: Das Recht der nationalen Minderheiten, Rauchenberg Heinrich: Der internationale Schutz der nationalen Minderheiten Wolzendorff Kurt: Grundgedanken des Rechtes der nationalen Minderheiten mit einem Exkurs über den Nationalkataster. Fouques-Duparc: La Protection des Minorités de Race, de Langue et de Religion, Vichniac Marc: La protection des Minorités dans les Traités internationaux de 1919—1921. Faluhelyi Ferenc dr.: Politikai vagy jogi kérdés-e ma a kisebbségvédelem, Hajn Alois: Problém ochrany menšin Kraus Herbert dr.: Das Recht der Minderheiten, Rauchenberg: Die Reform des Minderheitenrechtes. A kisebbségi kérdés bibliografiáját 1928-ig Robinson: Das Minoritäten problem und seine Literatur c. könyvében találjuk meg. A máshol idézett könyveket nem vettem ide be.

8. A legnagyobb kisebbség az ukrán, kb. 10 millió ukrán él öt államban szétészorva. A német kisebbség 8,300.000 13 államban, (csak az európai kisebbségeket vesszük tekintetbe), a magyar kisebbség 3,200.000 négy államban, továbbá nagyoroszok, fehér oroszok, törökök stb. Lásd részletesen: Dr. Johan Auerhan: Die sprachlichen Minderheiten in Europa, Berlin 17—20, II.

9. Wlassics Gyula báró: A kisebbségi védelem anyagi és alaki joga.

10. A kisebbségi szerződésekre vonatkozólag a legjobb forrás Baranyai Zoltán: A kisebbségi jogok védelmének kézikönyve (1925) c. könyve. Az összes békeszerződés jó magyar fordításban és eredeti francia szöveggel közölve van.

11. La Société des Nations et les minorités, Genève, 1923. 5.1.

11a. L. Rády Elemér: Rerum Novarum — A szociális pápa c. cikkem. 36. 1.

12. A kisebbségek védelmének történetére vonatkozólag egészen 1923-ig lásd Fouques-Duparc: *La Protection des Minorités* c. könyvét.

13. 1868. XLIV. tv. c.

14. A nemzetiségi törvény megvalósítása külön kérdés. Itt csak a törvénynek magának a szellemét érintem. A magyar nemzetiségi politika kritikáját illetőleg 1. Szekfü Gyula: *Három nemzedék c. könyvét*, Eöttevényi Olivér *Nemzetiségi törvényünk és a kisebbségi szerződések c. tanulmányát* és N. Czike Gábor cikkei (A nemzetiségi kérdés a katolicizmus világánál) a Magyar Kultúra 1930. 17., 18., 19. számaiban, valamint a Magy. Külügyi Társaság kiadásában megjelent: *A magyarországi nemzetiségi kisebbségekre vonatkozó programok, törvényjavaslatok, törvények és rendeletek c. füzetet*.

15. A békeszerződések kisebbségjogi pontjai által az európai népek jogrendszerében is megvalósult illetve érvényre jutott az az amerikai álláspont, mely — helyesen — a nemzetközi jogot az egyes államok fölé rendeli. Ez közvetve tulajdonképpen a középkori keresztény jog reneszánsza a nemzetközi jogban, természetes visszahatás a XIX. sz. korlátolt jogpozitivizmusára. L. erre vonatkozólag a Keresztény természetjog reneszánsza a nemzetközi jogban c. cikket a Magyar Kultúra 1930. évfolyamában.

16. A csehszlovákiai kisebbségi vonatkozású törvényeket összegyűjtve l. Sobota: *Národnostní právo* ésl.

17. A kisebbségi statisztika jelentőségére vonatkozólag 1. Winkler Wilhelm: *Die Bedeutung der Statistik für den Schutz der nationalen Minderheiten* c. könyvét és vitéz Nagy Iván dr.: *A nemzetiségi statisztika jelentősége a kisebbségi jogvédelem számára c. tanulmányát*, valamint a Társadalomtudomány c. folyóirat 1929. évf. 396–401. l. megjelent A nemzetiségi statisztika problémája c. cikket.

18. A nemzeti statisztika stb. 8–11 l.

19. Fichte: *Reden an die deutsche Nation* 1808. Berlin. Nyolcadik beszéd: *Was ein Volk sei, in der höheren bedeutung des Worts*.

20. Réz Mihály: *A nemzetiségi kérdés a politikai tudomány szempontjából*. (Berzeviczy emlékkönyv 1925. Pécs 115 s. köv. o.)

21. Della Nazionalita come fundamento del diritto delle genti, 1851.

22. J. ST. Mill: *Betrachtungen über Repräsentativ-Regierung*. 1873.

23. E. Renan: *Qu'est — ce qu'une nation?* (Conférence faite en Sorbonne, le 11. Mars 1882.)

24. Gumplovitz L.: *Das Recht der Nationalitäten und Sprechen in Österreich-Ungarn*. 1879.

25. O. Spann: *Der Begriff der Nation. Die Geisteswissenschaften*, 1913–14. évf. 564. o.

26. O. Bauer: *Die Nationalitätenfrage und die Socialdemokratie*, Wien 1907.

27. Kölcsey: »Nemzeti életet nemzeti nyelv nélkül gondolni sem lehet.« (Magyar Játékszin).

28. Wesselényi M. báró: *Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében*

1843. Lipcse (Wesselényi nemzetiségi politikájáról l. Asztalos Miklós: Wesselényi Miklós az első nemzetiségi politikus, Pécs 1927.)

29. L. Zsilinszky Mihály: Szécsényi és a nemzetiségi kérdés, (Akadémiai Értesítő. 1894. 335. o.)

30. Keleti Károly: Hazánk és népe, 1871. Pest. l. még Kelety: Qu est-ce que la Nationalité? Memoire redigé en vue du IX.-ème congrés international de statistique, 1874. Budapest.

31. Raoul de la Grasserie: Du principe sociologique de nationalité, Paris 1905.

32. A nemzetiségi statisztikának jelentősége igen nagy, mivel a legtöbb kisebbségi jog a kisebbség bizonyos számarányától van függővé téve. A csehszlovákiai 1930. dec. 1-én tartott népszámlálással kapcsolatban erről a kérdéstről hosszú viták voltak. L. bővebben a Prágai Magyar Hírlap 1930. évfolyamát júliustól, A Prager Pressét, Narodni Politikát, Národnosti Obzor-ban és a Prager Rundschau-ban Boháč dr. cikkei. Radl, Boháč és mások erről megjelent monografiáit.

33. Kisebbségi kérdés és a haza, Magyar Kisebbség 1926. 477. l.

34. Bene docet qui bene distinguit c. cikk a Magyar Kisebbségben.

35. Gróf Teleky Pál két cikke, Gratz Gusztáv és Bleyer Jakab hozzászólásai a Pester Lloyd 1931. febr. 18., 20., 20. és 21-i számaiban, valamint Albrecht Dezső cikke a Magyar Kisebbségben.

36. A Magyar Kisebbség idézett cikke.

Grosschmid Géza dr.: A kisebbségi sors.*

Ismertette: Rády Elemér.

Nem igen szokásos előadást tartani egy könyvről. Hogy mégis azt tettem, annak a könyv különös értéke volt az oka.

Grosschmid Géza dr. a kisebbségi küzdelmeknek kezdettől fogva szemlélője, sőt több: aktív, vezető harcosa volt. Ott volt a kisebbségi magyar politikai élet első megmozdulásainál és azóta lanekadatlan erővel küzd harcol kisebbségi életünk porondján. Tizenkét esztendő politikai küzdelmei után összegyűjtötte azokat a legfontosabb politikai megnyilatkozásait, melyeket ezen tizenkét esztendő forगतagában eszközölt. A vaskos kötetből egy nagykoncepciójú politikus és melegsívű kultúreremner alakia bontakozik ki előttünk. Így egy kötetbe összegyűjtve látjuk csak tisztán, milyen hatalmas, mondhatnánk emberfelettien önzetlen és sokoldalú munkát kell kifejtenie a kisebbségi sorsban nemzete jogaiért harcoló kisebbségi

* Az előadó a jogi szeminárium egyik összegyűjtésén ismertette Grosschmid Géza dr. szemlétornak Kisebbségi sors c. könyvét. Az alábbiakban a hosszabb ismertetés rövid kivonatát adja.

politikusnak. Ez azonban még nem az, ami a könyvnek igazi értékét megadja. Grosschmid dr. könyvében gondosan időrendi és logikai sorrendben adja megnyilatkozásait. Ha sorban olvassuk ezeket, akkor nem csak Grosschmid politikai egyénisége és működése elevenedik meg előttünk, hanem a kisebbségi politikának elmúlt tizenkét esztendeje. Hisz — mint már említettük — Grosschmid állandóan a kisebbségi politikai élet előtérében volt. Az, amit megnyilatkozásaiban mondott az akkori kisebbségi magyar politika hivatalos megnyilatkozása volt. És ebben van a könyvnek személyen túli, nagy értéke. **Dokumentális ereje van.** Módot ad a kisebbségpolitikai történelemmel foglalkozónak a politikai élet fejlődését a legautentikusabb forrásokból: az egykori megnyilatkozásokból rekonstruálni. A kisebbségi tudományokkal foglalkozók csak hálások lehetnek Grosschmid dr. szenátornak, hogy ezt a kiváló kisebbségtörténelmi dokumentumot kiadta.

Azonban nem csak a szakembernek jelent Grosschmid könyve hasznos olvasmányt, hanem a kisebbségi politika iránt érdeklődő laikus közönségnek is. Grosschmid minden egyes politikai megnyilatkozásából kiérezni a nagyműveltségű kultúrembert. Minden megnyilatkozása magában érdekes olvasmány. De emellett értékes jegyzeteket is fűz az egyes nyilatkozatokhoz s ezzel lehetővé teszi, hogy az egész könyv elolvasása után a laikus olvasó is tiszta képet nyerjen tizenkét esztendő kisebbségi sorsban eltöltött küzdelmeiről. Felvonul az olvasó előtt az államfordulat utáni bizonytalanságnak izgalmas korszaka, első politikai szervezetlenségünk, majd az első lázas szervező munka, melynek eredménye, hogy az országos ker. szoc. párt már az első nemzetgyűlési választásokon parlamenti képviselőhez jut. Majd megelevenedik előttünk a két magyar pártnak viszálja, hogy végül a legújabb megnyilatkozásokból kiolvassuk a természetes fejleményt: a két magyar párt találkozott a közös magyar kisebbségi politika porondján. Tizenkét keserű, küzdelmes esztendő krónikája ez a vaskos kötet.

De Grosschmid szenátor nem csak az egyes politikai nyilatkozásait helyezi jegyzeteivel a kisebbségi politika fejlődési vonalába, hanem egyes jegyzeteivel világos képet ad a kisebbségi életünket érintő problémákról is. Nagyszerű összefoglalása az egyik hosszabb jegyzete, mely különben a Prágai Magyar Hírlap 1931. husvétii számában is megjelent.

Céлом nem a könyv kritizálása, hanem ismertetése és ezzel kapcsolatban a kisebbségi politika tizenkétesztendei történelmének a rekonstruálása volt. Nem zárkozhatom el azonban teljesen a kritikától s ki kell jelentenem legalább annyit, hogy Grosschmid dr. szenátor könyve nem csak, hogy nem volt fölösleges, hanem hűzágpótló volt s nagy jelentőségű dokumentum a kisebbségi tudományokkal foglalkozó jogász generáció kezében.

A Népszövetség szervezete.

Irtta: Gyönyör István.

A Népszövetség szervezetének vizsgálása előtt érintsük pár szóval annak tagsági kérdését.

A Népszövetség szuverén államok, s nem államfők társulata, szabad kormányrendszerrel bíró azon nemzetek szövetsége, amelynek politikai szervezete az állam, vagy legalább is gyarmatdominium fogalmát elérte. (Meghosszabbított békekonferencia.)

Az E. O. *Convenant* a tagság háromféle alapját különbözteti meg: (a *Convenant* alakját tekintve nemzetközi szerződés, amely az 1919. évi békeszerződések első részét alkotja. Érvényre lépett 1920. január 10-én. Definíciója lehetne szerintem: A Népszövetség alkotmánylevele.)

1. Eredeti tagjai a *Convenant* függelékében megjelölt (szignatárius) hatalmak.

2. Eredeti tagok lehetnek az aláíró államokon kívül bizonyos megnevezett államok, ha feltétel nélküli csatlakozásukat az E. O. érvénybelépésétől számított két hónapon belül bejelentik.

3. Bármely állam, dominium vagy gyarmat, amelynek önrendelkezési joga van, ha ehhez az Közgyűlés $\frac{2}{3}$ -a hozzájárul, feltéve, hogy az illető belépő az Egyezség okmány előírásait teljes egészükben elfogadja.

Ezek szerint tehát megkülönböztetünk eredeti — az E. O. függelékében felsorolt aláíró-hatalmakat (32) és nem eredetieket, melyek felvételüket a Népszövetségbe később kérték. Ma a Népszövetségnek 55 tagja van, melyek úgy oszlanak meg: 29 szignatárius, 13 csatlakozó, 13 felvételi.

Ezek után térjünk át a Népsz. szerveinek általános ismertetésére, — tulajdonképeni tárgyunkra, — melyek tulajdonképen a Népszövetség kitűzött céljainak elérésén működnek, melyeken keresztül testesül meg és nyeri megvalósulását a Népszövetség politikai életműködése, nemzetközi tevékenysége.

A Népszövetségnek két főszerve van: Közgyűlése és Tanácsa. A két főszerv alá van rendelve a Titkárság, valamint a Népszövetség technikai szervezete.

Ezen szervektől mondhatni teljesen elkülönítve működik az Állami Nemzetközi Bíróság.

Hatáskör megoszlás tekintetében, — az egyezségokmány szerint a tagállamok által a Népszövetségre ruházott hatáskör, — a Népszövetség két főszervét a Közgyűlést és a Tanácsot egyenlően illeti. Így tehát a Népszövetségnek nem egy, de két alkotmányos szerv áll rendelkezésére, mely nevében a hatalmat gyakorolja. Államjogi téren ez egy egészen különálló dolog, mivel ezt sehol sem találhatjuk meg az állami életben.

A törvényhozás két házával téves volna összehasonlítani, mert a törvényhozás két háza csakis együttesen alkothat jogot, míg a Népszövetségben külön a Tanács, külön a Közgyűlés teljes egészében megvalósítja a

népszövetségi akarást és cselekvést, úgyhogy mind a Tanács, mind a Közgyűlés a Népszövetség körébe tartozó, vagy a világbékét érintő bármely ügygel foglalkozhatik.

Valójában azonban az E. O. esetenként utal bizonyos ügyeket hol az egyik, hol a másik főszerv hatáskörébe, s így illetékesség szempontjából a Népszövetség elé tartozó ügyek három csoportja különböztethető meg:

- 1.) ügyek, melyekre mindkét szerv egyformán illetékes,
- 2.) melyekre kifejezetten vagy a Tanács, vagy a Közgyűlés illetékes,
- 3.) melyek a Közgyűlés és Tanács együttes eljárásának alkotják tárgyát.

Ezek után a Tanács és Közgyűlés egymásközi viszonyát talán úgy definiálhatnánk: jogilag mindkét orgánus teljesen egyenrangú, és hogy mindkettőn keresztül egyaránt megvalósulnak a Népszövetségnek mind szabályalkotásai, mind végrehajtási tevékenysége. Valójában azonban a helyzet az, hogy a Tanács gyakoribb ülései következtében a végrehajtás terén túlsúlyban van.

Ami a Közgyűlés összetételét illeti, a Közgyűlés a Szövetség tagjainak képviselőiből áll. Jogi természete a kongresszus jogi természetével azonos. Értem ezt úgy, hogy míg a parlamentáris gyűlés képviselőit semmi utasítás nem köti, addig a Népszövetségben résztvevő kiküldöttek kormányuk nézetét képviselik, miért is a népszövetségi közgyűlés lényegénél fogva kongresszus és nem parlament, s az egyes delegátusoknak kormányukkal szemben való felelőssége, minden állam saját ügye. Döntő tényező azonban, hogy a delegáció elnökének szavazata a kiküldő kormányt kötelezi.

A Közgyűlés évenként ül össze, szeptember első hétfőjén, s a főtitkár útján a Tanács előke hívja össze. Ezenkívül rendkívüli gyűlés is összehívható különböző feltételek adottsága esetén (pl. ha a Közgyűlés azt előző ülésén elhatározta stb.).

A Közgyűlés székhelye a Népszövetség székhelye. Eddig a Közgyűlés hét összejövetelt tartott (az utolsón vették fel Németországot). Ennyit a Közgyűlésről.

A Közgyűlés mellett a Népszövetség másik főszerve a Tanács, amely áll a Szövetséges és társult hatalmak képviselőiből, továbbá négy tagállam képviselőiből. A Tanács valójában a Népszövetségnek a Közgyűlésnél szűkebb körű és állandóbb megjelenítése, a szövetségnek döntésre alkalmazhatóbb szerve, amely az adott esetben felmerülő intézkedésekre elsősorban hivatott.

A békekongresszusi eredetileg a főhatalmak maguk közül akarták a Tanácsot megalakítani, míg a kisebb államok a Tanácsnak teljesen választás útján való megszervezését követelték. Így jött létre a mai szabályozás, mely szerint a Tanács állandó tagjai a nagyhatalmak (U. S. A., Brit-birodalom, Franciaország, Olaszország és Japán, 1926-tól Németország), nem állandó tagjai pedig azon államok, melyeket a Közgyűlés időről időre (3 év) választ, mégpedig az E. O. szerint tetszése szerint $\frac{2}{3}$ többséggel,

titkos szavazással lajstromos választás alapján. Ezenkívül szerephez jutnak az ú. n. ad hoc tagok, melyeket a Tanács oly esetekben választ, amikor az illető tag érdekeit különösen érintő ügyeket tárgyalnak.

Az 1923. évi augusztus 31.-iki határozat szerit a Tanács évente 4 ülést tart, mégpedig december, március és június 10-ikéhez legközelebb eső hétfőn, továbbá szeptemberben a Közgyűlés összejövetelével egyidejűleg.

Rendkívüli üléseit ugyanazon esetek szabályozzák, mint a Közgyűlés üléseit.

Eleinte a tanácsüléseket felváltva tartották az egyes tanácstagok székhelyein. Utolsó években azonban a Tanács ülései is Genfben folynak le. A Tanácselnöki tisztséget a tagok 1920. dec. 18.-iki ülés óta felváltva viselik.

A Népszövetség ezen ismertetett két főszerve alá van rendelve a Titkárság, mely a Népszövetség főszerveinek segítő és végrehajtó organuma, amely megszakitás nélkül tevékenységet fejt ki, mely munkája mellett a Népszövetség egyes szerveinek összekötő kapcsa. Ő közvetíti az érintkezést egyrészt a Tanács és Közgyűlés között, másrészt a Szövetség és az egyes tagállamok között. Az angol hivatalos kommentár szerint nemzetközi miniszterium. Személyzete 300 tagból áll élén a főtítkárral, akinek munkaköre a Népszövetség minden életnyilvánulására kiterjed. Hatásköre ép ezért rendkívül nagy. A főtítkár a népszövetségi titkárság vezetője, hivatalból jegyzője a Közgyűlésnek, megállapítja a Közgyűlés napirendjét, ő hívja össze a Tanácsot stb.

Maga a titkárság 12 alosztályra oszlik, ú. m.: 1.) Politikai osztály. 2.) Népszövetségi közigazgatási és kisebbségi osztály. 3.) Jogi osztály. 4.) Leszerelési ügyosztály. 5.) Mandátumügyi osztály. 6.) Hírszolgálati osztály. 7.) Közgazdasági és pénzügyi osztály. 8.) Közlekedésügyi és forgalmi osztály. 9.) Nemzetközi szellemi együttműködés osztálya. 10.) Szociális ügyosztály. 11.) Közegészségügyi osztály. 12.) Költségvetési osztály.

A Népszövetség általános szervezetének kiegészítő részét alkotja a Népszövetség technikai szervezete, mely a Népszövetség különböző nemzetközi munkafeladatainak ellátására létesült az organisation technique fogalmában.

Az organisation technique lényege bizonyos állandó gépezet megalkotása, melynek feladata az illető nemzetközi szakkérdéseknek az egyes államokkal való letárgyalását előkészíteni, lebonyolítani és nyilvántartani. Rendesen hármas gépezet: konferencia, bizottság és titkárság.

A konferencia valamennyi állam kiküldöttjeinek gyűlése, amely meghatározott időközökben ülésezik.

A bizottság a konferencia által kiküldött szűkebb körű választmány, a titkárságot az E. O. értelmében a Népszövetség titkársága köteles minden munkaszervezet mellé kirendelni.

Az organisation technique alkotmányjogilag csak véleményező szerv, határozatai csak a Szövetség hozzájárulása után léphetnek érvénybe.

Ilyen organisation technique öt van: **Nemzetközi Munkaügyi hivatal,**

Nemzetközi Közlekedésügyi és forgalmi szervezet, Gazdasági és pénzügyi szervezet, Nemzetközi egészségügyi szervezet, Nemzetközi szellemi együttműködés szervezete. Szakkérdések véleményezésére három: az ópium bizottság, a női- és gyermekkereskedelem elhárítására alakult bizottság és a rabszolgauji bizottság szolgál.

Ezekon kívül a Népszövetségnek sajátos közigazgatási szervei is vannak, amelyek a békeszerződésekből, valamint a nemzetközi szerződésekben a Népszövetségre háruló közigazgatási feladatokat végzik. Ezek a népszövetségi bizottságok, melyek valóságos nemzetközi kormányzati közegek, s melyek saját hatáskörükben önállóan intézkednek, de mind a Népszövetség Tanácsának, mind Közgyűlésének felelősséggel tartoznak.

Ilyenek: a volt Saar vidék kormánybizottsága, a danzigi főbiztos, Magyarország és Ausztria pénzügyi újjászervezésével kapcsolatban kiküldött népszövetségi főbiztos, a hadifoglyok és orosz menekültek ügyében kirendelt népszövetségi főbiztosok stb.

A Népszövetség politikai szervei mellett igazságszolgáltatási szerve: az Állandó Nemzetközi Bíróság. Mondhatni távolállóbb szerve ez a Népszövetségnek a többivel szemben, mert míg a Közgyűlés és Tanács szervezetét maga az E. O. állapítja meg, addig az Állandó Bíróság felállítását csak elvben mondja ki, s annak megszervezését a tanácsra bizza 14-ik cikke szerint, amely kimondja: A Tanács Állandó Nemzetközi Bíróság felállítására vonatkozó tervezetet fog készíteni és azt elfogadás végett a Szövetség tagjai elé terjeszti. Ennek a bíróságnak hatásköre ki fog terjedni a felek részéről elébe terjesztett minden nemzetközi jellegű vitás esetre. A bíróság azonfelül véleményt fog nyilvánítani minden olyan vitás esetben és kérdésben, amelyet a Tanács, vagy a Közgyűlés eléje utal.

A Tanács hosszabb kísérletezés után 1920. június 16—20-ig a nemzetközi jogászvilág legkiválóbb képviselőinek ülése után a bíróság kidolgozására alapvető szabályokat fogadott el. Ezek szerint bírósági tagjelölést a hágai Választott Bíróság nemzeti csoportjai végzik, amelyben minden állam képviselve van. Mindegyik csoport négy jelöltet ajánlhat, ezek közül azonban csak kettőt a saját honfitársai közül. A nemzeti csoportok jelöltjeiből a Népszövetség titkársága betűrendes jegyzéket készít. E listából választja azután meg a Tanács és a Közgyűlés az Állandó Bíróság 11 rendes és 4 póttagját. Így alakult meg Hágában az Állandó Bíróság 1922. februárjában. 15-én tartotta megnyitó ülését, majd megalakította eljárési szabályzatát.

Hatásköre kiterjed minden nemzetközi vitás jellegű dologra, azonkívül a népszövetségi Tanács számára jogi szakvéleménnyel szolgál.

Kisebbségek az SSSR. alkotmányában.

Iria: Baráth László.

A prágai MAK jogi szemináriuma a most lezárt év keretében a kisebbségi kérdést tanulmányozta. Ennek a kérdésnek fontossága számunkra elvitathatatlan, sőt mint kisebbségi sorba szakadt ifjúságnak, — létkérdés. A másik nagy kérdéskomplexum, ami minden érdeklődési ágban előtérbe tör, mely minden téren kísért itt mi közöttünk is, hiveket és ellenségeket szerezve, négy betűvel rajzolódik elénk a keleti glóbuson: SSSR. — Ennek a két kérdéskomplexumnak a találkozási pontjáról szeretnék egy rövid ismertetést tartani, mikor előadásom tárgyául a kisebbségek szerepét választottam a Szovjet-szövetség alkotmányának gépezetében.

A kisebbségi kérdés tárgyalásánál általában háromféle módszert szoktunk volt követni, vagy a kisebbségek faktikus helyzetét ismertetjük, vagy pedig az alkotmányban és más belföldi törvényekben kiszabott jogokról beszélünk, míg harmadsorban a nemzetközi egyezményeket, békéket vesszük alapul. Természetesen a három módszer közül egy sincs alárendelt viszonyban a másikhoz, s legtöbbször a reális képet a három egyidejű alkalmazásával kapjuk. A jelenleg felvetett kérdésnél a nemzetközi kisebbségvédelmi szerződések nem játszanak szerepet, a faktikus helyzetet is csak néhány, — a rendelkezéseimre álló adat alapján ismertetethetem, úgy, hogy előadásomban az SSSR alkotmányának, illetve annak kisebbségjogi intézkedéseinek ismertetésére szorítkozom.

Elsősorban is a Szovjet-unió alkotmányjogi fogalmát szeretném néhány szóban tisztázni. Az SSSR (CCP) — Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetsége, számszerint hat köztársaságból tevődik össze. Ezek az: a) orosz, b) ukrán, c) fehérorosz, d) Kaukázusontúli, e) turkmen (Turkesztán), f) az ú. n. Uzbejská (Üzbekisztán) (YCCP) szoc. sov. köztársaság. Az első négy ú. n. foederatív köztársaság, míg az utóbbi kettő később csatlakozott a Szövetséghez.

Az egyes szövetségi köztársaságok újból feloszlanak az ú. n. autonóm soc. sov. köztársaságokra és autonóm területekre. Az ú. n. autonóm területek főleg azt a célt szolgálják, hogy a nem orosz lakosság autonóm egységet képezzen. Már itt kell megjegyezni, hogy az autonóm területek alábbrendelt jelentőségűek, mint az aut. köztársaságok, s mintegy kormányzósághoz hasonlíthatók. Hogy mily felosztású egy-egy köztársaság, a következő példával óhajtom bemutatni: az orosz foederatív köztársaság kilenc aut. köztársaságra és tizenhárom aut. területre oszlik fel.

Ami az alkotmányos életet illeti, ennek alapegységei a szovjetek. A szovjetek egy bizonyos territóriumon az államhatalom legfőbb faktorai a territórium lakosságával szemben, viszont alá vannak rendelve a felsőbb állami orgánumnoknak. Kétféle szovjetet különböztetünk meg, vidéki és városi szovjeteket. (Selskije, — gorodskije, ebből sel- és gorsoviety.) Vidéki szovjetek oly községekben alakulnak, melynek legalább háromszáz lakosa

van. A selsoviet 3—50 deputátból áll, kiket a választási joggal bíró lakosság választ, mégpedig 100 lakósra esik egy deputát. A gorsovietek városban és munkástelepeken alakulnak, a telep nagyságához mért arányszámban. A szovjetek delegátusokat küldenek az ú. n. sovietek gyűlésére, területiális egységek szerint. A gyűlések systémája az egyes foederatív köztársaságok szerint különböző, így pl. az orosz foederatív köztársaságban öt főtípus különböztethető meg, melynek azonban részletes tárgyalása nem tartozik előadásom keretébe.

A legfelsőbb törvényhozó, végrehajtó, szóval a legfelsőbb államhatalom a soc. sov. közt. szövetsége szovjeteinek gyűlése kezében van.

Ennek a gyűlésnek az összetételére nem a köztársaságok kiküldöttjei, hanem a népképviselőt csodálatos mértékben való keresztülvitele jellemző, ezzel szemben rendkívüli hibája, hogy nehézkes, csak néhány napig tart, tehát csak konkrétan kidolgozott terveket tárgyalhat. Ebből nyilvánvaló, hogy nagy szerepe van annak a testületnek, mely a konkrét javaslatokat kidolgozza, illetve az államhatalmat a szovjetgyűlések közti időközben gyakorolja. Ez az ú. n. centrális (központi) végrehajtó bizottság. Tagjait a szovjetek gyűlése állapítja meg, mégpedig részben az ú. n. szövetségi-szovjetből választja őket, részben pedig az ú. n. nemzetiségi-szovjetből erősíti meg azokat. (Az utóbbi alakulatról a továbbiakban lesz szó.) Ez a jog kizárólag a szovjetek gyűlésére tartozik. — Centrális Végrehajtó Bizottság jogköre rendkívül nagy. Összehívja a szovjetek gyűlését, dönt háború és béke felett stb. stb. A szovjet-unió alkotmánya ezt a 13. §-tól tárgyalja, az összetételt illetőleg 1923. novemberében új rendszabályt léptettek életbe. A Centrális Végrehajtó Bizottság kétkamarás rendszerű: a szövetségi szovjet és a nemzetiségek szovjetje. A két kamara egyenrangú és a törvény érvényességéhez mindkét kamara hozzájárulása szükséges. Miniket közelebbről a nemzetiségek szovjetje érdekel, melynek összetételét és lényegét a következőkben foglalhatjuk össze: A nemzetiségek szovjetje a szövetségi és autonóm köztársaságok képviselőiből és az autonóm területek képviselőiből tevődik össze. Az előbbiek öt, az utóbbiak egy képviselőt küldenek. A szövetségi szovjettel szemben a nemzetiségi szovjetek mint a nemzetiségek reprezentáns testülete tűnnek fel. Hogy melyik fontosabb testület, ezt nehéz lenne eldönteni. Igaz, hogy a kormány a szöv. szovjetről a 14. §-ban beszél és csak azután a nemzetiségi szovjetről, de a két testület, ami a kompetenciájukat illeti, teljesen egyenrangú. A nemzetiségi szovjet az egyes ügyek átvizsgálására, illetve letárgyalására külön komissziót biz meg, melyben kell, hogy képviselve legyen az az autonóm köztársaság, vagy terület, melynek ügyeit a tárgyalás érinti. Külön adminisztratív szerve nincsen. Ha a két testület között viszály keletkezik, az ügy elintézés végett az egyeztető bizottság elé kerül, végső fórumon pedig a szovjetek gyűlése elé.

Egészen a két szerv együttes viszonya némi analógiát mutat fel a vallási viszályok idején keletkezett corpus-catholicorum — corpus evangelicorum rendszerrel.

Ami az alkotmányjogi tényezőket illeti, feltétlen meg kell említenem még a centrális végrehajtó bizottság elnökségét. Főjogköre: a Központi Végrehajtó Bizottság évi háromszoros összehívása, valamint az ő kezében van a legfőbb végrehajtó hatalom, különösen ami az alkotmány és a törvények életbeléptetését illeti.

Az alkotmányos élet rövid vázlata után tisztábban látjuk a nemzetiségek szerepét ebben a gépezetben. Az alkotmányos élet fő alapelve a hat köztársaság, mondjuk bátran, nemzeti egység, — egyenjogúságának elismerése. A nemzeti egység kifejezés ne tévesszen meg minket, mert ezek is több nemzetiségből tevődnek össze. Ennek a kidomborítására megemlítem a harmadik összorosz szovjet gyűlés deklarációját, melynek alapján a szovjet federációt bátran nevezhetjük szabad nemzetek, szabad szövetsége alapján keletkezett szovjet **nemzeti** köztársaságok foederációjának, tehát nemzetek foederációjának. Ha most figyelembe vesszük, hogy a keleti glóbuson megközelítő pontossággal száznegyvenhétmillió ember önszántából, vagy kényszerítve ennek az új rendszernek a híve, vagy híve lesz, egyoldalúság lenne csak a vörös felkelő napot látni s annak fényében nem Puskin mondását: »Minden patak a szláv tengerbe fog folyni«.

Vannak intézkedések és törvények, melyek előbbi állításomnak az ellenkezőjét bizonyítanak, így Stalin szerint a nemzetiségek szovjetje egyesesen abból a célból alakult, hogy a különböző nemzetiségek gazdasági és kulturális egyenlőtlenségét likvidálja, de viszont egyúttal likvidálni kell az azelőtt elnyomott nemzetiségek nacionalizmusát is, mint az Šom: »V řiši Stalinov« c. művében olvashatjuk.

Ezzel szemben fel kell hoznunk azt a tényt, mit már említettem is, hogy a nemzetiségek szovjetjében éppen a nemzetiségileg heterogén területek vannak legkevésbé képviselve. Az elképzelés szerint tehát és az alkotmány értelmében a hatalmasabb nemzetek uralmi lehetősége kizárt valami, de a száznyolcvan nemzetiségi kisebbséget számláló szovjet köztársaság éppen az előbb felsoroltak alapján nem gondoskodik a kisebbségekről oly mértékben, mint azt a látszólagosan internacionalista fogalmak megkívánják. Így az előadásom elején említett gor-szovjeteket az SSSR választási rendszere jobban favorizálja, ami a kisebbségek szempontjából rendkívül sérelmes. Vagy pedig ha azt vesszük, hogy a nemzetiségek szovjetjeinek törvényhatározata csak akkor érvényes, ha a szövetségi szovjet is megszavazza, be kell látnunk, hogy ez a szerv legfeljebb a kisebbségek kulturális védelmét láthajtja el. Hogy a nagyorosz nemzet vezérszerepet játszik a szövetségben, az magától értetődő.

Azt hiszem, az elmondottakból nyilvánvaló, hogy az SSSR nemzeti, illetve nemzetiségi színezetét, — már bizonyos értelemben, — tagadnunk nem lehet és a szovjet problémának kell, hogy ez is egyik fontos pontját képezze. Hogy hogyan vélekedik a problémával foglalkozó szláv ifjúság, annak jellemzésére egy szlovák jogásznak Peška professor szemináriumában készült munkáját idézem. A szerző, Matuš Kavecz sajnálattal állapítja meg, hogy szláv szempontból égbekiáltó igazságtalanság az a tény, hogy a

szovjet köztársaságok szövetségében lévő 40%-os nemzetiségi kisebbség túlsúlyban van az alkotmányjogi képviselőket illetően a 60%-os orosz nemzettel szemben.

Ebből is láthatjuk, hogy a körülöttünk élő szláv kortársaink bizonyos szláv szempontból kezelik a szovjet problémát, tehát előttük sem lehet kizárólag társadalom-ideológiai kérdés. Természetesen, előadásom akkor lenne teljes, ha az adatokat a realizáció megvilágításában tudnám megmutatni, de mentsem az a körülmény, hogy a mai helyzet szerint ez úgyszólván lehetetlen. Előadásomnak célja a szovjet szövetséggel kapcsolatos nemzetiségi kérdés iránti érdeklődés felkeltése volt. Akkor értem el célomat, ha azok, akik a szovjet kérdéskomplexummal eddig foglalkoztak, vagy ezután foglalkozni fognak, a kérdést ebből a szempontból is tüzetesen elbírálás tárgyává teszik.

EGYHÁZMEGYEI BIZTOSÍTÁSI IRODA

KASSA, FŐ-UTCA 34. (Püspöki palota)

Mindennemű tűz-, jég-, baleset-, élet-, üveg-, szavatosság- és szállítmány biztosításokat a legelőnyösebb feltételek mellett, legteljesebb megelégedésére kötünk. Mindennemű biztosítási ügyben szakszerű **felvilágosítással**, a biztosítási kötvények **felülvizsgálásával**, mindenkor **díjmentesen** állunk a n. é. közönség rendelkezésére.

VI.

Irodalmi szeminárium.*

- Az irodalmi szeminárium program-
ja és beszámolója *Kubinyi László*
A századelejei magyar líra társadal-
mi gyökerei *Dobossy László*
A századforduló magyar társadal-
mának problémája Babits Mi-
hály „Halálfiái” című regé-
nyében *Zapf László*
-

* Technikai okokból kénytelenek voltunk kihagyni Kubinyi László: Az irodalmi szeminárium beszámolóját és Zapf László: Ady szerelmi költészete, vagy »Sfrás az Életfa alatt« c. előadását. — Lehetőség szerint mindkét cikket a Magyar Diákszemlében fogjuk közölni.

Irodalmi szeminárium programja és beszámolója.

A középiskolákból felkerülő fiatalság számára az új magyar irodalom ismeretlen terület. A gimnáziumi tananyag legföljebb az 1867-ig terjedő irodalmat tárgyalja, tehát az iskolában nem szerezheti meg az ismereteit. a magánéletében pedig a könyvek és sokszor az érdeklődés hiánya miatt válik számára lehetetlenné, hogy tudomást szerezzen az új írókról és írásaikról.

Ezért határozta el a MAK. vezetősége, hogy megszervezi az irodalmi szemináriumot.

Az irodalommal nem foglalkozunk esztetizáló alapon. Többet keresünk a könyvben, mint csak szépségeket, csak szórakozást. Egy korszak gondolkozása, a tömegekben élő és induló mozgalmak az irodalomban találnak kifejezésre. Az író meglátja a korát, észreveszi annak a társadalomnak az életjelenségeit, amelyekben él. Amit lát, azt maradéktalanul kifejezi. Az életet írja az író, mindnyájunk életét. Hamarabb veszi észre a fejlődés szükségszerűségét, hamarabb látja a hibákat, hamarabb a megoldást, mint a tömeg. Programot ad. Az irodalom és a társadalom fejlődése szoros egységet képez. Az irodalom, mint társadalmi funkció irányítja az életet.

Szemináriumunk alapgondolata tehát az, hogy tagjaival megismertesse a modern magyar irodalmat és rajta keresztül az egész kort. A művész tökéletesebb, átfogóbb képet rajzoló szemén át látjuk meg a társadalom életének a fejlődését. Azokkal az írókkal foglalkozunk elsősorban, akik problémákat vetnek föl, akik megoldásokat keresnek és programot adnak.

A szeminárium már a múlt iskolai évben is működött. Az anyaga annak az irodalomnak az ismertetése volt, amelyik a XIX. század utolsó 30 évét tölti ki.

Ebben az évben a XX. század irodalmával foglalkoztunk.

Ebből a célból 10 előadásra osztottuk föl a munkánkat: Mikszáth Kálmán, Ady Endre, Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, Babits Mihály, a modern folyóiratok, a kritikai irodalom ismertetése és speciális szlovenszkói vonatkozásban a kisebbségi kultúralet problémái, a szlovenszkói magyar irodalom. Ezek voltak azok a témák amelyek megvitatásával igyekeztünk elérni azt, hogy a szeminárium tagjai áttekintő képet alkothassanak maguknak az új magyar életproblémákról.

Azt is el akarjuk érni, hogy a tagok komolyan áttanulmányozzák a modern irodalmat. Olvassanak minél többet, de legalább azokat az írókat, akiket a szemináriumban ismertetni fogunk. S így a kritikájuk nem frázisokkal való dobálózás, nem felületes és fölényes ítélet lesz, hanem a komoly ismereten, olvasáson alapuló vélemény.

A szeminárium vezetősége szokásként vezeti be, hogy a felolvasások után következő vitákon az egyes írókról csak azok mondjanak kritikát, akik tényleg olvasták is.

Sajnos, azonban hiányzik a munkánknak a legfontosabb támasza: a célszerűen, bő anyaggal összeválogatott könyvtár. A könyvek beszerzése lassan megy, s míg nem tudjuk biztosítani a tagjaink számára az olvasás lehetőségét, nem is követelhetjük meg tőlük a teljes tárgyismereten alapuló közös munkát.

Az irodalmi szemináriumban a következő előadások hangzottak el:

1930. október 23. *Dr. Szvatkó Pál*: Az irodalmi szeminárium programja.

november 14. *Dobossy László*: Ady pénzköltészete és vallásos lírája.

november 28. *Móricz Zsigmond* jelenlétében vitaülés.

december 12. *Zapf László*: A századforduló magyar társadalmának problémája Babits Mihály „Halálfiái” c. regényében.

1931. január 20. *Flórián Magda*: Mikszáth Kálmán a magyar irodalomban.

február 7. *Dr. Szvatkó Pál*: A szlovenszkói magyar irodalom és a magyar kisebbség kultúrélete.

április 19. *Zapf László*: Ady szerelmi költészete vagy „Sírás az Életfa alatt.”

május 22. *Hegedűs Sándor*: Michel Angeló írt könyvéből részleteket olvasott fel.

június 12. *Dobossy László*: A századelejei magyar líra társadalmi gyökerei.

Az irodalmi szeminárium szakvezetője Dr. Szvatkó Pál, adminisztratív vezetője e sorok írója volt.

A szeminárium állandó látogatottságnak örvendett, ami szintén bizonyítéka létjogosultságának.

Kubinyi László.

Magyar Diákszemle

*a csehszlovákiai magyar főiskolások
egyetlen folyóirata*

Egyes szám ára — — — — — Kč 4.—

Előfizetési díj kézbesítéssel 10 számra Kč 40.—

Diákoknak — — — — — Kč 30.—

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Prága II., Vencel-tér 62. Palás Fénix, MFK.

A századeleji magyar líra társadalmi gyökerei.

Irla : Dobossy László.

1.

Az irodalom kritikusok eddig csak kommentálták a műalkotást. Amennyiben okokat kerestek, megállottak az individuálpszichológia eredményeinek művészetre alkalmazásával. Írták az irodalom történetét nem kutatták az egyes jelenségek megjelenésének okait. Az irodalomtudomány mégcsak a narrációnál tart, amikor a történet tudomány már száz év óta pragmatikusan dolgozik.

Hogy mennyire így van ez, mutatja a modern magyar polgári irodalom-esztétika egyik legképzettebb művelőjének, Babits Mihálynak példája, aki miután végigismerteti az irodalom halottjait (1910), munkáikat és a róluk szóló irodalmat, fölveti az utolsó és legfontosabb kérdést: »mi a közös forrása egy korban egy nemzet irodalmában ennyi elzárkozásnak — oly korban, mikor a nemzet már irodalmi életet él — mi az oka a magyar irodalmi életek ez örökös tragédiáinak s éppen a közelmúltban: A KRITIKUS NEM MER tovább írni«. Nem kutatja, a nemzeti adottságokban vagy korban kell-e az okot keresni; »vannak dolgok, amelyek keserűbbek kimondva, mint érezve . . .«

Ilyen gesztussal hárítja el magától az irodalomkritika az állásfoglalás és a probléma megoldás társadalmilag esetleg veszélyes következtető feladatát.

Világos azonban mindannyiunk előtt, hogy lírát nem lehet lírikusan kritizálni. Irodalmat nem lehet csak irodalmi szempontból vizsgálni. Nem elég egy művészt megérteni, meg kell tudni magyarázni; ki kell tudni hámozni a benső és külső világ — az egyén és a társadalom — törvényszerű okozati összefüggéseit.

A polgári irodalomesztétika a művészetet elszigeteli és kiemeli a valóságból. A pragmatikus és dialektikus irodalomanalítika viszont az irodalmat társadalmi létünk szerves részének tekinti, a társadalmi organizmus légzésszervényeként, amelyet lehetetlen tanulmányoznunk ez organizmustól függetlenül. Minden író egy társadalmi jelenség (természetes csak jó irodalomról beszélünk, mert a rossz irodalom nem irodalom) nem érthetjük meg, ha nem vezetjük vissza azokra az okokra, amelyeknek megjelenését köszöni, nem vizsgáljuk azokat az összefüggéseket, amelyek közte és a korabeli társadalom egyéb jelenségei közt fennállnak és véle egymást módosító kölcsönhatásokat szülnek.

Az elmúlt három évtized magyar költészetét is csak úgy érthetjük meg és hatásában csak úgy értékelhetjük, ha ismerjük azt a talajt, amelybe gyökerезik, azt a társadalmi lelkiséget, amely kiváltotta. Egocentrizmust és übermensch-ideálját csak úgy magyarázhatjuk, ha végső fokon visszavezetjük a kapitalista termelés individualizmusára és azokra a társadalompszichikai motívumokra, amelyek ennek az individualizmusnak a következményei s amelyeknek művészi lenyomatát adja a XIX. századvégi francia művészet csak úgy mint a XX. századeleji magyar líra.

2.

A líra: őszinte szó, vallomás. Az egyéni élet legmélyebb lényegének kigöngyölítése, a tudatalatti Én konkrét eszköz — szavak — segítségével való kivettése. Vallomás, de nem az egyéni Én, hanem a társadalmi Én vallomása. Ezért van az, hogy azonos adottságok közt különböző népeknél és különböző egyéniségekben azonos művészeti törekvések lépnek fel, azonos irányító motívumok, társadalmilag egységesen determinált élménykomplexum, az a bizonyos »közös forrás« amelyről Babits beszélt. Csak ezzel magyarázható, hogy annyira különböző lelkialkatú egyéniségek mint pl. Ady Endre és Balázs Béla, vagy mint Babits Mihály és Kosztolányi Dezső találkozhattak egy, csak külsőségeiben egymástól eltérő, lényegében azonban egységes determináltságú művészetben.

Mi volt már most az a társadalmi jelenség, amely ezt a megnyilatkozásában egységes determináltságú lelkiállapotot kiváltotta és mik azok a döntően egységes vonások, amelyek mással, mint társadalmi és korlelkiséggel, precízebben: osztálylelkiséggel, illetve ennek az osztálylelkiségnek az egyénre, az egyéni lélek- és idegalkatra kifejtett determináló hatásával, nem lehetnének magyarázhatók.

A társadalmi ok: a kapitalizmus megszilárdulása Magyarországon. Új értelmiség alakul ki, új kultúrvággyakkal, új irodalmi ízléssel. Ennek az indusztriál kapitalizmus által foglalkoztatott értelmiségnek a száma

1900-ban	38.000
1910-ben	64.000

Ez a 64 ezer ember benne él a kapitalista termelésben, közvetlen közelről szemléli azt, új életformát és új életérzést nyer. Egy gazdasági forradalom sosem jelent csak társadalmi átalakulást, de jelenti az egész ideg- és ösztönélet megváltozását, új erkölcsiséget, új világnézetet. Másképp tudatosítja az egyén helyét a társadalomban.

A századeleji magyar líra ennek a más társadalmi tudatú új embernek a lelki válságát fekteti művészi síkra. Ennek »a z e m b r i ó p o l g á r s á g n a k a k a r t a m l e l k é v é s z e g ő d n i e« — írja Ady 1914-ben.

3.

A bétszilvafák árnyékából új csodákra ébredő szüzzseninek a Dévénynél betört »Új időknek új dalai« liramotívummá szimbolizálják, eszményi piedesztálra emelik a kapitalista profit termelés legmindennaposabb mozgató tényezőjét: a Pénzt.

»Ma már a legabsztraktabb fogalom: a pénz. Ez lobogjon kekes fénnel előtted. Nemesebb ambíciód ennél nem lehet. Az élet egyetlen célja az élnetés, élni pedig csak pénzzel lehet.« (Ady, 1900 : Levél öccséhez.)

A pénz mindennek ez alapja, mindennek az értelme, mindennek a célja. Ez hajtja, pusztítja, őrjiti a kapitalista élettempó örvényébe kapott beteg intellektust. »Egy vad muzsika kerget, őrjit, csörgő aranyak muzsikája.« A pénzmotívum, mint vörös szalag köti át új verseinek és a Vér és Aranynek költészetét, determinálja poetikáját, nyelvét, stílusát, témaválasztását és témaelfogását.

A kapitalizmus életcsúcsára vágyó ember vergődése ez.

Mi más e korszak szerelmi lírájának mallarmé-i szimbolizmusba zsúfolt asszony-megkivánása, szexuális éhsége? Szomjasméhű nők megéneklése. Beteg, vágyó és vágyaikban élő nők: hédák, herbsák és ócska konflisok király-asszonyai. Pénz kell ahhoz, hogy ez a szerelem megfoganjék. Nem idill ez a szerelem: a vér parancsoló szava. Drága játék, »örjítő valóság.« — Ha a líra valóban őszinte szó, úgy ezek a bűnben fogant szavak mélységesen igazak és mélységesen őszinték, ugyanakkor, amikor — ne feledjük el — erkölcsileg a legkorruptabb tényt aposztrofálják: a nő teljes lealázását, élvezet cikké súlylyesztését.

A nőnek ez a prostituálása: a kapitalizmus eredménye.

Középiskolás irodalomtanárok szent patetizmussal szeretnének, ha lehetne, köszönetet mondani annak a lánynak, akit először kívánt meg Ady bűnös szerelme. Pedig Ady szerelmi költészetének s az egész Ady-oeuvrenek a gyökere nem ennél az emléknél és ennél a személynél keresendő. Mélyen a korban gyökerezik az és nem egy személyben; korlelkiségben, korhangulatban, s nem egy emlékből.

Ennek a korteljeségnek a kifejeződése az első két Ady-kötet, ahol még kibontott hangon, duhaj élet igénlyessel zengi a nagy kaosz dicséretét, a »szent összevisszát.« A legellentétesebb világnézeti szempontok kavarognak ebben a poezisban, de mindnek közös eredője: élni teljes életet, teljes örömmel. Minden idegsejtjével érzi Ady kapitalista életűtem kaoszának nagyszerűségét, monumentalitását.

Egész addig a pillanatig, amíg meg nem torpan a feltornyosuló új jelenségek láttán: a kapitalista verseny egyre gyorsabb és gyorsabb tempójú termelésre készíti a magyar kapitalizmust, az anarchia mind ijesztőbb arányokat ölt, a munkásság kizsákmányolása mind kiáltóbb hangon vádol. . . Csupa oly jelenség, amelyet a társadalom tudományos logika meg tud magyarázni, amely előtt azonban az ösztönember értetlenül áll, megérzi, de meg nem magyarázza és mert meg nem magyarázza, azért ijedten menekül előle.

Siketült szívvel meglesem

Hová szaladjak szemet lehúnyva.

Az egyén nemcsak a társadalommal, a rendszerrel kerül itt konfliktusba, de önmagával is, amely exaltálta és még most is igénli az új élet új adottságait. Társadalmi Én, amely az életcsúcsra vágyik szemben találja magát a

biológiai É n n e l, amely undorral és siketült szívvel szalad az új tények rjesztő érthetlensége előtt. Vergődés, lelkitusa:

Most jobban, mint akárba,
Pénz, Te átkos távoli
Pörölkös sirván veled
Mert miattad vagyok én
Magam T a g a d ó mása.

Ez a rendszer-individuum konfliktus, ennek kiéleződése váltja ki a megoldás egyetlen lehetőségét: a m e n e k ü l é s t.

Az egyén kapitulál itt a társadalom előtt. Föladja a harcot és menekül. Állást foglalni nem tud, szembe fordulni nincs ereje, megalkudni nem akar. —

4.

Igy jutott el Ady Endre a Vér és arany valóságától a minden titkok miszticizmusáig, a pénzisten imádásától a Sion hegyének rejtelmes csodás öreg urával való találkozásig, a vad vágyú Léda daloktól a Patyolat üzenetéig.

A menekülés motivumnak ez a megjelenése azonban nem Ady lírájának speciális sajátossága. Bekövetkezik ez minden irodalomban a társadalomfejlődésnek egy adott fázisában. A XIX. század utolsó negyedének lírája például szintén a menekülésmotivum jegyében áll. A kapitalizmus gazdasági rendszere ekkor éri el Franciaországban kaotikusságának csúcspontját, az ösztönemberek ekkor találják magukat szemben vele; (ezért és nem, mert amintha a szimbolista költők mind homoszekszuális hajlandóságaik lettek volna és arab kocsikok iránt érzett szerelmi vágyuk készítette volna őket keletre — amint némelyek botorul állítják, nem tudván a problémát gyökereiben megoldani) és mert viszonyaik és a körülölelő kaosz természete más, mint a magyar viszonyok és a magyar kaosz, más lesz menekülésük útja, művészetük jellege. Gondoljunk itt Baudelaire szörnyű unalom fetisizmusára, Mallarmée tárgyitalan irréelbe futására, a szimbolisták »désir de l'infinis«-jére és főképp Rimbaud tragikus szépségű gesztusára, aki életével és a francia valóság minden jelenségének, még magának az irodalomnak is a megtagadásával mert és tudott következetes maradni ösztön felérzéseibez.

Az Ady-líra azért érdekes, mert egész precízen mutatja a lelkihullámzásokat, amelyek menekülni kényszerítették a költőt és a menekülés útját. —

A menekülés útja: istenkeresés, személytelen metafizika.

Batyum: a legsúlyosabb Nincsen,
Utam: a nagy Nihil, a semmi,
A sorsom: menni, menni, menni,
S az álmom: az Isten.

5.

Ugyanez a hitetlen hívés, ez a bizonytalanság, talajtalanság, pozitív irányvonal hiánya jellemzi a századeleji magyar líra többi nagy képviselőjének: Babitsnak, Kosztolányinak, Gellért Oszkárnak, költészetét és legszellemesebb teoretikusanak, Karinthy Frigyesnek gondolatalkrét.

Az ő költészetükben azonban már csak az eredményét látjuk annak a folyamatnak, amelynek Adynál minden fázisát kianalizálhattuk. — Náluk az a megtörés amelyről Adyval kapcsolatban szóltunk, nem következik be.*) Ők a polgári determináltságot már születésükkel hozzák magukkal, az egocentrizmus már kora neveltetésükkel szívárogo be egyéniségükbe, túl finomult esztétizmusuk pedig már eleve tiltakozik a modern társadalom minden agresszív megnyilatkozása ellen.

A kultúra csúcsán álló Babits Mihály Tantalus kinoktól és sziréndal-hallucinációktól gyötörve vágyódik Fogarashól Budapestre, Budapestről a Világba, menekül előbb a horizontális irányban: (lásd a versét: Messze... messze...), majd vertikális irányba a Nyugtalanág völgyébe. «Ő, ti halandók kik az élet álmát alusszátok sejtitek-e, hogy jobb álmok is vannak. — A nyugtalanág völgyébe, állandó idegfeszültségbe, megoldatlan szekszuális válságba, érzékeny mizantropiába sodorja őt a rendszer-individuum konfliktus.

Művészetének mottója, menekülés útjának jelzőtáblája:

a legjobb, amit nem tudunk
a legszebb, amit nem hiszünk

Kosztolányi Dezső önmagába és multjába menekül: a szegény kis gyermek panaszait énekl. «Bús időm azzal ölm, hogy ezt a semmit örölm», és hogy raffinált összetételű szóalkimiába vegyíti álom-vizióit. Távol, távol mindentől, az élettől, amely csúnya és setét, bezárkozva bársonylapétás gyerekszobába félénken és tehetetlenül. Kosztolányiban éri el a köldöknéző polgári ideológia a legszinpompásabb kivirágzását. «En félek az élettől és a sötétől, mely mindenütt kegyetlenül éles.»

«Miért fél így a remegő, bús kisgyerek?»

Vádolni ezért a felelőtlen megfutásért az író? Szűk látókörre vallana. Korszerű és kort kifejező ez a líra. Kifejezte az értelmiség lelkiállapotát, a termeléstől való szolgai függését, kifejezte az egyén viszonyát a társadalomhoz. Koruknak nyugtalanága, céljavesztettsége, fejeződik ki és szimbolizálódik Ady-Babits-Kosztolányi menekülésében. Az egész akkori magyar társadalom, de jelesen az ideáljaiban és célkitűzéseiben csalódott középosztály átélte ezt a lelki válságot: kiábrándulást, a valósággal többé leszámolni nemmerést, vagy nemakarást és vagy menekült metafizikába (ez magyarázza Prohászka nagy tömegsikerét) vagy besodródott a konkrét célkitűzésű, biztos irányvonálú szocializmusba. A csalódott ember támaszpontot keres, amelyben megkapaszkodjék. Babits Mihály neokatolicizmusba torkolt, Ady a szocialisták táborába vágyott.

Babits: Bénára, mint a megfagyott tag...

Látásban és cselekedetben

tébolyunk célá igazul:

Mert így akarja az Úr,

Hogy ne legyünk többé hitetlen.

*) Itt most nem beszélek arról a megtörésről, amely a háború kitörésekor következik be, amikor az események felelősségére szólnának, nyílt állásfoglalást követelnék.

Ady: Menekülés úri viharból:
 Mit ér az én rongy életem
 Úri átok
 El kell mennem tihozzátok.

6.

Minden analízisnél frappánsabban fejezi ki ezt a hitetlenséget, talajtalanságot és megfutást Karinthy Frigyes, aki mikor egy életbe induló fiatalember megkérdezi tőle, mi volt életének legnagyobb tapasztalata, így válaszol:

«Minden másképen van: ez az egyetlen tétel, amibe fanatikusan hisni szabad és amitől ellátorodni bolondság.» «Minden másképen van és aki meggyőződést hirdet, akár filozófiában akár művészetben: az vagy gonosz vagy ostoba; jóhiszemű, akkor ostoba, rosszhiszemű, akkor gonosz.» «Minden másképen van, csak ez az egy van így.»

Egész írói generációjának nevében szól a «nevető bölcs»-nek ez a cinikus vallomása. Babits Mihály ugyanezt írja az Irástudók árulásában.

7.

A háború, forradalmak és ellenforradalmak után a Nyugat harcai nem ujjaltak meg. Lírája elcsitult, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső regényeket írnak. A líra elcsitult, mert megbénult a lelki feszültség, megszűnt a rendszer — individuum — konfliktus, amelyből lírájuk táplálkozott. Az ellenforradalommal a rendszer, amelynek nyomása elől menekültek, végleg vereséget szenvedett.

A társadalom kiegyensúlyozódott s a művészetben a lírai vallomások széles, epikus kompozícióknak adták át helyüket.

A mai magyar lírában nem Babits Mihály és Kosztolányi Dezső jelzik az irányvonalat. Az új költők inspirációja egészen más forrású. Bár a babitsi iskolából és a Nyugat gárdából nőttek ki, a formán kívül más hatást alig őriztek meg. Más az életérzésük; mások a líramotívumaik is.

Kivetkeznek babitsi intellektuális gátlásaikból, megtagadják Karinthy meggyőződéskéltűli irodalomszemléletét, bátor szószólójává szegődnek az egyetlen jogos, mert erkölcsileg egyedül megokolt társadalmi harcnak: a proletáriátus harcának a kapitalizmus ellen. Költészetük világnézeti megalapozottságú. Biztos talajon állanak. Szilárd meggyőződés vezeti őket.

«S mert savanykás csönd tölti szánkat,
 Szívembe rúgtam, ordítson már',
 Hogyan is hagyna dolgos elmém
 Feledtető de bérdaloknál.» (József Attila.)

Távol vagyunk itt az Ady Endre-i Minden titkok leleplezésétől a Magunk szerelméről. A Nehéz föld pihegését és a Sarjúrendek énekét halljuk Illyés Gyula verseiben. Új emberek vallomása e líra, új életérzést kifejező. Az irodalom az uralmon levő, vagy uralomra törő társadalmi osztály lélekzészerve. A mai magyar líra uralkodó iránya — a Baumgartendijas Erdélyi Józsefé, Illyés Gyuláé. Simon Andoré (minden világnézeti kalandorkodása dacára), Szabó Lőrincé, József Attiláé — a munkásság és parasztság életvágynak és társadalmi érvényesülni akarásának kifejeződése. — Új viszonyok által kiváltott új életérzésnek művészi vetülete. Tűz ég a föld alatt és a lappangó tűznek fel-fel csapqdásai. Ezek a lírai lángok.

A századforduló magyar társadalmának problémája Babits Mihály „Halálfiái” c. regényében.

Irta: Zapf László.

A »Halál fiái« Babits Mihálynak 1927-ben megjelent 700 oldalas, hatalmas regénye. Már terjedelménél fogva is, de még szerzője nevével a »nagy regény« igényével lépett fel. És mint ilyen nagy kolosszális alkotás, megkívánja egy magát európai nivón állónak nevező néptől, hogy vagy el legyen ismerve és a magyar kultúra egy újabb bizonyítékaként minden ember kezébe adva, vagy pedig kegyetlenül lebunkózva, mint ahogy Kassák Lajossal együtt a szocialista irodalmi kritika és Szabó Dezső egyéni felháborodástól túlfutott, 50 oldal terjedelmű, e regény és Babits Mihály ellen írt röpirata ezt meg is tették, nehogy ellopja az emberek drága idejét ez a regénynek titulált, Szabó Dezső szerint azonban betügmötelep, betüpenésrétegnek nevezett dilettanizmus. Ha valaki e regény értékét akarná megállapítani, akkor a mai magyar irodalom két nagy reprezentációját elmarasztalásával, vagy jobban mondva a magyar kritika bizonyos megtorpanat elhallgatásával és a mindennapi járókelő emberek csodálatával áll szemben, ami egy ilyen élő, friss irodalmi kérdésnél nem kevés fontossággal bír. Hogy e regénynek nem volt olyan tömeg-sikere, mint mondjuk »Az elsodort falunak«, annak főoka az, hogy Babitsban nincs meg Szabó Dezső mindenkit faszcináló, korbácsoló nagy étosza, nagy önége. Babits Mihály is nagy művész a maga nemében, de kissé túlságosan is reális, józan és túlságosan jó és nincs benne elég hisztérika, hogy a mai hisztérikás napok himnusza tudjon lenni.

Mivel Szabó Dezső kritikai füzetében (Filozopter az irodalomban, 1929. szeptember) nem csak a Halál fiait, hanem az egész Babitsot igyekszik lehetetlenné tenni, azért kénytelen vagyok még témánk tulajdonképeni megkezdése előtt vele foglalkozni, bár előadásom korántsem akar tisztán negatív védekezés lenni. Szabó Dezső kritikájában van egy egészséges megállapítás: két nagy veszedelme van a ma élő magyar irodalomnak és két sirásója minden modern irodalomnak, és ez az **üzlet**, és a **filozopter**, vagy az ú. n. **intellektuális irodalom**. Az első közönséges érdekhajhászát csinál a művészetből a pontosan kioktatott érdek-újságírókkal alátámasztva, a másik pedig megteszi az irodalmat a művelt emberek mesteriségévé, ami annyit jelent: az írónak nem szükséges születni, csak sokat tanulni és olvasni, búzgó katolikusnak, kormánypártinak, vagy elkeseredett kommunistának lennie, aki tisztában van a modernséggel, aki védi, vagy tagadja az egyén jogait, és aztán írni, írni és még egyszer írni, és kész a zseni, a költő, kész a könyvekből kitanult mesterséges irodalom: a filozopter irodalom. Szabó Dezső Babits Mihályt is ebbe a mesterségesen »bemagolt« filozopter-irodalomba sorolja, antizseninek nevezi, akit a szürke tehetetlenek emelnek a magasba a zseni nagyszerűsége ellen.

Minden különösebb vita elkerülésével le kell szögeznünk egy ténnyt: itt két zseniről, Szabóról és Babitsról, két egyoldalúan megadományozott zseniről van szó, és mivel az irodalmi nagyszerűség egyoldalúságának bizonyos ellentétes végleteit jelentik, a közös megértés lehetetlen. Ezért nem tudta Taine, a nagy tudós, Victor Hugóban meglátni a monumentálist, vagy Scherer, a legnagyobb német irodalomtörténész Balsacot elismerni. És így állott szemben Goethe a nagy drámaíróval Kleisttal: amit az egyik természetnek (Natur) nevezett, a másik a természetellenesség netovábbjának tartotta (Unnatur). Szabó Dezső részére a vad, bárdolatlan, nyers természet egyenlő a művészettel: csak az a költő, a művész, aki teljesen öntudatlan, a test és lélek megfoghatatlan, nagy elragadtatásaiban, mintegy kényszerből hajtva alkot. Szabó Dezső ki is mondja, hogy Arany János nem volt költő a pontosan kiformulált balladáiban, csak mesterember. Arany János azért csak nagy költő marad és épen a balladáiban a legnagyobb. Mintahogy Babits Mihály is igazi, ösztönös született költő, ha öntudatlan felérzéseit rendezgeti és előre kitervelt formába öltözteti is. A világirodalom legtöbb nagy költője egyúttal tudatos, önfegyelmezett formaművész is és nem csupán az öntudatlan természet-ösztönre bízzák magukat, mintahogy azt Szabó Dezső magáról állítja. (Flaubert, Thomas Mann stb., stb.).

Szabó Dezső túlságosan magát adta, mikor az öntudatlan és kiszámíthatatlan, minden öntudatos formaadást megtagadó művészet nevében megtagadta Babitstól a művész nevet. Talán így elhisszük, hogy semmi kicsinyes személyeskedés nem volt kritikájában!

Ezen bevezetés után, mely Babits művészetének bizonyos domborlatait már is megvilágosította, beszéljen a regény maga.

Meséje: Imruskának, akiben a költő magát sejteti, önéletrajzszerű regénye ez. Születése előtt megjelenik előttünk Sót, a hatvanhetes kiegyezés utáni idők dunántúli kis városa, a mulatozó nagyapa, a szorgalmas, férfi-uralomtól felszabadult nagymama, Cenci. A Cenci lánya, Nelli, a régi feudális női gyámoltalanság és mitsemtudás neveltje és Miska, a leszegényedett, elpolgáriasodott nemes ivadék, az ősi, méltóságteljes férfiasság, időszerűtlen lovagja, — ez a Nelli és ez a Miska egymáséi lesznek. Hagyományosan, a családi tradíciók szellemében, minden kölcsönös szerelem, vagy hajlandóság nélkül. A világról mitsemtudó, zárda szellemben nevelt élettelennek látszó nő és a férfi méltóságát, becsületét, rendíthetetlenségét túl sokra becsülő férfi házassága ez. Ilyen légkörben gyerekük, Imrus, a regény tulajdonképeni hőse, igen korán visszaijed az élettől. Anyja gyámoltalanul, tapasztalatlanul hirtelen felébredt nőiségével szemben, megszökik Hintáss Gyulával, az apa jóbarátjával, a kis városka ügyvédjével, aki lelketlenül, minden támasz nélkül elhagyja a szerető feleségét és két szép kislányát: Gittát és Noémit. Imrus anya nélkül nő fel, érzékenységekre nem hajlandó férfi-atyjával. Hintáss időközben faképnél hagyja a megszöktetett Nellit, aki visszamegy anyjához, az okos Cencihez Gádosra, a szülei házába. — Ilyen családi élet-törmelékek közt kallódik az

Imrus végtelen érzékenysége, mohó élet-vágya, míg nem elvégzi a gimnáziumot, meghal apja és felkerül Pestre filozopternek. Egy megalapítandó, új, szocialista-forradalmi folyóirat érdekében akaratlan tehetetlenségében váltót hamisít gyerekkori játszótársával, Noémivel együtt, aki a bankár szeretője. Botrány lesz, Imrus az öngyilkosság partján szédeleg, míg végre haza megy a családhoz, amely ellen forradalmat akart indítani és végső elkeseredésében mellbe lövi magát öccse játékpuskájával. Nem hal meg, hanem teljesen felépülve, lelkileg átalakulva tanár lesz Erdőőrön, Erdély határán, a magyar kultúra végvárán.

A Halál fia a 67-es kiegyezés utáni Magyarországot akarja bemutatni egészen a XX. század elejéig, különös súlyt fektetve a századforduló problematikájára úgy a művelt Nyugat-Európában, valamint a jóval elmaradt és ezáltal speciális helyzetű Magyarországon. Ez lenne a mű tudományosan kifacsart esszenciája. De minthogy nem tudományos mű, nem szociológiai értekezés, nem mesterséges elmélkedés, hanem egy kisváros életének, minden napos lőtás-futásának zürzavarában az egész Magyarországnak művészileg felérzett képe, — egy érzékeny ifjú lélek fejlődésén keresztül. Műfajilag tehát rokonságot mutat Maxim Gorkij: »Gyerekeim«, Thomas Mann: »Die Buddenbrooks«, Gottfried Keller: »Der grüne Heinrich« és Romain Rolland: »Jean Cristoph« c. regényekkel. Azzal a különbséggel, hogy valamint Maxim Gorkij regényében, úgy a Halálfiában is teljes egyensúlyban van a társadalom tömegelemzése, és az én megrajzolása. Egy ember van itt a maga legdrágább egyetlen életének minden vallomásával együtt.

Láttuk Szabó Dezső kritikáját. A másik, a szocialista kritika, követelményeket állít fel az irodalommal szemben, valóság- és tény-irodalmat követelve, ami azt jelenti, hogy az irodalomnak a való élet képét kell visszaadnia, nem pedig a világtól elrugáskodott individualista lelki önfertőzéseit. Ez teljesen helyes! Ezt Babits is nyíltan vallja regényében: »mi más a költő, mint a világ bírása és a társadalom lekiismerete«. — Igen ám, csak hogy kérdés most már, mit vehetünk irányadónak annak a megállapítására, hogy vajjon valamely irodalmi mű az életet adja-e vissza, vagy csak egyéni ferdeségeket? Guyan mondja, hogy egy mű értékével szemben semmiféle, a való életre vonatkozó dogmát, vagy követelményt nem állíthatunk fel, anélkül, hogy a kritika ellen ne vétsünk. (Guyan: A művészet a szociológia nézőszögéből.) És Flaubert, a Taine irodalmi szemlélet nagy tisztelője, az érzéketlenségre, tárgyilagosságra törekvő nagy regényíró, fájdalommal kiált fel egyik levelében: Taine idejében a **kritika csak történelem** volt, és mikor jön már a kritikus, aki csak a művel foglalkozna, csak a művel és az író személyes nézeteivel?! (Flaubert levelei.)

Talán hasonlóképpen kiálthatna fel Babits, ha valaki az ő regényét, csak azért, mert a századforduló magyar társadalmáról szól, csak a szociológia tudományával próbálná méltatni. Elvégre minden írás mű, amely a jelenben, vagy a jelennek alapul szolgáló közelmúltban játszódik le, tár-

sadalmi jelenség! Itt minden szociológián és tudományokon keresztül csak egy irányadó lehet: az élet. Jelen esetben a magyar élet. Ez pedig sokkal bonyolultabb és sokoldalúbb, semhogy el lehetne intézni úgy, mintahogy Kassák Lajos a szocialista dogmatika szellemében a Nyugat hasábjain elintézte a Halál fiait: vagy megírja valaki a magyar polgárság halálba roskadását, vagy pedig nincs joga a magyar kisvárosról regényt írni. Így intézte el Kassák Lajos a hanyatló Magyarország nagyszerű képét, a Halál fiait, amelyben tulajdonképpen nem csak polgári osztályról van szó, hanem az egész magyar szellemvilág fejlődéséről, a magyarság létkérdéséről, sőt a lét és nem lét, az emberi élet legmagasabb filozófiai kérdéséről, hogy tulajdonképpen mindnyájan a Halálfiak vagyunk, mintahogy a kis Irmus írja: »Vigasztaljon azonban, kedves anyukám, hogy mindnyájan halálra vagyunk ítélve.« A szocializmus harcot jelent egy jobb jövőért, egy egészségesebb társadalmi rendért, de azért nincs joga az irodalmat egyszerűen kisajátítania, sok tekintetben teljesen fantasztikus dogmatizmusába törnie. Habár a történelemben az mindig így volt: minden boldogulni akaró szellemség először is az irodalmat sajátította ki. Minden emberi akarat alapja, hogy saját igazságát és képmását mindenütt megtalálja, ha erőszakosan is. (Az egyes irodalmi irányzatok, különösen a naturalizmus. Chateaubriand sorsa életében és halála után. Goethe és a szabadság-költők, vagy Goethe és a Junges Deutschland viszonya stb, stb.).

Babits Mihály tehát az emberi gyöngeség lírájának könnyes koszorúit rakta volna le az élettelen és életképtelen magyar polgári rend ő általa is jól meglátott koporsójára, ahelyett, hogy megírta volna a kemény, szűkebb szavú gyászjelentést, mint Móricz Zsigmond az »Isten háta mögött«-ben. És itt van Móricz Zsigmond és Babits között a különbség: mert Babits nem ment egyik társadalmi osztálytól a másikhoz, hogy mindenütt, külön-külön megírja a maga »Sáraranyát« (paraszság), »Isten háta mögött« (polgári középosztály) és »Üri muri«-ját (arisztokrácia). Babits egyetlen osztályban, az intelligenciának nevezett magyar polgári középosztályban, amely a letűnt feudálizmus után hivatva lett volna az újonnan felépülő kapitalista Magyarország vezetésére, ebben a vidéki kisvárosban meglátta a halál fiait, a magyarokat, de nem mondotta ki végleges halál-ítéletét, mert hisz ő is magyar és fájó, szívéből tépett lírával siratta őket, mert velük, a magyar intelligenciával, a magyar társadalom tulajdonkép elhivatott támaszaival, omlott az egész magyarság.

Hogy a dolgot leegyszerűsítsük: a Halálfiak a magyarság számára a következő probléma-komplexumot jelentik: az erős, dolgozó, vagyonos polgári osztály, amelynek vagyona van, és amely a német és francia népet naggyá tette, soha sem tudott Magyarországon a magyarság soraiból létrejönni, mint egy szükségesen előállott vezető társadalmi osztály a hűbériség bukása után, a kapitalizmus kései megteremtődésével. És pedig két okból: először is, a régi magyar nemesség rossz hagyományai miatt, és másodsor azért, mert Európában már a zsíros polgári osztály ellen harcoltak régen, amikor Magyarországon még meg sem született, és így ez a gazdasági

alap nélkül álló elszegényedett, álburzsoa-nemességet, és a régi urakat majmoló, proletár-hivatalnok osztályt sújtotta. Ez volt a felnövekvő új szocialista magyar ifjúság végzetes elnézése és a magyar társadalom tragédiája. És lássuk, hogyan mutatja be Babits ezt a Halálfiában!

Milyen burzsoa város is volt az a Sót, Imruska szülőhelye, amely felett Babitsnak az emberi haladás, a szociális evolúció nevében visszavonhatatlan, könyörtelen halálos ítéletet kellett volna kimondani?

A regény elején, 1867 körül, a magyar vidék egyetlen elképzelhető orgánuma a 48 után nagyon is megnyírbált szabad vármegye volt. Ennek a nemesi, dicső szabadságát siratgatták a magyar urak a Rácz Józsi bácsi szüretjén, amikor »a szöllőt már régen leszedték, de még a szüret állt.« Ezt nevezi az író Magyarország sorsának 67 előtt és közvetlen utána.

Ez a dözsölő nemesség lassankint elvesztette idősebbjeit. Ha valahol a gazda meghalt, minden kárba vészett, mert az asszonyok lovagias mód szerint úgy voltak kezelve, mint haszontalan csecsebecsék. Ám Cenci, a régi gyámoltalan nagyasszony sarkára állott az ura, a Józsi bácsi halála után és maga gazdálkodott. Ő, Cenci néni, a regény magyar alakjai között az egyedüli, aki megértette az új idők hivatását, pénzt és gazdagságot harcsolt gyerekei számára, akik a jövő magyar nemzedék vezetésére voltak hivatva. »Vallása elsősorban a család vallása volt«, pénzéhes burzsoa módra. Az ő alakja az egyedüli mentő-deszka a magyarság részére, az egyedüli zsidó-természetű magyar az egész regényben.

Mert időközben nagy dolgok történtek. Deák Ferencz megalapozta a magyar törvényes államot. Az ország vezetése végleg kiesett a szabad nemesi vármegyék kezéből és hirtelen megszületett Tisza Kálmán korával a hivatalnoki kar. A főúri vármegyeházák, nemesi kúriák és az új hivatalok beleolvadnak a polgári városba. Sőtön tehát meg kellene születni egy erős, vagyonos, pénzes polgárságnak, amely a magyar állam életszerve lett volna, mintahogy az nyugaton mindenütt így történt egy századdal előbb a hűbériség bukása után. (Francia- és Németországban pl. a napóleoni háborúk után, a XIX. század tizes, huszas, harmincas éveiben éri el a vagyonos polgárság tetőfokát!) Milyen különös polgárság keletkezik azonban a régi nemesi fészekből, a magyar vidéki városból a XIX. és XX. század forduló pontján?

Döme bácsi, az Imrus nagybátyja, a régi kuruc idők lelkes magyarja, nem képes megérteni az új kapitalista állam jelszavát: a pénzt. Örökös refrainje, hogy ebből az országból, ahol annyi áruló van, ahol még Kossúth Lajos fia is a gyűlölt Habsburgok minisztere, hogy ebből az országból sohase lesz semmi. A negyvennyolcas »Magyarságot« olvassa minden nap pontosan az utolsó betűig. Nagyapai jóssággal megbocsát egyetemi hallgató fiának, Ákosnak. Ákos Pesten jogász, nőzik, ballerínát tart és iszik a végtelenségig és siratja Kossúth Lajost, míg végül is az apja nevére váltót hamisít, amit az öreg nagy bölcsen kifizet. Úgy is elég vagyona van, miért tartogassa ennek az osztrák provinciává vedlett Magyarországnak?! Míglen is fia tüdőbajban meghal. És Döme, a nagyvagyonú magyar nemes nem hisz

többé semmiben. Kézlegyintéssel intézi el, mikor unokaöccse a szocializmusról szaval. A militarizmust is csak azért gyűlöli, mert osztrák, Heinét csak azért szereti, mert egy verset írt a 48-as magyar forradalomról. Egyszer még elmegy vadászni a megváltozott határba, közben haragszik a zsidóra, aki megvette a régi nemesi birtokokat, erdőt irtatott, folyót szabályoztatott. Döme, a 48-as agg vitéz, Petőfit utánzó lendülettel lázad fel a természet szent nevében, hogy a zsidó a szabad természetet folyószabályozással és modern mezőgazdasággal gyalázta meg!!! Összes könyvtára a Honvédelem és Vadászalmanach és mivel únja magát, minden nap pontosan vizsgálja az időjárást. — Ez a régi nemesség!

Miska, a Döme unokaöccse, a talpig becsületes hivatalnok: törvényszéki bíró. Bár Gyula a polgári rend emberének mondja, ő azonban igen messze áll a Madame Bovary francia polgárjaitól, vagy Buddenbrookok vagyont kaparó Spietzbürgerjeitől. (Flaubert: Madame Bovary és Thomas Mann: Die Buddenbrooks). Miska a régi nemesi ideál, a magyar úri lérlí és lovag, a rendíthetetlen erős férfi korcsivadéka. A fiatalabb polgárrá kényszerült nemzeti generáció, amely szintén nem találta meg a helyét az új polgárságban. A rend és becsület embere metafizikailag, de messze a nyugat-európai polgárság pénzomjától. Az író így jellemzi: »Miska« a hozzája hasonlók úgy vélték, hogy a pénz az állam szolgálja.« »A pénzemberben most is a boltost nézték, aki messziről fut elibük a pulthoz és kiáltja, hogy »Alászolgája« és »Méltóztatik parancsolni?« — Mikor az ellenzék megtagadta a költségvetés megszavazását és beállott az exlex, Miska megrendült. Az a korszerűtlen talpig nemes ember volt, aki a pénz világában is hitt a maga becsületességének, feltétlen lovagias férfiaságának az ideális győzelmében. Felesége, Nelli ugyanennek a női reciprok-értéke. A női gyámoltalanság és tudatlanság, aki teljesen életképtelen a berohanó új világgal szemben.

És amilyen ennek a »halálra ítélt« és nevetségesen burzsoának csúfolt századfordulóbeli magyar vidéki városnak többi alakja? Azt legjobban megtudjuk egy éjjeli mulatozásból, amelynek a címe: »Ópium-éj«. Mikor Szabó Dezső ezt az elnevezést gúnyolja, érdekes, hogy saját magát is gúnyolja vele. Mert úgy Szabó Dezső, mint Babits és mint Móricz, de főleg Ady, bizonyos keleti vonásokat látnak a magyarságban. Adynak egész hazafias költészete erre a meglátásra van felépítve, Szabó Dezső keletről nyugatra tévedt királyfinak nevezi a magyarságot. (Elsodort falu). És Babits összehasonlítja a magyar mámoros éjszakákat, »vad magyar nóták« kíséretében a keleti mulatók ópium-éjével, mikor »hirtelen leereszkeedik a függöny« és mindenki ópiumot élvez alvás helyett. Gözsi Pepiben, az úri jogászban »már égett az ópiumláz, nemzetének privilégiuma, ahogyan az író a mulatást beállítja. És a »lump Gözsi Pepik, akik antiszemita lettek, miután birtokaikat zsidóknak adták ele, eszeveszetten kiabálják a vad éjszakába: »Zsidó nem tud mulatni, igaz-e?« Wirstenberg báró, a 48-as harcok után megajándékozott osztrák, örült vagyonokat rejtő tárcájával a főhangulat csináló: »Úr nem nézi a pénzt!« És Babits szerint: »osztrák voltak

Tordulása sarkantyúztá folyton, mutatni, hogy magyar», és úri gögből végig-gázol az 5 gyermekes családapá pincéren: egy kicsiségért elbocsáttatja.

Kovács Laci, a szegény törvényszéki írnok, a felvergődött hivatalnok, »Úr és mégis koldus, akinek itt kell ülnie bárói virtusok asztalánál,« ha akarja, hogy lenézzék. Egy halva született áldozat a vidéki-proletárintelligenciából, aki »majd lesz ötven éves korára táblabíró, mit ér ez már akkor?! Mire vén számár lesz ...« És végtelenül únja magát, szidja a »Kicsiségek Poklát«, a »Kicsiségek Városát«, mindentől elzárva, mert »a lány köteles udvarlást jelentett s majdan házasságot«. Egyetlen kívánsága: »PéNZ kéne!!«

Miska, a magyar úri lovag, még csak nem is mulatott. Túlságos érzékeny és kifinomodott volt ehhez. Mikor elvégezte az egyetemet, minden könyvét a padra tette Kant filozófiájával együtt, nem volt semmi célja többé, csak kártyázott rendületlenül és olvasta az ú. n. józan politikusok újságját, a Budapesti Hírlapot.

Hintáss Gyula, a kisvárosi ügyvéd, Miska gyerekkori jóbarátja az ellenkező véglet volt. Nem nemesi származású lévén, nem vallotta azt az elvet, hogy »úr nem nézi a pénzt!« Sőt ellenkezőleg: »Nagy úr a pénz, barátom!«, oktatta a nemesi férfiasság piedesztálján makacskodó Miskát. »Más fajta« volt, mint a kispolgárrá degenerált nemes. Kinevelte a magas férfi-ideált és »rabnak érezte magát« a kis városban, »lihegett akár még az egynapos kirándulásért is.« Fojtotta a régi nemesi levegő, amely gazdasági alap híján nélkülözte a régi vendégségeket és mulatozások áldomításokat és így semmittevessé dohosodott. — Gyula tevékeny ember volt, a pénz embere. A levitézlett magyar nemesek képtelen, pénznélküli élete és közönye annyira elkeserítette, hogy tettvágyóan kiáltott fel: »szökést a szürkeségből!« »Oh, künn lenni, kívül e nyomorult Sóton!« Utált minden törvényt, minden emberi rendet, minden korlátot. Ő volt az, aki megölte a szerencsétlen Kovács Lacit. Kovács Laci t. i. a mulatozás hevében a gazdagok elleni keserű kifakadásáért egész vagyont érő bankó-csomót kapott a nagyzó osztrák bárótól, Hintáss Gyula Kovács Lacit pénzéért megölte, a pénzzel és a Miska önmagával is tehetetlen feleségével együtt megszökött Nápolyba. Végleges elszántsággal megtagadta a szűk társadalmi korlátokat. Szerető feleségét Erzsit, aki neki minden hibáját elnézte, két gyermekével a sorsára hagyja. Erzsi életcélja lesz: önálló nő lenni, a férfitől független és két leánygyermekét független, modern nőnek akarja nevelni.

Ebbe a környezetbe öntudatosodik bele Imrus, a regény tulajdonképeni főalakja, a Miska és Nelli gyermeke. Ez Wekerle kora volt Magyarországon, azaz a liberálisizmus kiépítése. Ebben az időben már az egész világon hatalmas támadásokat intéztek a vagyonos, pénzes polgári osztály ellen, amely már a nyugat-európai kis városokba is bevezette régen a modern kor kényelmeit, a mozgalmas kereskedelmet, a szabadverseny-demokrácia kapitalistáinak mozgalmas, hajszolt életét. Imrus szülővárosát így jellemzi az író: »Sóton sohse történik semmi: a föld egyet fordult és mindannyian öregebbek voltak egy nappal.« Tökéletes pangás és nem csak

szellemi, hanem gazdasági téren is. Ez a különbség a nyugateurópai és a magyar kisvárosok között a XIX. század végén és a jelen század első évtizedében. Ezt nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy megérthessük a Halál-fiai problémáját.

Imrus tehát belenőtt ebbe a semmivézésbe, az unalomba. Apja és anyja nem szerették különösebben egymást és így nélkülözte a családi gondoskodás élénk melegét is. Nem volt, aki megtanítsa, hogy van a világon szeretet is. Valami azért mégis történt: Gyula bácsi megszöktette anyit és azt suttogták róla, hogy gyilkolt is. És »a ködben minden hatszorosan látszott.« Babits szerint: »Gyula, szegény bolondos, ki-ki akart ugrálni belőle, s csak sárral fecskendezett maga körül.« Imrus szemében azonban Gyula lett a zseni, aki a szürke életet megtagadja, dacára, hogy tudta, hogy később az anyját, Nellit szélhámosan elhagyta.

Szabó Dezső élettelen papírmásé alaknak nevezi Imrust, mert játék helyett a latint tanulta. Nem vette azonban figyelembe, hogy ez az apja nevelési elvének a következménye: »hámhoz törni a csikót,« mondotta a magános, elvált ember, aki érezte, hogy sohase élte ki magát, mert mindig meg akarta őrizni férfias méltóságát, s Babits levonja a konzekvenciáját: »elmulasztott szerelem... elmulasztott életet jelent.« A magánosan élő, lelki dilemmákban vergődő apa és fia között egyre nagyobb lett az űr. Imrus »nem tudott mit tenni mohó lelkével.« Miska tudta, hogy »a gyerek első joga, hogy gyerek legyen,« és erőszakolta magát, hogy »özvegy portáján és mord gondjai között« pótolni tudja az anyát. Imrusnak anyjától öröklött félénk természete és az apa férfias keménysége csak elmérgesítették a viszonyt. Az élet meztelensége ellen valami nagy félénkséget érzett. Szabó Dezső ebben is csak Imrus élettelenségét látja. Pedig Imrus akkor iszonyodik el a meztelenségtől, mikor a mileneumi ünnepségekor apjával tett pesti kirándulása alkalmával egy orpheumban, hová véletlenül betévedtek, egy erotikusan izgató, vetkőző naspár jelenetét látja, és ijedten húnyja be szemét és eszébe jut a megszökött édes anyja, hogy talán az is így vetkőzött a Gyula bácsi előtt.

»Imrushoz (ilyentermészetű gátlásai folytán az egyedüli életlehetőségbe: a tanulásba temetkezvén), eljött Ausztrália, Amerika, s eljött még a régi Róma is: de Noémi és Gitta (gyerekkori játszópajtásai) oly messze voltak már, mintha egy más világ lakói lennének.« Közben állandóan csodát vár, ami szétlőhetné gyerekkora szürkeségét. Azért örül, mikor hallja, hogy beállott az exlex. És így magára maradva felébred benne a nemesi érzés. Az apja görög albumiai mellett izgul. Az apja pedig, hogy bizalmat keltsen benne maga iránt, beszél neki Zoláról, aki nem szégyelte az embert megmutatni. Imrusban mindez elősegíti az erotika előtörését, »játszik a saját meztelenségével« és tüvel szúrkálja magát, hogy meg tudjon nyugodni és el tudjon aludni. A világbirodalomban alig van munka, ami az ébredő nemi élet szörnyű megoldatlanságát ilyen őszintén, egyszerű monumentálisással feltárná. Imrus büntudata, hogy neki olyan hajlamai vannak, amilyen

másnak nincs, és amiről senkinek sem szabad beszélni, teljesen tönkre teszi még tanuló kedvét is. Ő a világ legocsmányabb embere!

Imrusnak ezen gyerekkori elferdülései rendkívül fontosak Babits egész művészetére nézve. Művészetének ezen gyerekkori elferdüléseiből előállt ideiglenes kezdete magyarázza meg egyúttal gyerekkori szocializmusát és csalódását a szocializmusban, ami erős fényt vet az egész társadalom tragédiájára. Kezdődő művészetének a reális élettől való elfejlődése és az, hogy könyvekből tanult szocializmusa tisztán a nyugateurópai viszonyokra és nem a speciális magyar valóságra van alapítva, — ez a két dolog egymással szorosan összefügg és mintegy gerincét képezik a regény problematikájának. Mert a regény alcíme az is lehetne: »Hogyan lett az életképtelen indulású Babits Mihály a valóság művésze a XIX. századvégi Magyarországon?»

A tény eddig az, hogy Imrus minden belső hivatása ellenére kezd verselni, »szavakat pattogtatni«, mivel az volt egyedüli játéka. »Imrus ... már végkép eldöntötte, hogy író lesz, mert cselekvés lehetőségét nem ígérte a szürke századvég, csak a fantázia számára állt nyitva tér és hír.« Szabó Dezső ebből azt következteti, hogy Babits egész költészete ilyen hiába szópattogtatás, fantázia. Ez kereken azt jelenti, hogy Szabó Dezső teljesen félre értette azt, hogyan mutatja be Babits a Halálfiában a saját művésszé jevését!

Imrusban mindig van egy, hatalmas vágy az élet után: »mikor jön már a valóság, az Élet!?« Érettségi után azonban irtózott attól, hogy jó-gász legyen, erre az ú. n. úri pályára lépjen, irtózott a szürke élet előre »kírákott sineitől«, a törvényszéki »szent és unalmas élet« számléltrájától. »Nem a praktikus élet gyermeke volt,« »megvetette a könnyű és ügyes fiúkat, akik vidám udvarlásokról és sikerült kalandokról álmodoztak: ő mélyebb, komplikáltabb, szellemibb örömöket kívánt az élettől.« Ami azt jelentette, hogy az irodalomban és tudományban kereste az élet kiélését. Fogalma sem volt szülővárosának a tulajdonképeni lényegéről. Csak annyit tudott, hogy ott mindenki szépen, házas életet él, az ő édes anyját meg-szöktette Gyula, amiért mindenki megvetette. A zsidó újságszerkesztőtől, aki Sótón az egyetlen kultúrember volt, Baudlaire és Verlaine-verseket kapott, Heinét olvasott és fordított és a zsíros nyárspolgárok elleni táma-dásaikat, hasonlóképen a polgári család kötöttsége elleni kirohanásukat egyszerűen ráhúzta a saját családjára, amely alig-alig tartozott a nyugat-európai polgári osztályhoz, mert hisz mind szegény templomegerei voltak, nem vagyonos, jól táplált polgárok, hanem a gazdagok szegény hivatalnokai voltak. Szegény zavarba jött emberek, akik a régi nemesi előnyök eltűn-tével kapkodtak, mint a szárazra vetett hal, és akiket a többi jobb sorsa érdemes szegény hivatalnok is majmolt nemesi előnyeik korából fennma-radt csökevényeikben. Imrus azonban nem látta mindazt, mert hisz nem is élt: »a világ életét éli a magáé helyett,« mondja róla az író.

Imrus filozopter lesz, egy szegény, tönkrement család garasaiból tengődve, amely családot ő, — aki az anyja megszöktetőjében imádta a

zsenit, a »heinei gazembert«, — amely családot ő verlaine- és baudlaire-ritmusokkal végtelenül megvetette. Egész családját a nyugati szocialisták polgárgyűlöletével, holott ebben a családban soha sem történik semmi, ami tipikusan burzsoá. Igen fontos újból hangsúlyozni, hogy Imrus új élete az irodalom jegyében indult, azaz a képzelet jegyében, valóság híján.« Budapest ismét magára marad, mert hisz a lokálpatrioták léhütdíjét nem bírja el, pénze nincs és egyedül, mordon éheznek és fázik. Az egyetemet, ahol a tanárokat méltóságos urazzák, egyszerűen utálja. Politikai korrupciót csinálnak a tudományból. Imrus egyedüli életsíkja megint csak a könyvek lesznek. Főleg társadalmi folyóiratokat olvas, szociológiát tanul, és az író szavai szerint »a társadalom ifjú kritikusa ... könyvei között naggyá lett, míg a valóságban gyerek volt és rab.« Kimondja ítéletét a kapitalista világrend ellen: »a társadalom bomlik és új társadalomnak kell jönnie, hozsánnak!« És amit Marx a nyugati államok kizsákmányoló kapitalizmusában meglátott, azt siet alkalmazni a sóti nincstelen, máról-holnapra tengődő lecsúszott nemesekre és szolgál-hivatalnokokra, békés családapákra, mert még akkor nem látta, hogy tulajdonkép ki az igazi antiszociális, kapitalista polgár, de egyúttal az igazán életre való a hübériség bukása után újonnan felépülő kapitalista Magyarországon.

Barátságot köt egy vöröshajú zsidó fiúval, Rosenberggel, aki megtanítja, hogy: »a XX. században csak egy pártnak van létjogosultsága, és ez a szociáldemokrata ... hogy keresztény ember soha sem lehet teljesen elfogulatlan.« Szocialista forradalmat akarnak csinálni »a grófok és szolgák Magyarországa« ellen és ennek egyik főfejezete az irodalom szabaddá tétele: hadd szörnyűködjön a hájas polgár, a burzsoá, — hajtogatták egymás között, de mindig franciául, mert hisz a franciáktól tanulták. Azt ők nem látszottak figyelembe venni, hogy a XIX. század végén egyáltalán nem létezett zsiros, nyugateurópai értelemben vett magyar polgárság, hanem még tényleg »szolgák és grófok« és még egy osztály, amelyet Imrus csak később ismer fel.

Imrusék forradalmi folyóiratot akartak indítani: a Viharágyút, mely elűzi a magyar égbolt bús régi isteneit. Nyugat-európa jelszavak: Le a magyar burzsoáziával, éljen a magyar szocializmus. Imrus, a nagy vitéz szerkesztő, összevész otthon a családjával, amely oly rémes unalmas és nyárs-polgárias. »A halálfiataltok, utálatos burzsoák,« vágja a szemükbe. Felemlíti a zsidó családokat: milyen más világ az. Hiába mondják neki, hogy: »Nincs nekünk arra pénzünk.« Imrus vadul, mint egy új Danton, otthagyja őket, Pestre megy, inkább éheznek, csakhogy az elhanyagolt külsejű forradalmárok között élhessen. »Le a cimkórságokkal, le a militarizmussal, miért fegyverkezik Magyarország, képtelenség, hogy a XX. században valaki háborúra gondoljon!!« Imrus váltót hamisít a lapért és végül összetörik. Kiűt a botrány, és Gyula, Imrus ifjúságának egyetlen lázas ideálja, a »nagy« gazember, a nagy zseni-Gyula, a heinei világpolgár az, akinek szélhámossága mindent halomra dönt.

És akkor, »a tragédia partjain«, felébred Imrus megvonszolt, mély-

álmából a Rosenbergék házában és látja a félig nyitva hagyott ajtón keresztül, félig álmában, Rosenberget, a zsidó szocialistát, aki azt mondta, hogy keresztény ember nem lehet szocialista. Látja, amint ugyan az a Rosenberg öreg, összeaszott anyjával a péntek esti gyertya fénye mellett ül, a modern szocialista az ókori »patriarchális lángoknál.« És Babits, aki valóban remek művész, a lélek legparányibb rezdüléseit is épen olyan leheletszerűen, utánózzathatlan monumentálitással tudja visszaadni, hogy érzik rajtuk a friss, eleven élmény, anélkül, hogy széles pszichológiai fejtegetés lenne belőle, így jellemzi a hatalmas pillanatot: »Ki mondja meg, milyen hatással vannak reánk a látomások? Talán egy kép, amit félálomban látunk, s azonnal elfeledtünk, megváltoztatja egész napunkat, ... egész életünket.« A regény külső fonala leírhatatlan művészettel halad tovább, de érezzük a nagy fordulatot, érezzük, hogy ebben a pillanatban megértettük, mit jelent a Halálfiain elnevezés. Látjuk azt, hogy nem egy polgári osztály a halálfia, hanem az egész magyarság, nem csak a magyar intelligencia korrupt, hanem vele együtt az egész magyar állam rohan a halál torkába. Mert a XIX. század végének két nagy hívó szava volt a magyarsághoz: az egyik a magyar állam kapitalista felépítése a hűbéri rendszer csődje után, de a másik, a szociális igazság, amely akkor a Nyugat-Európában az akkor már hatalmasan kifejlődött kapitalizmus ellen tört. A magyarok tulajdonképpen egyik jelszót sem értették meg igazában és amint a Halálfiain mutatják, csak a zsidók érezték meg a magyar állam e kettős hivatását, de természetesen a saját javukra és nem a magyarságért.

Mert Babits szerint: »Imrus familiájának öregjei nem számíthattak a fiatalok hálás törődésére, mint a vén Schapringer.« A vén Schapringer bácsi pedig Sót szatócsa volt. Öreg bigott zsidó. De az ő fiai nem tagadták meg az öreget, mintahogy a magyar szocialista fiatalság az apák ellen fordult. Schapringerék jól tudták, hogy a hűbéri rendszer összeomlása után először is az állam kapitalista megalapozása következik. Dolfika, a fiatalabb Schapringer-fiú, átvette a »Sót és Vidéke« szerkesztését, kultúrát hirdetett, világirodalmat olvasott, hogy az egész világban harcban állnak az apák és fiúk. De azért csak elnevezték a régi szatócsboltot Schapringer és fiai cégnek, tudták, hogy most jön először a pénz hatalma. Összevásárolták az eladósodott nemesek földjeit. A fiatal Manó Itáliába utazott, a Riviérán nyaralt, mindenütt üzleteket kötve. És lelkesedett Adyért, bár bevallotta: »Én magam is kapitalista vagyok, dehát azért nem kell-e érezni mindenkinek a kapitalista rend korhadtságát.« És »miért ne élvezhetné ő például Ady szépségeit, amellet, hogy a politikában Tiszát szándékszik követni? Titkos ösztönrel érezte talán azt is, hogy minden felforgató törekvés a keresztények között csak hasznára válhatik a zsidóságnak ...« Dolfika, a kisebbik fiú, szocialista társadalmi lapot indított, ugyanakkor Pesten új bankot alapított a Schapringer család és Dolfika, a szocialista, benőszült egy gazdag bécsi családba, hadd nőjön a Schapringer család kapitálja. Modern házasságot akartak csinálni, ami azonban nem gátolta meg, hogy a bankban hivatalnokoskodó másik modern lánnyal, Noémivel, a Gyula

leányával, Imrus gyerekkori játszótársával viszonyt ne folytasson. A Schapringer bácsi leánya, Zsuzsa, pedig Anatole Franceot szavalt az anyjának az ebédnél a milliós budapesti bankpalotákban. És Imrus soha sem tudta megérteni, hogy »Rosenberg (az ő zsidó szocialista barátja) mindig a legnagyobb rajongással beszélt anyjáról.« Rosenberg, aki nem akarta elhinni, hogy lehet valaki jó szocialista és modern ember, ha el nem szakad a középkori kereszténységtől. De ő azért péntek esténként leült az anyjával az ókori gyertyák fényéhez. Itt az életrealitás a zsidókban! Megértették Európa szavát, mert mind marxista-szocialisták voltak, de egyúttal megértették Magyarország speciális helyzetét is, amelyben épen az európai kapitalizmus megrendülésekor kezdett kiépülni a kapitalista rendszer. És tudták, hogy az Új Magyarországon nem az lesz az úr, aki legjobban tudatában van az osztályharcnak, vagy akilegjobban tudja kívülről szavalni Baudlaire verseit: óh, röpits el engem hajó! — hanem, hogy az Új Magyarországon az lesz az úr, akinek pénze van és pénze és pénze van! És tudták, hogy a pénzt nem lehet úgy szerezni, ha meghallgatják a nyugat-európai fejlett kapitalizmus jelszavát az apák-fiúk harcáról, hanem csak úgy, ha az apjuk szatóciszletét okosan tovább fejlesztik, míglen meg lehet belőle vásárolni egy nemesi birtokot, vagy egy új budapesti bankházat építeni. (Erre a kérdésre nézve igen jellemző, hogy ebben az időben, amikor, mint látjuk, a magyar polgári társadalom első gyereklépéseit tette, a nyugat-európai polgárság már annyira túlérte és önmagával meghasonlott volt, hogy pl. Németországban a generációs kérdés Vatersohnmotivainak a nyolcvanas és kilencvenes években egész külön irodalma van.)

Imrus ott, Rosenbergéknél, kábult álmából felébredve, a félig nyitott ajtón keresztül, meglátta a zsidók hatalmas kalapácsát az újonnan felépülő Magyarországon: az erős gazdasági-családi egységet és az erős összetartó hitet, a gazdaságilag szétzúlló magyar családokkal szemben. A zsidó kereskedelmi szellem fenoménja tényleg remekelt!

És Imrus, a kis tudós, — mintahogy őt az író nevezi, — aki a könyvektől és a nyugat-európai szellem fényétől elkapva saját apái ellen fordult, Imrus most visszatért a valósághoz. Mert mi is volt a magyar burzsoá a századforduló elején, amit néki annyira el kellett volna ítélni? Sónak vesztükbe induló szegény hivatalnokokká vedlett régi nemesi sarjai, akik úri tudatukban megvetették a pénzt, és a beözönlő kapitalizmussal és nyugati polgári kultúrával szemben megtorpanva összetörték, elvesztették életsikjukat, fuldokoltak az új életben, mint valami nem sejtett hinárban és halálfiak voltak. És mi történt azokkal, akik megtagadták azt a csendes, unalmas haldoklást, akik megtagadták a hétköznapi törvényeit és modern európai polgárok akartak lenni, konvenció mentesen, de pénz nélkül? Ezek a proletár kispolgári kötöttség helyett a világfi, helyesebben mondva nagypolgár (világpolgár) üres, élvhajászó céltalanságába buktak. A magyar élet szürkése és köde akkora volt, hogy ők sem találták meg a kivezető utat: a pénzt. Mert minden emberiesség dacára lennen hirdeti Babilon, hogy Magyarország akkori egyetlen hatalma az volt. De ha a magyar

kapitalista is volt, de nem volt képes messzebb menni Ady szörnyű himnuszánál: »Mi Urunk: a Pénz!« Ezt pedig minden koldús élénekelheti! Ez volt a Hintáss Gyula himnusza is, de sokkal esztelenebbül, mint a Schapringer családé. Ő megvetette a korlátokat, meg a társadalmat, gyilkolt a pénzért, asszonyt szöktetett, minden támasz nélkül elhagyta a családját: a magyarság jövő nemzedékét. Annyira utálta a fülledt vidéki magyar levegőt, hogy nem tudott várni, tűrni és okosan számítani, mint Schapringerék. Hanem megvetette az egész magyarságot, hogy azután később, mikor Imrussal, az elcsábított nő fiával találkozik, zokogva boruljon le az asztalra és óvja a fiúkat attól a nagyszerű érzéstől, hogy valaki a korrupt társadalom minden törvényét egy Raszkolnyikovi ösztönszerű elszántsággal megtagadja. Ez a megtört világfi nem egyedüli alakja a világirodalomnak. Hogy csak példákat említsek, Thomas Mann Christianja (Die Buddenbrooks) éppen ilyen tehetetlen, semmis, üres ember, aki csak a világba szavalni tud. Ilyen elhagyott, életprogram nélküli Ibsen Lindennéje, a család nélküli szabad asszony (Nora). És így tér vissza az emberi konvenció bizonyos értékeléséhez Strindberg is, Svédország legnagyobb lángese. És Thomas Mann, a kispolgári kötöttség nagy ellenharcosa, a nagyvilági szabadság hirdetője, ma már talmi, családjá szűk körében tölti el nyarait. De ezek mind Nyugat-európa polgárai, harcuk megokoltabb volt, mert pl. a Buddenbrookok gabonanagykereskedése zsíros, jól menő üzletet jelentett, amelynek fenállásáért a család minden tagjának fel kellett magát áldoznia.

Hintáss Gyula, a nagypolgár, elpocsékolta az egész családját. Felesége, Erzsi, férje hűtlensége után a férfiak nagy gyűlölője lett. Lányait önállóságra nevelte és Noémi, a kisebbik lánya el is adja testét a »bitang férfinak«, a fiatal Schapringernek, mert hiszen elvégre nem vagyunk a középkorban, »nem tehet-e mindenki a testével, amit akar?« A férfiak így is, úgy is megcsalnak, nem érdemlik meg a nőt, legalább fizessenek. És Gittából tudakos nő lesz, aki örül, ha az ú. n. szűz lányok valamire megbor-zadnak. Szabó Dezsőnek mindez banális irodalmi téma, de nem a zsidó Schönbergernek adja-e el magát az Elsodort falu Judithje, vagy Móricz Zsigmond Kivilágos kivirradatjában nem majdnem hasonló az eset? Csak az Elsodort falu Judithje és még különösebben Babits Noémije a nők emancipációs mozgalmának a szomorú áldozotai. Éppen ezért nincsen igaza Szabó Dezsőnek: Noémi tragédiája azonos Gretchen tragédiájával (Faust I.). Mert Noémi már túl van minden előítéleten, polgárságon, Noémi »modern nő«, »modern nőtény«, mintahogy néjje nevezi és nála az abortus és a vele járó betegség stb., a modern nő jelszó áldozata. Gretchen sorsában az őstermészet naivitásának tragédiába bomlását látjuk, Noémi a raffinált macska-nőtény, aki jogokat követel, prédikál és közben megégeti a tiz körmét.

Tehát a magyar kisváros lakói, akik hivatva lettek volna, hogy a vármegyei rendszer eltörlése után a magyar vidéket vezessék, ilyen rémesen a halálfiat.

A regénynek egyetlen alakja van, aki a magyarság továbbépítésén dolgozik: Cenci, az Imrus nagynyja, aki öregségét megtagadó törhetetlenséggel járja a szőlőhegyet, aki amerikai vesszőket hozat, mikor a szőlőket elpusztítja a filoxéra. Épen úgy, mint az okos zsidók. Csúfolja is érte a testvére, az öreg Döme, hogy hát nem vagy te zsidó. De Cenciben épen az a nagyszerű, hogy pénzt kuporgat, pénzt gyűjt, mint a zsidók, összetartja a világnézetek által meghasonlott magyar családot, hogy egységesek legyenek, mint a Schapringer fiai cég apraja és nagyja. Már előbb említettük, hogy Cenci vallása a család volt. De azért mindenki vel szemben megértő volt, akárcsak az öreg Schapringer bácsi. És a Halálfiak tanítása az: hogyha Magyarországon a magyar állam 67 utáni újjászervezésekor minden magyar olyan harcosok kapitalista burzsoák és olyan számító zsidó lett volna, mint az önmegtagadó Cenci, akkor nem volna ma Magyarországon zsidó-kérdés, ami tulajdonképp tisztán gazdasági.

Imrus, a könyvek neveltje pedig öngyilkos akar lenni. Mert rájön tragédiájának a nyitjára: hogy sohasem szerette se apját, se anyját és az emberi kultúra nevében (szocializmus) harcot indított az ellen a család ellen, amely az ifjak támogatására szorult volna, hogy a felépülő Magyarországon épen olyan erős egységet képezzék, mint a Schapringer és fiai cég és bankház. Imrus a nyugat-európai erős, lelkiismeretlen, materialista polgárság elleni harcot alkalmazta a szegény, proletár magyar kisváros ellen. Hirtelen szocialista felbuzdulásában burzsoát látott ott is, ahol egy osztálytudat nélküli proletár-hivatalnok osztály vergődött. Mindezt a való lélettől elfelejtve tisztán irodalmi és tudományos alapon tette. Azért kellett Imrus indulásánál annyira hangsúlyozni a tiszta irodalmi jelleget, most tér vissza valóságához, az építő munkához a valóság alapján. Imrus ez ifjúkori élményét így jellemzi Babits: »az Élmény nem nyitotta meg, hanem eltömté lelki forrásait. Micsoda Élmény a szikla a gyökérnek? micsoda virág az, amely küzdeni akar a föld ellen, amelyből kihajtott? ... a Föld örökké való és a Szikla is.« Igazán nagyszerű szimbolizálása Imrus helytelen szocializmusának, amikor is a szocialista társadalom kritika kétségtelen helyes megállapításainak az alapján harcot kezd a kapitalistailag későn épülni kezdő Magyarország épen azon osztálya ellen, mely a magyarság modernizálásában akkor a legtöbb reményt ígérte: a csirázó magyar polgárság ellen. Most visszatér az élet tényvalóságához: meglátja, hogy az akkori magyar vidéki kisváros mily messze áll a burzsoáziától. Ez azonban nem jelenti a kisvárosi unalom és egyhangúsághoz való visszatérést, hanem a tragédia mélysége épen abban van, mikor látja, hogy a magyar kisváros mennyire nyomorult, szegény, pénztelen, halálra ítélt, mennyire nem zsíros burzsoa, vagy kulak, és hogy ő mennyire nem tehet semmit, hogy gazdaggá, pénzessé és a magyar kultúra vezetőjévé tegye.

Láttuk a zsidók boldogulását. De ők még sem nyelhettek el minden kapitált. És itt Babits regényében bizonyos hézag mutatkozik: mi lesz hát a feudalista állam gazdag tőkéjével? Láttuk a magyar nemesekef

azon a bizonyos ópium-éjen, amikor dobálják a pénzt, mint a pelyvát. Mert a magyar tőke nagy része továbbra is feudális kezekben maradt. Egész bizonyos, hogy a feudalizmusnak egész Európában ma is vannak igen erős maradványai. De Magyarország sorsa éppen az volt, hogy a bár megbukott, de Bécsből mindig erősen támogatott feudalista birtokrendszer a szó szoros értelmében megakadályozta egy erős, államalkotó magyar polgárság keletkezését a századforduló idejében. A baj tehát nem csak a zsidók élelmessége volt. Bár a Halálfiában ez a meglátás is határozottan benne van, mintegy az egész problémának a megfejtését képezve, a hiány mégis ott van, hogy nincs elég határozottan bemutatva. Ez a megállapítás természetesen a probléma csupán az utolsó fokára vonatkozik!

Most vissza kell térnünk Babits művészi indulásának a kérdésére is, ahogyan azt a Halálfiái bemutatják. Ez t. i. szorosan összefügg az életvalóság élményével. Szabó Dezső azon alapon, hogy Imruska csak játékból kezd írni, Babits egész művészetét szójátéknak nevezi. De nem a Halálfiában van-e megírva, hogy Imrus, mikor kiábrándul az irodalomból, szociológiából és minden tudományokból, elégeti minden addigi írását és érzi, hogy a valóságnak az a nagy élménye, mikor meglátja a kapitalizmus és szocializmus egyszerre való támadásában Magyarország igazi képét, — még vulkánikus kitörésekben fog belőle kijönni. E valóság-élményből keletkezik Babits későbbi költészete, amellyel 1908-ban a világ elé lép. Az író-kifejezetten is mondja, hogy a Viharágýú, azaz Imrusnak a nyugati kultúra behatása alatt induló játékköltészete csak »virág«, a regény pedig a »gyökeret« keresi. (Ebben a tekintetben a Halálfiái igen érdekes rokonságot mutat a XIX. század egyik legnagyobb német regényével, Gottfried Keller svájci író Zöld Henrikjével.)

Másik el nem hallgatható fontos kérdés a predestináltság, akaratbénító metafizikai erők, amelyek a regény néhány szereplőjét szinte determinálják. Különösen Nellit és fiát, Imrust. A szocialista dogmatika ki is mondta ítéletét: XX. századbeli regénybe nem illik semmi különös predestináltság, sem pedig metafizikai erők. (Peéry stb.) A különös predestináltság nem egyéb, mint lelki tulajdonságok átöröklése, amire a XIX. században különösen bő illusztrációt szolgáltatott Ibsen drámái (Kisértetek stb.), a XX. században Thomas Mann, vagy a metafizikai titkos predestinációs erőkre: Prust, Pirandello, Hauptmann, sőt igen nagy mértékben Ady Endre költészete és sok mások. Azt hiszem, az ma már elintézt kérdés, elvégre nem élünk a materialista természettudományok és tudományos pozitivizmus uralkodásának az idejében. (XIX. század vége!) Orvostudományilag is rég be van bizonyítva, hogy az ember mennyire képes és mennyire nem, bizonyos lelki tulajdonságokat örökölni, ami ab ovo predestináltságot, titkos metafizikai erőket jelent. Olyan tételt pedig, — mondja azt ki bármely irányzat, — egyáltalában nem fogadhatunk el, hogy egy XX. századbeli regénybe nem illik semmiféle metafizika: az emberi élet semmi titkos lelki ereje. Mert bármily gúnyosan is mosolyognának

egyes modern tudósok, az ember lelke még ma sincs megoldva, az ú. n. »örök ember« mindig kérdése lesz az irodalomnak, sőt minden ember metafizikája, ösztönszerű lelki erői, minden ember részére külön probléma. Strindberg is megmondotta már, hogy érzelem, vagy metafizika nem létezik, az egész csak emberi gyöngeség, (a naturalizmus dogmatizálása a »Júlia kisasszony« drámához írt előszóban), — és később egész életét arra szentelte, hogy az ember titkos lelki erőit kutassa. Ez különben a materialista-pozitivisták irányzat első győzelmei után az egész modern tudomány egy irányzata, amit **misztikumnak** neveznek.

Az élet titkos megfoghatatlanságát fejezi ki Gyula, a nagyszerű »gazember« is, amikor azt mondja: az élet ház, »amelyben vak zenész veri a zongorát.« És Adyt idézi: »vak mestere tépi cibálja.« Ez Ady »Fekete zongorája«, az élet ösztönös nagy melódiája, mely nem csak csupa észszerűségből áll. És ezért emlegeti Babits annyiszor az ördögöt, amit Szabó Dezső különös mitológiájának nevez. Pedig ez csak annyiban mitológia, amennyiben mitológia Ady Fekete zongorája, vagy az Özvegy legények tánca: Az özvegy legények: Ady szimbolizált öntudatlan nagy életösztönei, vágyai, duhaj táncot járnak éjszakánként és mire reggel lesz, olyan más a világ, a valóságban olyan mások a testté vált ösztönök. Babitsnál is innen van a nevelésen felül az a bizonyos predesztinált tehetetlenség, az az örült kontraszt a belső lelki világ és a külső reális események között. Az egész regény individual-psychológiai megokolása arra a nagyszerű felézésre van felépítve, az emberi élet »vak mesterére«, aki Ady Fekete zongoráját »tépi, cibálja«. Az ember sorsszerűségének és ezzel összefüggő metafizikájának igen nagy irodalma van. Így az egész ókori irodalom e körül forog. Shakespeare tragédiájában azzal a sorsszerűséggel vívnak tragikus harcokat a hősök és miért lenne lehetetlen egy XX. századbeli modern magyar regényben azt megírni, ami minden embert minden nap »tép és cibál«: a matematikailag kiszámíthatatlan emberi sorsot.

Ime, aki Babits regényét politikai, világnézeti, vagy egyéb okokból megtámadták, így támadták meg a regény psychológiai felépítését is. Minden regénynek ez a legérzékenyebb pontja. A támadók tudták, hogy mitől döglök a légy: ha kiszedem a regény alakjai alól az erős, élethű psychológiai támasztékot, megdől az egész mű minden társadalomrajzával és esetleges világnézeti tendenciájával együtt. Ezért kellett bemutatnunk a Halálfiában az alakok sorsszerű predesztináltságának és metafizikumának az életre valóságát. Elvégre Baudlaire, Verlaine, Ottokar Březina, de különösen Ady Endre elsősorban a metafizika költői, mégis a modern líra legnagyobb alakjai. (Ady metafizikájáról: Komlós Aladár: Új magyar líra.)

A másik el nem hallgatható, az egész regény lélektani felépítését tartó dolog Babitsnál az emberi bűnösség emlegetése, ami tulajdonkép nem akar egyebet jelenteni, mint az emberi szenvedélyt. Rosenberg, a regény történelmi materialista szereplője, nem akar ilyen »logikátlan bűnök« elismerni, Szabó Dezső a Halálfiáról írt kritikájában pedig ki-

gúnyolja ezt. Szabó Dezső azt vallja: ami természetes és ösztönszerű, az soha sem lehet bűn. Ez igaz, de érdekes, hogy a mindent olyan nagyon tömegpsychológiai alapon vevő Szabó Dezső épen ilyen javíthatatlan individualista. Mert individuálspsychológiai szempontból tényleg nincs bűn, de van a tömegpsychózis és a társadalom szempontjából. Ilyen bűn és logikátlan emberi szenvedély, amikor Boór Bálint barbár módra összetör minden nagyszerű alkotást. (Szabó Dezső: Segítség!). Ez az emberi vad ösztön meggondolás nélküli szabadjára engedése, az ember minden öntudatlan hajlamának a féknélkülisége. A bűn és szenvedély ezen kérdésére van pl. felépítve Ady Endre egész szellemi lírája. (A bűnök kertjében, A Patyolat üzenete, Elűzött a földem stb. stb. Bővebben »Ady szerelmi lírája, vagy Sírás az életfa alatt« c. dolgozatomban.)

Hintáss Gyula az, aki így megtagadja a törvény és polgári társadalom minden gátját és ösztöneinek szabad utat enged. »Ködök közt bolyongtam s a világ szörnyű füstjei gomolyogtak körülöttem,« — mondja ő maga. És Hintáss Gyula, aki minden törvényt és rendet megtagadott, individuális teste-lelke minden kívánságának szabad utat engedett, a világ bármely elgondolható emberi társadalma számára hasznavehetetlen, antiszociális, közönséges szélhámos.

Babitsnál tehát a **bűn** az ember vad, társadalomromboló ösztöneinek a szabadra engedését jelenti. Imrus, a szelíd fiú, a prostituált ágyában ébred rá: »csakugyan mindnyájunkban meg vannak a legvadabb ösztönök.« A társadalom egysége és egészsége azonban megkívánja, hogy legyőzzük ezeket a vad ösztönöket, hogy elé tudjuk magunkat vetni bizonyos emberi rendnek, legyen az bár polgári, mert Hintáss maga mondja: »Kiben bíznék meg, ha Miskám fiában nem?« Miska pedig a Rend, törvény és komoly munka embere.

Ezt a követelményt tartja Babits egy jobb, munkásabb, gazdagabb magyar jövő zálogául. Mert láttuk, azok, akik a magyar polgári osztály megteremtésére voltak hivatva, vagy tönkre mentek a már eddig bőven vázolt társadalmi folyamatban, vagy pedig, — és épen a legjobbak, — nagyrahivatottságuk érzésében minden társadalmi kötöttséget megvetve antiszociális világfi-szélhámosok lettek.

Ez volt a Halálfiak problematikájának utolsó, individuál-psychológiai fejezete.

Magyar Diákszemle

a csehszlovákiai magyar egyetemi és
főiskolai ifjuság egyetlen folyóirata.

Főszerkesztő: *Győry Dezső.*

Felelősszerkesztő: *Brück Sándor.*

Kiadó és szerkesztőtárs: *Orbán László.*

Főiskolások írjatok a Magyar Diákszemlébe! Világnézeti és politikai külömbségre való tekintet nélkül minden értékes cikket leközöl a szerkesztőség.

Egyes szám ára Kč 4.—

Előfizetési díj kézbesítéssel 10 számra Kč 40.—

Diákoknak Kč 30.—

Főiskolások terjesszék a Magyar Diákszemlét! Aki 3 előfizetőt szerez egy évig ingyen kapja a Magyar Diákszemlét.

Megjelenik július és augusztus kivételével havonta.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Prága 11., Vencel-fér 62., Palác Fénix, MFK.

Minden kéziratot és levelet ide kérünk.

VII.

Technikai szeminárium.*

- A technikai szeminárium programja
és referátuma az 1930—31 tan-
évben kifejtett működéséről · *Thaisz László*
- A közlekedéstechnika fejlődése és
aktuális problémái · *Thaisz László*
- A vasút · *Kiss Ferenc*
- Lakás problémák. (A régi és mo-
dern bérház) · *Biró Béla*
-

*Az évkönyv túlméreteződése miatt a technikai szemináriumi részt kénytelenek voltunk korlátozni. Így kimaradtak Kiss Ferenc: A közutak, Thaisz László: A hangosfilm, Thaisz László: Németország ipari centrumai c. előadások. A szemináriumi program így megrövidült. Mindezen előadásokat, lehetőség szerint, a Diák szemlében tesszük közzé.

A technikai szeminárium programja és referátuma az 1930—31 tanévben kifejtett működéséről.

A technikai szeminárium programja terjedelmét, működési körét, a felvetett és letárgyalt problémák meglehetősen heterogén jellegét, sokoldalúságát, változatosságát tekintve talán legnagyobb a prágai M. A. K.-ban működő szemináriumok között. *Szakproblémák a technika nagy birodalmából nemzetgazdasági kérdések, technikai értelemben vett szociál-hygeniai feladatok, speciális magyar technikai vonatkozások és korkérdések* élénkítik, teszik gazdaggá ezt a programot, amely a maga kicsinységében, kezdetek kezdetén álló elindulásában is sokat mond, sokat ígér: egy speciális kis világ ez a maga érdekes korproblémáival, a jövő magyar mérnökgeneráció mentalitásának előrevetett képe, hű tükre, kulturális arcu-lata egy harcra kész magyar gárdának, szárnybontó kísérete egy jobb sorsra ígérő-váró magyar fiatalságnak.

Sok szempont determinálja, teszi szükségessé a mai kor technikusának egy nagyvonalú és sokoldalú program szerint való kiképzését. A prágai magyar technikus generáció önma-gában is heterogén, nincsenek elegendően ahhoz, hogy pl. speciális gépésmérnöki, kultuszmérnöki vagy építészeti szakosztályt le-hessen felállítani, ép ezért vált szükségessé a megvitatott problémáknak a technika különböző köreiből való össze-válogatása.

A technikai szemináriumban az elmúlt év alatt a követ-kező előadások hangzottak el:

1930. október 22. *Ing. Thaisz László*: A közlekedéstechnika fejlődése és aktuális problémái
I. rész.

- október 29. *Ing. Thaisz László*: A közlekedéstechnika fejlődése és aktuális problémái II. rész.
- november 16. *Dr. Pécsy Gusztáv*: A Gallilei-féle ingalengések korrektúrája.
18. *Dr. Pécsi Gusztáv*: A Foucolt-féle kísérletek pozitív képe.
- február 17. *Létay Zoltán*: Csehszlovákia külkereskedelme.*
17. *Orbán László*: Koncentrációs törekvések a nagyiparban.
24. *Gyönyör István*: Csehszlovákia mezőgazdasági termelése.*
24. *Kiss Ferenc*: Utak.
1. *Kiss Ferenc*: Vasutak.
- április 9. *Dóry Aladár*: Hydrocentrálék.
- Dóry Aladár*: Vasutépítési technika fejlődése.
27. *Ing. Thaisz László*: Németország nagyipari centrumai.
- május 3. *Bíró Béla*: Lakásproblémák.
12. *Kiss Erzsébet*: A magyar szövetkezeti mozgalom története.*
12. *Dobossy László*: A szlovenszkói kivándorlás.*
12. *Dobossy László*: A magyar munkások szociális helyzete Franciaországban.*
12. *Vincze Jenő*: A vasbeton.
- junius 7. *Bíró Béla*: A jövő városa.
20. *Wein Gyula*: A modern bérház.

Az a magyar fiatalság, amely egy világháború vérzivatarán és az azt követő viláégésen ment keresztül, ismét megtalálta önmagát, sorsproblémáit, hivatását s méltó záloga lehet az erkölcsi reneszánsza felé közeledő jövő Magyarországnak. Dante, a halhatatlan olasz költő mondása: „*O beata Hungaria*,

*-gal jelölt előadások a közgazdasági szeminárium rendezésében tartattak meg a két szeminárium közös összejövételén.

si non se lasce conduttere“ (boldog az a Magyarország, amely nem hagyja magát félrevezetni) intő jel a magyar fiatalság számára, mely csak akkor boldogul, ha a „*sacro egoismo*“ álláspontjára helyezkedve s speciális nemzeti érdekeit nemcsak felismeri, de elég erős céljainak megvalósítására is. *A nagy természet örök törvényei érvényesek az erkölcsi normák világában is*; Gallilei halhatatlan mondása: „*Eppur si move*“ fennáll ma is. Mozog a föld, mert világtörténelmi erők mozgatják, mozog, mert egy szent tűzzel ihletett ifjúság hittvallása vis vitalisa indította útjára, mozog s útjában feltartóztatni nem lehet. De mozog a magyar globus is, és ha Isten meg a magyar fiatalság úgy akarja, akkor ez a mozgás a keresztrefeszített magyar igazság a „Justice for Hungary“ feltámadásához, *a magyarság erkölcsi reneszánszához vezet.*

A „mens agitat molem“ elve kormányozza a világot s az alkotás, a munka az emberi elme legszebb és legnemesebb tevékenységeihez tartozik. Alkossunk szépet, jót és nemeset, valósítsuk meg a munkamaximumot, amely, ha babérok tekintetében talán nem is vezet a Parnasszusra, de mégis, kell, hogy közmegbecsülést vonjon maga után. Mérnöki ideálok nevelésére van szükség, akik tudáshorizontjukat tekintve modern europäerek, de kulturális lelkieltükben százszázalékos magyarok.

Ing. Thaisz László.

A közlekedéstechnika fejlődése és aktuális problémái.

Irta: **Thaisz László**, mérnök.

Korunkat méltán nevezik a technika századának. Szokatlanul, tán kissé imperialisztikusan hangzik, hogy egy korszakot, egy emberöltő egész kultúráját egy tudományág kritériumával, szellemi arculatával akarjuk identifikálni, avagy megjelölni, de ha jobban átgondoljuk a dolgot, ha függetlenítiük magunkat a szobatudási ideológiától s nyitott szemmel pillantunk be az élet nagy műhelyébe, belátjuk, hogy nem túloztunk. A 20-ik század vágyai, törekvései, célkitűzései annyira eltérnek az előző évszázadok mentalitásától, annyira más determináltságok, életszemléletek, társadalmi organizáltság, más közszellem hatja át a ma emberét, hogy korunkat valóban új jelzők illetik meg. Az ókor, középkor, újkor, vagy ennek egyes fázisai a reneszánsz, a klasszicizmus, neoklasszicizmus, abszolutizmus évszázadai etc. nem pusztá, rideg, élettelen elnevezések, hiszen mindegyikük organikus része az emberiség fejlődéstörténetének, mindegyikük egy-egy darab megelevenedett múlt, amely hűen visszatükrözi egy-egy letűnt korszak társadalmi berendezkedettségét, érzületvilágát, s mint szociálfilozófiai vagy pragmatikus történelemkritikai életszemlélet is megállja helyét. Ha a fenti ismérveket, mint egy-egy letűnt korszak karakterisztikus momentumait annyira figyelembe méltattuk, hogy a kevésbbé jellegzetes motívumok mellőzésével, quasi kizárásával szinte alapkritériumokként fogadtuk el őket, akkor napjainkat, melyeket a technikai haladás csodálatos előretörése, a telefon, telegraph, villanylámpa, repülőgép, rádió, hangosfilm, a távbalátás problémáinak realizálása révén időbelileg jóllehet csak évtizedek, de a természettudományi ismeretek, társadalmi evolúció, organizáltság, a civilizáció fejlődési etappjai tekintetében több évszázad produktivitását magasan túlszárnyaló momentumok választanak el még az 1850 körüli korszak kultúrájától is, akkor, ilyen körülmények között nem megalomania, hanem inkább tudományos tárgyilagosság kell ahhoz, hogy korunkat a **technika századának** nevezzük. Kétségtelen, hogy a 20-ik század felfedezései, technikai vívmányai olyan forradalmi tempóban, grandiózus méreteken alakították át az emberi társadalmat, olyan perspektivákat, tudományos lehetőségeket nyitottak meg, hogy azokról Apáink, a múlt század regényírói, költői, prófétalelkű apostolai egy Verne, egy Poe Edgar, egy Jókai jövőbelátó fantáziája sem mert volna gondolni.

A »mens agitat molem« elve meghódította a természetet, s ez a nagy átalakulási folyamat, ez a nagy renesszánsz kétségtelenül a technikai tudományok diadalmas előretörésének köszönhető.

A technika a közjólét, a »salvus rei publicae« számos fórumán végzett forradalmi jellegű, nagyhorderejű átalakításokat, legfontosabb, kulturális hatásaiban legfrappánsabb, dimenzióit tekintve legjelentősebb működési terepének egyike kétségtelenül a közlekedésügy fellendítése volt, amelynek aktuális problémáival, fejlődéstörténetével fogok jelen előadásom keretén belül behatóbban foglalkozni.

A közlekedésügy feltétlenül a technikai kultúrkérdések legaktuálisabb problémáihoz tartozik. Találónak világítják meg horderejét, aktualitását Ing. Heinrich von Stephannak, a »Weltpostverein« megalakítójának és első elnökének szavai: »Die Welt am Ende des 19-ten Jahrhunderts steht unter dem Zeichen des Verkehrs. Er durchbricht die Schranken, welche die Völker trennen und knüpft zwischen den Nationen neue Beziehungen an.«

Szép, de egyúttal tartalmas definíció. Valóban ez a közlekedéstechnika ideális feladata; lerombolni azokat az akadályokat, melyeket akár a társadalmi evolúció, akár a természeti adottságok teremtettek; kicserélni a kultúrjavakat, összehozni az embereket, egyesíteni a nemzeteket egy nagy kollektív, kooperatív kultúrmunkára. Ezen cél megvalósításához a közlekedésügy rendezése jelenti az első etappot.

A közlekedésügy fejlődésének első nagyobbstílus nyomai a 19-ik század elejére esnek. Évszázadokig tartó stagnálás után, James Watt találmánya, a gőzgép adott újabb impulzust a közlekedéstechnika fejlődéséhez. A gőznek motorikus célokra való felhasználása, amely a gőzkazán, lokomotívon keresztül rövidesen a közlekedési eszközök valamennyi fajtáját meghódította, előfutárja és egyik megteremtője oka a 19-ik század kulturális, ipari és közgazdasági fellendülésének. Hasonló horderejű dolog volt a múlt században, mint napjainkban a repülőgép, vagy rádió; melynek fontosságát ma még kellőképpen át nem értékelhetjük. Megállapítható, hogy a 19-ik századig az emberiség kultúrtörténetelme nagyobbstílus, nagyobb-jelentőségű találmányt nem tud felmutatni.

Tárgyilagosan ítélhetjük meg a helyzetet, ha figyelembe vesszük, hogy a 19-ik századig milyen képet mutatott a világkereskedelem.

A világteengereken egyedüli közlekedési eszközök — dacára a közbeeső felfedezéseknek — még mindig azok a vitorlášhajók voltak, amelyeken 3—4000 évvel azelőtt a phöníciaiak, egyiptómiaiak Ophir aranyföldjeire, Tharsus ezüstmezőire utaztak, vagy amelyeken Odysseus bolyongott 10 évig Trója feldúlása után. Ha fejlődött is valamit a vitorlášhajók technikája, Kr. előtt 2000—Kr. után 1800-ig, a különbség minden esetre sokkal kisebb, mint az a fejlődésbeli fokozat, amit a 19-ik század első évtizedei tudnak felmutatni. Nem lesz talán felesleges, ha magyarázatképpen pár érdekes adatot fogok megemlíteni.

Franklin Benjamin 1776-ban 42 nap alatt hajózta át az Atlanti

Oceánt; 1840-ben a Fok-földig 2 és fél hónapig tartott az út; Kelet-Indiáig, vagy Csilléig 4 hónapra, az Angliából Ausztráliáig való utazásnál 4 és fél hónapra volt a 18-ik század hajósainak szükségük. S ugyanez a kép a szárazföldi közlekedés terén is.

A szárazföldi »Überlandfahrten«, világjárásokban sem mutatnak kedvezőbb viszonyokat, sőt megállapíthatjuk, hogy az ókor bizonyos tekintetben előnyben volt a középkori Európával szemben. A Dariusok és Xerxesek korabeli perzsa birodalom útjai határozottan elsőrangú közlekedési eszközül szolgáltak; gondoljunk csak a Semiramis által épített Sarfattól-Sardisig terjedő 3400 km hosszú elsőrangú műútra. Az óriási perzsa birodalom csodálatos szervezettsége, világhatalmi ereje főleg a jókarban tartott úthálózatnak köszönhető; nem csodálkozhatunk azon, ha a világbíró Nagy Sándor államideológiai elképzelésében a perzsa birodalom szervezettségét, útrendszerét, forgalmi, kereskedelmi berendezését vette mintaképül. Nem kisebb figyelmet érdemelnek a római világbirodalom kitünően megépített műútjai. Itt elsősorban az Augustustól Diokleciánusig terjedő korszakra, a római világbirodalom hatalmi zenithéjére gondolok, arra a korszakra, amelynek elsőrangú műútjai, mint, pl. a Via Appia máig, tehát cca 2 évezreden keresztül szinte kifogástalan állapotban fennmaradtak. Ezek az utak sokkal jobb állapotban maradtak ránk, mint a Középkorban épült bármely európai állam úthálózata. Olaszországot kivéve, ahol még a klasszikus ókor útéptípményei maradtak meg, másrészt a velencei köztársaság intenzív kereskedelmi nexusai révén a világkereskedelem főútvonalai vonultak keresztül, a legtöbb európai állam útjai a legmizerábilisabb viszonyok között voltak.

A legszomorúbb képet a 30 éves háború után Németország útviszonyai mutatják.

Érthető, hogy egy országnak, mely 30 éven keresztül állandó pusztítások színhelye volt, a közbiztonsági viszonyai, elsősorban a közbiztonság passzív lőtényezői, az utak nagyon leromlottak. Ma már ironikusan hangzik az akkori idők általános elterjedtségnek örvendő nemzetgazdasági bölcsessége, hogy egy ország útjai minél mizerábilisabb állapotban tartandók, hogy az idegen kénytelen legyen minél gyakrabban lovait váltani, járműveit reperáltatni, s ennek következtében — útiköltségek címén — minél több pénzt az ország határain belül hagyni.

Ez a stupid államfilozófiai elv és nemzetgazdasági racionalizmus — egy ápropo megjegyzés, mélyen tisztelt hölgyeim és uraim — újabban a román államférfiak ideológiájában keltett élénk visszhangot. Sehol olyan mizerábilis útviszonyok, annyi tengelytörés, karambol, tragikus szerencsétlenség nincs, mint jelenleg Romániában. Nem csodálható, hogy az »Autóweltrundfahrt«, a tervezett világkörüli autótúra résztvevői kénytelenek voltak eltérni eredeti programjuktól s lemondani arról, hogy Romániát útbajtsák, mert, amint az egyik amerikai szakértő véleménye elhangzott, európai körútjuk alkalmával nem volt annyi autódéfectjük, mint a román határtól az első civilizált román városig. Last but not least az útviszonyok

anomáliáinak szükségszerű következménye a közbiztonsági viszonyok korrupszája is, és ezzel magyarázható részben az Orient expresznek Románia területén elkövetett többrendbeli kifosztása, rablóbandák szisztematikus garázdálkodása, a nemzetközi szállítmányok, postakocsi kirablása, ami a középkor legsötétebb emlékeit, a rablólovagok korát juttatja önkéntelenül eszünkbe.

Attól a bornirt spiesbürgeri felfogástól, mely a közlekedési viszonyok lerombolásában látta az államkassza legfőbb jövedelmi forrását, Nagy Frigyes porosz király gyógyította ki a közvéleményt azáltal, hogy utakat, csatornákat építtetett, folyókat szabályoztatott s a **közbiztonságot, a kereskedelmi vállalatokat** állami protektorátus alá helyezte. Az ő uralkodásának idejére esik a német kereskedelem, főleg a Hansa városok nagytempójú fellendülése, sőt Németország mai világkereskedelmi organizációjának megalapozása is részben az ő nevéhez fűződik.

A többi európai államban, főleg Hollandiában, Belgiumban, Franciaországban, illetve nálunk, Magyarországon a közlekedési viszonyok sokkal kedvezőbb képet mutatnak. Speciális viszonyokra itt sajnos nem térhetek ki, hiszen a közlekedéstechnika egyes speciális fejezeteinek (hajózás, léghajózás, csatornázás, vasútügy, automobilizmus etc.) részletes beható tárgyalása, csak főbb vonásaiban már gazdag programot nyújthat akár egy 10—12 előadásból álló ciklusnak is, amiért itt megelégszem, ha a fontosabb momentumokra csak röviden utalhatok.

A magyarországi közlekedési viszonyok javulása Mária-Terézia, II. József, II. Lipót és I. Ferenc uralkodásának idejére esnek. A helyi jelentőséggel bíró alföldi műutak (Budapest—Szeged, Budapest—Debrecen), a Lánchíd építése, etc. munkálatoktól eltekintve, világviszonylatban is nagy horderejű probléma nyert megoldást a Széchényi-féle Alduna (Vaskapu), valamint a Tisza folyó szabályozásában. Az említett folyót szabályozása révén nemcsak nagy ármentesített területek váltak termőtalajjává, de Németországnak és a Duna-medence államainak a Fekete tengerrel való direkt összeköttetése, egy nagy nemzetközi jelentőségű probléma lett megvalósítva. A 19-ik század közepén nagyobb jelentőségű folyamszabályozás nem volt s méltán büszkék lehetünk, hogy a közlekedéstechnika egyik európai viszonylatban nagy aktualitással bíró problémája, az újkori folyamszabályozás első és egyik legnagyobbstílusú munkája, magyar névhez Váscsárhelyi—Széchényi nevéhez fűződik s a magyar mérnöki kultúra genialitását hirdeti.

Az úttechnika és a közlekedési eszközök vizsgálata quasi Castor—Pollux problémaként jelenik meg a közlekedéstechnika horizontján; egymástól függetlenül nem tárgyalhatók, mert egyoldalú megállapításokhoz vezetnének, viszont kölcsönhatásuk annyira nyilvánvaló, hogy csak parallel, a reciprok vonatkozások mindenkor figyelembevételével lehet velük foglalkozni. Az alábbi táblázat hű képet nyújt arról a forradalmi tempójú átalakulásról, amit a gőznek, mint energiának a gőzgép révén realizált munkává való átalakulása a közlekedéstechnika történelmében végzett.

Első utazás a Föld körül (Magalhaens), 1082 nap, 1519. IX. 20.—
1522. IX. 6.

Georg Spielberg utazása a Föld körül, 665 nap, 1614. VIII. 6.—
1616. VI. 1.

Verne fantasztikus regényutazása (Fog Phileas), 80 nap, 1870.

Egy amerikai zszurnalista sportutazása, 33 nap, 1909.

Dr. Eckener első körútja, 12 és fél nap.

Leggyorsabb kábeltelegramm, 9 perc, 1903. VI. 4.

Szikratávíró, 6 másodperc.

Nézzük az Atlanti Óceánra vonatkozó szintén karakterisztikus adatokat.

Kolombus Kristóf útja 71 nap, 1492. VIII. 3.—X. 12.

Franklin Benjamin utazása 42 nap, 1776. X. 20.—XII. 27.

Első gőzhajó (Savannah) 25 nap.

Első Liniendampfer (sorhajó) a Great-Western 15 nap.

Normális út 8 nap, 1880-ban.

Normális út 6 nap, 1900-ban.

Mauretania 4 nap 14 óra 38 perc.

Bremen, Europa (kék szallag) 4 nap 9 óra 36 perc.

Z. R. III. Zeppelin (Friedrichshafen—New York 91 óra.

Endresz—Magyar óceánrepülés 13 óra.

Itt jegyzem meg, hogy ezek a rekordok még nem véglegesek, nem jelentenek megállást s lehetséges, hogy sikerül 10—12.000 méter magasságban lebonyolítani a légi forgalmat, ami Dr. Eckener ideája, s akkor a Berlin—New-York közötti repülés idejét 12 órára sikerül majd redukálni. Amint az előbb említett statisztikai adatok igazolják, éppen a repülőgépek, léghajók technikája mutat óriási fejlődési lehetőségeket s feljogosít arra, hogy a személy-áru-posta transzport gyors lebonyolításának tekintetében a jövőben vérmes reményeink legyenek.

Önként felvetődik a kérdés, miben nyilvánul a géptechnika fontossága a nyers állati erő kihasználásával szemben? Amint azt a tapasztalat, a tudományos experimentumok alapján leszűrt eredmények igazolják, az állati erő horizontális síkon az ember teljesítményét 50%-al képes emelni. Ez kevés ökönmíát jelent. Másként áll a dolog a gépi erő kihasználásánál, ahol a gyorsaság, biztonság, állandóság, olcsóság, az energiaértékesítés kvalitatív és kvantitatív előnyei minden állati erőkihasználás konkurenciáját illuzorikussá, sőt lehetetlenné teszik.

A munka időegységéül s a secundumot, a munkateljesítmény alapjáúl pedig a fizikai értelemben vett legnagyobb emberi erőkihasználást. Padock 100 méteres világrekordját véve alapúl.

Padock befut 100 métert 10 sec. alatt.

Az ügető ló 156 métert ugyanennyi idő alatt.

A gyorsvonat lokomotív 300 métert ugyanennyi idő alatt.

A léghajó 480 métert ugyanennyi idő alatt.

Az automobil 624 métert ugyanennyi idő alatt.

A repülőgép 1240 métert tesz meg ugyanennyi idő alatt, vagyis, míg az állati erőkihasználás az emberi erő 1.5-szeresét, a gépi erőkihasználás az emberi teljesítmény 12-szeresét képes megvalósítani. Ez a tény sportszempontról érdekes lehet, de itt a közlekedéstechnika tárgyalásánál más problémák, elsősorban a gazdaságosság, biztonság, forgalmi szabályosság, tömegtranszport s végül a közlekedés időbeli fontosságának vizsgálata válik szükségessé.

S ez érthető is. A rekordjavítás csak sportszempontról öncél, mint közlekedéstechnikai probléma csak a többi aktuális követelményekkel összhangban, nem pedig azok rovására valósítandó meg. A túlhajtott rekordvágy okozta a »the queen of the sea« a tengerek királynőjének nevezett Titanic hajó 1912. április 25-én bekövetkezett katasztrófáját; 1600 ember lelte halálát a tenger hullámaiban csak azért, mert a hajóskapitány — mint később kiderült — rekordjavítási szándékkal túlsebesen hajtott a veszélyes jéghegyzónában és elmulasztotta a legelemibb biztonsági intézkedéseket.

A gazdaságosság is szinte magától értetődő fogalom s érdekes, hogy főleg a német hajóstársaságok által részesül kellő figyelemben. A háborúelőtti évek legnagyobb tengerhajózási vállalata a H. A. P. A. G. midőn az 56.0000 tonnátartalmú Imperatort, a világ jelenleg legnagyobb kereskedelmi hajóját építette, könnyen versenyezhetett volna a »Kék szalagért« a Mauretániával. A német géptechnika vezetőszerépénél fogva mindenestre elérhette volna azt, hogy a 23 csomó óránkénti sebességet 25 csomóra emelje fel, de az költséges gépberendezéseket igényelt volna és a hajó nettoregiszter tonnátartalmát lényegesen csökkentette volna. Albert Ballin, a H. A. P. A. G. volt igazgatójának józan kereskedelmi judiciumára vall, hogy lemondott a »Kék-szalagról«, beírta a sebességi listán a 2-ik helyre, de a hajó ürtartalmát 1000 tonnával sikerült megnövelnie.

A modern közlekedés 3-ik főkélléke a biztonság. A Titanic 1600 szerencsétlen áldozata örömmel lemondott volna a »Kék-szalagról«, ha sejtette volna a szomorú véget. A biztonság követelményei alatt tárgyi és alanyi kellékeket értünk. Tehát nemcsak a hajó használhatóságát, szükséges berendezéseit, a motorok hibátlan működését, a hajó statikai kiegyensúlyozottságát, rezerva motorokat, mentőcsónakokat, szikratávírókat etc. berendezéseket értjük a biztonsági követelmények alatt, de ide kell sorolnunk a hajó szakszerű vezetésével megbízott hajóistiszteket és a kifogástalan legénységet. De nem szabad megfeledkeznünk a tengerpartok hajózásvédelmi berendezéseiről, a világítótoronyról, és a rakétákról sem. Érdekes, hogy a hajótöréseknek 90%-a, nem a nyílt tengeren — mint azelőtt — de közvetlenül a tengerpartok közelében történik, s kellő technikai berendezések mellett sok hajótöröttet sikerült megmenteni. A mintaszerű német partvédelem az utolsó 50 év alatt 5000 hajótöröttet adott vissza az életnek.

A modern közlekedés fontos kellékei közé tartozik a forgalom szabályszerű lebonyolítása is. A technika ezen a téren is, úgy kvalitatív, mint

kvantitatív tekintetben nagy haladást mutatott fel; akár a transportált árúk, vagy emberek mennyiségét, akár a hajók berendezési komfortját, vagy az abszolvált utakat, illetve az utazás gyorsaságát vizsgáljuk. Hajdanában 300, ma 3—4000 embert képes egy nagy óceánjáró hajó magával vinni. Az emberszállítás lehetősége tehát 10-szeresére emelkedett. Kolombusz 91 napos utazásával szembeállítva a Bremen 4 napos utazását a hajózás gyorsasága a 400 évvel ezelőtti rekordok 20-szorosára emelkedett. S milyen a mai idők hajózási kényelme a 100—200 évvel ezelőtti elődeink utazásához képest.

Régeinte menetrendszerű közlekedés nem volt. Az utasok teljesen ki voltak szolgáltatva a hajótulajdonos önkényének s néha hónapokat kellett várni, míg a hajó felvette a szükséges rakományokat és az utasok útrakelhettek. Ezelőtt egy heti késés nem játszott szerepet, ma a »the time is money« korában egy félórás késésért is fel vagyunk háborodva.

Nem lekicsinyítható az a haladás sem, amit a technika a »vis majorok« leküzdésében végzett. A közlekedéstechnika mai fejlettsége mellett szinte kézlegyintéssel intézzük el azokat a problémákat, amik még az 1800-as évek embereinek is komoly aggodalmakat okoztak. Ezek elsősorban az időjárás viszonyosságai, a havazások, viharok, áradások, jégképződés, köd etc. Vis majorokkal természetesen a mai kor emberének is számolnia kell, de ezek csak pillanatnyi könnyen leküzdhető akadályt jelentenek a ma és holnap technikusai számára. Bátran dacol a vis majorokkal a technikai haladás egyik legfiatalabb ága, a még gyermekcipőben járó aeronautika is. Dr. Eckener, mint a Z. R. III. amerikai útját tárgyaló könyvében említi, 11 órán keresztül küzdött az Atlanti Óceán felett a veszélyes viharzónával, léghajójába 12 ízben csapott be a villám s ennek dacára sértetlenül, rekordidő alatt érkezett az Újvilág partjaira. A Shenandoah katasztrófájának — mint Eckener dr. a szaklapokban kifejtette — az volt az oka, hogy a szelepek nem lettek előzőleg átvizsgálva, kipróbálva, nem működtek eléggé s a kevésbé szakavatott legénység nem tudta a léghajót a viharzónából kimenteni. A kormányberendezések technikája különben napról-napra fejlődik s nincs messze az az idő, amikor egy újabb technikus álom, a drótnélküli kormányozás problémája a megvalósulás stádiumába lépett.

Érdekes vizsgálat tárgya lehet kutatni a hivatalos köröknek, az állami közegeknek a közlekedéssüggyel szemben elfoglalt álláspontját, keresni az állami beavatkozások, a sympathia és antipathia magángazdasági és nemzetgazdasági, illetve állami egymásrautaltság kölcsönös vonatkozásait, megfigyelni azokat a tényeket, melyekben a hivatalos mentalitás a technika vívmányaival, problémáival szemben kifejezésre jutott s végül a szabad kereskedelmi és állami monopólium létjogosultságát mérlegelni a közlekedéstechnika szempontjából.

Régeinte, az ókorban az állami mindenhatóság eszméje olyan erős volt, hogy pl. a már említett perzsa és római birodalmak műútjai a legszigorúbb állami monopólium tárgyát képezték, oly értelemben, hogy a köz-

nép teljesen ki volt zárva a közutak használatától, ami mint privilégium, csak az állami közegeknek, illetve hivatalos személyeknek engedtetett meg. Ma az utak, a közforgalom tárgyai lévén, szabadon használhatók.

A közlekedéstechnika aktuális kérdésének egyik legfontosabb megoldásra váró problémája a postaügy megszervezése volt. Másként állt a helyzet régen, mint ma, amikor a posta, univerzális jelleggel bíró organizmusa a közéletnek. Azelőtt a levélírást luxusnak tekintették, s míg a kereskedelmi élet a hitel és váltó ügyleteket, a csekkrendszer komplikáltabb formáit nem ismerte a posta nem is emelkedhetett nagyobb jelentőségre, s így érthető, hogy a postaügy nem lévén az állam fix bevételi forrása, privátvállalatok kezében maradt.

Történelmi feljegyzések bizonyítják, hogy a posta a 15-ik század közepe felé a német birodalomban a Thurn család kezelésébe ment át. Természetesen azonnal jelentkeztek a privátkezelés akadályai: a kiuzsorázás, az önkényeskedés a posta adminisztrációs szervei — a bizalmatlanság pedig a közönség részéről. Ezek a dolgok szinte természetes következményei voltak az akkori időknek, ami érthető is, hiszen a 15-ik század embereit, a letűnt rablólovagkor utódjait nem a közéleti idealizmus, de az érvényesülési vágy vezette és minden közéleti funkciót sine cura állásnak, meggazdagodási forrásnak tekintettek.

Haladás állott be ezen a téren 1815-ben, amikor a postaügyet egyöntetű szabályozás révén állami monopóliumnak ismerték el. Horderejében még nagyobb jelentőségű, s a közlekedéstechnika fejlődéstörténetében valóban korszakalkotó dátum 1874. október 9-ike, amikor az érdekelt civilizált államok képviselői Heinrich von Stephan elnöklete alatt megalakították a Wéltpostvereint, a világpostaszövetséget s ezáltal a levelezést, a nemzetközi forgalmat egységes szabályozás, irányítás alá lehetett venni. A posta tehát privát kezekben nem prosperálhatott s az idők igazolták azt, hogy a postaügy, mint a közlekedési organizmus főszerve, csak állami irányítás mellett, mint állami monopólium töltheti be ideálisan hivatását.

Nézzük a hajózást! Vajjon állami irányítás mellett-e, vagy pedig privátvállalatok kezében tud-e jobban prosperálni?

A tapasztalatok az utóbbi mellett szólnak. A hajózás par excellence a konjunktúra függvénye; a világkereskedelem mindig az értéktözsdék hullámvászához, a piaci élet napi árfolyamaihoz igazodtak, s tekintve, hogy forgalmát szinte kizárólag a transzkontinentális kereskedelem lebonyolítása képezi, a közgazdasági étellel való organikus összefüggése szinte nyilvánvaló. Amíg az egyenletes forgalmú, a napi élettől, a piaci termeléstől, a kereskedelmi ár- és értékhullámvászástól mentes posta, mint láttuk, legideálisabb adminisztráció szervét az állami monopolizálásban találja meg, addig a konjunkturáktól függő hajósvállalatoknál az állami adminisztráció el sem képzelhető, mert ez halálukat jelentené. A világ valamennyi nemzete ismeri ezt a tényt, s a hajóforgalmat, a kereskedelmet az állami bürokratizmus járma alól felszabadítandó életképes szabadverseny létesítése

céljából privát vállalatoknak engedi át. Kivételt csak az Egyesült Államok jelentenek, ahol kisebb mértékben bár, de megpróbálták a tengerhajózást állami adminisztráció kezelésébe adni.

Az eredmény katasztrofális volt, amennyiben a gyakorlatban a bürokratikus állami adminisztráció a konjunkturákra oly érzékenyen reagáló hajózás terén teljesen csődöt mondott s ezért komoly nemzetgazdászok részéről hangzott el az a kijelentés, hogy a hajózási vállalatok államosítását a dollárok hazája sem engedheti meg magának. Tehát, mint látjuk, a hajózás — közlekedéstechnikai szempontból ellenkező pólust képez a postával szemben, s ennek ideális térénuma csak a privát vállalatok által lancirozott szabadkereskedelem lehet.

Hogyan állunk a vasúttal?

Mint látni fogjuk, a vasút itt az »aurea mediocritas«-t képviseli, vagyis egyaránt alkalmas objektum akár a privát vállalatok, akár az állam kezelésébe kerül. Valamikor természetesen más volt a helyzet. A vasútnak, mint korunk számos technikai vívmányainak, nagy nehézségeket kellett leküzdenie, míg megérdemelt helyét, hivatásához méltó pozícióját elfoglalhatta. Szegény Stephensonnak nagy nehézségekkel kellett küzdenie s nem túloz az a közmondás, hogy a butaság és makacsság várai bevehetetlenek.

1825-ben, amikor az első vonatot útnak indították, a művelt angol közvélemény nagy része fel volt háborodva. Bár Stephenson vonata 1825. nov. 27.-én csak 15 km óránkénti sebességgel haladt (Stokton—Darlington között első tehervonat), az orvosok siettek kijelenteni, hogy a »vonat teljesen alkalmatlan közlekedési eszköz, mert az a bizonyos 15 km óránkénti sebesség az embereket delirium furiosumba ejti — sőt úgylátszik megelőzték, bár más formában, Einstein relativitási elméletét is — mert még a szemlélők is dührohamot kapnak.« Azt mondanom sem kell, hogy a földbirtokosok is tiltakoztak a füstökádó gőzparipa ellen s követelték, hogy a vaspályát 4—5 méteres kerítéssel vonják be mindkét oldalról, mert a vonat felgyújtja a szénakazalokat és megvadítja az ökröket.

Németországban is, ahol 1835-ben Nürnberg—Perth között épült az első vasút, Grossner páter rimánkodva kérte a híveket: »Ich bitte Euch Schällein, inständigst vom höllischen Drachen, dem Dampfnagen, Euch zu hüten, ihrer Seligkeit willen, (tehát a lelki üdvösségükre kérte őket, hogy a pokoli sárkánytól, a gőzkocsitól — amint a vasutat nevezte — óvakodjanak).

A Magyar Államvasutak néhány vállalatától (Arad—Csanádi, Kassa—Oderbergi etc.) eltekintve állami kezekben voltak; forgalmi szempontból úgy a privát, mint az állami adminisztráció tökéletesen megfelelt, s azonos tarifák, szállítási feltételek mellett a legharmonikusabb egyetértésben dolgoztak.

Európa többi államaiban is hasonló volt a helyzet. Meglehetősen mozaikszerű képet nyújtottak a németországi viszonyok; jóllehet politikai tekintetben egyesítette a német népet Bismarck vaskeze, az egységes né-

met vasúti hálózat éppen az egyes német államok autonóm és szeparalista törekvései miatt nem tudott megvalósulni s az államvasutak egységes organizációjának eszméje az 1874. VII. 4-én összehívott ankéten megbukott. Pár évvel később megvalósult a porosz államvasutak egyesítése, ami hatalmas lépés volt a nagy német birodalom benső egységének megteremtésben is.

Dacára annak, hogy a németek rendkívül alacsony vasúti tarifával dolgoztak, s az 1850-es években a részvétlenség és a konzervatizmus rengeteget ártottak a vasutak népszerűségének, egyedül az olcsó Preussisch Hessner Staastban és némileg a Canadai vasutak tudtak aktív üzleti mérleget felmutatni, eklatáns ellentétben állva a többi államok vasútjaival, főleg a nagy szibériai vasúttal, amely állandó deficittel dolgozott. A német vasutak renfábitása, a rendkívül olcsó díjszabások ellenére is, egyrészt Németország szerencsés geográfiai helyzetének, a tranzitíós kereskedelem rendkívül kedvező feltételeinek, másrészt a német génuszok párját ritkító vasszorgalmának, lelkiismeretes és céltudatos munkájának köszönhető. Ezekben az években született meg az a kitűnő német kereskedelmi hálózat, a hatalmas közgazdasági idegrendszer a Német birodalom világ-hatalmi pozíciójának megteremtése, a német történelem legragyogóbb napjai fűződnek, amely mintaszerű berendezésével ma is minden konkurenciát ver. Hasonló ideális viszonyokat napjainkban csak az Egyesült-Államokban találunk, melynek hatalmas vasúthálózatát, a Pacific vasutakat privát vállalatok kezelik. Mint látjuk tehát, a vasút sikerrel prosperál úgy a magánvállalatok, mint az állami kezelésben s így az adminisztráció mindkét típusainak megfelelően valóban az »aurea mediocritas«^{*} képviseli.

Ami a közlekedéstechnika legfiatalabb ágait, az automobilizmust, repülést, léghajózást illeti, az állami kezelés, vagy a privát vállalatok üzletformája egyaránt megfelel. A német birodalmi postaigazgatóság pl. 1926. január 1-ig 1200 útvonalon tartott rendes autójáratot, 24.000 km mintaszerű autót felett rendelkezett s a német postaautók által befutott utak cca 50 millió km-t tesznek ki. A német posta 7000 automobilja közül 4500 szolgált a teherárú forgalom, 2500 autó a személyforgalom lebonyolítására; emellett sok privátautóvállalat* közlekedett, mint a posta koordinált szerve, bizonyos útszakaszokon.

A légi közlekedést illetőleg Európában egyelőre csak privát vállalatokról lehet szó, bár az utóbbi időben komoly áramlatok, közéleti tekintélyek szólaltak fel az államosítás gondolata mellett.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy az aviatika a közlekedéstechnika legfiatalabb ága még gyermekkorát éli; e kérdés szakszerű vizsgálatánál experimentumokra, tapasztalatokra, organizációra van szükség, s ebből a szempontból a privát vállalatok sokkal jobban megfelelnek, mint a nehézkes állami adminisztráció. Az állami kezelés a vasútnál is, miként a többi közlekedéstechnikai orgánumnál csak akkor mutatkozott

* Kraftverkehrs-Gesellschaft kocsijai.

rentábilisnak, amikor már jól bevált a gyakorlatban, legyőzte a közvélemény obstrukcióját, sőt a tömegigények, tömegszállítási lehetőségek is oly mértékben léptek fel, hogy a privátvállalatok nem tudták a kvantitatív előnyöket kielégíteni.

Hogy a légi közlekedés tényleg megfelel-e feladatának, ha állami monopoliummá válik, az még élénk diszkussziók tárgyát képezi s csak a jövőben fog végleg eldőlni. Komoly szakértői nyilatkozatok — közöttük dr. Eckener is azt a nézetet képviselik — hogy a légi közlekedésnek a tengerhajózással analog követelményekkel kell számolnia; itt kizárólag a privát vállalatok jelentik az egyedüli helyes utat, s az állami adminisztráció a már említett hátrányainál fogva sem jöhet figyelembe. S itt a politikai momentumokra is rá kell mutatnunk.

A léghajózás, repülés mindenesetre csak a nagyobb távolságoknál — jelen esetben az interkontinentális forgalom esetén — fizetődik ki; s ha államosítanak, úgy az idegen országok, ellenséges érzületű nemzetek határozottan tiltakoznának az ellen, hogy más állam repülőgépei, léghajói az ő területük felett repülnek el. Egy privát vállalat már azért is előnyben lehet, mert az idegen államoktól sokkal könnyebben kaphat koncessziót, az állami szupremácia elvének megsértése nélkül is.

Európában tényleg speciális elbírálás illeti meg Angliát. A »splendide isolation« hazája az egyedüli európai állam, amely bármely relációban is szándékozik is interkontinentális forgalmát kiépíteni, világbirodalmi szervezettségénél, még inkább azonban ennek szerencsés elosztottságánál fogva, mindenütt rendelkezik olyan leszállási területekkel, amelyeket sajátjának tekinthet. Az Atlanti Óceán felett, mondjuk Dublinból kiindulva zavartalanul eljuthat New-Foundlandig; egy Dél-Amerikai repülés esetén Gibraltar—Szent Helena—Britt Guínea, Ázsiai repülés esetén a Maltai flottabázis, Port—Said—Aden—India lennének az állomások, egy szóval az angol világbirodalom jelenlegi szervezettsége mellett Anglia mindenütt megtalálja a maga támpontjait, tehát tényleg speciális helyzetet foglal el.

Az állami légi közlekedés megszervezettségének klasszikus példáját nyújták az Egyesült-Államok. Érdekes jelenség, hogy éppen az a nemzet, amely, mint a »free trade« klasszikus hazája, minden közlekedésügyet a privát vállalatoknak engedett át, a repülésügyet az állami monopoliom tárgyának nyilvánította ki.

Itt azonban nagy szerepet játszott az Egyesült-Államok kedvező politikai és geográfiai helyzete is.

A mozaikszerű államstrukturájú, Európában a transzkontinentális forgalom lebonyolítása szinte legyőzhetetlen akadályokba ütközik, ha a repülésügyet állami monopoliom tárgyának deklaráljuk, mert ezt, mint hangsúlyoztuk, a nemzetközi rivalitás az államszupremácia elvének korlátozása nélkül nem tudja megvalósítani. A 2 óceán között elterülő Egyesült-Államok, mint 47 szabad állam és 1 territorium konföderációs szövetsége egymagában nagyobb terület felett disponál, mint az egész Európa;

a Pacific vasútak 6500 km-es hosszúak, megfelelőleg cca 6 kitünően berendezett közlekedési vonal felett rendelkeznek, mint — Európai dimenziókkal mérve a Gibraltártól az Uralig húzott távolság légvonalban. Emellett nagy szerepet játszik az a körülmény is, hogy a pánamerikanizmus annyira átítatta az Újvilág közvéleményét, hogy nem ismernek, nem tesznek különbséget bevándorlott és bennszülött autochton (yankee) között, nincsenek meg a kiforrott nemzeti tradíciók, mint Európában, ahol minden rég történelmi múltról beszél. Beláthatjuk, hogy az Egyesült-Államok direkt predesztinálva vannak a repülés államosítására, hiszen a nemzetközi érintkezés legerősebb akadályai, a politikai momentumok ki vannak küszöbölve. Másként áll azonban a dolog, ha az Egyesült-Államok nem Kelet-Nyugat, de Észak-Dél irányban gondolnák légi forgalmukat lebonyolítani, mert ez esetben az ellenséges érzületű Mexikó és a rivalitására féltékeny Kanada valószínűleg nem engednék meg az idegen államok légi járműveinek saját területük felett való átrepülését s az Egyesült-Államok is kényszerülnének legalább is az Észak-Déli irányú útvonalakon privát vállalatokra berendezkedni.

A repülőgép s a Zeppelin új korszakot, beláthatatlan perspektívákat nyitottak meg az emberiség előtt. 1909-től, amikor Blériot törékeny gépe az egész világ feszült várakozása közepette átrepülte a 60 km széles La Manche csatornát, immár 20 év telt el s ma az Óceán átrepülése is sportszenvedéllyé vált, sőt a föld körüli repülés is — többbizbeni sikeres kísérlet után — a megvalósulás stádiumába jutott. A 20 évvel azelőtti 60 km-es távolságok helyett ma 6—7000 km-t tesznek meg egyfolytában az óriásrepülőgépek, a Zeppelinek, s az óránkénti maximális átlagsebesség 280 km, illetve a rekordsebesség 530 km-re szökött fel. A mai légjáratok, repülések 300—3000 méter magasság között váltakoznak (magassági rekord Picard prof. 15 km), de ez a légmagasság van kitéve leginkább a viharzónának a nagy légellenállásnak, s mivel a légnyomás a magasabb régiókban lényegesen kisebb, célszerű a repülést, az ellenállások csökkenése miatt — mint számos szaktudós proponálta, 10—12.000 m. magasságban lebonyolítani. Mihelyt ez sikerül keresztülvinni, lehetséges lesz a repülőgép óránkénti sebességet 1000 km-re is felfokozni — s valóra válik Eckener dr. régi álma, a »zwei Tage Welt«, a föld kerülrepülése 2 nap alatt.

A vasút.

Irta: Kiss Ferenc.

(Németül: »Eisenbahn«, franciául: »chemin de fer«, angolul: »railway« vagy »railroad«) olyan szállításra szolgáló út, amelyen a járművek számára a pálya vasvágánnyal van ellátva és ezen a járművek mozgása kényszerítve van. A vasvágány célja az, hogy a járművek kerekei és a pálya közötti súrlódást, más szóval az ellenállást csökkentse és így a pálya teljesítő képességét növeljék.

A szárazföldi közlekedés fejlődése elsősorban ennek az ellenállásnak csökkentésében mutatkozik. Az ellenállás csökkentésére építették az ókori kultúrnépek a földutak helyett, a sima burkolatú kőutakat.

A vasuton az ellenállás jóval csekélyebb, mint a közutakon. Kb. 10 szer kisebb, mint a makadam országuton, tehát ugyanazon vontatóerővel 10-szer annyi terhet tudunk vontatni. Ebben rejlik éppen a vasut nagy teljesítőképessége.

A vasvágány alkalmazása lehetővé tette, hogy vontatóerő gyanánt az eleinte alkalmazott emberi, majd állati erő helyett a mechanikai erőt és pedig mindenekelőtt a gőzerőt alkalmazzák. A gőzerő adta meg a vasutnak azt a nagy jelentőséget, amellyel ma is bír.

Ujabbán az elektromos üzem a gőzüzettel versenyez. Az elektromos vontatásnak a jelentősége napjainkban felettébb nagy, különösen ott ahol vízerők szolgálnak az elektromos áram termelésére. Ilyen helyeken az elektromos energia előállítása sokkal olcsóbbá kerül, mint az izolált, gazdaságosság tekintetében primitív termelőhelyeken — amilyen a gőzlokomotív — előállított gőzenergiáé.

A gépi vontatóerő a vasvágány csekély surlódásával párosulva lehetővé tette nagy tömegeknek igen gyorsan, biztosan és pontosan, folytonosan és a közúti fuvarozáshoz viszonyítva olcsón való szállítását. Nagy tömegeknek nagy távolságra való gyors szállítása a jellemzője és tulajdonképeni feladata a vasutnak. A vonatot főleg ez a tulajdonsága különbözteti meg a közutaktól, a víziutaktól és a légiutaktól. A közutakon és a légiutakon lehetséges a gyors szállítás, de egyidejűleg nem lehet nagytömegű. A víziutakon a tömeges szállítás lehetősége meg van, de a vasuton elérhető sebesség nem lehetséges. A vasut ezen előnyeit a sínpályának és a lokomotívnek köszönheti. Ezek fejlődésének története a vasut története.

Curtius, a híres német történetíró a vágányok nyomait a görögöknek a szent helyekben vezető u. n. szent utjain (orbitae theusarum) vélte megtalálni. Ezeknek az utaknak maradványaiban a keréktávolságnak megfelelően két kő-sáv van, amelybe mélyített csatornák vannak bemetszve. Curtius szerint ezek a csatornák az ünnepi menetek járóműveinek vezetésére szolgáltak. Ezen feltevés azonban aligha helytálló. E csatornák ugyanis, amelyeket az egynyomon járó kerekek idővel a kő-sárba bevéstek, porral és piszokkal megtelve a járóművek ellenállását csak fokozták, tehát nem a közlekedés könnyítésére szolgáltak.

A vasut tulajdonképeni elődjének, a nyompályának első, kezdetleges alkalmazása a XVI. század elejére esik. A Harz-hegység, Elzász, Tirol és Erdély bányáiban nyompályákat alkalmaztak, hogy a bányakocsikat könnyebben mozgathassák. A Harz-hegységbeli német, valamint magyar bányászok útján, akiket Erzsébet királynő a kőszénben gazdag Angliába hívott, jutott a bányanyompálya Anglia földjére. Itt született meg aztán a tulajdonképeni vasut New-Castleben a Tyn folyó partján. A XVII. század elején a new-castle-i bányából a kőszén teherhordó állatok hátán szállították. Később bányakocsikon való szállításra tértek át és a kerekek számára fa-hosszgerendákat

fektettek le. Így keletkezett a bányák táróin kívül, a szabad ég alatt az első fanyompálya,

Lényeges javulás állott be 1767-ben. A colebrook-dalei vasmű vezetője, Reynolds a nyompálya gerendáira homorú öntött vaslemezeket helyezett. Így keletkezett az első vasnyompálya, az első vasút. Az előny kettős volt. A pálya tartósabbá vált, a kocsi és pálya közti súrlódás pedig jelentékenyen csökkent. 1776-ban Cun már szögvaskeresztmetszetű öntött vassíneket helyezett a hosszgerendákra. A vaspálya kialakításában a legjelentősebb haladást Jessop adta meg 1789-ben, aki először alkalmazott gombafejű sint, a kerék talpát pedig kiálló peremmel, u. n. nyomkarikával látta el. Ezeket a síneket eleinte fűlekkel, később pedig saruk segítségével erősítették a keresztalpfákhoz. Az elrendezés alapja lett az Angliában ma is uralkodó sarusínes rendszernek, míg az európai kontinensen a szélestalpú sínek rendszere vált általánossá. Ezt a sint először, 1830-ban az amerikai Stevens alkalmazta, és Vignoles angol mérnök hozta át 1836-ban Angliába. Róla nevezik a széles talpú sint ma is Vignoles-síneknek.

A sín pályától függetlenül történt a vasut másik alkotó elemének, a vonat lelkének, a lokomotívnak kifejlődése. 1825. szept. 27-én adták át a forgalomnak Angliában a stockton-darlington-i vasutat, a világnak első közforgalmú, személy és áruszállításra szolgáló vasutját. Ezen vonat első lokomotívjával azonban még csak 20 km-es óránkénti sebességet sem tudtak elérni. A liverpool-manchesteri vasut Rainhill állomásán tartott híres lokomotív-versenyen mutatta be Stephenson György »Rocket« lokomotívját, amellyel már igen könnyen 40 km-es sebességet is el tudott érni. A gyors szállítás motora az emberiség rendelkezésére állott. A »Rocket« diadalával kezdődik a lokomotív diadalmenete a földön. A vasut terebélyes fájának magja a stockton-darlingtoni vasut, életképes gyökeret azonban a liverpool-manchesteri vasut létesítésekor kapott.

Ennyit a történeti adatokból és most a vasút jelentőségére térek át.

Korunk szükségletének megfelelő közlekedésétől megköveteljük a biztonságot, az olcsóságot, a szabályszerűséget, a pontosságot és megbízhatóságot, a gyorsaságot és a tömeges szállításnak lehetőségét. Ezeknek a követelményeknek az összes közlekedési nemek közül a mai nap a vasut felel meg legnagyobb mértékben, amely még amellet a kényelmes utazást is megvalósította.

A vasuti szállítás biztonsága legalább 20-szor akkora mint a közútié. Franciaországban 1840. és 1866. között a postán átlagban 355.000, a vasúton pedig 7 mil. utasra esett egy halálos baleset és a postán 30.000, a vasúton ellenben 1 fél mil. utasra egy sérülés. A vasutak fejlődésével az utasok számához viszonyított balesetek száma csökken, tehát a biztonság nő. 1910-ben pl. a »Német-Vasut-Egylet« vasutain már 12 és fél mil. utasra esett 1 halálos baleset és több mint 1 és fél mil. utasra egy sérülés.

A gépi vontató erőnek aránylag olcsó voltával és az ellenállás kisebbedésével együtt jár a vasuti szállítási költség csökkenése. Angliában az első gőzüzemű vasutak létesítésekor a viteldíj a személyforgalomban a közútiénak $\frac{1}{3}$ -ra, áruszállásban pedig $\frac{1}{6}$ -ra csökkent.

Nagy tömegeknek szabályszerűen, nagy pontossággal való szállítása egyik lényeges előnye a vasútnak. A közúti és víziúti szállítás pontatlansága volt az egyik fő ok, amely a közforgalmi vasút létesítését gyorsította. A régi jó időkben a postakocsinak csak az indulása volt megállapítva, érkezése csak általánosságban: reggel, déltájban, este. Ma a vasúton a személyszállító vonatok pontos, percre megállapított menetrend szerint közlekednek. Semmi sem nevelte jobban az embereket a pontosságra mint a vasúti menetrendek. A szabályszerűség és a pontosság főleg azzal függ össze, hogy a vasúti üzem majdnem teljesen független az évszakoktól és az időjárástól. A viteldíj is hosszabb ideig állandó, nem változik a kereslettel és a kínálattal.

A szállítás gyorsasága a vasutat megelőző időben igen csekély volt. Az alatt az idő alatt, amely alatt az 1900. évi expressz vonat Párisból Calaisba ért, tehát 295 km. utat tett meg, az 1662. évi karossze 5, az 1786 évi diligence 12, az 1834 évi postakocsi 32, az 1867. évi postavonat 192 és az 1887. évi gyorsvonat 212 km.-re jutott Páristól. A Páris-Calais közti utazás tehát 1692-ben 7, 1786-ban 3 napig, 1834-ben 28, 1867-ben 5, 1887-ben $4\frac{1}{2}$, 1900-ban $3\frac{1}{4}$ óráig tartott 12 óra alatt megtehető út hossza az 1800. évi postakocsival 50 km., az 1850. évi expressz postával 100 km., ugyanakkor vasúton 400 km., 1900-ban pedig 800 km. A vasúti szállítás mérlegelésekor azt is tekintetbe kell venni, hogy ugyanazon kereskedelmi gócpontok között a vasutak rövidebbek, mint az országutak és jelentékenyen rövidebbek, mint a víziutak. Franciaországban a vasutak rövidülését a közutakhoz viszonyítva $6\frac{1}{6}$ -nak, a víziutakhoz viszonyítva pedig $20\frac{1}{6}$ -nak találták.

A vasúti szállítás gyorsaságának általános hatása, hogy a fogyasztót a termelőhöz közelebb hozza; a térbelileg elválasztott területek belsőbb összefüggése, interlokális, illetőleg internacionális termeléselosztás áll elő. A könnyebbé vált személyforgalom legfontosabb hatása a munkabérek kiegyenlítése és a munkásoknak a hazai rögtől való elválasztása. A megkönnyített áruforgalomé viszont az árszabályozás és a korábban nehezen vagy egyáltalán nem mozgatható áruk szállítóképessé tétele. A gyors közlekedés következtében a vasutak a szárazföldet minden irányban további kiterjedésének $\frac{1}{8}$ -ára, alapterületében pedig $\frac{1}{60}$ részénél kisebbre vonták össze. Ez az összevonás a szellemi és gazdasági életre azzal a hatással van, mintha a népesség az eredeti területen 60-szor sűrűbb lenne. A régi közúti közlekedéshez viszonyítva oly rendkívül módon megnövekedett sebességből magyarázható meg mindennek előtt a vasutak hatalmas kulturaterjesztő hatása.

A tömeges szállítást a vasúton lehetővé a nagy férő képességű, sok vasúti kocsiból összeállított vonat, az ellenállás kicsiny volta a sínpályán, a vonóerőnek, a sebességnek és a vonatsűrűségnek fokozása tette. Egy lokomotív Afrikában évenként annyit teljesít, mint félmil. teherhordó ember. A közép-korban a Gotthard hágón át évenként 12,500 q árut szállítottak. Az 1889-ben megnyílt Gotthard vasúton át az első évben 3 mil q.-t. Ma 2 tehevonat viszi át a Gotthard-alaguton a középkori évi forgalom egész tömegét. Tájékoztatóul felemlíthető, hogy a világháborúban jó közut teljesítőképessége gépkocsi-vona-

tokkal egyezett a 60 cm. nyomtávu vasutával, naponként egy irányban alig több mint 2000 t. Ezzel szemben a 75 cm. nyomtávu vasut 4000.-t, 1 m. nyomtávu 5000 t. rendes nyomtávu vasut nagyobb emelkedésekkel 15,000 t. két vágányu vasut pedig több mint 60,000 t, szállított naponként. Nagy hajózó ut évi teljesítő képessége 8 mil. t., tömegáru vasuté 100 mil. t. Európának legnagyobb belvizi kikötője: Ruhrort—Duisburg évenként átlag mintegy 30 mil. t. árut, az északnémet vasutak pedig a háboru előtt 400 mil. t. árut szállítottak.

A vasuti technika fejlődésével az utazás kényelme is fokozódik. A régi idők dőcögős postakocsiaihoz képest mennyivel kényelmesebb utazást tesz lehetővé a mi korunk nyugodt járásu, folyosóskocsikból álló, átjárható, étkező és háló kocsikkal ellátott vonata. Az utasoknak nyújtott nagyobb kényelem következtében azonban a vasuti személykocsik súlya jelentékenyen megnőtt, éppen azért a személyvonatok nagy holtteherrel járnak. Ötven esztendő alatt az egy ülőhelyre eső holtteher négyszer nagyobb lett s minthogy a kocsiknak összes ülőhelye az ut egész tartama alatt nincs elfoglalva, a nagy vasutak a személy forgalomban közel husszor akkora holtteherrel vontatnak, mint amekkorá az utasok és a poggyászaik súlya. A kényelem fokozása következtében aránytalanul megnőtt holtteher a fő oka, hogy a legtöbb nagy vasút a személyforgalomra ráfizet és csak az áruforgalomból él.

A mérnöknek tudományos, mélyreható vizsgálódáson alapuló munkája tette lehetővé, hogy ma a vasuton lényegesen gyorsabban és mégis biztonságban, hasonlíthatatlanul kényelmesebben és mégis jóval olcsóbban utazhatunk, mint nagyapáink utaztak a postakocsin.

A vasutat úgy tervezik és létesítik, hogy rajta nagy tömegek gyorsan továbbíthatók, éppen azért igen nagy a vasut stratégiai értéke. A vasut tette lehetővé a tömegseregek felvonulását és csak a vasut korában lehetett az általános védőkötelezettséget véghezvinni.

Az a körülmény, hogy mégis akadtak egyesek, akik a vasutépítés ellen foglaltak állást, (Carnarin 1845., Haller 1850., Roscher 1882.) egynéhány hátrányának tudható be. Fontosabb ezek közül, hogy a vasut elősegíti a lakoságnak nagy centrumokba való tömörülését és így közvetve a nagy városok szociális elégtelenségét, továbbá hogy megkönnyíti a kétes egzisztenciájú egyének érintkezését, esetleg a törvény elől való elmenekülését és hogy terjeszti a ragályos betegségeket. Ezek a hibák azonban nagyon illuzórikusak és talán csak a legutóbbinak van támadó ereje; ez az eset azonban minden közlekedési eszköznél fennáll. Sokkal nagyobb küzdelem és veszély fenyegeti a vasutat abban a csatában, amelyet majd az automobilal kell egzisztenciájáért megvívnia.

A vasutak felosztása többféle szempont szerint történik. Jelentőség szerint felosztjuk őket 1. fővasutakra (amilyen pl. a keleti express, az amerikai transzkontinentális vagy Pacific vonalak, a transzszibériai vasut stb.) 2. mellék vasutakra, 3. helyi és kis vasutakra. További felosztási szempontnak a vágányok nyomtávát vehetjük. Európában a rendes nyomtáv 1435 mm., kivétel Oroszország, Anglia és Spanyolország, ahol a vágányok távolsága nagyobb.

Viszont Japánban, a Kapföldön és Indiában a fővonalakon is a normálisnál keskenyebb a nyomtáv.

Maximális emelkedése a fontos vonalak közül a svájci vasutaknak van (Semmering, Brenner, Gotthard, néha közel 30 ezrelék).

A legnagyobb átlagos sebességet, — ami Európát illeti — a vonat Angliában éri el Darlington és Jork között: 99,4 km—h. Franciaországban a legnagyobb átlagsebesség a »St. Quentin—Páris«-i vonalon van: 95 km—h. A német »D Zug« maximális átlagsebessége 88 km—h.

Manapság jelentékeny tért kezd hódítani a vasutak elektromosítása, pl. Svédországban, de különösen Svájcban, ahol a vasuti pályáknak tulságos emelkedése megköveteli a lokomotívok teljesítő képességének a legnagyobb mértékben való fokozását. Az elektrifikációt nagyon megkönnyíti az említett országok vizierőben való gazdagsága.

Lakásproblémák. (A régi és modern bérház.)

Irta: **Biró Béla.**

I.

A legprimitívebb ember is gondoskodott valami védett helyről, hogy annak védelme alatt, rossz időjárás esetén meghúzódhassék. Az ősemlék barlangjától és cölöpházaitól a mai idők felhőkarcolóiig igen sok idő telt el. Sok építészeti alkotás és lakásforma előnyeinek és hátrányainak leszűremlése az a vágya az embernek, hogy életét legalább kényelmes, jó lakással tegye kellemessé.

Az ember társadalmi lény, amit igazol a falvak-városok keletkezése, megszervezése. Az emeletes ház, a mai városi háztípus a népesedés nagyarányú növekedése és sűrűsödése s a helymegtakarítás eredménye. Ebből fejlődött ki a városi tömeglakás, a bérház. Ez a fejlődés igen rohamos volt.

A bérházaknak a környezete és helye a városrendészetben idővel igen fontos kérdéssé vált, annyira, hogy ma már maga a regulációs megoldás felülmúlja magát az építés fejlődését.

Ma már az építész nem foglalkozhatik a bérházzal, mint egyedülálló, vagy mint összesített típusal. Hiszen már a város kiépítésének széles, integrális szemszögéből nézve kiviláglik, hogy az építészeti egyedek bizonytalan kérdését nem lehet megoldani külön-külön, de a lakás problémáját összes fő és mellékkérdéseivel egyszerre. Tehát a regulációs viszonyokkal, a lakás kommunikációjával, higiénijával, a szociális és gazdasági viszonyaival, az életviszonyok ökonomiájával és családi életviszonyaival egyetemben.

A gazdasági kérdések, az életviszonyok és a családi élet ökonomiája ugyan, mint döntő tényezők nem függnék szorosan össze a reguláció törekvéseivel. De közések azok a körülmények, amik befolyásolják a modern, racio-

nális megoldást. Specializálva: ez jelenti egy nép építészeti ökonomiáját. Mert nem lehet már gátat vetni annak a felfogásnak, hogy a lakás problémája ne legyen szintén úgy megítélve és mérlegelve mint bármely más gyártási vagy fogyasztási ténykedés, mai organizációs szempontból hozzámérve a szükségleti energiákhoz és már elért effektumokhoz, ami érvényre jut minden ipari ténykedésnél.

Ilyen szempontból nézve a dolgot, a bérház, mint építészeti egyed eltűnik és blokkrendszeré, vagy bármely más egységesebb építészeti szervvé válik.

A reguláció tudománya (művészete) nagyban hozzájárult ahhoz a megismeréshez, hogy az eddigi bérházak kis parcellákra, tetszés szerint építve — nem alkalmasak a város bérnegyedének kiképzésére.

A lakóház-blokkoknak az udvarai egyenlőtlen kerítésekkel a kis udvarok és kertek egész tömegére vannak elosztva, tipikus rendetlenségükkel és a főleges zugok piszokjával, mindig visszataszítóan vigasztalanok. Sok régi eredetű, középkori építészeti nagy város, így pld. Prága közepe is, ahol sok a régi toldaléképület és házszárnny, a földarabolt, cementes kis udvarok nevetségesen kicsi, négyszögletes területeivel, felül pedig az esztelenül bezárt ür, — egy borzalmas rossz levegőjű börtön benyomását teszi.

A reguláció tudománya el akarta távolítani mindazokat a hibákat, amelyek itt mutatkoztak, ugyanazokkal a módszerekkel, amivel azokat fölfedezte. Felállított egy tételt: több világosságot és több levegőt! Határozott egy egységes blokk-megoldás mellett, egységes homlokzattal. Az ilyen egyforma blokk-megoldás azonban a tisztán esztétikai megoldás kárára is lehet és ez végzetes tévedése különösen azoknak az építészeknek, akik egy néhány közismert építészeti »példa« hatása alatt próbálnak építeni.

A modern várost megoldani és reformálni elsősorban nemzetgazdasági szempontból lehet.

A haladás nem más mint, egy nagyobb és jobb, felsőbbrendű organizmus kiépítése, állandó kiképzése. Semmiféle organizáció nem szócsöve az alkotásnak, de kifejezése egy organizált, megnyugtató szükségletnek és egy szabályozott, tervszerű funkciónak, ami pedig szintén alapja az építész minden munkájának. Először kell lenni az emberiség egy konkrét szükségletének és megelégedettségének és azután az építőipar technikai haladásának.

A lakáskérdés megoldásánál a beépített várossal kapcsolatban egy magasabb formához csak akkor érkezhetünk, amikor megismerjük annak szükségletét és produktumát. Ennek megoldásával érhetünk el csak egy másféle, jobb lakásformához. Figyelemre méltók ebben a tekintetben az u. n. »sejtházak« projektjei, vagy Le Corbusière nagy, utópisztikus hotelszerű bérházai.

Hangsúlyoznom kell, mint konkrétumot: az építész minden új alkotásához a jövőben nem vezet minden út a művészetten keresztül, hanem nemzetgazdasági tanulmányokon, szociális átgondolásokon és a technikai haladás ismeretén keresztül. A művészet csak utolsó korrekturája, vagy inkább immánens alkotórésze, egy szélesebb, alkotó munkának.

Itt tartom szükségesnek megemlíteni, hogy a mai kor nem követel

művészt, hanem építész, mert az építész maga a közösség és nyilvánosság. Azért, mert az építész tevékenysége és kötelessége egy szociális, közhasznú szolgálat. Itt egy művészi pretencia nélkül kell szolgálni. Szolgálni egy organizmusnak, ami a társadalom maga. Nem művészileg megoldani, provokálni, hanem szervezni. Szisztematikusan alátámasztani egy anyagi és lelki szimpátia növekedését, amely egyedül képes egy egységes sikert alkotni. Növelni a köz és nemzeti nivót. Egy új és szilárd szolidaritást létrehozni. Adolf Loos wieni építész szavait kell idéznem: »az építész csak volt művész, mestersége ma nem több, mint a tetoválás, vagy a cipészet művészete. Az építész munkáját csak azért kell, hogy végezze, hogy azt használják, hogy korának tessenek. Szomorúságot okozok evvel építész kollegáimnak? Én magam jöttem erre rá, én az építész. Megszüntem küzdeni és szerencsés embernek érzem magam. Tudom, hogy mesterember vagyok, akinek szolgálni kell az embert, a kort. De azért érzem, hogy van művészet. Jól tudom mi a művészet. Tudom, hogy nem készít semmit megrendelésre, hanem a létezése saját magáért való. Meg tudom érteni a művész meghasonlását, akinek a hite eltűnik, mint a kondor az ösmeretlen végtelenségben«.

* * *

Vissza kell térnem ahhoz a gondolathoz, hogy milyen lakásforma tudja kielégíteni a ma és jövő embereit.

«Az épületnek széria rendszerűnek kell lenni, ha a lakhatóságot biztosítani akarjuk» — ezt mondja Le Corbusière.

Igen. Ha nem építünk a széria rendszer principiumai szerint, az építészet továbbra is a szokás befolyása alatt marad és semmi köze sem lesz a modern élet követelményeinek s a lakáskérdés nem lesz megoldva továbbra sem. A házak olyan magasan maradnak, hogy még az építési szövetkezetek sem tudnak valami javulást behozni.

A széria építkezés az építkezési költség egy elfogadható fokáig való csökkentését is jelenti, hasonlóképpen a lakástervek kérdésének megoldását és megállapítja ezeknek a terveknek egy kiindulópontját. A kezdetét jelenti az egész háztartás halaszthatatlan reorganizációjának. Ha a szériarendszerű építkezés létre jön, az egy szilárd model szerint lesz kidolgozva. Egy ilyen szilárd model a legnagyobb takarékoság kérdésének a megoldása.

Nem szükséges arra utalnom, hogy az egész modern gyártási szisztéma a széria munka jegyében folyik. Ez a hatalmas lépés, amely az emberiség történelmében mint egy elsőrangú történelmi tény mutatkozik, mégis az építészet kimenekült az ipar befolyása alól, (amely pedig igen ígéretes impulzus lett volna az építőiparra) és megmaradt mindvégig az emberi ostobaság fellegvárának. Minden dolgos, pontos és takarékos embernek vannak pillanatai, amikor ostobaságokat követ el. Egy pillanat, amikor szalónjából egy XV. Lajos kultuszt csinál, vagy egy néger fegyvertárat, vagy pedig bélyegeket gyűjt.

De minden elmúlik idővel. Elkövetkezik ez az architektúrára is. Nagy tévedés, ha valaki összetéveszti a normand villákat és hasonló jelenségeket a modern építészettel. Remélem, nincs messze az a pillanat, amikor nagyarányú

konstrukciók számolnak le a lakás és urbanizmus nehéz problémáival. Azokkal a problémákkal, amelyek érintenek egy egyént és egy egész társadalmat. Avval még nincs megoldva a kérdés, hogy pld. X. Y. úr egy elképesztően rossz, hotelszerű lakásban lakik, ahol ugyyszólván minden egymás fejetején áll. A dolog lényege a következő: megállapítani egy szilárd, tipikus lakhatósági föltételt, egy néhány olyan lakás típust, amely teljesen kielégíti annak az egyednek a kulturális és gazdasági nivóját, amelyik egy őt illető társadalmi rétegbe sorolja. Hasonlóképpen mindent el kell követni, hogy gyorsan, olcsón és célszerűen építsenek az építészek. Nézetem szerint ezt úgy érhetjük el, ha a nagyipar érdeklődését az építészeti iránt felkeltenénk.

Mi lenne pld. ha egy Schneidert, Renaultot, Citroënt vagy Bafát stb., akik csak az őket érdeklő mechanizmusaikkal és üzemeik fejlesztésével vannak elfoglalva, hirtelen az építészeti kérdése kezdené érdekelni? Hiszen az építészeten van megtestesülve a földkerekség munkatevékenységének a fele. Ha jól meggondoljuk, hatalmas lehetőségeket nyujtanának, amik csak azért nem valósulnak meg, mert nem vesszük észre a dolog praktikus oldalát. Ed-dig az építészeket okolták ezért. Pedig az építészeti egy átgondolást követel s olyan embereket, akiknek koncepciója és problémája a mában és jövőben merül ki.

* * *

A széria üzemű háznak az architektúrája egyszerű és nyugodt. De annál szebb a konstrukciója. Ezek inkább u. n. »lakó gépezetek« lesznek, vagy lakó szekrényké. Itt csak az izlésről lehet szó s a jóindulatról, hogy megmentsünk magunknak egy város ideált.

Szériászerűen építeni azt jelenti: minden erőfeszítéssel keresni egy építészeti alap elemet. Egy alapvető logikával keresni, mint egy célt, mint eddig nem kielégített képalkotást. Ennek az elemnek az analízise után eljutni egy standardhoz. Rögzíteni egy standard típust minden építő anyagban. Ablakok, ajtók, terv megoldás, az egész belső lakásmechanizmus, amit egy modern ember megkíván az egészsége és kényelme céljából, mind tipizálva legyenek egy standardból kiindulva.

Az egész társadalomnak kellene az össz energiájával és intelligenciájával együtt működni, egy standard bevezetése céljából, hogy ezután ne csak egy pár diplomás, vagy nem diplomás egyén problémája legyen az!

Ha ez a típus meg lesz alkotva, szükséges lesz gondolni az utcára, a városra. Meg lesz evvel oldva az urbanizmus nehéz problémája? Nehéz megmondandani egy olyan pillanatban, amikor a gép korszakát éljük, amikor a legnagyobb társadalmi fordulatok korában élünk!

II.

A »jó lakás« fogalma igen tág fogalom. Némely ház, némely lakás, olyan otthonos s az ember oly kellemesen érzi magát benne, minden olyan vendégszeretően hív és tart magánál. Némely lakás ismét úgy néz ki, mint egy butornagykereskedés fiók üzlete. Az ember szinte azt hinné, hogy a háziúr és a ház lakói csak megtűrt lényekké lettek degradálva.

Prágában ma egy házra átlag 41 lakos esik. Žižkovban már 65 lélek esik egy házra. 1-2 helyiségű lakás Prágában 69 százalék, 1-2 szobás lakás 85.3 százalék van (ugyanaz pld. Bécsben 76.4, Münchenben 59.2, Curychben 14.3 százalék van.). Az u. n. kis lakás, 3 szobáig, 80-92 m² lakóterülettel 94 százalék van. Az össz lakásoknak csak 6 százaléka nagyobb, mint 3 szobás lakás. Emellett a lakásoknak 5.8 százalékát 2-3 család közösen lakja, ezekből 31.5 százalék van túlnépesedve. Az 1 helyiségű lakásoknak 61.9 százaléka van túlnépesedve. A 2 helyiségű lakásoknak pedig 42.2 százaléka. Prágában 75.406 személy van albérletben, ez az összlakosságnak 11.7 százaléka.

Hogy milyenek a kényelmi berendezési viszonyok, szintén egy néhány érdekes adat világítja meg a legjobban. 1929-ben az összlakások 36.9 százalékának volt saját klosetja, 36.1 százalékának zárt előszobája, 18.2 százalékának saját fürdőszobája, 32. százaléká használt villanyvilágítást és végül 4.2 százalékának volt saját kertje.

Az egészségtelen és túlsúlyolt lakások következménye, hogy az örültek házának, kórházaknak és börtönöknek lakói nőnek.

Amerikában, a korlátlan lehetőségek hazájában egy új lakás típus, illetve bérház-típus lép életbe. A modern »Apartment House«, amelyek túlnyomóan a kisebb centrumokban keletkeznek, nagy sikerrel gyökeredznek is oda. Ezek a típusok nagyban különböznek a régi típusú házaktól, amennyiben sok fölösleges dolog lett kiküszöbölve és sok új dolog lett behozva. Az »Apartment House« egy átlagos amerikaián szükségletét képezi, aki munkája miatt, a városi életre van utalva. Ez a típus egy hosszú, alapos tanulmány eredménye lett, aminek mottója: »a legnagyobb kényelmet a legkevesebb pénzért, a legnagyobb teljesítményt a legkisebb fáradságért.«

Ma New-Yorkban, Chicágóban, San Franciskóban és az Egyesült Államok más városaiban, százával állanak ezek a házak s gombamódra szaporodnak. Hasonlóképpen Ausztráliában és Délamerika kulturáltabb államaiban. 10—20—25 emeletes felbőkarcolók ezek. Márvánnyal borított vestibulokkal, csillogó réz vasalásokkal. Sehol fölösleges sarok. Hygienikus szempontból minden úgy van berendezve, hogy nincs szükség a cipőkaparó rácsra, vagy fölösleges tisztátalan szögletekre. Ezek az »apartment housok« majdnem ugyszólván fiatal házastársaknak valók, vagy gyermektelen pároknak, akik igen gyakran együtt dolgoznak és keresnek. Az ilyen emberek lakás ideálja: semmi szolgáló és minimális házi munka. Mindennek kéz alatt kell lenni, hogy az a pár óra, amit a házastársak együtt, odahaza töltenek, ne a munka és fáradság órái legyenek, hanem az abszolút pihenésé és kényelemé.

Az »Apartment Hous«-ban a lift éjjel-nappal üzemben van. A lépcsőház? Igen, van az is! Tűzmentesen építve és csak abban az esetben vannak használva, ha az épület lángokban áll s elevátorok elégnék s nincs más kiút. Ilyenkor azután kényelmesen lesétálnak a lépcsőkhöz.

Ha az illető amerikaiánus lakást bérel, egy bizonyos része a dollárnak a liftkezelő fizetésére, azután a központi fűtőház fűtőjének a fizetésébe számítódik, mert ilyen felbőkarcoló lakásban nincs individuális fűtés, nincs favágás

szén és hamukihordás, az evvel járó piszok, mindent pótol a központi fűtés. És mindezért fizet a házbérben.

A konyhában az elektromos főzőkályha mellett az elektromos jégkűtő van. Minden tiszta, praktikus és kéz alatt van.

Van egy jó indokuk, miért nem kell nekik nagy lakás amiben egy rakás butort kellene venni, mert mindketten kereskednek, vagy dolgoznak s nem tudják, hogy a sors másnapra nem e sodorja más városba.

Van egy érdekes specialitásuk a felhőkarcoló bérházaknak, ez az eltűntethető ágy, amely még egy néhány év előtt különlegességgnek számított, ma már egyike a legmegszokottabb berendezéseknek.

Ez a kitűnő eszme igen sok helyiséget takarított meg a felhőkarcoló bérházban, ahol pedig számolni kell minden dm²-el, különösen a hálószobával.

A principiuma igen egyszerű; az ágy egy kis falba beépített fülkében áll, amit tapéta-ajtó fed el. Az egész ágy a hátsó támláin áll, úgyhogy egy kis emelő szerkezettel kifordíthatjuk a szobába, ami igen könnyű dolog, mert golyócsapágyban forog. Széjjel húzható, illetve lefektethető, amit egy gyermek is megtehet, mert jól és pontosan van egyensúlyozva. A matracok és lepedők hozzávannak az ágyhoz erősítve, a párnák és takarók pedig előhozhatók a ruhátárból s minden kész az alváshoz.

Ha a legfényűzőbb lakása van is az illető lakónak, külön bért a hálószobáért nem kell fizetni, aminek elvégre a felhőkarcolóban nincs is létjogosultsága. Ez az előny rendkívül praktikus módon kihasználható kisebb lakásokban, vagy saját lakóházban a vendégszoba részére.

A szekrények hasonlóképpen a falba vannak építve s így a butorzat a minimumra csökken. Ez a lakó nyugalmanak és lelki egyensúlyának igen nagy előnyére van.

* * *

Konstruktions tekintetben a mi bérházaink is jelentősegteljesen megváltoztak. A vízvezeték és kanalizáció lehetővé tették a függő folyosók eltávolítását s lehetővé tették a klozetek bárholi elhelyezését s minden lakásban egy fürdőszoba létesítését.

A villanyvilágítás lehetővé tette a lakások magasságbeli dimenzálásának csökkentését. A beton áthidalások szintén hozzájárultak ahhoz, hogy szélesebb ablakokkal, ajtókkal az alacsonyabb helyiségekben elégséges világosságot biztosítsunk. A legnagyobb reformot abban látom, hogy a modern tervezés nem tesz különbséget fő- és udvari homlokzat között. Amíg pld. a lépcsőház ezelőtt a hátsó traktusban volt elhelyezve, ma igen gyakran az épület első traktusába kerül s emellett helyetfoglalnak a kamrák, klozetek, sőt megengedi a különböző lakások padló szintjének különbségét is.

A lakás eddigi mellékhelyiségeihez. u. m.: az előszoba, klozet, kamra, fürdőszoba, cselédszoba, stb. hozzákerült egy új elem. Ugyanis ezeket a helyiségeket megkellett világítani egy közös helyiségből, azaz a beépített erkéllyel, amely esetenként a főhomlokzaton, mint világító loggia jelent meg.

A helyiségek nagyobbára egy-ablakosak (12—16 szárnyú ablakokkal) és egyszárnyú ajtókkal vannak ellátva. A padlózat parkett, vagy gummi, mellék-helyiségekben xylolith, linoleum, vagy terazzo. A lépcsőházban a lépcsőkarok szélessége 120—135 cm. A lakóhelyiségek belvilága 285—330 cm. (285 cm. a minimális magasság!) Egy traktus normális mélysége 550 cm. A megvilágítás elektromos és a tűzhelyekhez gáz van bevezetve.

Ez a típus átmeneti. Nagy változások várhatók a megvilágítás és a lakásszellőztetés kérdésében.

A kanalizáció és vízvezeték az épület alaprajzára, továbbra sem fog változást gyakorolni. Ezeknek a fejlődése inkább az egyes berendezések tipizálódása és normalizálódása irányában fog változást szenvedni.

Intenzivebb változás lesz a fűtés kérdésében, mert biztosra vesszük hogy a cserépkályha általában a kályhák a szobában sokáig nem maradnak. Helyüket elfoglalja a központifűtőtest. A konyhába bevonul a villany vagy gáz tűzhely, tehát ezeknek a helyét gazdaságosabban lehet majd fölhasználni, ami által az alaprajz lényegesen megfog változni.

A villany-erő, ami eddig csak világításra szolgált, motorizálni fogja az egész lakás-közlekedés és üzemet. Hozzá kell szoknunk az amerikaiias üzemhez, úgy a konyhában, mint a többi helyiségekben. Minden lakásban előtérbe lép a villamos porszívó, ventilátor, stb. stb.

A hulladékok és szemet eltávolítására egyszerűsített eljárás lesz bevezetve. Minden lakásnak meg lesz a maga egyenes összeköttetése a szemetes aknával. (Ami azt illeti a szemet jóval kevesebb lesz, mert a fa- és szénfűtéssel elmarad a hamu és az evvel járó porolás is a házban.)

Annyi bizonyos, hogy a háztartási szükséglet szállítási módszerének is meg kell változnia, ami nálunk még a lehető legprimitívebb, ez szűkebben összefügg a telefon elterjedésével is.

Számítani kell avval is, hogy a fontosabb élelmiszerek, stb. házhoz lesznek szállítva. Szükséges továbbá gondolni egy kis felvonóra, ami ezeket a dolgokat az egyes lakásokba szállítja s amikhez minden lakásból könnyen és kényelmesen hozzáférnek. Kíváncsú volna ezeknek a készülékeknek a leg-egyszerűbb, logolcsóbb, széria gyártásával népszerűvé tenni ezt a berendezést.

A telefon és rádió bevezetése minden egyes lakásba nem fog nagy elhelyezési változásokat előidézni.

* * *

Lényeges változást, különösen az elhelyezésnél, az építészet konstruktív haladása hozott. Ma már az épületfal nem létezik olyan tekintetben, ahogy azt építészeti előírások megszabják. Ma már tartóoszlopokat és áthidalásokat látunk s az ezeket kitöltő izolációs célokat szolgáló falakat.

A konstrukció célszerűségével szorosan összefügg a belső berendezés célszerűsége. Minden szögletet át kell gondolni s semmit sem kell fölöslegesen tervezni. Szükséges gondolni az ajtók, ablakok, vasalások tipizálására, reformjára, a betonmenyezetek revíziójára, a kémények és installációs munkák készítésének gazdaságosabb kihasználására is.

III.

Hogy a háboru utáni időszakban milyen volt a lakás inség és milyen nehezen ment az építkezés, csak egy példát hozok fel: Prágát. Tudjuk, hogy Prága a Habsburgok uralma alatt meglehetősen elhanyagolt város volt s éppen azért a szaporodása és növekedése majdnem a normálison alul maradt. A háboru után azonban egy hatalmas tempóval és egy lázas munkával, mindazt, amit a mult elhalasztott, rövid tíz év leforgása alatt, egy óriási munkával igyekeztek helyrehozni. Szemünk láttára emelkednek óriási, modern bérpaloták, középületek, bérnegyedek, kertváros periferiák. Azonban ez az építkezés nem bírta ellensúlyozni a centralizáció következtében megnövekedett hivatalnok családok, vidékről beköltöző és beolvadó munkások és iparosok tömegét. Bekövetkezett egy olyan állapot, ami nagyon emlékeztetett a háborús waggonlakások szomorú korszakára.

1921 évben pld. Prágában 75.406 ember élt albérletben, azaz az összlakosságnak 11.7 százaléka. Ugyhogy az 1900 és 1921 év közötti szaporulat 160 százalékot tesz ki. Az albérletben lakó családtagok száma 205 százalékkal növekedett. A szaporulatot legjobban mutatja az 1921 évben kimutatott családtagok száma, amely 17.919-et tesz ki.

1922-ben már 22.152,

1923-ban > 29.164,

1924-ben > 34.704,

1930-ban > 75.406-ot. Ezek a számok olyan családtagoknak a száma, amelyek megfelelő, különlakás hiánya miatt kénytelenek albérletben lakni.

Általában mondhatjuk, hogy Prágában az összlakosságot két csoportba lehet felosztani: az első csoport eddig jelentékenyen nagyobb és aránylag jobban lakik, mint a háború előtt, a második csoport pedig állandóan nő a természetes szaporodás és a vidékről való beköltözések miatt. Ezek aránylag igen rosszúl, sőt primitív módon kénytelenek lakni. Ennek az egyik főoka az elégtelen építkezési üzem volt, amely képtelen volt elégséges és jó lakást produkálni. Az egyik következménye a bérlők védelméről kiadott törvényeknek, amely nem engedte a lakbér hullámokat hozzáidomulni az általános gazdasági viszonyokhoz.

Az a legszomorúbb, hogy a háború utáni időkben nem annyira az elégtelen építkezési üzem, mint azoknak helytelen végrehajtása okozta azt a lakáskrizist, amely az 1917—19—27 évek között mutatkozott. Azok a körülmények, amelyek az általános áremelkedéssel, tehát az építőanyagok árainak magas voltánál fogva is mutatkoztak, odahatottak, hogy normális folyású építkezési kedv nem volt észlelhető sehol sem. A háború előtti építkezésköltség az 1919—21-es évek 8-szorosával szemben, 1924-ig a 14 szerezére emelkedett, kb. ez is volt a legmagasabb, mert azután súlyedni kezdett, s már 1924—26 között elérték a háború előtti árak 6-szorosát, amely talán a legalacsonyabb volt még a mai árakkal viszonylatban is, mert a mai árak kb. a 6, 8—7. 4-szerese a háború előttieknek.

A háború előtt, sőt közvetlen a háború utáni idők is a bér- és kereskedőház típusokat termelte ki. Ez az egész építkezési termelésnek $\frac{1}{5}$ — $\frac{1}{9}$ -e volt. Evvel szemben a kombinált bérházak a termelés felét teszik ki.

Karakterisztikus a háború utáni időkre, hogy az egész kis-lakástípus lép életbe. Ha összehasonlítjuk az 1911—13-as éveket az 1920—22-es évekkkel, észrevevesszük, hogy a 3-helyiségű lakásokat percentuálisan használják. Kb. úgy, ahogy a háború előtt ezzel szemben az 1-helyiségű lakásproduktum relatíve emelkedett, úgy hogy állandóan, magasan lebeg a békeidők átlaga felett. Hasonlóképpen a 2 helyiséges lakások is tendenciózan súlyednek. A 4, vagy több helyiséges lakások mutatnak a legnagyobb súlyedési arányszámot, amely a mai gazdasági viszonyok, a hely kihasználásának és a »kislakás irányzat«-nak természetsszerű következménye. A kislakás produktum, tehát 4 helyiségig, átlagos 95, 83 százalékát teszik ki az össz-lakásépítkezéseknek. (A háború előtt csak 89, 69 százalék.)

* * *

Az épített a háború előtt legnagyobb részt, magánember volt, aki inkább spekulációs célból, vagy saját magának építtetett. A háború utáni épített, elsősorban a szövetkezet. 1920-ban az össz új lakásoknak a száma, melyeket szövetkezeti alapon építettek 49,7 százalékot.

1921-ben 33,00 százalékot,

1922-ben 52,7 százalékot,

1930-ban 89,00 százalék s csak azután a magánépítetők, 1920-ban 35,4 százalék, 1921-ben 35,00 százalék, 1922-ben 30,4 százalék, 1930-ban 10,27 százalék. Ezek után következnek számban az állami, társulati és más nyilvános testületek lakásépítkezései. Érdekes, ahogyan a szövetkezeti épületek szaporodnak, (különösen a hivatalnokok és alkalmazottak szövetkezete), amelyek az összépítkezésnek az 52,0 százalékát teszik ki. Magánépített ma már kizárólag tartalék lakásokat épített, még pedig abból a célból, hogy a parcellákat felszabadítsa a közhivatali, bank és kereskedő objektumok számára, amelyekre az államtól szubvenciót kap az adó elengedése képében.

Ebben az időben, tehát az 1929-es évekig egy egészségtelen fejlődésű építési üzem folyik, amelyet egyrészt a készpénz és hitelhiány fékez, másrészt egy természetellenes gazdasági szituáció, amelyet a lakáspiacon a lakbérvédelmi törvények hoztak létre, úgy hogy a lakás szükséglet rendkívül magasra szökött.

Már 1920. márc. 20-án kiadott 209—19. sz. Rendelet és Törvények Tárában megjelent egy törvény, amelynek alapján a magán bérházak épületeire, amelyeket 1920—21. években kezdtek építeni, bizonyos adókedvezmények, készpénzben kifizetett állami szubvenciók lettek kiutalva, amely elérhette az egész építkezési költség 40 százalékát. A végrehajtási rendelet erről a törvényről 1920. jun. 4-én lett kiadva. (Törvények és Rendelet Tára 381. sz.)

Mindkét rendelet jóformán észrevétlenül maradt, mivel a folyton emelkedő építkezési költségek miatt, praktikus jelentőségük nem volt.

1921 márc. 11-én a törv. és rend. tárának 100. számában megjelent egy

ujabb építkezési törvény, amelynek alapján háromféleképpen lehetett segílyt kapni a kis lakású bérházak építésére. (80 m² lakóterülettel.)

a) kölcsön felvévéseknél az állam kezességet nyújt.

b) bizonyos államsegélyt az építkezési teher 25 évi kamatlába arányának megfelelően,

c) vagy pedig kombinálva, az állam kezességet nyújt a kölcsönrel kapcsolatban és az építkezési tehernél fennmaradt összeg 40 százalékáig való ki-pótlásával. Szükséges esetekben ez a pótlás 100 százalékos is lehet,

Ezen különböző előnynyújtások mellett még jelentékeny adóelengedési és illeték kedvezmények is voltak. Hasonlóképpen a provizórikus épületekre, egészen a felépítésig. A végrehajtási rendelet erről a törvényről 1921. máj. 21-én jelent meg a Rendeletek és Törvények Tára 191. számában.

Csak ez a törvény, amelyet jóllehet minden évben meg kellett ujjítni s meg is maradt az első formájában, hatott az építkezési üzemre.

Magyar Diákszemle

*a csehszlovákiai magyar főiskolások
egyetlen folyóirata*

Egyes szám ára — — — — — Kč 4'—

Előfizelési díj kézbesítéssel 10 számra Kč 40'—

Diákoknak — — — — — Kč 30'—

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Prága II., Vencel-tér 62. Palác Fénix, MAFK.

Gandhi szelleme.*

Irta : Dr. Mágócsy-Dietz Sándor.

India nemzeti függetlenségéért vívott küzdelmének kezdete még a múlt század elejére nyúlik vissza, mégis alig múlt tíz éve annak, hogy India népének addig inkább csak csendes óhaja tettet öltött. India népe gazdasági helyzetével sohasem volt megelégedve. Nyomasztó helyzetének okát kezdetől az angol ipar és kereskedelem versenyében látta. Már az európai háboru előtt függetleníteni akarták magukat az angol tőke uralma alól, de hiányzott az a mozgóerő, amely óhajukat meg tudta volna valósítani.

Gandhi megértette népe lelkét és bár Angliában szerzett ügyvédi oklevele alapján a Fokföldön igen jólmenő irodája volt, 1919-ben odahagyta fényes megélhetését és követve népe hívó szavát visszatért Indiába, hogy szellemével megtermékenyítse India népének vallási meggyőződését, elementáris erőt öntsön abba és megszervezve népének gazdasági önállóságra irányuló törekvését. Szellemének alkotó ereje magához ragadta népének vezetését és a nép bizalma az ő feladatává tette, hogy boldogulása iránti vágyát a beteljesülés felé vezesse.

Gandhi egy gyenge emberi test, de hatalmas lélek lakik benne. Egy tanult, nagy kvalitású ember, ki önként lemondott az élet materiális gyönyöreiről, hogy munkájával népének nyomorúságát megszüntesse és lemondásával népének szenvedését megváltsa. Szellemét és lelkét a szeretet hatja át és a szeretet tanításával küzd népének boldogulásáért.

Gandhi az igazság érzetét és a szeretetet, az önfeláldozást és a lemondást hozta lelkében népének. Nem hisz az erőszakban és az erőszakra nem akar erőszakkal felelni. Mindig a békés megoldást keresi és a ma már több mint 10 éves mozgalom során mindig a belátásra és a jó érzésre apellált. Új Indiát akar teremteni, mely úgy anyagilag, mint erkölcsileg független és teljes cselekvési szabadsággal rendelkezik. Az a

* Az alant közölt előadás a mostani iskolai év megnyitó szabadegyetemi előadása. A téma aktualitása és a cikk különleges értéke predesztinálják arra, hogy jelen évkönyvünk méltó befejezése legyen.

törekvése, hogy india egész népét, egyformán a hindukat, mohamedánokat, parszikat, keresztényeket és zsidókat, mint a különböző társadalmi osztályokat kivétel nélkül egyesítse és megnyerje a mozgalomnak. A mozgalom első lépése a gazdasági függetlenség biztosítására irányul. Természetes volt előtte, hogy szent célját csak úgy tudja elérni és meggyőződéséből fakadó tervét csak úgy tudja megvalósítani, ha urrá lesz a nép lelke felett és a nép lelkét megacélozza erre a munkára. Természetes volt előtte, hogy tervének megvalósítása érdekében mindenkitől kivétel nélkül megkövetelje, az anyagi előnyökről való lemondást és a küzdelem kellemetlenségeinek, valamint az azal járó szenvedéseknek zokszó nélküli viselését.

Felfogását és meggyőződését a kereszténység történetéből merítette. Az első keresztények példája áll előtte, kik a szeretet hatalmába vetett hitükben nyugodtan viselték Róma császárajának üldözését és kiknek a szereteten felépülő igéje megdöntötte Róma uralmát. Jézus útmutatásán indult el és vallási meggyőződésére hallgatott, mikor a szabadság kivívásáért folytatott küzdelem legerősebb fegyverét a minden erőszaktól mentes ellenállásban kereste. Krisztust tartja a passzív rezisztencia mintaképének. Gandhi hitvallásának is a szeretet és a hit lelkesítő ereje, az önfeláldozás és az összetartás a lényege. A lét alapkövetelményét a szenvedésben látja és a fájdalmat olyan nemesítő eszköznek tartja, mely felemel és előre jutni segít. Meggyőződése, hogy a legkeményebb vas is megolvad a szeretet lángjában és a szeretetben, minden erőszak megtörik. Meggyőződése, hogy önkényesen és boldogan vállalt önmegtagadással és szenvedéssel győzelmet fog aratni. Emberfeletti krisztusi képesség kellett ahhoz, hogy hitvallását és meggyőződését be tudta oltani India millióiiba. Azért volt ez csak lehetséges, mert gondolkodásának lényege India talajából nőtt ki és annak viszonyaiból táplálkozott. A nép közzé vegyült és közöttük él. Felkeresi a kunyhókat és a kitagadottakat. A nyelvükön tud beszélni és velük egyenlően öltözködik, nemcsak hirdeti a szeretetet és az igazságot, hanem gyakorolja is azokat. Példaképet mutat az önfeláldozásban és a lemondásban, a szeretetben és a szenvedésben. Az igazságot az igazsággal kelti életre. A kiközösített páriákat felemelte és megszervezte. A nőket egyenjogú embereknek minősítette és ennek elismerését követelte. A nép bűneit magára vállalta és azokért önmagát bünteti. Hitvallásával ellenkező cselekedetekért — bárki is viszi véghez azokat — bűjtöléssel és imádsággal vezekel. Lelki tulajdonságai és tettei, nemessége és jó cselekedetei tették őt a szeretet és az igazság mesterévé. Ezért nevezték el

Mahatma-nak („Nagy Lélek“-nek). Gandhi által megindított mozgalom tehát első sorban szellemi mozgalom és éppen ezért leküzdhetetlen erőt jelent. A lélekre helyezi a fősúlyt és első sorban az a cél vezeti, hogy erős és tiszta lelket, de indiai lelket teremtsen.

Egy igazi indiai nevelés alapjait akarja lerakni és az indiai kulturát a régi vallás tanításain akarja felépíteni. A nevelésnél nagy súlyt helyez a kedély, a tisztesség és az igazság nevelésére. Szükségesnek minősíti, hogy minden gyermek saját munkájával keresse meg neveltetésének költségét és így idejekorán mindenki függetleníteni tudja magát mások segítségétől.

India tagadhatatlan vezérévé lett és már régen egyedül tőle függ, hogy egy vallási reformációt valósítson-e meg, avagy politikai mozgalmat vigyen keresztül. Ő azonban soha sem kereste a hatalmat és nem is akarja azt. Egyedüli célja India boldogulásának megteremtése és vágyait teljesen kielégitené, ha ez az általa megjelölt úton és módon sikerülne. Az általa megindított mozgalom 1919. március 23-án vette kezdetét, mely napra „hartal“ rendelt el. A hartal böjtöt és imádkozást jelent. India megmozdulását Anglia nem jó szemmel nézte és minden eszközzel megakadályozni igyekezett a tömeg demonstratív megmozdulását. Célját nem érte el és Gandhi megvalósította tervét a „non-cooperatio“-t, mely voltaképpen a legutolsó időkig a mozgalom gyakorlati keresztül vitelét jelentette.

Nem jelent erőszakoskodást a hatalommal szemben, hanem csak a hatalommal való együttműködés megszakítását, nem jelent „non-partizipation“-t, az állampolgári kötelességek megtagadását, hanem „non-violence“-t, mely önkéntes lemondással és szenvedéssel jár, nem jelent „desobedienc“-t, az engedelmesség megtagadását, hanem tartózkodást bizonyos ténykedésektől. A desobedienc a törvények megsértését jelenti, amitől a mozgalom kezdetben szigorúan tartózkodott. A non-kooperation első programjában szó sem esett az adó fizetés megtagadásáról, csupán a kormánnyal való közös munka megtagadására szorítkozott. A non-kooperation vázlatosan magába foglalja, hogy India népe lemond minden címről és tisztségről, az angol kormány kölcsöneit nem veszi igénybe, az ügyvédek felfüggesztik működésüket és a peres kérdéseket választott bíróságok előtt intézik el, nem látogatják a nyilvános iskolákat és nyilvános ünnepeken nem vesznek részt, lemondanak az állami állásokról és a „swadeshi“ a gazdasági függetlenség megvalósítására törekednek. A gazdasági függetlenség megvalósítását az angol szövet bojkotálásával kezdték el és Gandhi felhívására máról holnapra előkerült a már régen elfelejtett

rokka és a legelőkelőbb körökben is divattá lett a házilag készült nemzeti viselet.

India népe mindenben követte Gandhi szavát, ezrek és ezrek lemondtak viselt állásaikról, a bíróságok és az iskolák kiürültek és a biztos megélhetést és a jólétet örömmel és szívesen cserélték fel a nyomorral és a szenvedéssel. A hindu nemzeti kongresszus is magáévá tette Gandhi programját és többszörösen figyelmeztette az angol kormányt, hogy ha a békés mozgalom nem bírná belátásra, úgy el fog következni az az időpont, mikor minden összeköttetést meg szakítanak és az adófizetést is meg fogják tagadni.

Anglia eltiltotta a mozgalmat és annak szervezeteit, a résztvevőket letartóztatta és tekintélyes személyiségeket sem kímélt. A mozgalmat azonban erőszakosan nem tudta elnyomni, mert a vallásos nép szent meggyőződésében szívesen megy a börtönbe és a haláltól sem riad vissza. Gandhi a non-violenz tanával olyan erőt oltott a nép lelkébe, melyen semmiféle erőszak nem győzedelmeskedik. Gandhi szelleme ma már benne él India minden fiának lelkében és míg vallásos meggyőződése él, élni fog benne a teljes függetlenség iránti olthatatlan vágy. A non-cooperation tanát többet a nép lelkéből nem lehet kiirtani és a szabadság iránti vágyódása örökké élni fog.

A non-cooperation tanai érlelték meg a mai helyzetet, melynek politikai következményei az ujságokból elég ismeretesek és melyek taglalásába nem akarok belebocsátkozni. Csak arra akarok rámutatni, hogy Gandhi fennkölt szelleme, lemondása, önfeláldozása, egyideűleg azonban erős akarata és kitartása, India népének mozgalmát győzelemmel kecsegteti, Róma hatalmát megdöntötte, úgy most Anglia hatalmát a szellem és a lélek, a szeretet és az igazság, a fájdalom és a szenvedés, az önmegtagadás és az önfeláldozás, a hit és a kitartás mindenek feletti ereje.

— Vége. —